FELSEFİ VE SİYASİ

CİLT 3

Yazılar

LOUIS ALTHUSSER

PSİKANALİZ ÜZERİNE YAZILAR

Freud ve Lacan

ithaki

Louis Althusser

Louis Althusser, Birmandreis'de (Cezayir) 16 Ekim 1918'de doğdu. Jean Guitton'un, Jean Lacroix ve Joseph Hours'un öğrencisi olduğu Lyon Lisesi'nden mezun olduktan sonra, 1939 Temmuzunda Yüksek Öğretmen Okulu'nun [*École Normale Supérieure* (Ulm Sokağı), ENS] giriş sınavından geçti. Aynı yılın eylül ayında askere alındı, bozgunda esir düştü ve Almanya'daki bir esir kampında beş yıl geçirdi.

Esirlikten geri dönüşünden sonra, 1945-1948 arasında ENS'deki felsefe öğrenimine devam etti ve Gaston Bachelard'ın yönetiminde, "Hegel Felsefesinde İçerik Nosyonu" üzerine yazdığı teziyle diplomasını aldı ve doçentlik sınavından geçti. Althusser 1948 yılında Fransız Komünist Partisi'ne katıldı. Aynı yıl, ENS'ye felsefe yardımcı doçenti olarak atandı (daha sonra asistan, başasistan ve doçent olacaktır). 1980'e kadar bu mevkide aralıksız görev yapacaktır. 1950'den itibaren, ayrıca Lettres de l'École bölümünde sekreterlik yapacaktır.

1959 yılında, ilk kitabı olan *Montesquieu. La politique et l'histoire* (Montesquieu: Siyaset ve Tarih) PUF Yayınları'nın Jean Lacroix yönetimindeki dizisinden çıkar. 1960 yılında, PUF Yayınları'nda Jean Hyppolite'in yönettiği dizide, Althusser'in Ludwig Feuerbach tercüme ve sunumu yayımlanır: *Manifestes philosophiques*. 1965: *Marx İçin*, (1961-1965 tarihli makaleler derlemesi) ile *"Kapital"i Okumak* [*Lire "Le Capital"*] (Jacques Rancière, Pierre Macherey, Étienne Balibar ve Roger Establet ile birlikte) yayımlanır.

Élisabeth Roudinesco'ya göre, Althusser 1965 yılında Dr. René Diatkine'le psikanalitik tedaviye başlar. Dr. Diatkine 1987 yılına kadar onunla ilgilenecektir. 1987 yılında, yemek borusu tıkanması sonucu acilen ameliyata alınır, yeni bir depresyon geçirerek Soisy'ye kaldırılır, oradan da La Verrière'deki (Yvelines) MGEN'in Psikiyatri Enstitüsü'ne nakledilir. Fiziksel ve moral durumu sürekli olarak kötüye gitmektedir. Yazın geçirdiği bir zatürree sonucu 22 Ekim 1990'da kalp krizinden ölür.

Louis Althusser
Psikanaliz Üzerine Yazılar / Freud ve Lacan
Özgün Adı: Écrits sur la psychanalyse / Freud et Lacan

İthaki Yayınları - 606
Tarih Toplum Kuram - 104
ISBN 978-975-273-422-7

1. Baskı Ekim 2008, İstanbul

© Türkçe Çeviri: İrvem Keskinoğlu, 2008
© İthaki, 2008
© 1993, Editions STOCK / IMEC

Grafik Tasarım ve Uygulama: İthaki
Redaksiyon: Süleyman Asaf
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan Aydın
Kapak, İç Baskı: İdil Matbaacılık
Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi No: 81 / 19
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 674 66 78

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 34710 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Louis Althusser

PSİKANALİZ ÜZERİNE YAZILAR

Freud ve Lacan

Derleyen ve Yayına Hazırlayanlar
Olivier Corpet ve François Matheron

Çeviren
İRVEM KESKİNOĞLU

İthaki

İÇİNDEKİLER

SUNUM **7**

1. Freud ve Lacan, 1964 ..... **17**
Freud ve Lacan, Başlangıç Notu 27
"Freud ve Lacan"ın Varyantları 57
Ek: "Freud ve Lacan"ın İngilizce Baskısı İçin Not 63
2. D...'ye Mektuplar, 1966 ..... **65**
D...'ye Mektup (No: 1) 67
D...'ye Mektup (No: 2) 97
3. Söylem Kuramı Hakkında Üç Not, 1966 ..... **131**
Söylem Kuramı Hakkında Üç Not:
Gönderilmiş Mektup 139
1 Numaralı Not 141
2 Numaralı Not 181
3 Numaralı Not 189
4. Aktarım ve Karşı-Aktarım Hakkında (Küçük Taşınır Münasebetsizlikler), 1973 ..... **199**
Aktarım ve Karşı Aktarım Hakkında 205
5. Tiflis Olayı, 1976-1984 ..... **221**
"Doktor Freud'un Keşfi" 231
Ek: "Doktor Freud'un Keşfi" Hakkındaki Yorumlarından Sonra Élisabeth Roudinesco'ya Mektup 261
"Marx ve Freud Hakkında" 265
6. "Psikanaliz Yapılanlar Adına...", 1980 ..... **293**
Jacques Lacan'ı Referans Olarak Alan Psikanaliz Yapılanlara ve Psikanalizcilere Açık Mektup 295
15 Mart 1980 Günü PLM-Saint-Jacques'ta Yapılan Toplantı Hakkında Ek Açıklamalar 307
7. Jacques Lacan'la Yazışma, 1963-1969 ..... **321**
Ek: IMEC bünyesindeki Althusser Fonu'ndaki Başlıca Yazı ve Belgeler 365

Not: *Metinde yer alan ve köşeli parantezle verilen tüm notlar kitabın çevirmenine aittir.*

SUNUM

Psikanaliz Üzerine Yazılar, Stock Yayınları ile Institut Mémoires de l'édition contemporaine'in [Çağdaş Yayın Anıları Enstitüsü] yayımlamayı öngördükleri Louis Althusser'in 3 ciltlik kuramsal yazılarının birincisini oluşturmaktadır. Böyle bir derleme hazırlama fikri Louis Althusser'in arşivlerini araştırdığımız sırada giderek kendisini bize dayattı. Louis Althusser'in psikanalizle olan ilişkisi hiç de *Freud ve Lacan* gibi tek bir makaleye ya da onun çevresinde yer alan "Tiflis meselesi" ya da Paris'teki Freudçu Okul'un kapanmasına ya da bireysel bir deneyime indirgenemez, aynı zamanda, şunu vurgulamak gerekir ki, kuramsal bir ifadeye de sahiptir. Bu ilişkinin kökenleri çok eskilere dayanır. Nitekim Althusser'in ajandasına inanmak gerekirse, düşünür 13 Kasım 1959 tarihinde çocukların psikanalizi hakkında bir sunum hazırlamış, bunu muhtemelen 16 Kasım'daki izlemiştir – ama arşivlerde bunlara dair hiçbir iz bulunamamıştır. 16 ya da 19 Kasım'da Althusser'in o zamanki öğrencilerinden olan Emmanuel Terray "psikozların psikanalizi" hakkında konuşma yapmıştır: Freud'u merkez almasının yanı sıra Melanie Klein'dan da bahseden bu sunuma çok ilgi gösterdiği anlaşılan Althusser

* Paris Freudçu Okulu "École Freudienne de Paris, EFP", (YHN).

dinleyici olarak tuttuğu notları saklamıştır. 3 Aralık 1959'da Alain Badiou Lacan hakkında konuşma yapmıştır, Althusser'in ajandasında da 11 Aralık tarihinde şu not yer almaktadır: "Lacan'ın tanıtımı". Bunlar ilk göstergelerdir.

Louis Althusser'in bu konuya ilk değinişi ve École Normale Supérieure'de tartışmaya açması, 1963-64 üniversite ders yılı sırasında, kendisinin psikanaliz, daha özel olarak da Lacan hakkında hazırladığı seminerle gerçekleşmez . Bununla birlikte, 1959'daki sunumlar herhangi bir kolektif çalışma projesinde yer almış gibi gözükmemekle birlikte, 1963-64'tekiler için durum böyle değildir. Bu tarihten önce Althusser 2 seminer düzenlemiş, bu seminerlere École Normale Supérieure öğrencileri ciddi bir şekilde katkıda bulunmuşlardır; bunlar 1961-62'de yapılan genç Marx'la ilgili seminer, 1962-63'te yapılan yapısalcılığın kökenleriyle ilgili seminerlerdir. Bu sonuncusunda Althusser'in kendisi "Foucault ve kökenler sorunsalı", daha sonra da "Farz edilen atalarını arayan Lévi-Strauss" konularını ele almıştır. Bu sefer Althusser'in iddialı bir hedefi vardır: kendi çevresinde o zamanın kuramsal gerekliliklerine uygun bir kolektif oluşturmak.

Louis Althusser psikanalizle ilgili seminerini[1] örgütlemeyi tasarlarken öğrencilerine, çoğunun hiç de tanımadıkları Lacan'ı okutmuştur; buna paralel olarak Althusser 1963 Aralığında École Normale Supérieure'e Lacan seminerini sokmuş ve bu seminerin ilk oturumu 15 Ocak 1964'te yapılmıştır.

1) IMEC'in Althusser Fonu'nda bu seminerle ilgili bol miktarda belge bulunmaktadır; bu cildin en sonundaki ek not okunarak bu konuda bir fikir edinilebilir. Louis Althusser'in kendisi de burada 2 konferans vermiş ve bunların izi sonradan bulunmuştur. Bulunanlardan birisi çevriyazı şeklindedir ve büyük ölçüde hatalıdır, öteki ise neredeyse eksiksiz bir kayıttır. Bu iki konferans ayrıca yayına hazırlanmaktadır.

Böylece bu saygın kuruma yerleşen Lacan'cı psikanaliz Fransız entelektüel sahnesinin belli başlı çekim noktalarından birisi haline gelebilmiştir[1].

Louis Althusser hiçbir zaman sadece psikanalizi konu alan bir eser yayımlamayı tasarlamamıştır, ancak eldeki metinlerin miktarı ve zenginliği, onları bir anlamda birbirine bağlayan devamlılık, ama bunların yanı sıra devamsızlıklar, kopukluklar, kimi zaman geri dönüşler, bütün bunlar ayrıca ele alınmak için yeteri derecede özerk bir entelektüel macera oluştururlar. Böyle bir cilt *Freud ve Lacan* adlı makale olmaksızın bir anlam taşımayacağından, Althusser'in yapmış olduğunu bozma riskini de göze aldık: Bilindiği gibi, 1964 yılında bir dergide yayımlanmış olan bu metin 1976'da yayımlanan *Positions* adlı derlemede bir kere daha yer almıştır. *Pour Marx*'ta [Marx İçin] olduğunun aksine, adı geçen eser homojen bir kitap olmaktan ziyade, belirli bir konjonktür içerisinde ipuçları vermeyi ve hâlâ kuşkulu olan bir güzergah imgesini oluşturmayı amaçlayan bir makaleler harmanı havasındadır.

Bu ciltte yer alan yazılar Louis Althusser'in psikanalizle ilgili yazılarının hepsi değildir. Oysa bugün herkes psikanalizin, Louis Althusser'in yaşamını derinden etkilediğini bilmektedir. 1950'de başlayıp 1963 sonbaharında ara verdiği bir ilk analizden sonra Louis Althusser, René Diatkine'i kesin olarak psikanalist olarak almıştır. Althusser'in ajandasında bu isim 30 Ekim 1964 tarihinde ilk defa yer almaktadır. Althus-

1) Bkz. Élisabeth Roudinesco, *La Bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France* [Yüzyıl Savaşları. Fransa'da Psikanalizin Tarihi], Paris, Le Seuil, 1986, II. cilt; *Jacques Lacan. Esquisse d'une vie, histoire d'un système de pensée* [Jacques Lacan: Bir Yaşamın Ana Hatları, Bir Düşünce Sisteminin Tarihi], Paris, Fayard, 1993, bu eserde yazar "Louis Althusser'le diyalog" konusuna bir bölüm ayırmıştır.

ser'in arşivlerinde, özellikle rüya anlatılarında ve büyük ölçüde kendi psikanalizinin gidişiyle ilgili bir "günce"nin parçalarında, bu kesintisiz girişimden çok sayıda iz bulunmuştur. Böylesi belgelerin Althusser'in kuramsal etkinliklerine yabancı olmadığı açık olmakla birlikte, bunların bambaşka bir statüsü vardır: Bu nedenle ilk kaygımız bu "psikanalizle ilgili yapı gereci"ni kuramsal yazılardan kesin bir biçimde ayırmak oldu; bu derlemede sadece bu sonuncular yer almaktadır. Okuyucuya mümkün olduğu kadar eksiksiz bir metinler bütünü sunmayı amaçladık – tabii ki Louis Althusser tarafından tutulmuş olan arşivlerin dışında bulunacak başka şeyler bu konunun dışındadır. Bunlardan bazıları Althusser'in kendisi tarafından yayımlanmıştır: *Freud ve Lacan*, *Marx ve Freud Hakkında*; bir başkası ise Althusser'in rızası alınmadan yayımlanmıştır: *La Découverte du Docteur Freud* [Doktor Freud'un Keşfi]; *Lettres à D...* [D...'ye Mektuplar] yayımlanmak amacıyla hazırlanmış olmamakla birlikte, Louis Althusser bunların elden ele dolaşmasını sağlamış, aynı şeyi son derece iddialı bir çalışma belgesi olan *Trois notes sur la théorie des discours*'a da [Söylem Kuramı Hakkında Üç Not] yapmıştır. *Sur le transfert et le contre-transfert* [Aktarım ve Karşı Aktarım Üzerine] ile ise Althusser'in ne yapmak istediğini bilmemekteyiz; bildiğimiz, Althusser'in bunu *Petites incongruités portatives* [Küçük Taşınabilir Münasebetsizlikler] başlığını taşıyan ilk versiyonunu temel alarak yeniden yazdığıdır. Bununla birlikte, bunu bir "art fikir" ile yaptığını düşünebiliriz. Son olarak, *Lettre ouverte aux analysants et analystes se réclamant de Jacques Lacan*'ı [Jacques Lacan'ı Referans Olarak Alan, Psikanaliz Yapanlara ve Psikanalizcilere Açık Mektup] yayımlayabileceği fikriyle kaleme aldığı, ancak, isteyerek veya istemeye-

rek bu fikirden kısa sürede vazgeçtiği sanılmaktadır.

Bu cildin sonunda, Louis Althusser'le Jacques Lacan'ın birbirlerine yolladıkları ve sonradan bulunan mektupların bütününü yayımlıyoruz. İstisnai bir belge olan bu mektuplar toplamı, burada okuyucuya sunulan metinlerin değişmez değerlerinden birine önemli bir şekilde ışık tutuyor: Jacques Lacan'ın gerek eserlerinin, gerekse kişiliğinin yoğun ve çelişkili varlığı hissediliyor onlarda. Althusser'in, Lacan'cı olmadığı kesin olan ama kendisi de Lacan'la birlikte psikanaliz yapmış olan bir psikanalizciyi (bu psikanalizciye Althusser 2 kuramsal mektup da yollamıştır) tercih etmesine kadar her yerde Lacan vardır. *L'avenir dure longtemps*'in [Gelecek Uzun Sürer] birçok yerinde bu konuda bir şey bilmediğini iddia etmesine karşın, Althusser'in kütüphanesi onun, *Yazılar* [Lacan] 1966'da yayımlanmadan önce, Lacan'ın metinlerinin çoğunu okuyup üstlerine notlar aldığını kanıtlamaktadır. Lacan hakkında Althusser 3 Aralık 1963'te bayan arkadaşı Franca'ya şunları yazıyordu[1]: "Öngörülerimden birisi gerçekleşti. Lacan'ın beni görmek isteyeceğini önceden söylemiştim. Zirve toplantısı bu akşam oldu, şimdi oradan dönüyorum. Çok heyecan vericiydi. Düşmanları tarafından kırılmış yine de daha dolu bir adam, ama aynı zamanda zamanından ve kendisini bekleyen her şeyden tedirgin bir adam. Ona her şeyin değişeceğini, bana bir yıl müsaade etmesini ve bunun sonuçlarını göreceğini söyledim. Hoşuna gittiği açıktı, ama buna pek de inanmadı. Tıp gibi olabildiğince yapay bir dünyaya

1) *Pour Marx*'ı [*Marx İçin*] İtalyancaya çeviren Franca hakkında bkz. Louis Althusser, *L'avenir dure longtemps*'de, [Gelecek Uzun Sürer] Paris Stock/Imec, 1992, s. 133. Bu ciltte yararlanılan yazışmalar, Louis Althusser'in 1961 ile 1972 arasında Franca'ya yazmış olduğu 300'den fazla mektuptan alınmıştır. Bunlardan yararlanmamıza olanak sağladığı için Yann Moulier-Boutang'a teşekkür borçluyuz.

kapalı yaşamakla hata ediyor." O, Sainte-Anne'ı terk ettikten sonra Althusser tarafından École Normale Supérieure'e getirilen Lacan'dır. O, Althusser'in 21 Ocak 1964'te, açılış oturumundan bir hafta sonra, Franca'ya hakkında şöyle yazdığı Lacan'dır: "Lacan eski öğrencilerinden bir kısmı ile ilişkisini kesmesi dramından sonra ilk 'seminer'ini geçtiğimiz çarşamba okulda yaptı. Mektubumun büyük bir kısmında (ilk uzun mektubum, ona yolladığım tek mektup, balıklar içeren mektup –ama Nietzsche üstüne olan[1] değil...) bunu düşünüyordum" ve bu seminer hakkında da şunları ekler: "Oraya gitmiyorum: Aman ne mutlu. Orada bulunmamak. Tuhaf bir şekilde orada bulunmamak. Orada bulunmamak ya tuhaf bir şekilde olur ya da iyi bir şekilde." O, Althusser'in katılmadığı ve zaten hasta olduğu için dinleyemeyeceği seminerlerinin notlarını kısa süre sonra okuyacağı Lacan'dır. O, 25 Ekim 1964 tarihli mektubunda Franca'ya bir kez daha bahsettiği Lacan'dır: "Ben Épinay'deki evdeyken Lacan'ın burada vermiş olduğu konferansların daktilo edilmiş (steno) metnini okudum. Hepsini anlamadım, anlamak ne kelime, neyse zaman zaman bir şeyler anladığım söylenebilir... Kurşunkalem elimde not ala ala okudum." Ama o, *Söylem Kuramı Hakkında Üç Not* adlı eserde sıkça rastlanan özne kavramı hakkındaki Althusser'ci düşünceye ters düşecek olan Lacan'dır. O, kendisine ilişkin, Althusser'in Lucien Sève'e 28 Mart 1973'te yazdığı mektupta, "ona borçlu olunan nadir noktalardan biri"nin psikanalizi psikolojiden ayırmış, "psikanalizin bilinçdışı fantazmlar ve onların sonuçlarıyla ilgilendiğini" göstermiş olmasıdır dediği Lacan'dır. O, 1980 Martında son bir defa karşılaştığı Lacan'dır.

1) Bu ciltte yer alan, Althusser'in Lacan'a 4 ve 10 Aralık 1963 tarihli mektuplarına bakınız.

Açığa kavuşmak istemeyen bir şeyin bilançosunu çıkartmaya çalışmak pek doğru olmaz. Bu konuda, kuramsal düzeltme işlemleriyle ünlü Louis Althusser'in kendisinden daha iyisini kimse söyleyemez. O eline fırsat geçtiğinde daha hassas bir uygulamaya geçmesini de biliyordu: Zamansız sorularının kaçınılmaz karşılığı olduklarını pek iyi bildiği girişimlerinin açık sınırlarını koymaktan başka bir şey değildi bu. Althusser'in psikanalizle ilgili düşüncelerinin merkezinde yer alan, bilinçdışıyla ideoloji arasındaki ilişkiler konusunda kendisine soru sorulduğunda, Althusser bir bayan arkadaşına, muhtemelen 1977'de yazılmış, tarihsiz bir mektupta şöyle diyordu: "Sana belirli bir kesinlikle söyleyebileceğim tek şey (yazabilmiş olduklarımla çok uzaktan ilişkiler sürdürdüğümü unutmamak gerekir), seni ilgilendiren ideoloji (ya da somut ideolojik oluşumlar) ile bilinçdışı arasındaki 'ilişkiler' sorunu karşısında 'zınk diye' (açık, açıkça) durduğumdur. Bu konuda bir ilişki olması gerektiğini söyledim, ama aynı zamanda da bunu uydurmaktan da kendimi alıkoydum – bunun en azından benim için, belki de sadece benim için değil –her şekilde benim için–, şimdilik çözümü olmayan bir sorun olduğunu düşündüm. Daha ileri gitmeyi de reddedince, doğal olarak, Reich veya başkaları gibi daha ileri gitmeye teşebbüs etmiş oldukları bilinen kişileri izlemeyi de reddetmiş oldum. Benim en ileri gittiğim yer, 'Freud ve Lacan' konusundaki makalenin sonundaki notlar olsa gerekir, ama orada bile, tıpkı D[evletin] I[deolojik] A[ygıtları] ile ilgili makalede olduğu gibi, gözetilen bir sınır vardır. Aynı şekilde, sen bana 'bilinçdışı ile ideoloji arasında nasıl bir kavram oluşumu görüyorsun?' 'sorusunu' sorunca ben sana cevap veremem, çünkü böyle bir oluşum göremiyorum. Freud yaşasay-

dı (ve bugün de hayattayken düşündüğü gibi düşünseydi) ve sen de ona 'biyoloji ile bilinçdışı arasındaki ilişki oluşumunu nasıl görüyorsun?' diye sorabilseydin, o da sana aşağı yukarı yazmış olduğu şeyleri söylerdi, yani kuşkusuz bir ilişki olduğunu, ama bunun kavramsal olarak nasıl ele alınabileceğini bilmediğini. Her sorunun ille de cevabı olması gerekmez."

Louis Althusser'in yazışmaları, kendisinin bunları ne kadar hızlı kaleme aldığını göstermekle birlikte –bazı metinler birkaç günde kaleme alınmıştır–, arşivler bize bu yazıları nasıl bir özenle yazdığını, pasajlar çıkarttığını veya eklediğini, her zaman ayrıntıyla ilgili olmayan düzeltmeler de yaptığını göstermektedir. Kendimizi keskin bir filolojizmin ya da türümcülüğün [genetizm] baş döndürücülüğüne kaptırmadan, Althusser'in çalışmasında bize anlamlı gözüken varyantları, haklı veya haksız olarak, notlar halinde yayımlamayı ödev edindik. Ayrıca, metinlerin sunulmasında, ulaşabildiğimiz belgelerin bütününü, özellikle de Louis Althusser ile Franca arasındaki, daha önce sözü geçen, olağanüstü yazışmayı kendimize dayanak olarak aldık. Hiçbir şekilde bu yazılar hakkında *tek* hakikati söylemek gibi bir iddiamız yok; buna karşılık, bu derlemede kullanılan, söz konusu mektuplardan alınmış parçaların Louis Althusser'in metinleri hakkında bir şey okumak isteyenlere, ve de sadece yazar hakkında değil, bir şey okumak isteyenlere bazı şeyler öğreteceğine inanıyoruz. Kuramsal bir çalışmanın sunumunda özel yazışmaların içine bu kadar girilmesini şaşkınlıkla karşılayanlara yanıt olarak, Jean-Pierre Lefebvre'in yaptığı, Hegel'in *Tinin Görüngübilimi*'nin yeni çevirisinin kısa girişinde yazılanları gösterebiliriz: "Bu konuya girişin özünden rahatsız olanlara çevirmen şunu söyleyebilir: Bütün bu hatırlatmalar devrin özelliklerini

belirtmeye yararlar, çevirmen onlar aracılığıyla ve yeni bir çeviriyle metne yeniden bakılmasını önerir; bu, büyük eserlerdeki söylemin kutsallığının, öyle ya da böyle, hâlâ güç bir biçimde, zaman sorununa tabi olduğu devirdir, burada, *Tinin Görüngübilimi*'nin bölümlerinden birinin merkezinde yer almasına rağmen, üstü en çok örtülmüş olan kutsallık erkeklerle kadınlar arasındaki ilişki ve her birinin kültürel görevleridir. 1807'de ve 1991'de."[1] Biz de buna sadece şunu ekleyeceğiz: Ve 1993'te...

Louis Althusser'in yazıları kronolojik sıraya göre sınıflandırılmıştır, bununla birlikte Jacques Lacan'la olan yazışmasının özel durumu bu yazışmaları cildin sonuna yerleştirmemize yol açmıştır. Her metin ya da metin grubundan önce Louis Althusser'in arşivinde bulunabilen belgelerin bütününden yola çıkarak hazırlanmış bir sunum yer almaktadır. Bu arşivlerin olağanüstü verimlilikte olduğu bir kere daha görülmektedir.

Hem orijinal metinlere sadık kalıp hem de metnin okunabilir olmasına özen göstererek, kalem hatalarına ya da noktalama hataları ve eksikliklerine düzeltmeler yaptık, kimi zaman bir cümlenin anlaşılması ya da doğru bir sentaksın sağlanabilmesi için gereken kelime veya tamlamaları köşeli parantez içinde ve italik olarak ekledik, yaşam veya kaynakçayla ilgili başvuru kaynaklarını, gerekli olgusal açıklamaları notlar halinde verdik. Elle yazılmış ya da daktilo edilmiş metinlerdeki bütün altı çizili yerler italik olarak gösterilmiştir. Nihayet, aksi belirtilmedikçe (özellikle *Freud ve Lacan* adlı metinde), bütün notlar yayıncıya aittir.

Bu cildin yayımlanmasında bize yardımcı olan herkese, ama öncelikle de Louis Althusser'in bizden güvenini esirge-

1) Jean-Pierre Lefebvre, Hegel'in *Phénoménologie de l'esprit*'sine [Tinin Görüngübilimi] "Kısa Giriş", Paris, Aubier, 1991, s. 11.

memiş olan vârisi François Boddaert'e teşekkûr etmeyi borç biliriz. Bu cilt için özel olarak bizim için ortaya çıkardığı ve tarihiyle yazarını belirlediği değerli belgeler ve Althusser hakkında yaptığı kaynakça çalışması için Yann Moulier-Boutang'a teşekkûr ederiz; aynı şekilde, psikanaliz tarihi konusundaki bilgileri ve zihinsel verimliliği bizim için sürekli, yeri doldurulmaz bir başvuru kaynağı olan Élisabeth Roudinesco'ya da teşekkûr ederiz. Étienne Balibar ve cömertçe IMEC'e bağışladığı belgeler sayesinde metinlerden pek çoğuna gerekli açıklamaları getirebildik. Aynı şekilde, Jacques Lacan'ın mektuplarını yayımlama konusunda bize izin veren ve teşvik eden Jacques-Alain Miller'e, aynı şekilde çok yararlı bilgiler ve belgeler sağlayan René Diatkine, Jacques Nassif, Peter Schöttler ve Michel Tort'a; ve son olarak bütün IMEC çalışanlarına, özellikle de bize yeri doldurulmaz bir destek sağlamış olan Sandrine Samson'a teşekkûr ederiz.

Olivier CORPET
François MATHERON

1
Freud ve Lacan
1964

Louis Althusser komünist entelektüellerin resmi dergisi olan La Nouvelle Critique'*in Aralık 1964-Ocak 1965 tarihli, 161.-162. sayısında "Freud ve Lacan" adlı makalesini yayımladığında bu bir denemeden ibaret değildi.* Revue de l'enseignement philosophique'*in Haziran-Temmuz 1963 sayısında yayımlanan "Felsefe ve İnsan Bilimleri" başlıklı makalesinde ve özellikle de "Freud ve Lacan"da yeniden yayımlanan bir notta Althusser zaten Lacan'dan bahsetmişti.* La Pensée *dergisinin Mart-Nisan 1961 sayısında yayımlanan ve daha sonra* Marx İçin*'de yeniden ele alınan "Genç Marx Üzerine" adlı metinde Althusser daha 1960'tan itibaren bir özel isim etkisi uyandırmak istemişti. Althusser "Zekâmızı kullanarak onların yaşamının zorunluluğunu düğümlerinden, göndermelerinden ve dönüşümlerinden* parçalara ayıra ayıra çıkartıyoruz"[1] *cümlesindeki* parçalara ayıra ayıra çıkartıyoruz *sözünden sonra ilk önce aşağıdaki notu koymuştur: "Bu sözcükleri Jacques Lacan'dan alıyorum. Olaylara ve büyük iktidar değişikliklerine ilgi gösteren bilim kolları arasında, hiç kuşkusuz uyum ve yakınlıklar vardır, bir kelimeyle*

1) *Pour Marx*, Paris, Maspéro, 1965, s. 67.

de bunlar arttırılabilir"; daha sonra bu nottan vazgeçmiştir.

"Freud ve Lacan"ın büyük kısmı 1964 Ocak ayının sonu ile Şubat ayının başında, Althusser'in özellikle yoğun bir zihinsel ve politik etkinlik gösterdiği bir dönemde yazılmıştır. "Materyalist Diyalektik Üzerine"nin 1963 Ağustosunda La Pensée'nin *110. sayısında yayımlanması ile birlikte Fransız Komünist Partisi'nin bazı yöneticileri, özellikle de Roger Garaudy ve Gilbert Mury karşı saldırıya geçtiler; derginin merkezinde birçok toplantı yapıldı. Kendisi için politik bir davaya dönüşen bu toplantılardan birinde, Louis Althusser 30 Kasım 1963 günü onu eleştirenlere çok sert bir yanıt okudu* ve bunu, Ekim ayında kaleme aldığı "Marksizm ve Hümaniza" [Marxisme et humanisme] adlı makalesiyle birlikte, yayımlanması için* La Pensée'nin *yazı işleri sekreteri Marcel Cornu'ye yolladı. 10 Kasım 1963'te Althusser bayan arkadaşı Franca'ya şöyle yazıyordu: "Marksist kuram üzerine bir kitap yazacağım; bu, genel kuramsal konuların ele alındığı bir kitap olacak. Daha sonra Marx, Lenin vb. üzerine bir tarihsel inceleme kitabı yazacağım". 23 Ocak 1964'te de Althusser Franca'ya haber veriyordu: "İki günde kitabın 80 sayfasını yazdım" – ne yazık ki bunlardan hiçbir iz bulunamamıştır. Althusser 31 Ocak'ta Franca'ya yakında* La Pensée'nin *"tamamen bizim (öğrencilerim ve benim) tarafımızdan hazırlanmış, teknokrasi ve hümanizm hakkında" bir sayısının yayımlanacağını bildiriyordu – bu derleme hiçbir zaman yayımlanmamış olsa da, Althusser'in yazmış olduğu "Teknokrasi ve Hümanizm" adlı bir metin arşivlerde bulunmuştur. Althusser 6 Aralık 1963'te Pierre Bourdieu ile Jean-Claude Passeron'un seminerinin sunumunda bir demeç vermiştir, bunun kaydı muhafaza*

* Bahsi geçen metin, Felsefi ve Siyasi Yazılar isimli dizimizden çıkacaktır, (YHN).

edilmiştir. Sadece psikanaliz alanındaysa, "Freud ve Lacan" adlı makale, Althusser'in 1963 Kasımından itibaren École Normale Supérieure'de düzenlediği seminerle ve Aralık ayında Lacan'la kurduğu ilişkilerle doğrudan bağlıdır. Althusser 1964 Ocağında Lacan'a École Normale Supérieure'de seminer verdirtecektir[1]*. Bu kabına sığamayan etkinlik dönemi ciddi bir depresyon ve hastaneye kaldırılmayla bitecektir.*

"Freud ve Lacan"ın, en azından sonsal olarak, fark edilir bir şekilde içerdiği şiddet büyük ölçüde bu makalenin yazıldığı bağlamdan ileri gelmektedir. Açıklamış olduğumuz öğelere daha "mahrem" bir boyut eklenmektedir. 1963'ün Ekim ayının başlarında, Althusser arkadaşı Jacques Martin'in[2] *intihar ettiğini öğrenir – bu onu dehşete düşüren bir olaydır ve 1964 yılının başında etkisi büyük ölçüde sürmektedir. Kendi çevresinde son zamanlarda gelişen, bazıları gülünçlük derecesine varan acı verici olayları 15 Şubat'ta Franca'ya anlatan Althusser sözü yazdığı metne getirir: "Bildiğin o büyük sessizlik tarafından örtülen bu olayların pek çoğu arasında J[acques] M[artin]'in ölümü de var. Lacan'la ilgili makalemin birkaç cümle veya birkaç kelimesine, sana B.'de bahsetmek istemediğim bu durumdan bir şeyler yansıdı. Sana ondan söz ettim. Bu makale biraz yaşam, biraz kan ve çok ölümle yazılmıştır". Althusser'in yazılarını ve onlarla birlikte başka şeyleri meydana getiren bu sanrısal durumla ilgili en güzel yorum, ki* Kapital'i Okumak'ın *okuru için bu nefes kesici bir andır, en iyi şekilde yine Althusser'in kendisi tarafından, Franca'ya 21 Şubat 1964'te yazdığı yeni bir mektupta yapılmaktadır: "Her şey her zaman böyle cereyan ediyor: Son mektubumda 'yükümlülüklerimle' ve onların yerine getirilmesi ile ilgili olarak sana anlattığım her şeyden başka bir de, bir tür doğrudan*

1) Bu derlemedeki, Althusser'in Lacan'la yazışmalarına bakınız.
2) Bkz. *Gelecek Uzun Sürer*, agy, s. 124-125.

ve olağanüstü deneyim yaşadım, insanın normal zamanda kaldıramayacağı, insanların yaşamla her gün kurdukları temaslarında kaldıramayacakları demek istiyorum, bazı gerçeklerle çarpıcı bir şekilde yüz yüze geldim: Bunlar ölüm-dirim meseleleridir ve sana bırakmış olduğum Lacan'la ilgili o metne de bunlardan bir şey geçti. Düşündükçe bunun oldukça acayip bir şey olduğunu görüyorum. Gerçekten de birkaç ayı derin gerçeklerle olağanüstü bir canlı temas yeteneği ile geçirdim, derin gerçekleri varlıklarda ve gerçekte duyarak, görerek, apaçık okuyarak geçirdim. Bu olağanüstü şey hakkında sonra da sık sık düşündüm – adlarına büyük saygı duyduğum Spinoza, Marx, Nietzsche, Freud gibi eşine az rastlanan ve geride bırakmış olduklarını yazabilmek için böyle bir temas yaşamaları kaçınılmaz olan o birkaç kişinin durumunu düşündüm; gerçeği örten o mezar taşını, bu muazzam örtüyü başka türlü nasıl kaldırmış olabileceklerini, kendilerinde hâlâ, ebediyete kadar yanmakta olan bu doğrudan teması nasıl sağlamış olabileceklerini bilemiyorum".

"Freud ve Lacan" adlı makale La Nouvelle Critique'te, yani komünist bir entelektüel için politik açıdan merkezi bir yerde yayımlanmıştır; oysa yazının ilk yazılış amacı bu değildir. Louis Althusser makaleyi, daha önce de kendisinin birçok makalesini yayımlamış, küçük bir dergi olan Revue de l'enseignement philosophique'te yayımlatmayı düşünüyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, dergiden açık bir cevap alamamaktan usanan Althusser, yazısını 23 Ağustos 1964 günü dostu Marcel Cornu'ye yolladı. Böylece de tasarı nitelik değiştirdi, artık komünist partinin resmi organı olmamakla birlikte ona doğrudan bağlı olan La Pensée adlı dergi söz konusuydu. Aralarındaki, savaştan hemen sonraki şiddetli anlaşmazlık yatışmış olmakla birlikte, psikanaliz yine de partide küçümsenmekte ve daha da önemlisi hakkında mu-

azzam bir bilgisizlik hükûm sürmekteydi. Her zaman Althusser'i desteklemiş olan Marcel Cornu açıkça yazının yayımlanmasından yanaydı ama, her istediğini de yapamıyordu. Althusser yazıyla beraber yolladığı mektupta şöyle yazmıştı: "Bu yazı kendi türünde bir bombadır. Ama havaya parçalar uçurarak bizleri –seni ya da beni– yaralama tehlikesi yoktur. Gürültü koparanlar olacaktır, ama benim bahsettiğim şeyleri bilmediklerinden, beni geri çevirme riskini almadan önce onlara sorunu incelettirmek gerekir". Politik bakımdan uyarılmış olan Marcel Cornu ona derhal tarihsiz bir mektupla cevap vererek, komünist yayınların psikanaliz konusundaki suskunluğuna mutlaka son verilmesi gerektiğini, Althusser'in yazısının "aslında, uzun bir sessizlikten sonra inanılmaz bir atom bombası gibi görüleceğini" belirtti. Buna bağlı olarak da Marcel Cornu Althusser'den politik güvence oluşturacak birkaç cümle eklemesini istedi. Önemsiz gibi görünmekle birlikte, bu istek hayra alamet değildi. Nitekim Althusser 30 Eylül 1964 tarihinde Franca'ya şöyle yazdı: "Sana, Freud ve Lacan'la ilgili yazıma uzun bir başlangıç notu ve başka birkaç kısa not eklediğimi de söyleyeyim; yazımı artık bu şekilde yayımlamaya razı olacaklarını umuyorum... Yasaklar lanetlileri uzun süre etkiliyor, ölüm ağızlarını kapattıktan sonra bile". Tarihsiz olan bir başka mektupta da Althusser Franca'ya şunları belirtti: "Lacan'la ilgili makalemin yayımlanması konusunda beter mi beter sıkıntılarım var. La Pensée'de tir tir titriyorlar. İskelet gibiler! Yazımı Osservatore Romano'ya yönlendirmeyi düşünüyorum..." Althusser ne yaparsa yapsın, yazı La Pensée'de yayımlanmadı. Bunun üzerine yazıyı La Nouvelle Critique'e gönderdi, bu derginin yazı işleri müdürü, dostu Jacques Arnault'ydu, daha yakın zamanda, derginin 1964 Ocağında çıkan 152. sayısında, Althusser'in "Öğrenci Sorunları" adlı

makalesini yayımlamıştı. O sıralarda tam bir karmaşa içinde bulunan dergi metni kabul etti. Böylece de, tarihin tuhaf bir cilvesiyle "Freud ve Lacan" adlı makale, 1949'da psikanalizin "gerici bir ideoloji"[1] olduğu için gürültülü bir şekilde mahkûm edilmiş olduğu dergide yayımlandı.

Bir metnin, hele hele bir makalenin geleceğinin nasıl olduğunu değerlendirmek her zaman zordur. Sık sık adı geçen, ama ancak 1976'da Positions'da *yeniden yayımlanan bu yazı[2], 1970'li yılların başında "Çağımızın büyük gevşek kafaları yayınları" tarafından yapılan korsan baskısının sürüme çıkmasına rağmen, hiç kuşkusuz daha sonraki kuşaklar tarafından pek okunmamıştır. Her halükarda yazı Lacan'la hakiki bir diyaloğa yol açmamıştır. Lacan metnin daktilo edilmiş bir kopyasını alınca Althusser'i hararetle tebrik etmiştir, ama yine de 6 Temmuz 1964 tarihli mektubu oldukça biçimseldir. Althusser sonuna kadar Lacan'ın yapıtına ilgi duymaya devam etmiştir, ama bu karşılıklı değildir. Son olarak Althusser'in bu konuda Franca'ya yazdığı 17 Eylül 1966 tarihli mektupta söylediklerini aktaralım: "Psikanalizle ilgili yazımı yazdıktan sonra Lacan'dan birkaç sayfa okudum[3]. Olaylar hep böyle cereyan edip insanı düş kırıklığına uğratmaya kadar varıyor. Şimdi anlıyorum! Bundan ötürü de: 1) İyi şeyler söylediği zaman benim söylediğim şeyi söylüyor (gel gör ki, beni anlamıyor, çünkü ben onu anlamamıştım, onun söylediklerini* tekrar eden *ben değilim!! bilinçsiz bir anlayış olgusu olmalı burada) 2) onun tam olarak nerede 'kop-*

1) "Gerici ideoloji psikanaliz", *La Nouvelle Critique*, 7. sayı, Haziran 1949, s. 52-73; Yazı daha sonra da 1976'da *Ornicar?*'ın 7. sayısının eki olan *La Scission de 1953*'te yayımlandı. Louis Althusser bu makaleyi büyük bir olasılıkla yayımlandığı sırada okumuştur, nitekim kütüphanesinde üzerinde kendi aldığı notlar bulunan bir kopyası bulunmuştur.

2) *Positions*, Paris, Éditions sociales, 1976.

3) Burada söz konusu olan, kuşkusuz, elinizdeki derlemede yer alan *Söylem Kuramı Hakkında Üç Not*'tan birincisidir.

tuğunu' görüyorum; 3) üstüne üstlük, onunla ilgili bu makaleyi yazdığımda bunu anlamamış olduğumu da görüyorum (onun önemini anlamıştım, ama ne demek istediğini anlamamıştım). İnsanı asıl şaşkına çeviren, ilişkilerimiz göz önüne alınırsa, ben onunla ilgili bu yazıyı yazdıktan sonra, "güzel, iyi niyetle yazılmış, ama ne demek istediğimi anlamamışsınız, gelin size açıklayayım" diyebilirdi. Hayır. Hiç ses çıkmadı. Birisinin bir şeyi anlamadığını *bilmektense, ona karşı bir üstünlüğü* elde etmek *ve* korumak *tabii ki daha iyidir; böyle bir üstünlük ise ancak* bir şey söylemeyerek *korunur. Dedikleri gibi, bu "insana özgüdür". Bu tutumun mantığını pekala anlıyorum, birisi aynı sersemlikleri tekrarlayıp durunca kimi zaman kendimde de bu tür tatminlerin boy gösterdiğini hissediyorum: Ses çıkarmama eğilimi büyük bir şey ve insana birçok üstünlük sağlıyor. Birisinin ketumluğundan ötürü 'tutulduğunu' insan biliyor, ama insan kendi üstünlüğünü elinde tutuyor ve bu sırada her şeyi anladığını* sanan *birisi görüntüsü ortaya çıkıyor. Bu durumda onun böyle yapmasına izin vermek gerek: O zaman kendi oyununa gelmekten başka bir şey yapamıyor, bu ise onun üzerindeki üstünlüğünüzü iki katına çıkarıyor. Bu olsa olsa düşmanlara uygulanabilir, dostlara gelince ise... Ben gençlerimi başka bir yöntemle yetiştirdim, bundan da memnunum. 'Ortodoks' olmamam gerek: Ama bu 'başka yöntem' olmaksızın* kolektif *çalışma mümkün olmaz. Belki de başka bir şey yapmadık: her halükarda felsefede kolektif çalışmanın mümkün, hem de pek verimli olduğunu gösterdik! (Bu belki de ilk defadır: 'usta-tilmiz' ilişkilerinden bahsetmiyorum, bu klasik bir şey, ama değiş tokuşta eşit ilişkilerden söz ediyorum, işte bu kolektif çalışmadır)". Gerçekten de, kolektif çalışma konusunda Althusser'ci bir yöntem olacaktır; bunu* Söylem Kuramı Hakkında Üç Not'*la ilgili olarak göreceğiz...*

Louis Althusser'in arşivlerinde "Freud ve Lacan" adlı makalenin birbirinden farklı iki daktilo edilmiş versiyonu bulunmaktadır, dolayısıyla, bu makale en az iki kere daktiloya çekilmiştir. Her versiyonda elle yapılmış çok sayıda düzeltme vardır. Tabii ki burada Louis Althusser'in istediği versiyonu yayımlıyoruz; bununla birlikte bize özellikle anlamlı gelen varyantları, özellikle de, başlangıçta makalenin sonucu olarak kullanmayı düşündüğü, Sartre'la ilgili pasajı gösterdik. Söz konusu pasajı sadece "Pazar gecesi" tarihini taşıyan ve muhtemelen 1964 Şubatının başında yazılmış olan bir mektupta Althusser şöyle yorumlamaktadır: "Bir not gönderiyorum, yine Lacan ve Freud'la ilgili kesintisiz düşünce: Kuramsal düşünce gibi, kesintisiz olduğunu bilen ilk ve tek düşünce, Sartre'*la ilgili son satırları oku, bunlar rahat ve kararlı satırlar, onu içinde bulunduğu mutlu psikozdan çıkartmak gerek, bu ise ancak kamçıyla yapılabilir: Onun yüzüne kendi sopasıyla vurmak lazım:* Sözcükler *(bu adla bir kitap yayımladı, burada kendi çocukluğundan bahsederek şöyle diyor: Bende Oidipus kompleksi hiç olmadı ya da* hemen hemen *hiç olmadı, benim üstbenim yok... Böylesi bir kuramsal şaşkınlık –başka nedenlerle şaşkınlık hakkı kutsaldır, olduğu gibi olmak bir insanlık hakkıdır– bilmem kaç insanda düşünce yerine geçiyor –ya da onu düşünceden uzak tutuyor–; insanlar birisinin onların yerine düşündüğünü, onların adına özgür ve gözüpek olduğunu vb. söylüyorlar, vekalet yoluyla gözüpeklik ve özgürlük, tabii bunlar hâlâ sahici gözüpeklik ve sahici özgürlükse! Bunlar zırva!! Böylesi aldatmacaları susturmanın yolu olarak kırbaçtan başka bir şey göremiyorum, böylece ya susar, ya edebiyata gider – ya da iyileşir", daha sonra da Althusser muamma gibi şunu ekler: "(Sartre'a) uyarı olarak son satırlar, ama gerisi iyi, altına imzamı atarım".*

Ek olarak, "Freud ve Lacan"ın önce 1969'da New Left Revi-

ew'da, daha sonra Lenin and Philosophy and Other Essays *(Londra, NLB, 1971) adlı derlemede yayımlanmış İngilizce çevirisi için, tamamı Louis Althusser tarafından kaleme alınmış "yayıncının notu"nu yayımlıyoruz.*

F. M.

Freud ve Lacan

Başlangıç Notu[1]

Lafı dolaştırmadan söyleyelim: Günümüzde Freud'un yaptığı devrimci keşfi sadece anlamak isteyen, onun varlığını kabul etmekle yetinmeyip aynı zamanda anlamını da öğrenmek isteyen herkes, büyük eleştirel ve kuramsal çabalar sarf ederek, bizi Freud'dan ayıran ve ideolojik önyargılarla dolu muazzam alanı aşmak zorundadır. Çünkü, göreceğimiz gibi, hem Freud'un yaptığı keşif aslında özleri itibarıyla ona yabancı bilim kollarına (biyoloji, psikoloji, sosyoloji, felsefe) indirgenmiş, çok sayıda psikanalizci (özellikle Amerikan ekolünden olanlar) bu revizyonizmin suç ortağı haline gelmişler, üstüne üstlük bu revizyonizmin kendisi de nesnel olarak, psikanalizin hem nesnesi hem de kurbanı olduğu inanılmaz ideolojik sömürüye hizmet etmiştir. Kısa bir süre önce (1948'de) Fransız Marksistlerinin bu sömürünün içinde, Marksizme karşı mücadelede dayanak ve bilinçleri yanıltmada araç olarak kullanılan "gerici bir ideoloji" olduğunu açıklamaları sebepsiz değildir.

Ama bugün de aynı Marksistlerin, gericiliğini açıkladıkla-

1) Zaten yazarın anlaşılması zor bir şekilde verdiği notların yer aldığı metni şişirmemek için, metinde harf sırasına göre düzenlenmiş açıklamaları istisnai olarak bölüm sonuna (s. 57-62) aktardık.

rı ideolojinin, kendi tarzlarında, dolaylı veya dolaysız bir biçimde, ilk yemi olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz; zira söz konusu ideolojiyi Freud'un devrimci keşfiyle birbirine karıştırmışlar, böylece de fiilen karşıtlarının konumlarını kabullenmişler, onun kendine özgü koşullarına maruz kalmışlar, karşıtlarının onlara dayattığı imaj içinde, psikanalizle ilgili sözümona gerçeği benimsemişlerdir. Marksizmle psikanaliz arasındaki ilişkilerin bütün geçmiş tarihi, esas olarak, bu karıştırmaya ve bu aldatmacaya dayanmaktadır.

Bunu yutmamanın oldukça zor olduğunu, her şeyden önce bu ideolojinin işlevinden anlıyoruz: "Başat" fikirler böyle bir durumda "başatlık" rollerini eksiksiz bir şekilde oynamışlar, onlarla mücadele etmek isteyen zihinlere bile, belli etmeksizin kendilerini kabul ettirmişlerdir. Ama bunu, böyle bir sömürüyü olanaklı kılan psikanalitik revizyonizmin varlığından da anlıyoruz. Nitekim, bu ideolojide düşüş psikanalizin biyolojizme, psikolojizme ve sosyolojizme düşmesiyle başlamıştır.

Bu revizyonizmin, Freud'un bazı kavramlarının ikircil anlamlarını kabullenmesini de anlayabiliriz; zira Freud da her buluş yapan gibi, keşfini var olan kuramsal kavramlar çerçevesinde düşünmek zorunda kalmıştı (Marx da keşfini bazı Hegel'ci kavramlar çerçevesinde düşünmek zorunda kalmamış mıydı?). Yeni bilimlerin tarihi konusunda biraz bilgisi olan (bir keşfin ve onun nesnesinin başka bir şeye indirgenemeyecek yanını, başlangıçta onu ifade etmeye yarayan, ve bilginin ilerleme göstermesiyle birlikte güncelliklerini yitirip daha sonra onu maskelemeye yarayabilecek olan kavramların içinden soyutlama kaygısını güden) bir zihni bunların hiçbirisi şaşırtmaz.

Dolayısıyla günümüzde Freud'a dönmek kendini dayatmaktadır:

1° Sadece onun gerici sömürüsünün ideolojik katmanını kaba bir yutturmaca olarak ele alıp reddetmek için değil.

2° Ayrıca, psikanaliz revizyonizmi konusunda, şu ya da bu ölçüde bazı bilimsel alanların saygınlığı tarafından desteklenen, daha ince ikircil anlamlara düşmemek için.

3° Ve de, Freud'un kullanmak zorunda kaldığı kavramların içinde, bu kavramlarla içerikleri arasında var olan epistemolojiye gerçek *ilişkilerin* ne olduğunu anlayıp onları tanımlamak için ciddi bir tarihsel-kuramsal eleştiri çalışmasına girişmek gerektiğinden.

Fransa'da Lacan'ın pratik olarak başlatmış olduğu, bu üçlü ideolojik eleştiri (1° ve 2°) ve epistemolojiye ilişkin açıklığa kavuşturma (3°) çalışması olmaksızın, Freud'un kendine özgülüğüne ulaşmamız mümkün olmayacaktır. Yine çok ciddi olan bir başka şey de, ister onu (gerici ideolojik sömürü) reddetmek isteyelim, ister az veya çok bilincinde olarak benimseyelim (biyo-psikolojik revizyonizmin çeşitli biçimleri), Freud diye sadece önümüze konmuş olanı kabul edeceğimizdir. Her iki durumda da, farklı derecelerde olmak üzere, ideolojik sömürünün ve kuramsal revizyonizmin açık veya üstü kapalı kavramlarının tutsağı olarak kalacağız. Marx'ın düşüncesine, karşıtları tarafından ne biçim çarpıtmalar dayatıldığını kendi deneyimleriyle bilen Marksistler, Freud'un da başına başka bir biçimde aynı şeylerin gelmiş olabileceğini ve aslına uygun bir "Freud'a dönüş"ün nasıl bir kuramsal önem taşıdığını anlarlar.

Marksistler kuşkusuz, bu kadar önemli bir sorunu ele almaya çalışan böyle kısa bir makalenin, Freud'a ihanet etmek istemiyorsa, işin esasıyla kısıtlı kalması gerektiğini kabul ede-

ceklerdir: Yani bir ilk tanımını yapmak amacıyla, psikanalizin *nesnesi*'ni, *sınır çizme*'ye olanak sağlayacak kavramlar içinde konumlandırmak gerekmektedir, o nesnenin açığa kavuşmasını sağlamanın ön koşulu budur. Dolayısıyla, Freud'un kavramlarının, fazla muğlak bir bayağılaştırma yorumuyla tatlarını kaçırmadan ya da onları bambaşka bir alanı gerektirecek bir çözümleme şeklinde geliştirmeye girişmeden, her bilim dalının yaptığı gibi, olabildiğince kendi sert biçimlerinde devreye sokulmaları gerektiğini de kabul edeceklerdir.

Ancak Freud ve Lacan'ın ciddi bir şekilde incelenmesiyle, ki bu herkesin kalkışabileceği bir iştir, bu kavramların gerçek boyutları elde edilecek, zaten sonuçları ve vaat ettiği şeyler bakımından zengin olan bir kuramsal düşünme ile, şu anda askıda olan sorunlar tanımlanabilecektir.

L. A.

"Dostlar Lacan'dan üç satırla bahsetmemi[1] haklı olarak eleştirdiler: Sözlerimde ondan aşırı söz ettiğim için eleştirdiler, çıkardığım sonuçlarda ondan çok az söz ettiğim için eleştirdiler. Anıştırmamın ve onun nesnesinin nedenini göstermek için birkaç şey söylememi istediler. Buyursunlar – birkaç şey, aslında bir kitap yazılmalıydı bu konuda.

Batı aklının tarihinde doğumlar bütün özenlerin, öngörü-

1) Bkz. *Revue de l'enseignement philosophique*, Haziran-Temmuz 1963, "Philosophie et sciences humaines", s. 7 ve s. 11, not 14: "Marx kuramını 'homo economicus' efsanesinin reddi üzerine kurmuştu, Freud da kuramını 'homo psychologicus'un reddi üzerine kurdu. Lacan Freud'un gerçekleştirdiği kurtarıcı kopuşu gördü. Lacan bunu kelimenin tam anlamıyla gördü, kopuşu bütün sertliğiyle gördü ve bu kopuşu, hiçbir erteleme ya da ödüne gitmeden, kendi sonuçlarını yaratmaya zorladı. Herkes gibi Lacan da ayrıntılarda, hatta felsefi yol göstericilerinin seçiminde hata yapmış olabilir: Ona *işin esasını* borçluyuz."

lerin, sakınımlılıkların, önlemlerin vb. nesnesi durumundadır. Doğumdan önceki şeyler kurumsallaşmıştır. Yeni bir bilim doğarken, bütün aile çevresi şaşırmaya, sevinmeye ve ad koymaya zaten hazır durumdadır[a]. Uzun zamandan beri, bir yerde bulunmuş bile olsa, her çocuk bir babanın oğlu olarak tanınır, eğer bu bir harika çocuksa, onun için anne değil babalar sıraya girer, çocuğa saygı gösterilir. Şimdiki dünyamızda da doğuma yer ayrılmıştır, hatta doğumun öngörülmesine, "geleceğe" de yer ayrılmıştır.

Bildiğim kadarıyla, XIX. yüzyıl sırasında beklenmedik iki ya da üç çocuk doğmuştur: Marx, Nietzsche, Freud. Doğanın yaşama alışkanlıklarını, hakkı hukuku, ahlakı ve muaşeret kurallarını rahatsız etmesi anlamında, bunlar "evlilik dışı" çocuklardır: Doğa kuralının çiğnenmesidir, gebe kalan kızdır, dolayısıyla da meşru bir babanın bulunmamasıdır. Babasız bir çocuğu ise Batı aklı doğduğuna pişman eder. Marx, Nietzsche, Freud hayatta kalmanın bedelini bazen tüyler ürpertici bir şekilde ödediler: Bu bedel ortaya sınır dışı edilmeler, mahkûmiyetler, hakaretler, sefalet, açlık, ölüm veya delirme şeklinde ödetildi onlara. Söz konusu olan sadece onlar değildir (renklerinden, seslerinden veya şiirlerinden ötürü adlarına ölüm fermanları çıkartılan başka lanetlenmişler de vardır). Sadece onlardan bahsetmemin sebebi bu kişilerin, bilimin veya eleştirinin doğuşuna neden olmalarıdır[b].

Freud'un fakirliği, iftirayı ve zulmü yaşamış olması[c], çok sağlam bir ruhu olduğu için, yüzyılın bütün hakaretlerine, hem de onları yorumlayarak, dayanması, herhalde dehasının sınırlarının ve çıkmazlarının bazılarıyla ilişkisiz değildir. İncelemek için henüz çok erken olan bu hususu bırakalım[d]. Sadece Freud'un kendi zamanında çektiği yalnızlığı düşünelim.

Söylemek istediğim insan olarak yalnızlığı değildir (yoksulluk çekmesine rağmen onun da hocaları ve dostları olmuştur), *kuramsal alandaki* yalnızlığıdır. Zira, Freud her gün *muayenehane*'sindeki randevularda yeniden karşılaştığı olağanüstü keşfini düşünce haline getirmek, yani soyut kavramlar açısından sıkı olan bir sistemin biçimleriyle dile getirmek istediğinde, kendisine her ne kadar kuramsal alanda evveliyat aradıysa da, hiçbir şey bulamadı. Şöyle bir kuramsal durumu yaşamak ve düzenlemek zorunda kaldı: Kendi kendisinin babası olmak, keşfini yerleştireceği kuramsal mekânı kendi hünerli elleriyle inşa etmek, insanların, uyudukları zaman bile konuştuğundan ötürü dilsiz olduğunu söyledikleri ve gereğinden bol bulunan bilinçdışı balığını, gözleri kapalı yapılan deneyin derinliklerinde yakalamak için gereken kocaman ağı, sağdan soldan ödünç aldığı ipliklerle, el yordamıyla örmek zorunda kaldı.

Kant'ın diliyle konuşursak, bu şu anlama gelir: Freud gerek keşfini gerekse onun uygulamalarını dışarıdan alınma kavramlarla, o dönemin başat konumda olan enerji fiziğinden, ekonomi politiğinden ve biyolojisinden ödünç aldığı kavramlarla düşünmek zorunda kaldı. Arkasında onu destekleyen yasal bir miras yoktu, sadece bir yığın felsefe kavramı vardı (bilinç, önbilinç, bilinçdışı vb.); bunlar da belki verimli olmaktan ziyade işi zorlaştırıyorlardı. Zira, bu kavramlar, kısıtlamalarına varıncaya kadar, bilinç sorunsalına bağlanmış durumdaydı. Herhangi bir atadan kalma hiçbir zenginlik yoktu. Öncel olarak sadece Sofokles, Shakespeare, Molière, Goethe gibi birkaç yazar, özdeyişler vb. vardı. Kuramsal olarak Freud kendi işini kendi kurdu: Kendisine özgü kavramlar üretti, bunlar dışarıdan alınmış kavramların korumasındaki

"yerli" kavramlardı[a], var olan bilimlerin o zamanki durumundan ödünç alınmışlardı ve şunu saklamamak gerekir: Bu kavramlar ideolojik dünyanın ufkunda yüzmekteydiler.

Biz Freud'a böyle ulaştık. Bitip tükenmek bilmeyen, derin, kimi zaman açık, kimi zaman karanlık, çoğu zaman muamma gibi ve çelişkili, sorunlar içeren, pek çoğu bize ilk bakışta zaman aşımına uğramış, içeriğine uymayan, aşılmış gibi gelen kavramlarla donatılmış metinler. Bugün bu içeriğin varlığından şüphemiz yok; söz konusu içerik psikanaliz pratiğinin kendisi, onun etkisidir[b].

Bizim için bir nesne olan Freud'u özetleyelim:

1. Bir pratik (psikanaliz tedavisi pratiği). 2. Soyut, kuramsal nitelikte bir açıklamaya yol açan bir teknik (tedavi yöntemi). 3. Pratikle ve teknikle ilişki halinde bir kuram. Bu pratik (1), teknik (2) ve kuramsal (3) organik bütün bilim dallarında görülen yapıyı hatırlatıyor. *Biçimsel olarak*, Freud'un bize verdiği bir bilimin yapısına sahiptir. Biçimsel olarak, zira Freud'un kavramlar terminolojisinin zorlukları, içerdiği kavramlarla içerikleri arasındaki kimi zaman hissedilir boyutlara ulaşan orantısızlık, bizi şu soruyu sormaya yönlendiriyor: Bu pratik-teknik-kuramsal, organik bütün gerçekten istikrarlı, gerçekten bilimsel düzeye yerleşmiş bir bütün müdür? Başka bir deyişle, kuramı gerçekten, bilimsel anlamda bir kuram mıdır? Yoksa, bu kuram pratiğin (tedavinin) yöntembilimsel olarak başka bir bağlama oturtulmasından mı ibarettir? Buradan da ortaya çoğu zaman kabul edilen bir fikir ortaya çıkmaktadır: (Freud'un kendisinde de görülen, saygıdeğer ama boş bir savın sağladığı) kuramsal dış görünüşlerin altında, psikanaliz, sadece kimi zaman sonuç veren basit bir pratikten ibarettir; teknik uzantısı da olan, ama *ku-*

ramı olmayan, en azından sahici bir kuramı olmayan, basit bir pratiktir: Kuram olarak ileri sürdüğü, kendi pratiğinin kurallarını yansıtan gözü kapalı kavramlardan başka bir şey değildir; kendi pratiği de kuramı olmayan basit bir pratiktir... belki de *büyü*'den başka bir şey değildir; o da bütün büyüler gibi prestijinin ve prestijlerinin etkisiyle başarıya ulaşmaktadır, bu prestijlerin tek ve gerçek nedeni toplumsal bir gereksinime ya da arzuya hizmet etmeleridir. Lévi-Strauss *şaman*'ı Freud'un atası gibi göstererek psikanaliz adlı bu *büyü*'nün, *toplumsal* pratiğin kuramını yapmıştır.

Kısmen sessiz bir kuramın pratiğinin kopyası mıdır söz konusu olan? Modern zamanların toplumsal büyüsü olmakla kıvanç ya da utanç duyan bir pratik midir? Kısacası, psikanaliz nedir?

I

Lacan'ın ilk sözü Freud'un bir *bilim* kurmuş olduğudur. Bu, nesnesi yeni olan, nesnesi bilinçdışı olan, yeni bir bilimdir.

Bu ciddi bir bildirimdir. Eğer psikanaliz gerçek bir bilimse, ki öyledir, zira kendine özgü bir nesnesi olan bilimdir, ayrıca bütün bilimlerde görülen yapıya sahip bir bilimdir: Kendi nesnesinin tanınıp özgül bir *pratikle* dönüşüme uğratılmasını sağlayan bir *kuramı* ve bir *tekniği* vardır. Bütün oluşturulmuş sahici bilimlerde olduğu gibi, burada da pratik, bilimin mutlak yanı değil, kurama bağlı bir anıdır; yöntem haline gelen kuramın (teknik), kendi nesnesiyle (bilinçdışı) kuramsal (bilgi) veya pratik (tedavi) olarak temasa geçtiği andır.

Eğer bu tez doğruysa, birbirlerine açılan çiftin mahremiyetine meraklı yorumcuların ve filozofların bütün dikkatleri-

ni üstüne çeken, hastanın itirafı ile tıp mesleğinin sırları konularında öznelerarası kutsal sözler verilen psikanaliz pratiği (tedavi) psikanalizin sırlarını kendi elinde tutmuyor demektir: Onun elindeki sadece psikanaliz gerçeğinin bir kısmıdır, pratikte var olan kısmıdır. Psikanaliz pratiği psikanalizin kuramsal sırlarını elinde tutmamaktadır. Eğer bu tez doğruysa, teknik de, yöntem de, tıpkı bütün yöntemler gibi, yani vekaleten, pratikten değil kuramdan aldığı vekaletle, psikanalizin sırlarını elinde tutmaktadır. Bütün bilim dallarında olduğu gibi, burada da sadece kuram sırları elinde tutmaktadır.

Yapıtını tamamlamaya daha çok uzakken Freud kendine kuramcı dedi; bilimsellik açısından psikanalizi, temelleri Galileo tarafından atılmış fizikle kıyasladı ve pratiğin (tedavi) ve psikanaliz tekniğinin (psikanaliz yöntemi) bilimsel bir kurama dayandıkları için sahici olduklarını yineledi. Üretken de olsalar, bir pratiğin ve bir tekniğin, ancak eğer bir kuram onlara, sadece öyle ilan edildiğinden değil, ciddi bir temele dayanarak, bu hakkı veriyorsa, bilimsel sıfatını hak edebileceklerini Freud sürekli tekrarladı.

Lacan'ın da ilk sözü bu lafı benimsemek olmuştur. Aynen benimsediği gibi, bundan sonuç da çıkartmıştır: Onda kuramı aramak, ayırt etmek ve kavramak için Freud'a dönmek; teknik olsun, pratik olsun, bütün geri kalanlar doğrudan kuramdan çıkmıştır.

Freud'a geri dönmek. Niçin kaynaklara böyle geri dönmek gerekiyor? Lacan'ın Freud'a geri dönmesi, Husserl'in Galileo'ya ya da Thales'e geri dönmesi gibi bir doğuşu doğuşunda –yani dinsel felsefi arılık önyargısını, yerin üstüne çıkan her suyun ancak doğduğu anda, sadece o anda arı olması gibi, sadece bilimsel olmayandan bilime geçişte– yakala-

mak için değildir. Lacan için, bu geçiş arı değildir, hâlâ bulanıktır; arılık bu geçişten sonra olur, henüz "çamurlu" (geçmişinin göze görünmeyen tortusu yerin üstüne çıkmakta olan ve saydamlık –yani masumluk– taslayan suyun içindedir) olan bu geçişte değildir. Freud'a dönüş şu anlama gelmektedir: Freud'da zaten iyice yerleşmiş, sabitleşmiş, yerine oturmuş olan kurama geri dönmek, olgun, düşünülmüş, pekiştirilmiş kurama, orada kendine bir barınak kuracak, kendi yöntemini üretecek ve pratiğini ortaya çıkartacak kadar hayatın (pratik yaşam da dahil olmak üzere) içine yerleşmiş ve ileri bir kurama geri dönmek. Freud'a dönmek demek Freud'un doğuşuna değil, olgunluğuna geri dönmektir. Freud'un gençliği, henüz bilim olmayandan bilime bu heyecanlı geçiş (Charcot, Bernheim, Breuer'le ilişkiler dönemi, 1895'teki *Histeri İncelemeleri*'ne kadar) kuşkusuz bizi ilgilendirebilir, ama bambaşka bir nedenle: Bir bilimin arkeolojisinin yapılmasına örnek olarak – veya olgunluğun kendisini ve yükselişini iyice göstermek için olgun olunmayan dönemin olumsuz göstergesi olarak. Bir bilimin gençliği onun olgunluk zamanıdır, bu zamandan önce bilim ihtiyardır, çünkü tıpkı bir çocuğun önyargıları, yani ana babasının zamanını yaşaması gibi, yaşadığı önyargıların yaşındadır.

Genç, dolayısıyla olgun bir kuramın yeniden çocukluğa, yani büyüklerinin ve onların soylarının önyargılarına dönebileceğini, psikanalizin bütün tarihi kanıtlamaktadır. Lacan'ın ilan etmiş olduğu, Freud'a dönüşün derin anlamı da işte buradadır. Freud'a, Freudcu kuramın çocukluğuna değil, onun gerçek gençliği olan olgunluğuna geri dönmek için dönmemiz gerekmektedir. Freud'a kuramsal çocukluklaşmayı, çocukluğa dönüşü aşarak dönmemiz gerekmektedir, çağdaş

psikanalizin büyük bir bölümü, özellikle Amerikan psikanalizi bu çocuklaşmanın vazgeçtiği şeylerden yararlanır.

Bu çocukluğa dönüşün fenomenologların hemen anlayacakları bir adı vardır: psikolojizm – ya da Marksistlerin hemen anlayacakları başka bir ad: pragmatizm[a]. Psikanalizin çağdaş tarihi Lacan'ın yargısını göstermektedir. Batı Aklı (hukuki, dinsel, ahlaki, politik ve de bilimsel akıl), onu yıllarca bilmezden geldikten, hor gördükten ve hakaret ettikten sonra –bunlar, gerektiğinde her zaman kullandığı araçlardır–, ancak onu kendi bilimlerine[b], davranışçı (Dalbiez), fenomenolojik (Merleau-Ponty), ya da varoluşçu (Sartre) psikolojiye, şu ya da bu ölçüde Jacksoncu biyo-nörolojiye, ABD'de başat olan "kültürcü" veya "antropolojik" tipteki sosyolojiye (Kardiner, M. Mead vb.), ve felsefeye –bkz. Sartre'ın "varoluş psikanalizi", Binswanger'in "*Daseinanalyse*"si vb.–, ya da hurafelerine eklemek şartıyla, psikanalizle barış içinde yaşamayı kabul etti. En sonunda içinde bulundukları kuramsal gettodan çıkmalarına, o büyük psikoloji, nöroloji, psikiyatri, tıp, sosyoloji, antropoloji, felsefe ailesine tam üye olarak "kabul edilmelerine" fazla sevinen, pratikteki başarılarının üzerine bu "kuramsal" kabul edilme etiketinin yapıştırılmasına, onyıllar süren aşağılamalar ve sürgün edilmelerden sonra bilim, tıp ve felsefe dünyasında kendilerine yurttaşlık hakkı verilmesine fazla sevinen psikanalizciler, ancak *hayali*, öte yandan güçleri gerçek soyları kabul etmek karşılığında resmen tanınabilen bir bilim kolu olan psikanalizin bu şekilde bulandırılmasını, hurafeleştirilmesini kabullendiler. Dünyanın kendi akıllarını kabul ettiğini sanarak –aslında kendileri onurlandırılma karşılığında bu dünyanın aklını kabul ediyorlardı– bu anlaşmanın şüpheli yanına pek dikkat etmediler ve onun ver-

diği onuru, getirdiği aşağılamaya yeğlediler.

Böyle yaparak da psikanalizciler bir bilimin, başka bir bilim tarafından "benzerlerinden" birine ödünç verilmiş, bahşedilmiş, bırakılmış bir nesnenin, patronun karnı iyice doyduktan sonra onlarla mutfakta bir şeyler yapılabilecek *kalıntıların* değil, ancak *kendine özgü* –kendisinin olan, sadece kendisinin olan– bir nesnenin üzerinde tam mülkiyet hakkı varsa bilim olabileceğini unuttular. Eğer bütün psikanaliz ilk çocukluktaki davranışçı veya Pavlovcu "şartlanmaya" indirgeniyorsa; Freud'un oral, anal, cinsel terimleriyle, belirtisizlik ve buluğ terimleriyle tanımladığı bir evreler diyalektiğine, nihayet Hegelci mücadelenin başlangıç deneyimine, başkaları için fenomenolojik olana ya da Heideggerci varlığın "açıklığı" deneyimine indirgeniyorsa; eğer bütün psikanaliz nörolojinin, biyolojinin, psikolojinin, antropolojinin ve felsefenin kalıntılarından bir şeyler oluşturmak sanatından ibaretse, o zaman onu bu adı geçen bilim kollarından ayıran ve eksiksiz bir bilim yapan kendisine özgü nesne olarak ne kalır ona?[1]

İşte Lacan bu noktada devreye girer: Bugün psikanalizle

1) En tehlikeli girişimler *felsefe*'den (bütün psikanalizi, tedavi sırasındaki ikili deneye indirgemek ve bunda fenomenolojik öznelerarası ilişkiler, varlık-tasarı veya daha genel olarak kişilikçiliğin konularını "sınayacak" şeyler bulmak istemektedir); psikolojiden (bir "öznenin" özelliklerini olduğu kadar psikanalizin kategorilerinin çoğunu da kendisine katmaktadır); ve nihayet sosyolojiden psikolojinin yardımına koşarak, "gerçeklik ilkesine" nesnel içerik kazandıracak (toplumsal ve ailesel zorunluluklar) şeyler sağlar ve "öznenin" bir "üstben"e ve ilgili kategorilere sahip olmak için artık sadece "içselleştirmesi" gerekir. Böylece psikoloji ve sosyolojiye bağımlı kılınan psikanaliz çoğu zaman bir "duygusal" veya "duygulanımsal" [affectif] yeniden adaptasyon tekniğine, "ilişki işlevinin" yeniden eğitilmesine indirgenmektedir; bunların psikanalizin nesnesiyle hiçbir ilgisi yoktur, ama ne yazık ki güçlü bir talebe yanıt vermektedir, üstüne üstlük de günümüz dünyasında çok yönlendirilmiştir. Çünkü, bu çarpıtmayla psikanaliz günümüz kültüründe, yani ideolojisinde bir günlük tüketim nesnesi haline gelmiştir.

ilgili kuramsal yorumların büyük kısmına başat olan sözünü ettiğimiz "kısıtlamalara" ve saptırmalara karşı psikanalizin değiştirilemezliğini, yani *nesnesinin değiştirilemezliğini* savunur. Böyle bir savunma yapabilmek için, adı geçen bilim kollarının yok edici konukseverliğinin hücumlarını püskürtebilecek olağanüstü bir kıvraklık ve kararlılık gerektiği kuşku götürmez; böylesi bir savunmanın, yaşamında bir kere olsun, herkesi sadece kendi bilim kolu hakkında değil, ona inanma nedenleri hakkında da kendisine soru sormaya, yani kuşku duymaya zorlayan[a], şaşırtıcı bir bilim kolunun ortaya çıkmasıyla, inanılması pek güç de olsa, var olan sınırları sarsması, dolayısıyla birçok bilim kolunun statükosunu değiştirmesi tehlikesi olan bir bilimin ortaya çıkmasıyla dengelerini ve rahatlarını tehlikede gören meslek kuruluşlarının (statüleri tartışma götürmez bir şekilde bilimsel-mesleki-hukuki-ekonomiktir) güvenlik ihtiyacını, yani kaygısını tartması gerekir. Lacan'ın dilinin ölçülü bir tutkusu ve tutkulu bir ölçülülüğü[b] olması bundandır; Lacan ancak alarm ve önlem halinde yaşamakta ve yaşamaya devam edebilmektedir; bu önceden beri kuşatma altına alınmış, kendilerini tehdit altında gören yapıların ve meslek birliklerinin ezici gücü tarafından onların darbelerinden önce davranmaya, en azından bu darbeleri yemeden önce onları geri çevirir gibi yapmaya, böylece hasmının kendisini ezme konusunda cesaretini kırmaya mahkum edilmiştir. Yine bu nedenle, çoğu zaman akla aykırı bir şekilde, kendi bilimsel girişimine iyice yabancı filozofların (Hegel, Heidegger) desteğine başvurmuş, kimi yıldırma amaçlı tanıkların bu desteklerini onları saygılı olmaya zorlamak için başlarına kakmış, kimi zaman da kabul edilebilir bir nesnelliği olan, kendi düşüncesinin doğal bağlaşığı tanıklara, başkaları-

na güven vermek ya da onlara bir şey öğretmek için, başvurmuştur. Bu başvuru sadece hekimlere yönelik *içten* bir konuşma olduğundan, gerek genel olarak tıp öğretiminin kavramsal zayıflığını, gerekse en iyi hekimlerin[a] bunu kesinlikle mahkum etmek için ne derin bir kuram gereksinimleri olduğunu unutmak gerekir. Hazır dilinden bahsederken –ki bazılarına göre Lacan'ın bütün saygınlığı dilinden ileri gelmektedir ("psikanalizin Gongora'sı", "Büyük ejderha", davranış, suskunluk ve ağırbaşlılığın gerçek bir iletişimin de, çok "Paris tarzı" bir düş kırıklığının da, alışılmış geleneği olduğu karanlık bir inancın büyük lideri), başkalarına (en önce bilgin ve filozoflar) göre ise onun "oyunu", acayipliği ve "deruniliği", onun kendi pedagoji uygulamalarının koşullarıyla bir ilişkisi olduğunu göstermektedir: Bilinçdışı kuramını hekimlere, psikanalizcilere veya psikanaliz görenlere öğretmek zorunda olduğundan, Lacan onlara, kendi sözlerinin retoriğiyle bilinçdışının dilinin benzerini taklit etmektedir; herkesin bildiği gibi, bilinçdışının dilinin en son içeriği başarısız veya başarılı bir "*Witz*"dir [şaka, espri], cinastır [ündeş], eğretilemedir [istiare]; bu, gerek psikanalizcilerin gerekse psikanaliz olanların kendi pratiklerinde yaşadıklarının eşdeğeridir.

[b]Bu dilin ideolojik ve pedagojik koşullarını anlamak –yani, nesnel anlam ve kapsamını ayırt edebilmek için, onun pedagojik "içselliğine" tarihsel ve kuramsal "dış koşullarını" eklemek– ve onun temel hedefini anlamak yeterlidir. Lacan'ın temel hedefi, Freud'un keşfine kendine uygun kuramsal kavramları kazandırmak, bunun için de, bu keşfin bütün nesnesi olan bilinçdışını ve onun "kanunlarını" [nesnel olanlara 'kanun', insanlar tarafından çıkartılanlara 'yasa' demeyi öneriyorum] günümüzde mümkün olduğu kadar ciddi bir şekilde tanımlamaktır.

II

Psikanalizin *nesnesi* nedir? Psikanaliz tekniğinin tedavi için yapılan psikanaliz uygulamasında uğraştığı *şeydir*; yani tedavinin kendi değildir, ilk gelen fenomenolojinin veya moralin ihtiyacını tatmin ettiği, ikili olduğu iddia edilen durum değildir; doğuştan başlayıp Oidipus'un yok edilmesine kadar, bir erkek ile bir kadın tarafından meydana getirilen küçük hayvanı küçük bir insan haline getiren olağanüstü[a] serüvenin, yaşamını sürdüren yetişkinde bıraktığı uzun süreli *etkilerdir*.

İnsanoğlunun doğumuyla ortaya çıkan küçük biyolojik varlığın insan haline gelmesinin "*sonuçlarından*" biri[b]: İşte psikanalizin adı *bilinçdışı*ndan başka bir şey olmayan nesnesinin ta kendisi.

Bu küçük biyolojik varlığın yaşaması, hem de küçük bir kurt veya ayı olup ormanların çocuğu olarak (XVIII. yüzyılda prenslere verilen derslerde bunlar gösteriliyordu) değil, insan çocuğu olarak (çocukluktaki bütün ölümleri atlatarak, bunların kaçı insan ölümüdür, insan oluşun başarısızlığa uğramasını cezalandıran ölümdür) yaşaması; bütün yetişkin insanların başarıyla geçmiş oldukları sınav[c] budur. *Bir daha iyileşmemecesine* bunak olan bu insanlar bu zaferin tanıkları ve çoğu zaman da kurbanlarıdırlar; insanoğlunun bu ölüm-dirim savaşı sırasında aldıkları yaraları, sakatlanmaları ve tutulmaları en sessiz şekilde, yani kendileri için en yüksek sesle[d] taşırlar. Bazıları, çoğu, bu işten hemen hemen yara almadan çıkar –ya da en azından, yüksek sesle böyle olduğunu duyurmaya çalışır–; bu malûl gazilerin çoğu ömür boyu bunun izini taşır; bazıları, verdikleri savaştan az sonra, psikoz patlaması sırasında yaraların yeniden açılmasıyla, deli olup, "tedavi-

ye olumsuz yanıt vermenin[a] en uç kompülsiyonu ile ölürler. Sayıca daha çok olan ötekiler ise, "organik[b]" bir zayıflığın üstünü örterek dünyanın en "normalleri" olarak yaşarlar. İnsanlık savaş anıtlarına sadece resmi ölülerinin adlarını yazar, bunlar zamanında, yani sonradan, kurtlarla *insan* tanrıların birbirlerini parçalayıp can verdiği yerler olan savaşlarda ölmesini bilmiş olanlardır. Psikanaliz ise, kendi hayatta kalanlarıyla, başka bir mücadeleyle[c], insanlığın asla vermemiş gibi yaptığı, her zaman zaten önceden kazanmış olduğunu düşündüğü –çünkü, insanlık bu savaştan sağ çıkmış olanlardan, insanlık kültürü içinde bir kültür gibi yaşayıp çocuk yapanlardan ibarettir–, anısız ve anıtsız tek savaşla ilgilenir. Bu savaş her an her bir dölünde verilir; yalnızlığın içine ve ölümün[d] karşısına kendi hesabına fırlatılmış, boşaltılmış, atılmış bu döller, uzun ve zorunlu bir yürüyüş yapmak zorundadırlar, bu yürüyüş memeli larvalarını insan çocukları, *özneler*[e] haline getirir.

Bu nesnede biyolog kendi nesnesini bulamaz, çünkü tarih biyolojik değildir! Tarih baştan sona insanların düzeninin zora dayalı baskısıyla doludur, her anne, ister "sevgiden" olsun, ister ana kininden, cinsiyeti olan küçük insan hayvanına[f] daha beslenme düzeninden ve ehlileştirilmesinden başlayarak bunu kazımaktadır. Tarihin, "sosyoloji"nin ya da antropolojinin burada kendilerine bir şey bulamamalarında da şaşılacak bir şey yoktur! Çünkü onların işi toplumla, dolayısıyla kültürle, yani artık küçük hayvan olmaktan çıkmış olanladır. Küçük hayvan ancak kendisini insan yaşamından, biyolojik olanı tarihsel olandan, "doğa"yı "kültür"den ayıran o uçsuz bucaksız mesafeyi aştıktan sonra insan olur. Psikolojinin burada kaybolmasında da anlaşılmayacak bir şey yoktur! Çün-

kü psikoloji kendi "nesne"sinin *insanın* "doğası" ya da "doğası olmayan"la, insanoğlunun kültürünün kontrolü altında kimliği saptanıp kayda geçirilen bu varlığın türümüyle [oluş, tekevvün] ilgili olduğu kanısındadır. Oysa psikanalizin nesnesi mutlaka önceden çözülmesi gereken bir sorundur, doğmak ya da doğmamaktır, her insan dölünde bile insan olanın rastlantıya bağlı olarak yok olup gitmesidir[a]. "Felsefe"nin burada kerteriz noktalarını ve yataklarını kaybetmesi de doğaldır! Çünkü bu benzersiz köken felsefenin kendi varlığı adına saygılar sunduğu kökenleri açıkta bırakmaktadır: Bunlar Tanrı, akıl, bilinç, tarih ve kültürdür. Psikanalizin kendisine özgü bir nesnesi olduğundan ve onun konusunun özel koşullarının, "mekanizmaları"nın (Freud'un bir kelimesini kullanmış olalım), tıpkı biyoloğun, nöroloğun, antropoloğun, sosyoloğun, psikoloğun ve filozofun bilmeleri gereken konu veya "mekanizma"lardan bambaşka olması gibi, bambaşka bir mahiyette olduğundan kuşku duyulabilir. Bu özgüllüğü, yani onun temelini oluşturan nesne farklılığını kabul etmek, psikanalizin kendine özgü kavramları olmaya hakkı olduğunu kabul etmek için yeterlidir; bu kavramlar psikanalizin nesnesinin, yani bilinçdışı ile etkilerinin özgüllüğüne göre ayarlanmıştır[b].

III

Dilbilim adında yeni bir bilim ortaya çıkmasaydı kendi kuramsallaştırma girişiminin de olanaksız olacağına Lacan itiraz etmezdi. Bilimlerin tarihi böyle gelişir: Çoğu zaman bir bilim ancak başka bilimlerin yardımıyla veya yolunu değiştirmesiyle bilim haline gelir, burada sadece onun adını koyan bilimler

değil, çok daha geç ortaya çıkan ve doğmak için zamana gereksinimi olan yeni bir bilim de söz konusu olabilir. Helmholtz ve Maxwell'in enerji fiziği modelinin Freudçu kurama düşürdüğü geçici gölgenin koyuluğu günümüzde yapısal dilbilimin bu nesnenin üzerine sıktığı ışıkla kaldırılmış, böylece bu nesneye anlaşılabilir bir şekilde yaklaşmak mümkün olmuştur. Her şeyin dile bağlı olduğunu zaten Freud söylemişti. Lacan da buna açıklık getirir: "Bilinçdışının söyleminin yapısı bir dilinki gibidir". Çoğu zaman sanıldığının aksine, anekdot tarzı ya da yüzeysel değil, temel önemde olan, ilk büyük eseri *Düşlerin Yorumu*'nda [La Science des rêves] Freud, "mekanizma"ları veya "kanun"ları irdeleyerek varyantlarını ikiye indirgemişti: *yer değiştirme* ve *yoğunlaştırma*. Lacan burada, dilbilim tarafından belirlenmiş iki önemli figür gördü: addeğiştirme [mürsel mecaz, métonymie] ve eğretileme [istiare]. Böylece, dil sürçmesi, eksik davranış [acte manqué], nükte ve semptomlar rüyanın öğeleri haline geliyorlardı. Bunlar, bilinçsiz bir konuşma zincirine kayıtlı, "itilme" [refoulement] bilmezlikten gelinerek sessizce, yani sağır edici bir sesle, iki katına çıkan *akustik işaretler* [signifiant], insan öznesinin sözlü söylem zincirdir. Böylece, dilbilimin biçimsel olarak hiç de yabancı olmadığı paradoksa gelmiş olduk: çift ve tek olan, bilinçsiz ve sözlü olan, ikinci alan olarak sadece tek bir, kendisinde olanın ötesinde hiç alanı olmayan söylem; bu, "anlamlı zincir" alanıdır. Böylece, Saussure ve onun kurmuş olduğu dilbilimin en önemli kazanımları[a] hem bilinçdışının söylemi sürecinin, hem de öznenin sözlü söylemi sürecinin ve onların ilişkisinin, yani ilişkileriyle özdeş[b] olan ilişki olmayanlarının, kısacası ikileme ve anlam tutmaması sürecinin aklına doğrudan girdi. Böylece, bilinçdışının, ikinci bilinç, kötü niyet (Sar-

tre), güncel olmayan bir yapının kanserli bir şekilde yaşamaya devam etmesi veya anlamsızlık (Merleau-Ponty) gibi felsefi idealist yorumları, bilinçdışının biyolojik-ilk örneksel "şey" [id] olarak yorumlanması (Jung) gerçek yerlerine: Kuramın[a] başına değil, sıfır değerdeki kuramların, ideolojik yanlış anlamaların başına oturdular.

Artık geriye, dilin biçimsel yapısının ve psikanalizdeki yorumlama pratiği sırasında, bu pratiğin temeli olan nesnesinin, yani küçük insan hayvanının zorla erkek ya da kadın olmasıyla "insanlığa geçişin[b]" hayatta kalanlar üzerindeki güncel etkilerinin işlevi olarak, rastlanan "mekanizmalarının" önde gelmesinin anlamını tanımlamak kalıyordu. Bu soruyu cevaplandırmak için, psikanaliz pratiğinin tek nesnesi ve aracı olan dilin fiilen önde geldiğini hatırlatmak yetmez. Tedavi sırasında bütün meydana gelenler zaten dilde ve dil tarafından oynanır. Ama doğrudan dilin *niçin* ve *nasıl* tedavide bir olgu rolü[c] oynadığına varmak gerekir. Dil tedavinin hem maddesi hem de onun etkilerini üretme aracıdır (Lacan'ın dediği gibi, "boş laf"tan "dolu laf"a geçiş). Dil *doğrudan* psikanaliz pratiğinin nesnesinin temelinde yer aldığı için, bu pratiğin temelinde yer alır ve son tahlilde hem söz konusu pratiğin, hem de onun tekniğinin temelini oluşturur; dolayısıyla, psikanaliz bilim olduğuna göre, onun nesnesinin *kuramında* da yer alır.

Bu, yani keşfi, hiç kuşkusuz Lacan'ın eserinin en orijinal yanıdır. Lacan, söz konusu biyolojik varoluştan (tamamen sınırında) insan olarak varoluşa (insan çocuğu) geçişin, benim Kültür Kanunu diye adlandıracağım Düzen Kanununa göre cereyan ettiğini ve bu Düzen Kanununun *biçimsel* özü itibariyle dilin düzeniyle karıştığını göstermiştir. Başlangıçta bir muamma gibi görünen bu formülden ne anlamak gerekir? Önce, *bü-*

tün bu geçişin geri dönen bir dilin bütün türleriyle az çok kavranabileceğidir; bu *tedavi sırasında* yetişkinin veya çocuğun tercih ettikleri dildir; bu dil, dil yasasına göre tercih edilir, ayrılır, yerleştirilir, bütün insanlık düzeni, yani insanoğlunun bütün rolü buna göre saptanır ve meydana getirilir. İkincisi, tedavi diliyle yapılan bu ayırmada, insan haline gelmedeki Kültür Kanununun düzeninin, bu geçişte bile, güncel, sürüp giden, mutlak etkili bir şekilde var olduğunun gözüktüğüdür.

Bu geçişi birkaç çok kısa sözcükle belirtmek için, söz konusu *geçişin* iki büyük momentini belirtelim. 1) Öidipus öncesi ikili ilişki momenti: Burada çocuğun sadece bir alternatif ben [ego] olan anneyle işi vardır; bu anne onun hayatını varken de (*da!*), yokken de (*fort!*) denetim altında tutar[1]; çocuk bu ikili ilişkiyi benin hayali bir şekilde büyülenmesi şeklinde yaşar, birincil narsistik özdeşleşmenin ***bu*** başkası, ***bir*** başkası, ***her türlü*** başkası, ***bütün ötekileri*** kendisidir ve ne başkasına ne de kendisine karşı üçüncü bir kişinin nesnelleştiren mesafesini koyamaz. 2) Öidipus momenti: Burada ikili yapının üzerinde üçlü ortaya çıkar; bu olay üçüncü kişinin (baba) ikili büyülenmenin hayali bir şekilde tatminine çağrılmadan katılıp ahengi allak bullak etmesi, büyülenmelere son vermesi ve çocuğu Lacan'ın Simgesel Düzen dediği, nesnelleştiren dile dahil edilmesiyle başlar; böylece çocuk nihayet ben, sen, o demeye başlayarak yetişkin üçüncü kişilerin dünyasında bir insan çocuğu olarak yer alır.

Görüldüğü gibi iki büyük moment şunlardır: 1) imgesel (Öidipus öncesi) moment; 2) simgesel (kararlı Öidipus ya da

1) Bunlar, Alman diline ait, Freud'un meşhur ettiği iki deyimdir; Freud'un gözlemlediği küçük bir çocuk annesinin orada bulunmasını ve bulunmamasını bu iki sözcükle değerlendiriyordu ve çocuğu şaşırtmak için kimi zaman annesinin yerine herhangi bir nesne de konduğu oluyordu: "burada!", "gitti!". *Bu durumda bir yüz ifadesi.*

başka bir dil kullanmak gerekirse, kullanıldıkça kabul edilen (simgesel), ama henüz tanınmamış (bambaşka bir "yaş"la ve bambaşka bir pratikle ilgili nesnelliğin tanınması) nesnellik momenti.

Ve işte Lacan tarafından ilan edilmiş en önemli nokta*: Bu iki momente tek bir kanun egemendir, onları yönetir ve özelliklerini belirler: Bu, *Simgesel Kanunudur*. Açıklık sağlamak için birkaç satır yukarıda açıklamış olduğumuz, simgesel momentten önce gelen, ondan ayrı olan – dolayısıyla çocuğun bir insanla (annesi) ilk doğrudan ilişkisini yaşadığı ve bunun nasıl bir simgesel ilişki olduğunun (yani küçük bir insan çocuğunun insan bir anneyle ilişkisi olduğunun) farkına varmadığı– imgesel momentin kendisi, *diyalektiği itibariyle Simgesel Düzenin diyalektiği tarafından belirlenmiş ve yapılandırılmıştır*. Simgesel Düzenin diyalektiği, İnsanların Düzeninin, insanların ölçülerinin [norma] diyalektiğidir. İnsan ölçüleri düzenli beslenme zamanları, sağlığa uygunluk [hijyen], davranış, somut tanıma tavırları –kabul, ret, çocuğa evet ya da hayır denmesi önemsiz ayrıntılar olduklarından, bu kurucu düzenin, Yasa ve Hukuk Düzeninin yüklemsel ve dışlayıcı belirlemeleri *ampirik* özellikleri ile ilgili ölçülerdir. İnsanların Düzeni, insanların ölçüleri ise akustik işaretler düzenidir, yani biçim bakımından dilin düzeniyle özdeş bir düzen şeklindedir[1].

1) *Biçim bakımından*. Çünkü, dilin öncelikli biçimi ve öncelikli giriş yolu olduğu Kültür Kanunu sadece dilden ibaret değildir. Bu kanunun içeriğini gerçek akrabalık yapıları ve belirlenmiş ideolojik formasyonlar oluşturur; bu yapılara kayıtlı kişiler bunların içersinde işlevlerini yaşarlar. Batılı ailenin ataerkil ve dışarıdan evlenilen (akrabalık yapısı) olduğunu bilmek yetmez; ayrıca, evliliği, babalığı, anneliği ve çocukluğu yöneten ideolojik formasyonları da açıklığa kavuşturmak gerekir; günümüz dünyasında "evli olmak", "baba olmak", "anne olmak", "çocuk olmak" nedir? Bu özgül ideolojik formasyonlar hakkında yapılacak daha koskoca bir araştırma çalışması vardır.

Freud yüzeysel ve yönlendirilmiş bir şekilde okunduğunda, çocukluk mutlu ve yasaların olmadığı, bir "çok biçimli sapkınlık" cenneti, sadece biyolojik nitelikte evreler tarafından belirlenmiş –bu evreler de "dirimsel" ihtiyaç yerleri (oral, anal, genital)[1] olan vücudun belirli bir kısmının önceliğine göreydi– bir tür doğal durumdan ibaret gibi anlaşılabiliyordu. Oysa Lacan doğacak her küçük insanı bekleyen ve ilk çığlığını atar atmaz ele geçirip onun yerini ve rolünü, dolayısıyla zorunlu yönünü belirleyen düzenin ve yasanın güçlülüğünü gösterir. Küçük insanın kat ettiği bütün aşamalar insanların yasasının, belirleme, iletişim ve iletişimsizlik* yasasının egemenliği altındadır. Bu aşamalardaki "tatmin olmalar" yasanın, insanların yasasının niyetinin silinmez ve meydana getirici damgasını taşımaktadır ve bütün yasalar gibi bu yasadan da herkes, özellikle de cahiller pek haberdardırlar, ama yine de herkes, özellikle de bu yasaya en sadık görünenler onu çarpıtabilir veya çiğneyebilir. Bundan ötürü, çocukluktaki travmaların biyolojik "düş kırıklıkları"na indirgenmesi ilke bakımından yanlıştır, zira onları ilgilendiren yasa, yasa olarak, bütün içerikleri soyutlar ve küçük insan bu kurala daha ilk nefes alışından itibaren maruz kalır[2]. Yasa olan babanın edimlerle varlığı, yani insanın

1) Bazı nörobiyolojiler ve bazı psikolojiler Freud'da kolaylıkla bir "evreler" kuramı keşfettiler ve bunu hiç duraksamadan doğrudan ve eksiksiz bir şekilde nörobiyolojik veya biyo-nöropsikolojik bir "evreler halinde olgunlaşma" kuramına aktardılar; böylece nörobiyolojik olgunlaşmaya mekanik bir şekilde, Freud'un "evrelerinin" bir "görüngüden" ibaret olduğu bir "öz" rolünü yüklediler. Bu bakış açısı eski mekanik koşutçuluğun tekrarından ibarettir.

2) Eğer bu biçimsel şartın karşısına, Freud'un "içeriği" olarak düşündüğü kavramların (libido, ilkel duygulanımlar [affects], tepiler [pulsions], arzu) biyolojik görüntüsü konursa, bu biçimsel şartın kuramsal önemi görülmeyebilir. Örneğin, rüyanın "arzunun tatmin edilmesi" (*Wunscherfüllung*) dediğinde. Aynı şekilde Lacan da insanı yeniden "kendi bilinçsiz arzusunun diline" götürmek istemektedir. Oysa bu biyolojik gibi görünen kavramlar ancak bu biçimsel şarttan ➡

akustik işaretinin düzeni, yani Kültür Kanunu, hiçbir yaşayan baba yokken bile, buradan başlar ve her zaman buradan başlamıştır. Bütün söylemlerin kesin şartı olan bu söylem, yukarıdan var olan, yani her türlü sözlü söylemde yıkılasıya var olmayan bu söylem, bu düzenin söylemi, bu başkasının, büyük başka kişinin bu düzenin kendisi olan söylemi: *bilinçdışının söylemi*. Buradan elimize bilinçdışıyla ilgili *kavramsal* bir ipucu geçiyor; bu, her insanın kendi benzersiz söyleminin kendi yerini aradığı mutlak yerdir, kendi yerini aradığı, elinden kaçırdığı ve kaçırınca kendi yerini bulduğu[a] yerdir, dayatma, aldatmaca, suç ortaklığı ve kendi hayali büyülenmelerinin yadsınmasının kendi yerine özgü çabasıdır.

Cinsiyeti olan çocuğun Oidipus'ta, kendi hayal ürünü

---

yola çıkıldığında gerçek anlamlarını kazanırlar, bu anlam belirlenebilir ve düşünülebilir, bir tedavi tekniği tanımlanıp uygulanabilir. Bilinçdışının temel kategorisi olan arzu, ancak insan öznesinin bilinçsiz söyleminin benzeri olmayan anlamı olarak, bütün özgüllüğüyle anlaşılabilir. Bu, bilinçdışının söylemini oluşturan "oyun" ve anlamlı zincir "oyunu" sırasında ortaya çıkan anlamdır. Böyle bir "arzu"nun özellikleri insan oluşu yöneten yapı tarafından belirlenmiştir. Böyle bir arzu, biyolojik özlü organik "ihtiyaçtan" köklü farklılıklar gösterir. Organik ihtiyaçla bilinçdışı arzu arasında öz itibariyle bir devamlılık yoktur –tıpkı insanın biyolojik olarak var olmasıyla onun tarihsel varoluşu arasında olmadığı gibi. Arzu, ikircil varlığında (Lacan'ın deyişiyle "var olma eksikliği"nde), ona özelliğini dayatıp, onu gerek olanaklarında, gerekse olanaksızlıklarında, yeri olmayan bir varoluşa, itilmenin varoluşuna teslim eden düzenin yapısı tarafından belirlenmiştir. Organik ihtiyaçtan yola çıkılarak arzuyla ilgili özgül gerçeğe ulaşılamaz, tıpkı "insanın" biyolojik bakımdan var olmasından yola çıkılarak onun tarihsel varoluşuyla ilgili özgül gerçeğe varılamayacağı gibi. Aksine, tıpkı insanın tarihsel varoluşunun özgüllüğünün –buna "ihtiyaçlar" gibi salt biyolojik gibi gözüken belirlemeler veya demografik belirlemeler de dahildir- tarih kategorileriyle belirlenmesi ve insanın tarihsel varoluşunun biyolojik bakımdan var olmasından ayırt edilmesi gibi, arzunun anlamına da ancak bilinçdışının başlıca kategorileriyle ulaşabilir ve onu ancak böyle tanımlayabiliriz; bu işi yaparken onu –tıpkı biyolojik varoluşun tarihsel varoluşu taşıması gibi– taşıyan biyolojik gerçekleri ayırt ederiz, ama bu işi yaparken bu anlamı ne *oluşturur*, ne de *belirleriz*.

düşlerini simgeselde sınayarak seksüel[a] insan çocuğu (erkek, kadın) haline gelmesi ve eğer her şey "iyi giderse" neyse o olup bunu kabullenmesi (yetişkinler arasında yer alan, yetişkinler dünyasında çocuk haklarına sahip olan ve her çocuk gibi günün birinde "babası gibi" olma, yani artık sadece bir annesi değil bir karısı olan erkek insan olma, veya "annesi gibi", yani artık sadece bir babası değil bir kocası olan kadın bir insan olma *hakkına* tam sahip, küçük oğlan veya küçük kız) insan çocukluğuna doğru yapılan zorunlu uzun yürüyüşün sona ermesinden başka bir şey değildir.

Bu en son dramda her şey daha önce oluşturulmuş bir dil alanında cereyan eder. Bu dil Oidipus'ta bütünüyle *phallus* akustik işaretinin çevresine dizilir: Phallus babanın alametidir, hukukun alametidir, yasanın alametidir –bu şaşırtıcı veya keyfi gelebilir–, ama bütün psikanalizcilerce bir deney olgusu olarak kabul edilmektedir.

Oidipus'un son aşaması olan "iğdiş edilme" bu konuda fikir verebilir. Küçük oğlan iğdiş edilmenin acıklı ve yarar sağlayan yanlarını görüp kafasında çözünce, babasıyla aynı hakka (Phallus) *sahip olmamayı* kabul eder. Bu özellikle, iki iş birden görme, küçük oğlana annelik, babaya karılık etme gibi dayanılmaz bir durumda olan anne üzerinde babanın sahip olduğu hakların aynısına sahip olmamaktır. Ama babasıyla aynı hakka sahip olmamayı kabullenen küçük oğlana, daha sonra, günün birinde, kendisi de yetişkin olunca, eğer "imkânı" olursa, kendisine şimdi verilmeyen hakka sahip olma konusunda güven gelir. Eğer doğru dürüst "yemeğini yiyip" kendisi de büyük olmayı başarırsa büyüyecek olan küçücük bir hakka sahiptir. Öte yandan küçük kız da iğdiş edilmenin acıklı ve yarar sağlayan yanlarını kabullenerek anne-

siyle aynı hakka sahip olmamayı kabul etmiş olur; yani hem babasıyla aynı hakka (Phallus) sahip olmamayı kabul etmiş olur, ki zaten annesinin de, kadın olmasına rağmen ve kadın olduğu için, bu hakkı yoktur (Phallus yok), hem de annesiyle aynı hakka sahip olmamayı, yani henüz annesinin olduğu gibi kadın olmamayı, kabul etmiş olur. Ama buna karşılık küçük bir hak kazanır: küçük kız hakkı. Bir de büyük bir hak konusunda söz almış olur: İnsanlığın düzeninin yasasını kabul ederek, yani gerekirse yemeğini "doğru dürüst" yemeyip düzeni yolundan çevirebilmek için, ona boyun eğerek büyümeyi başarıp yetişkin olunca tam haklı kadın olma hakkı.

Bütün bu durumlarda, yani ister imgesel olanla ikili büyülenme momentinde (1), ister simgesel düzene bağlanmanın kabulünün yaşandığı Öidipus anında (2), geçişin diyalektiğinin bütününe en son özünde insanlık düzeninin, simgesel olanın mührü damgasını basar. Dilbilim bize simgesel olanın *biçimsel* kanunlarını, yani *biçimsel* kavramı verir.

Görüldüğü gibi, psikanaliz kuramı bize bilimleri bilim yapanı verebilmektedir, pür spekülasyon değil, bir bilim vermektedir. Bu da, her türlü pratiğin, tekniğin *somut* nesnelere uygulanmasının olanaklı kılınmasının şartı olan, onun nesnesinin *biçimsel* özünün tanımlanmasıdır. Böylece de, psikanaliz kuramı, klasik idealist çatışkıların [antinomie] dışında kalmaktadır. Bunlar, örneğin Politzer tarafından formüle edilmiştir. Adı geçen yazar, ki kendisi Fransa'da psikanalizin devrimci kuramsal kapsamını ilk görendir, psikanalizin "somut"un kuramı olmasını, sahici "somut psikoloji" olmasını istemiş ve bilinçdışı, Öidipus kompleksi, iğdiş edilme kompleksi vb. gibi *soyutlamalarından* ötürü psikanalizi eleştirmiştir. Politzer şöyle diyordu: Eğer, soyut ve metafizik bir psikolojideki akıl

hastası bir "somuttan" başka bir şey olmayan *soyutlamaların* içinde kalmak istiyorsa, belki de bunda direniyorsa, psikanaliz nasıl *somutun* bilimi olduğunu iddia edebilir ki? Böylesi soyutlamalardan, soyuttan yola çıkarak "somut"a nasıl varılabilir ki? Aslında hiçbir bilim soyutlamadan vazgeçemez; kendi "pratiğinde" (dikkat edelim, söz konusu olan bu bilimin kuramsal pratiği değil, onun somut bir şeklide *uygulanması* pratiğidir) benzersiz ve biricik olan bireysel dramların varyasyonlarından başka bir şey olmasa bile. Lacan'ın Freud'da düşünmüş olduğu gibi –zaten Lacan Freud'un kavramlarından başka bir şey düşünmez ve onlara, olması gereken tek bilimsellik olan, bizim bilimselliğimizi kazandırır–, psikanalizdeki "soyutlamalar" kendi nesnelerinin aslına uygun bilimsel kavramlarından başka bir şey değildirler; tabii kendi nesnelerinin kavramı olarak bu soyutlamalarda bu nesnelerin soyutlanmaları zorunluluğunun göstergesini, ölçüsünü ve temelini içerdikleri ölçüde, yani "somutla" olan ilişkilerinin ölçüsü, yani bu soyutlamaların, genel olarak psikanaliz pratiği (tedavi) diye adlandırılan, uygulanması somutuyla ilişkilerinin ölçüsü oldukları ölçüde.

Görüldüğü gibi, Öidipus, sadece bilinçten veya söz söyleme yeteneğinden yoksun bir gizli "anlam" değildir; Öidipus geçmişe gömülü, "anlamı yeniden etkinleştirilerek" yeniden yapılandırılabilecek veya aşılabilecek bir yapı değildir; Öidipus Kültür Kanunu tarafından kendi isteği dışında ve zorla insanlığa aday olan herkese dayatılan dramatik yapıdır, "tiyatrovari makinedir[1]"; bu, onun eşiğine varan her birey için,

1) Lacan'ın Freud'dan esinlenerek (*"ein anderes Schauspiel... Schauplatz"* [başka bir oyun, başka bir sahne]) kullandığı deyimler ("makine"). "Dram"dan bahseden Politzer'le, tiyatrodan, sahneden, mizansenden, mekanizmadan, tiyatro türünden, sahneye koyandan, vb. bahseden Freud ve Lacan arasındaki mesafe, kendisini tiyatro yerine koyan seyirciyle tiyatronun kendisi arasındaki mesafe gibidir.

onu yaşayıp ondan sağ çıkma konusunda, sadece olanağı değil, içinde *var olduğu* somut varyasyonların zorunluluğunu da içeren bir yapıdır. Psikanaliz pratiği (tedavi) denilen uygulamasında psikanaliz, bu varyasyonların somut "etkileri[1]" üzerinde, yani şu ya da bu bireyin Öidipus'tan geçişe giriştiği, bunu başardığı veya kısmen başarısız olduğu veya atlattığı özgül ve kesinlikle benzersiz düğümlülüğün özel koşulları üzerinde, çalışır. Öidipus *değişmezinin* yapısından yola çıkılarak bu *varyasyonlar* düşünülüp tanınabilir. Çünkü, büyülenme öncesinde yapılanlardan başlayarak, ister en "kural dışı" biçimlerinde olsun, ister en "normal" biçimlerinde, bütün bu geçişe, bizzat Simgesel olanın kanunu[a] yürürlükteyken Simgesel olana girişin en son biçimi olan, bu yapının kanunu damgasını vurur.

Buradaki kısa bilgilerin üstünkörü ve şematik görüneceklerini, zaten öyle de olduklarını, bahsedilen veya öne sürülen pek çok kavramın ancak uzun bir şekilde açılarak doğrulanıp temellendirilebileceğini biliyorum. Bu bilgiler, temelden, onlara destek olan kavramların bütünüyle olan ilişkileri içersinde açıklığa kavuşturulsa bile, kelimesi kelimesine Freud'un yaptığı analizlere indirgenseler bile, yine de ortaya sorunlar çıkartmaktadırlar. Bunlar sadece kavramsal oluşum, tanım ve aydınlatma sorunları değildir, aynı zamanda, yeni söz konusu olan kuramsallaştırma çabaları sırasında kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmış olan yeni ve gerçek sorunlardır. Örnek verelim: Aile yapıları içersinde yer alan babalık, annelik, çocukluk gibi özel işlevlerin içinde cereyan etmekte oldukları, zekanın ve bilinçdışının mutlak varoluş şartı olan dilin biçimsel yapı-

1) Söz konusu "etki" terimi klasik bir nedensellik kuramı bağlamında düşünüldüğünde, bundan nedenin kendi etkisinin içersinde halihazırda var olması anlaşılacaktır (bkz. Spinoza).

sı, somut aile yapıları ve somut ideolojik oluşumlar arasındaki ilişki konusunda nasıl ciddi bir şekilde düşünülebilir? Aile, ideoloji gibi yapıların tarih içersinde gösterdikleri değişiklikler, Freud tarafından yalıtlanmış olan katmanların şu ya da bu yanını hissedilir bir ölçüde etkilemesi düşünülebilir mi? Bir başka soru: Usçulluğu [rationalité] içersinde düşünüldüğünde, Freud'un keşfi, sadece nesnesinin ve yerinin tanımlanması suretiyle, ayırt edildiği bilim kolları (psikoloji, psiko-sosyoloji, sosyoloji gibi) üzerinde ne ölçüde etki gösterebilir ve ne ölçüde bu bilim kollarında nesnelerinin durumu konusunda, kimi zaman problematik olan sorunlara yol açabilir? Nihayet, daha birçokları arasından son bir soru: Psikanaliz kuramıyla, 1° tarihte ortaya çıkış koşulları; 2° uygulandığı toplumsal koşullar arasındaki ilişkiler nelerdir?

1° Freud *kimdi* ki de, *hem* psikanaliz kuramının temellerini atabildi, *hem de* 1 numaralı psikanalizci ve *kendisine psikanaliz yapan*, ilk baba olarak, bugün ona sahip çıkan uzun bir psikanaliz uygulayıcısı evlatlar silsilesini başlatabildi? 2° *Psikanalizciler kimdiler* de, hem Freud'a bağlı kuramsal bir gelenek olan Freudçu kuramı, hem de içinde çalışmakta oldukları ekonomik ve sosyal koşulları (onların "derneklerinin" sosyal statüsü *tıp* mesleği örgütünün statüsüne sıkı sıkıya bağlıdır), üstelik de çok doğal bir şekilde, kabul ettiler? Psikanaliz uygulamasının tarihsel kökenleri ve içinde bulunduğu ekonomik-sosyal koşullar, psikanaliz kuramına ve tekniğine ne ölçüde yansımaktadır? Özellikle de, olgular böyle olduğuna göre, psikanalizcilerin bu sorunlar konusundaki kuramsal *suskunluğu*, psikanaliz dünyasında bu sorunların karşılaştığı kuramsal *itilme*, gerek psikanaliz kuramının, gerekse psikanaliz tekniğinin bizatihi içeriğini nasıl etkilemektedir?

Ebedi bir sorun olan "psikanalizin ereği", başka şeyler gibi, söz konusu itilmeyle, yani, psikanalizin epistemoloji açısından tarihiyle ve psikanaliz dünyasının toplumsal (ve ideolojik) tarihiyle ilgili olan, *bu sorunların düşünülmemesiyle* ilişkili değil midir?

Gerçekten konusu açılmış olan bu kadar çok sorun vardır ve bu sorunlar şimdiden bu kadar çok araştırma alanı oluşturmaktadır. Bazı kavramların yakın bir gelecekte bu sınavdan dönüşüme uğramış olarak çıkmaları olanaksız değildir.

Eğer derine inersek, bu sınav, Freud'un, "insanın", insan "öznesinin" geleneksel, hukuki, ahlaki ve felsefi, yani son tahlilde ideolojik bir imajını, kendi alanında tabi tutmuş olduğu sınavdır. Freud'un kendi keşfinin yol açtığı eleştirel yankıları, kimi zaman, Kopernikus devriminin yol açmış olduğu alt üst oluşlara benzetmiş olması boşuna değildir. Kopernikus'tan beri yeryüzünün evrenin "merkezi" olmadığını biliyoruz. Marx'tan beri de, insan öznesinin, ekonomik, politik veya felsefi ben'in tarihin "merkezi" olmadığını biliyoruz. Hatta, Aydınlanma filozoflarına ve Hegel'e karşı, tarihin "merkez" olmadığını, ama ideolojinin bilmezlikten gelinmesinde zoraki bir "merkezi" olabilen bir yapıya sahip olduğunu biliyoruz. Bu sefer de Freud, gerçek öznenin, benzersiz özünün içindeki bireyin, "ben"i, "bilinci" veya – ister kendisi içinin, ister kendi vücudunun veya isterse "davranışın" varoluşu olsun– "varoluşu" merkez alan bir ego figürü olmadığını, insan öznesinin merkezi kaymış, yine ancak "ben"i hayali bir şekilde bilmezlikten gelmekte, yani kendisini "tanıdığı" ideolojik oluşumlarda "merkezi" olabilen bir yapıdan oluştuğunu keşfedip bize göstermiştir.

Dolayısıyla, görülmüş olacağı gibi, her şeyden önce ide-

olojiyle ilgili her türlü araştırmayı ilgilendiren, söz konusu *bilmezlikten gelmenin yapısını*, belki günün birinde daha iyi bir şekilde anlamamızın önü kuşkusuz bir şekilde açılmıştır[1].

Ocak 1964

---

1) İNCELEMELERLE İLGİLİ KAYNAKÇA NOTU: Bugüne kadar çok sayıda kolektif yayına dağılmış olan Lacan'ın yapıtı, daha kolay bir şekilde ele alınabilmesi açısından, şu sırayla incelenebilir:

1. "Patolojideki aile kompleksleri" [Les complexes familiaux en pathologie]. (*Encyclopédie française*, Monzie, kitap 8, "Zihinsel yaşam" [La vie mentale], 1938).
2. "Psişik nedensellik" [La causalité psychique]. (*Evolution psychiatrique*, 1947, fasikül 1).
3. "Ben işlevinin oluşturucusu olarak ayna evresi" [Le stade de miroir comme formateur de la fonction du je] (*Revue française de psychanalyse*, 1949, XIII, 4).
4. "Freudçu şey" [Chose freudienne]. (*Évolution psychiatrique*, 1956, fasikül 1).
5. "Bilinçdışının oluşumları" [Les formations de l'inconscient]. (Seminer 57-58) (*Bulletin de psychologie*).
6. "Nesne ilişkileri ve Freudçu yapılar" [Les relations d'objet et les structures freudiennes]. Seminer 56-57. (*Bulletin de psychologie*, no: 10).
7. "Arzu ve yorumu" [Le désir et son interprétation]. Seminer 58-59. (*Bulletin de psychologie*, 1960 Ocağı).
8. *La Psychanalyse* (PUF) dergisinin yayımlanmış 7 sayısı, özellikle de Lacan'ın Roma Kongresinde sunduğu rapor ve yaptığı konuşmalar (sayı 1). (Lacan'ın "Psikanalizde söz ve dil" [La parole et le langage en psychanalyse] adlı raporu). 6. sayıda yer alan iki metin ("D. Lagache'ın raporu ile ilgili notlar. Tedavinin yönü" [Remarques sur le rapport de D. Lagache. La direction de la cure]. 3. sayıdaki metin ("Bilinçdışında lafzın [harfin ?] yeri" [L'instance de la lettre dans l'inconscient]. 6. sayıdaki metin ("Psikozlar hakkında" [Sur le psychoses], vb. 9. Lacan'ın öğrencileri veya onun verdiği öğretimden etkilenenler tarafından yayımlanmış olanlar arasından, öncelikli olarak S. Leclaire'in *La Psychanalyse*'de yayımlanmış makaleleri; S. Leclaire ile J. Laplanche'ın bilinçdışıyla ilgili makaleleri (*Temps modernes*, Temmuz 1961); J.-B. Lefèvre-Pontalis'in "Günümüzde Freud" [Freud aujourd'hui] adlı makalesi (*Temps modernes*, sayı 124, 125, 126, 1956); J. Laplanche'ın Hölderlin hakkındaki eseri (PUF); Maud Mannoni'nin "Geri zekalı çocuk ve annesi" [L'enfant arriéré et sa mère] adlı kitabı (Seuil).

"Freud ve Lacan"ın Varyantları

Sayfa 27

a. "Başlangıç Notu"nun bir ilk versiyonu vardır; yayımlanmış olan metinden oldukça farklı olan bu versiyon temelden pek az farklılık gösterir. Burada yeniden yayımlamayı gerekli görmedik...

Sayfa 30

a. Daktilo edilmiş şekilde olan ilk versiyonun başlangıcında, "*Politika Tetkiki*"nın ilk kısmından alınmış şöyle bir başlık vardır: "Non lugere, non ridere, neque detestari, sed intelligere. Spinoza".

Sayfa 31

a. Bütün daktilo edilmiş versiyonlarda, "vaftiz"den sonra "ve bademşekerleri" yer almaktadır.

b. İlk daktilo edilmiş versiyonda "bilimler veya bilim ilkeleri", "bilimler veya eleştiri ve bilim ilkeleri" şeklinde düzeltilmiş olarak yer almaktadır.

c. Louis Althusser ilk önce şöyle yazmıştı: "Freud'un sonuna kadar görece bir kişisel rahata kavuşmuş olması".

d. Louis Althusser ilk önce şöyle yazmıştı: "şimdi Lacan'ın incelemelerinin konusu olan".

Sayfa 33

a. İlk daktilo edilmiş versiyonda, "ödünç alınmışlar"dan sonra paragrafın sonu şöyle geliyordu: "daha ziyade aşırılmış zira –Napolyon yasalarının ihmalinden, bu yasalar taşınabilir malların arasına henüz felsefe kavramlarını yerleştirmemişlerdi (felsefede icatta bulunanlara bunun belgesi verilmez!), hâlâ, bir başka kişiden kuramsal bir kavram izinsiz ödünç alınabilir (ceza yasası)".

b. "Etkisi" daktilo edilmiş durumdaki ilk versiyonda yer almamaktadır.

Sayfa 37

a. "Marksistlerin pragmatizm diye anlayacakları" (daktilo edilmiş ilk versiyon).

b. "kendi bilimlerine", ilk defa olarak, daktilo edilmiş ilk versiyonun üzerinde el yazısıyla yapılmış bir düzeltme olarak yer almaktadır.

Sayfa 39

a. "kuşku duymaya", ilk olarak, daktilo edilmiş ilk versiyonun üzerinde el yazısıyla yapılmış bir düzeltme olarak yer almaktadır. Louis Althusser ilk önce "kuşku duymamaya" yazmıştı.

b. "ölçülü bir tutkusu ve tutkulu bir ölçülülüğü", daktilo edilmiş ilk versiyonun üzerine, "tutkulu hava"nın yerine el yazısıyla eklenmiştir.

Sayfa 34

a. Bütün daktilo edilmiş versiyonlarda "en iyi hekimler, özellikle genç olanlar" yer almaktadır.

b. Son paragraf bu şekliyle hiçbir daktilo edilmiş versiyonda yoktur. Bunun yerine, birincisinden hafifçe farklılıklar gösteren ikinci versiyonda şu bulunmuştur: "Ama pedagojik

bir dil, bir pedagog, maceraya kapılıp da, pedagog, yani kuramcı olduğunu unutmadıkça, asla kendi dinleyicisinin yazgısına bağlı değildir, ya da dinleyicinin yazgısının damgasını taşımaz. Pedagog olduğunu bilen, yani öğrettiği şeyin kuramcısı olduğunun farkında olan bir pedagog öğretimi kestiği andan itibaren söz konusu dinleyici kendi istediği dili kullanmakta özgür olacaktır, –tıpkı, bir filozofun değil de Lacan'ın, bugün, gerçekten biraz çaba göstererek ve birkaç kilit sözcük kullanarak sahiden rahatça okuyabileceği gibi.

"Bunun için, Lacan'ın nihayet Freud'un düşüncesine bu düşünce için gerekli olan bilimsel kavramları sağladığını, bu işi hem nesnesini, hem de bu 'nesnenin' 'kanunlarını' tanımlayarak yaptığını kabul etmek yeter."

Sayfa 41

a. İlk daktilo edilmiş versiyonda "korkutucu" yer almaktadır.

b. "etkilerinden biri", hiçbir daktilo edilmiş versiyonda yer almamaktadır.

c. İlk daktilo edilmiş versiyon şöyledir: "korkunç sınav budur".

d. İlk daktilo edilmiş versiyon şöyledir: "geveze".

Sayfa 42

a. "delilik veya bir bunaltı nevrozunun gidişi sırasında" (ilk daktilo edilmiş versiyon).

b. Cümlenin son kısmı (Sayıca daha çok olan ötekiler ise, "organik) ilk daktilo edilmiş versiyonda yer almamaktadır.

c. Bütün daktilo edilmiş versiyonlar şöyledir: "başka bir insafsız mücadeleyle".

d. "yalnızlık ve ölüm içersinde" (ilk daktilo edilmiş versiyon).

e. "özneler" ilk daktilo edilmiş versiyona el yazısıyla ilave edilmiştir.

f. "Bizatihi ana 'sevgisiyle', küçük insan hayvanına daha beslenme düzeninden ve ehlileştirilmesinden başlayarak bunu dayatmaktadır" (ilk daktilo edilmiş versiyon).

Sayfa 43

a. "Tarihin"den "yok olup gitmesidir"e kadar ilk daktilo edilmiş versiyon oldukça farklılıklar gösterir, ama bu farklılıklar pek de önemli değildir.

b. "bilinçdışı" ilk versiyonda, "etkileri" ise hiçbir daktilo edilmiş versiyonda yer almamaktadır.

Sayfa 44

a. "bütün kazanımları" (ilk versiyon).

b. "ilişkileriyle özdeş" ilk daktilo edilmiş versiyona el yazısıyla sonradan ilave edilmiştir.

Sayfa 45

a. Bütün daktilo edilmiş versiyonlar şöyledir: "kuramın sıfır derecesi değil".

b. İlk önce Louis Althusser buraya şu notu eklemeyi öngörmüştü: "Bu terimle ilgili olarak son derece dinsel görüşleri olan Teilhard'dan özür diliyorum".

c. "sadece olgu rolü" (ilk versiyon).

Sayfa 47

a. "Ve işte kavramsal olarak ele alınmasını sadece Lacan'a borçlu olduğumuz en önemli nokta" (bütün daktilo edilmiş versiyonlar).

Sayfa 48

a. "dolayısıyla iletişimsizlik" (ilk daktilo edilmiş versiyon).

Sayfa 49

a. "ve bazen bulur" (ilk daktilo edilmiş versiyon).

Sayfa 50

a. daktilo edilmiş versiyonlar sadece şu şekildedir: "Çocuğun Oidipus'ta insan çocuğu haline gelmesi".

Sayfa 53

a. Louis Althusser'in başlangıçta öngörmüş olduğu sonun yerini şu satırlar almıştır: "Bir babanın kaybını yasanın ölümü ile karıştırmak, kendisinia Oidipus'tan uzak tutmak ve dünyada 'üstben'siz dolaşabilmek için, Sartre olmak ('Sözcükler' [Les Mots], Gallimard), yani saf bilinç olma noktasında moral olmak gerekir. 'Küçük bir mucize': Tabii ki Sartre'ın 'bilincinin' (kötü niyet bilinci) onu koruduğu bilinçdışı, yine de onun burnunun dibine şu dört kelimelik üç lafı yazmaktadır: küçük kollayan anne. Bunu Sartre'ın kendisi söylüyor: o *küçük bir kollayan anne* idi, bu harika çocuk, annesi yokken bile, kendi kendisinin annesiymiş gibi kendini kollamasını biliyordu, annesi onun için fazla önemli biri değildi, kız kardeşiydi, kutlamalar, sarılmak ve merhamet etmek içindi. Annesi başı sıkışınca onu gönül rahatlığıyla bırakabilirdi, nasıl olsa o kendi kendini kolluyordu. Toparlayalım... Harika bir küçük mucize: annesi yavaşlatılmış bir küçük kollayan anne. Anne yavaşlatılmıştı, çünkü çocuk kendini kolluyordu. Bunu Sartre'ın kendisi söylüyor: İnsana üstbeni olmadığı konusunda güvence vermek için, insanın tescilli ('önde gelen bir psikanalizci') bir babası olsa gerek. Tıpkı bir zamanlar bir başka Üstadın demiş olduğu gibi: 'Eğer her şey pembeyse hiçbir şey pembe değildir', bu şöyle de söylenebilir: 'Eğer pembe yoksa her şey pembedir'. Bu hiç kuşkusuz Sartre'ın niçin hiç kaygı duymadan 'Moral'ini yazdığına da açıklık getiriyor: Çünkü o moralden başka bir şeye inanmamış ve moralden başka bir şey yazmamıştır. Krallar her zaman çıplaktır.

"Lacan sayesinde, eğer geri kalan her şey edebiyatsa ve öncelikle de psikanaliz üzerine edebiyatsa, bu durumda psikanalizin daha da saygıyı hak ettiğini, onun bilim olma yetkisinin bahşedildiği veya bu yetkinin verilmesinin reddedildiği şey olduğunu kesin bir şekilde öğrenmiş olduk".

Ek:
"Freud ve Lacan"ın İngilizce Baskısı İçin Not

Israrımız üzerine, Louis Althusser 1964'te Fransız Komünist Partisi'nin bir dergisi olan *La Nouvelle Critique*'de çıkmış olan aşağıdaki makaleyi yayımlamamıza izin verdi.

Çünkü Louis Althusser "okumaya sunulan metnin, o zaman *nesnel olarak* ne olduğu hesaba katılmazsa, yanlış anlaşılacağını düşünüyordu; söz konusu metin Fransız Komünist Partisi'nde Freud'un yapıtı psikanalizin *bilimselliğini* ve Lacan'ın yorumunun ilginçliğini kabul ettirmek için yapılmış bir *konuşmaydı*. Bu bir kavgaydı, zira psikanaliz 50'li yıllarda 'gerici bir ideoloji' olarak *resmen* mahkum edilmişti ve Louis Althusser makalesini yazdığında bu mahkumiyet, bir takım nüanslara rağmen, hâlâ sürmekteydi. Althusser'in konuşmasının anlamı hakkında bir yargıya varmak için bu olağanüstü durumun da hesaba katılması gerekir".

Louis Althusser, aynı şekilde, İngiliz okuyucusunu da, makalesinin "*ya* düzeltmek *ya da* açmak" gereken tezler içerdiği konusunda uyarmak istiyordu.

"Alınan bütün önlemlere rağmen, Lacan'ın kuramı makalede, "*kültüralist*" yankılar uyandıran terimlerle tanıtılmıştır (oysa Lacan'ın kuramı derin bir şekilde *anti*-kültüralisttir).

Buna karşılık, makalenin sonunda doğru açıklamalar vardır, bunların iyice açılmaları gerekir; bunlar "*aile ideolojisi*" ile ilgili olanlar, bunların, Freud'un bilinçdışı diye adlandırdığı ve daha iyi bir terim bulunduğunda adının değiştirilmesi gereken katmanın [instance] işleyişinin faaliyete geçmesinde oynadıkları çok önemli rol ile ilgili olanlardır.

Aile ideolojisi (babalık-annelik-evlilik-çocukluğun ve onların birbirleri üzerinde olan etkilerinin ideolojisi) biçimlerinden böyle söz edilmesi birincil önemdedir, zira bu şu sonucu da beraberinde getirmektedir –Lacan, kendi formasyon durumu göz önüne alındığında, bunu açıklayamazdı–: *Temellerini tarihsel materyalizme dayamadan psikanalizin kuramı yapılamaz* (aile ideolojisinin formasyonları kuramı da son tahlilde tarihsel materyalizme bağlıdır).

21 Şubat 1969

2
D...'ye Mektuplar
1966

16-18 Mayıs 1964 tarihleri arasında Milano'da yapılan Roman dilleri psikanalistleri XXV. Kongresi sırasında, henüz Louis Althusser'in psikanalizcisi olmamış olan René Diatkine "Saldırganlık ve saldırı fantazmları" başlıklı bir bilimsel bildiri [tebliğ] sundu; söz konusu bilimsel bildirinin metni 1966'da Revue française de la psychanalyse'in *XXX. Kitabında yayımlandı. Bu metni okuduktan ve metnin –metnin ithaf edilmemiş bir basılmış kopyası kütüphanesinde bulunmuştur– üzerine uzun notlar aldıktan sonra Louis Althusser 1966 Temmuz ve Ağustosunda, bir buçuk yıldır artık kendi psikanalizcisi olmuş olan kişiyle kuramsal mektup alışverişinde bulunma fırsatını yakaladı.*

Louis Althusser'in arşivlerinde bulunan belgeler D...'ye Mektup No: 1, D...'nin Cevabı, D...'ye Mektup No: 2 *adlarını taşıyanlar gerçekten yollanmış olan mektupların orijinali de, kopyası da değildirler, esas yollanmış olanlardan hiçbir iz yoktur; üçü de aynı makinede daktilo edilmiş olan bu mektuplar kuşkusuz Althusser'in* Gelecek Uzun Sürer'*de École Normale Supérieure'deki bir sekretere yeniden tape ettirdiğinden bahsettiği metinler arasındadır*[1]. *Böyle daktilo edilmiş metinlerin çoğu –örne-*

1) *L'avenir dure longtemps*, [Gelecek Uzun Sürer], *age*, s. 64.

gin, bu derlemede yer alan Söylem Kuramı Hakkında Üç Not– *gibi Althusser* D...'ye Mektuplar'ını *da dolaşıma çıkartmıştır; yakınlarından pek çoğuyla yapmış olduğu yazışmalar bunu göstermektedir; buna karşılık* D...'nin Cevabı'*ndan buralarda hiç bahsedilmez.*

René Diatkine kendi metninin yayımlanmasına karşı çıkmakla birlikte, bu mektuplaşmanın gerçek olduğunu doğruladığından [1]*, burada okuyuculara iki tane* D...'ye Mektup *sunuyor,* D...'nin Cevabı*'nın Althusser'i anlamak için gerekli olan pasajlarını özetlemekle yetiniyoruz.*

O. C. – F. M.

1) René Diatkine bize şu açıklamayı yaptı: "Louis Althusser'in bu iki yazısı çok ilginç ve yayımlanmayı pek hak ediyorlar," ve ekledi: "Buna karşılık benim yazım yayımlanmak için yazılmamıştı, tahmin edebileceğiniz koşullarda meydana getirilmişti. Dolayısıyla onun yayımlanmasına karşı çıkmaktan başka bir şey yapamam, üstelik bu yazı benim bugünkü düşünme tarzıma artık hiç de uymamaktadır".

D...'ye Mektuplar
D...'ye Mektup (No: 1)

G., 18 Temmuz 1966

Kendimi, sizin temel tezlerinizle, yazınızın genel kuramsal ***eğilimi***yle derin bir uyum içersinde ve gerek bu tezlerden, gerekse de öncelikle meşgul olduğunuz konulardan, açık veya örtülü başvuru kaynaklarından, psikanalizin kuramsal sorunlarındaki *politik tavır alışınızdan* –kelimenin, dar anlamını da içeren, geniş anlamında– diyelim,– kuramsal bakımdan derin bir şekilde ferahlamış hissediyorum.

Bu arada sözünü ettiğim, dine yönelttiğiniz iki ya da üç ok, ana babanın ideolojisi, psikanalizcilerin ana babaların "kendiliğinden" ideolojisini yeniden ele almaları, bu tepkilere kumanda eden daha genel bir ideoloji (liberal burjuvalar veya sol entelektüeller hakkında belirli bir cümle[1]), yani küçük burjuva, ya da kısaca burjuva ideolojisi hakkındaki akla yatkın olmayan (şimdiden dillere destan olmuş olması gereken "insan kendisini nasıl bir püreyle özdeşleştirebilir ki"[2]

1) "Yetişkinler, bazı sömürge rejimleri hakkında, Auschwitz hakkında ya da Hiroşima hakkında hakikati öğrenince insanlık haysiyetimiz zedeleniyor. Liberal burjuva vicdan rahatlığımızla bu dayanılmaz gerçekleri pek çabuk unutuyoruz, tabii sol entelektüellere özgü mazoşizmimiz bizi yeniden buraya çekmezse. Ama, saldırganlığı hayvanlık olarak görmek bize daha kolay geliyor." *Age*, s. 69.

2) Tam alıntı şöyledir: "Ama kim kendisini bir püreyle özdeşleştirebilir",

demenizi alfetmeyeceklerdir), yani son derece akla yatkın düşünceler, değildir. Benim öncelikle sözünü ettiğim, *biyoloji* ve *etoloji*[*] üzerine tezlerinizdir, psikanaliz olgularının yorumlanmasında her türlü *biyolojizmden* ve *etolojizmden* uzak durma konusunda gösterdiğiniz özendir.

Bu *belirleyici* noktada iflah olmaz bir durumunuz var. Belirleyici ayırım çizgisi bugün (aslında uzun zamandır) buradan, psikanaliz olgularının kuramsal yorumuyla ilgili anlaşmazlıklardan geçiyor. Biyolojiye, etolojiye en ufak bir kuramsal ödün verenler psikanaliz konusundaki *kuramsal* düşünme bakımından *kayıptırlar*; bunlar, eğer psikanalizci iseler, pek çabuk *psikolojinin* (ya da toplumlar "psikolojisi" olan kültüralizmin) içine düşüyorlar; psikoloji zamanımızın *en beter* bulanıklıklarının ve sapkınlıklarının olduğu *yerdir*. Dikkatinizi çekerim, onların bize, klinik-pratik-ampirik nitelikte, hatta kimi zaman kuramsal nitelikte ilginç *öğeler* sağlayamadıklarını söylemiyorum; ancak bunlar istemeseler de ellerinden kapmak gereken *öğelerden* başka bir şey değildirler, çünkü onların sisteminin mantığı onları kaçınılmaz bir şekilde *kuramsal bir çıkmaza*, gerek onların, gerekse peşlerinden gidenlerin kaybolmaktan başka bir şey yapamayacakları bir yöne sürüklemektedir. *İbrahim peygamber*in ilkel yamyamlığı efsanesi ve bunun *Melanie Klein* tarafından yeniden gündeme getirilişi ile bunun çarpıcı bir uygulamalı dersini veriyorsunuz; bunun kuramsal sonuçları yıkıcıdır. Aslında siz de *Nacht*[1] hakkında aynı şeyi söylemeye çok yakınsınız (zira bunu düşünüyorsunuz); Nacht'ın "düş kırıklığına" saldırganlık tepki-

bkz. R. Diatkine, "Saldırganlık ve saldırı fantazmları", *Revue française de psychanalyse*, kitap XXX, 1966, s. 71.

* Kıyaslamalı davranış araştırmaları, (ÇN).

1) Sacha Nacht o sırada, René Diatkine'in de üyesi olduğu Paris Psikanaliz Derneği'nin başkanıydı.

si kuramı biyo-psikolojiden başka bir şey değildir, insanı hiçbir şeye götürmez, ya da ciddi kuramsal yanılgılara götürür (başkalarının yanına götürür), eğer... Kuram konusunda yeteneği olmamakla Nacht zevksizlik ediyordu.

Sizin temel konumunuz, *biyolojizme* ve onun en acayip efsanelerine (soyoluşla [filogenez] ilgili kalıtımın değişik biçimleri, var olan birçok kuramsal mucize gibi, yanlış kondukları için çözülmesi olanaksız olan sorunları çözmek için piyasaya sürülüyor), *etolojizme* ve bütün varyantlarına (en tehlikelileri *psikoloji* ve *kültüralizm* olmak üzere) karşıdır. Freud'un yapıtı da dahil olmak üzere, psikanaliz olgularıyla ilgili kuramsal bir çalışma için *belirleyici ayırım çizgisinin* buradan geçtiğini söylüyorum. Nitekim, söz konusu ayırım çizgisinin gerisinde kalmış olanlarla, *psikanalizci olsalar bile*, ciddi bir şekilde *tartışmanın*, hatta *konuşmanın* mümkün olmadığını deneyim gösteriyor. Çünkü psikanalizciler biyolojist, etolojist, psikolojiist, kültüralist vb. ideolojinin egemenliği altındadır ve ezilmektedir; kuramsal bakımdan *sağır ve dilsiz* haline getirilmişlerdir. Ancak bu ayırım çizgisini aşmış olanlarla tartışılabilir, çünkü ... selamet, yani kuramsal bir düşüncenin uygulanmaya başlayabileceği alan bu çizgiyi aşınca başlamaktadır.

İzninizle burada birkaç uyarıda bulunacağım.

a) Biyo-eto-psiko-kültüralizmle bu kopmayı mutlak bir zorunluluk, psikanaliz olguları üzerine her türlü kuramsal çalışmanın şartı olarak, yoğun, ısrarlı ve iyi dayanaklardan destek alarak ilk defa açıklığa kavuşturanın Lacan olduğunu kabul ediyorsunuzdur. *Dışarıdaki* bizler için, bu sadece nesnel tarihle ilgili bir şeydir, tartışılmaz bir olgudur. Bu, Lacan'dan başkalarının da, kendileri, kendi tarzlarında, aynı zorunluluğu bulup kabul etmediler demek, ya da ancak on-

dan sonra buldular demek değildir; her zaman büyük yazarlar veya kâşiflerle birlikte, onlardan sonra, hatta önce aynı olguları fark eden ve aynı keşifleri yapan küçük yazarlar olmuştur. Ama, büyük yazarlar *tarihsel bakımdan* büyüktürler, zira keşiflerinin tarihsel önemini anlamışlar, bunu yapıtlarının merkezine oturtmuşlar ve bu eseri *kuramsal durumda değişiklik yapabilecek* bir kamu *eylemi* haline getirmişlerdir. *Anlamışlar* derken, bu anlamanın ille de onların bilincine çıkmış olduğunu söylemek istemiyorum; bilinçlerine çıkmış veya çıkmamış olabilir, buna karşılık bu anlama her zaman *edim olarak* onların *yapıtlarında*, keşiflerinde merkezi bir yer almasında, bu eserin *varoluş biçiminde*, örneğin *halkın ilgisini çekmesinde*, öznel güdüler ne olursa olsun, *skandal* yaratmaya çalışmasında –skandal da nesnel bakımdan tarihsel boyutta bir etkinin göstergesidir– görülür.

Bunu bizim için, ama sizin için de söylüyorum. Sizin biyo-eto-psikolojiye karşı mücadele ettiğini düşünen derneğinizdeki herhangi bir dinleyici, sizin çok kişisel bir şekilde Lacan'ın temel argümanını [tanıt] –aslında daha yukarıda belirttiğim anlamda, bizim ona tarihsel olarak borçlu olduğumuz şeyi– aldığınızı bilebilir. Bundan tam emin değilim. Ben, dinleyicilerinizin çoğu, en azından bazıları, hem de pek az sayıda olmayanları tarafından... Lacan'ın ve onun bu konuda *kesinlikle belirleyici önemde* olan katkısının varlığının büyük bir özenle *itildiğinden* (kesinlikle psikanalizdeki itilme anlamında değil, ideolojik-politik itilme anlamında) haklı olarak kaygı duyuyorum. İzninizle, bu itilme sağlıksızdır. Nacht gibi, *psikolojinin içine düşen*, önemli kişiler tarafından alınması gereken "politik" önlemler tarafından doğrulansa, ya da en azından öyle gözükse bile bu itilme sağlıksızdır. *Kuramdan*

ödün verilmesine göz yumulamaz; yoksa bu ödünlerin bedeli her zaman çok pahalı olur. Siz yazınızda bundan bir *yarım önlemle* sıyrılıyorsunuz; Nacht konusunda tedbirli, ama aslında *çok açıksınız*. Buna karşılık Lacan'dan bahsetmiyorsunuz. (Onun adını veriyorsunuz, ama başka bir sorunla ilgili olarak[1]). Uzun, hatta orta ve kısa erimde, bu suskunluk politikasının *kötü bir politika* olmaması mümkün değildir. Bu sadece benim size biraz önce bahsetmiş olduğum şu gerekçeden ötürü bile böyledir: Suskunluğunuz, tam da sizin onunla her türlü bağlantınızı kestiğinizi düşündüğüz anda (o da sizin bağlantınızı kestiğinizi sanmaktadır), Lacan'ın sizi kendi büyülemesinin ve kişisel kusurlarının *tutsağı* olarak tutmasının en emin yoludur. Onunla açıkça, kamuoyunun önünde, nesnel olarak, ispatlayıcı bir şekilde, yani kuramsal olarak hesaplaşmadığınız sürece –birisiyle hesaplaşmak demek, *önce ona borçlu olunanları kabul etmek demektir–, Lacan sizi "tutacak"* ve tuttuğu sürece de, sizi hem kuramsal bakımdan *özgür* olmaktan, hem de kuramsal araştırmada sahiden ilerleme kaydetmekten alıkoyacaktır.

Burada çok daha ötelere kadar giden bir şey var; ve siz bana, psikanalizcilerdeki, bir psikanalizcinin tartışmak ya da kuramsal araştırma yapmak konusunda yaptığı her türlü girişimi (toplantı düzenleme, kamuoyu önünde söylev vb.) tepi vb. terimlerle "yorumlama" eğilimi ile ilgili olarak, bundan bir kere bahsetmiştiniz. Acaba *siz* de (*siz* = genel olarak psikanalizciler; en iyi niyetliler, en iyiler buna dahildir, dolayısıyla siz de dahilsiniz R. D.), bundan kısa süre önce bana söylemiş olduklarınızın (siz R. D.), belirli bir ölçüde, kurbanı olmuyor musunuz diye kendime soruyorum. Lacan'la açıkça

1) R. Diatkine, "Saldırganlık ve saldırı fantazmları" [Agressivité et fantasme d'agression], *age*, s. 46.

hesaplaşmak şeklindeki *nesnel* (politik ve kuramsal) görevden kaçınarak, kaçarak, sanki sizinle Lacan'ın aranızda cereyan eden her şey sizi sadece psikanalitik yorum (bir yandan onun tavrı, öte yandan sizin tavrınız) açısından ilgilendiriyormuş gibi *davranıyorsunuz*. *Kuramsal* ve tarihsel *nesnellikle, bireysel tepiler* ve onların grup etkisindeki bileşenleri ile ilgili olanlar, diyelim, arasında *vazgeçilmez* ayırımı yapmayarak (*edimlerde*, ek olarak da bilincinizde) *kendinizi* bu tepilerin etkilerine, yani, kaba bir dille söylemek gerekirse, *sadece* Lacan'la ilgili "mizansenin" *etkilerine bırakıyorsunuz*. Böylece de, onun kuramsal yapıtı karşısında, bizzat onun üslubunun *nesnel olarak* geçerli kıldığı şeyin karşısında *eliniz ayağınız tutuluyor*. Kuşkusuz ki, onun kuramsal yapıtını ayıklamak gerekir, ama manava yol verilirse domatesler ayıklanamaz!

Devam edersek, siz kendinizi (siz, kelimenin kolektif anlamında: psikanalizciler Lacan'la olan ilişkilerinde, bu ilişki nasıl olursa olsun, zira genelleme yapılabilir) tepilere bırakınca, az önce belirttiğim şekilde, *gerçekte* kendinizi, içimden ebediyen demek geliyor!, öznel görüntülerden yararlanarak size elini uzatan şeye teslim etmiş oluyorsunuz. Bu şey sizin sığındığınız bir uzlaşma *ideolojisidir*; siz buraya sığınabiliyorsunuz, çünkü o her zaman emrinizdedir, elinizin altındadır, bu *ampirizm* ideolojisidir ve sizin kuramla olan ilişkileriniz açısından bu ideolojinin ciddi sonuçları vardır.

Bütün bunlar pek anlaşılmaz olabilir. Bundan sonra açıklığa kavuşturabilmeyi umuyorum.

b) Bunun için önce ikinci bir uyarıda bulunayım. Sizin yaptığınız üzere, kendinizi her türlü biyo-eto-psikolojizmin etkisinden kurtarmanız her türlü kuramsal çalışma açısından çok önemli bir şarttır, ama sadece *olumsuz* bir şarttır. Bu şart size

psikanaliz olgularının derin anlamını biyolojide, etolojide, psikolojide vb. *aramamak gerektiğini* gösterir; psikanaliz olgularının *hiçbir şeye indirgenemez bir orijinallikte* olduğunu gösterir (bunu siz de açıkça söylüyorsunuz), ama bütün bunlar *olumsuz* ve *programatiktir*. Kuramsal çalışmanın şartı kuramsal çalışma değildir, kuramsal kavramların tanımlanmasında çıkış noktası olarak alınacak şart bize kuramsal kavramların içeriğinin başlangıcını vermemektedir. Bu durumda, bize, benim "pratik kavramlar[1]" (tabii ki kuramın bünyesinde) diye adlandırdığım şey gerekmektedir. Bunlar *yön gösterici kavramlar*dır: buradan değil, şuradan gitmek gerek... işe yarar bir şey bulmak istiyorsanız bu yönde ilerleyin vb. Ama bütün bu işin yapılması gerekmektedir. Bunu biçim açısından söylüyorum, zira sizin bunu bizden sonsuz derecede daha iyi bildiğinizi biliyorum.

c) Ama işte her şeyin açıklığa kavuştuğu bir örnek, başka türlü söylersek, şimdiye kadar sadece *olumsuz* bir içeriğe sahip olmuş olan kesin kuramsal retlerin (biyo-eto-psikolojizmin reddi) kuramsal açıdan *olumlu* içerik kazandıkları bir örnek. Sizin çocukla veya çocuğun içinde, diyelim, *ilk ay* sırasında cereyan edenle *daha sonra*, zamanını tam olarak saptamadığınız bir anda, geçtiği düşünülebilecek olan, ama itiraz götürmez işaretleri sekizinci aydan itibaren kendisini pek iyi gösteren şeyler arasındaki *statü* farkı hakkındaki kuramsal tezinizi[2] düşünüyorum.

Bu tez sizin Sezar'ın hakkını Sezar'a vererek, *çocuğun gelişmesi sırasında* biyo-eto-psikolojizmle psikanaliz arasındaki belirleyici *ayırım çizgisinin* yerinin belirlenmesini sağlıyor. Bu açık ve deneyime, tartışma götürmez olgulara uygun düş-

1) Örneğin "Gerçek 'hümanizm' hakkındaki ekimiz" [Notre complémentaire sur l'"humanisme réel"], *Marx İçin*'de yeniden ele alınmıştır, s. 255.

2) R. Diatkine, "Saldırganlık ve saldırı fantazmları", *age*, s. 77-79.

tüğü görülüyor. Bu biyolojinin, etolojinin vb. haklarının teslim edilmesini, ama bu hakların zaman içinde *sınırlandırılmasını* sağlıyor. Bunun ötesi var, berisi var. Bana söylemediğimi söyletmeyin: Sınırın ötesinde artık biyoloji, etoloji vb. yok demiyorum. Tabii ki bunlar var, ama sınır anında ortaya kökten *yeni* bir şey çıkmıştır, buna lafı uzatmamak için *bilinçdışı* diyelim, bilinçdışı sınırdan önce yoktu. Bu da, sınırdan önce *sadece* biyo-eto-vb.'nin egemenliği vardı demektir. Benim Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek dediğim budur.

Bu açık ve insanı tatmin ediyor, ayrıca, biyologlar, etologlar ve psikologlar da dahil olmak üzere herkesi tatmin edebilir, tabii çok huysuz ve çok sessiz olmamaları kaydıyla. Bu aynı zamanda Abraham'ın ve Melanie'nin biyolojist çılgınlıklarına ve günümüz psikanalizinin başka daha kaba sapmalarına da gem vuruyor. Bu sizi, bizzat *sizi de* tatmin ediyor.

Ama yine bu uyarıyı yapmak ve buna bağlı olarak bir soruyu öne çıkartmak istiyorum: Bence teziniz, bu kopma ya da sınırın kuramsal alanda alabileceği ve alması gereken biçimin *tanıtlanmasından* çok daha fazla, kesin bir ayırım çizgisinin varlığını belirtme konusundaki polemik zorunluluğun *açıklanmasıdır*. Başka türlü söylersek ve işin temeline inmek istersek, ben bu ayırım çizgisinin kaydedilmek istenmesinin, biyo-etolojik bir *öncesi* ve *çocuğun gelişmesinin kendisinde* tamamen *yeni* bir şeyin (bilinçdışı) yer aldığı bir *sonrası* olan, *ideolojik bir yanılsama* olmasından kaygı duyuyorum. 2. maddeme geçerek bunu açıklayacağım. Ama, 1. maddemde bu vargıdan, bana göre, *doğru öncüllerden çıkartılmış yanlış bir vargı* olduğu ölçüde, bahsetmeliydim. Vargı yanlış çıkartılmıştır, çünkü doğru öncüller sadece *olumsuz olarak* doğrudurlar, çıkartılan vargıların yanlışlığı doğrunun *olumsuz* sta-

tüde olduğunun hesaba katılmamış, *reddedilen* şeyin *temelden ele alınarak eleştirilmemiş* olmasındandır. Bunun sonucunda da, olumsuzdan kuramsal olumluya geçileceği sırada, farkına varılmadan, *reddedilmiş* olan şeyin içine *yeniden düşülmüş* ve bu *ret* ile, söz konusu yeniden düşüşün yol açtığı bu *kabulün bir araya gelmeleri* sonucunda ortaya, çıkmaması olanaksız olan şey çıkmıştır. Bu, söylenmek istenenle söylenmek istenmeyen arasında sağlanmış *kuramsal bir uzlaşmadır*. Bu uzlaşma klasik bir biçimde, alanların paylaşılması, arada bir *sınır* olması, Sezar'ın hakkının Sezar'a verilmesi, yani saf biyo-etolojiğe ait olanın, çocuğun ilk ayının, biyo-etolojiğe bırakılması şeklini almaktadır. Bir önce, bir sonra, bir tanesi Pireneler'in berisinde, öteki Pireneler'in ötesinde. Bütün bunlar Pireneler'in *olduğunu gösteriyor* ve bundan herkes memnun.

Ama göstermeye çalışacağım gibi, bütün bunlar sizin Lacan'ın söylediklerini *suskunlukla geçirmenizden* ötürü mümkün oluyor. Söyledikleri aptallıktan başka bir şey olmasa bile, bu aptallıkların arasından bile, Lacan kuramsal uzlaşmanın kabul edilmemesi gerektiğini *bilip* bunu söylüyor, sürekli söylüyor, bir alanın paylaşılamayacağını biliyor, nihayet bir açıklamanın açıklama olduğunu, tanıtlama olmadığını biliyor. Benim Lacan'dan sadece kuramsal ve tarihsel açıdan bahsettiğimi görerek beni memnun edin. Kuşkusuz ondan hiç bahsetmeyebilir ve söyleyecek olduklarımı size onun adını vermeden açıklayabilirdim. Ama bu kafamı kuma gömmek olurdu. Çünkü Lacan diye birisi vardır ve, ister saygı duyulsun isterse itilsin, hatırı sayılır ağırlığı olan bir yapıt meydana getirmektedir. Ondan bahsetmek demek, bu yapıtta ayıklanacak olanları da yerine koymaya başlamak, ayıklamanın *zorlayıcı kuralları* olduğunun –yani bilgi kuralı açı-

sından ve ideolojik eleştiri, yani gelişigüzel ayıklama yapılamayacağı– farkına varmak demektir.

2) Şimdi sizin kuramsal tezinize ya da daha doğrusu, sizin kuramsal tezleriniz arasında bana hem daha önemli, hem de, *en azından* sizin ona vermiş olduğunuz *biçimde*, daha desteği hak eder *görünene* geliyorum.

Sonuç olarak, pek haklı olarak, "*apsislerin başlangıcını doğuma koymak keyfi bir şey olabilir*" (bu cümlenin olumlu anlamının ne olduğunu kendimize sorabiliriz, bk. daha ilerisi[1]) diye yazdıktan sonra doğuşa koymayı kabul etmemekle birlikte, yine de "apsislerin *başlangıcı*" kavramında ısrar ediyorsunuz, yani yine de bir türüm yaratmakta ısrar ediyorsunuz (1953'te Roma'da sunmuş olduğunuz raporda[2] Lebovici ile birlikte denemiş olduğunuz "*fantazmların türümü*" bkz. s. 73). Sizin *söylediklerinizi kelimesi kelimesine almak*, yani söylediklerinizi *kuramsal bir kavram* yerine koymak istemiyorum. Benim, tabii ki *ikisi bir araya getirilerek* ciddi bir anlam kazandırıldığında, *başlangıç* ve *türüm*'ü *dinsel* kavramlar olarak kabul ettiğimi biliyorsunuz. Bu, "*Kapital*'i *Okumak*"ın önsözünde ciddi sayılacak argümanlarla savunmuş olduğum bir kanıdır ve bana gittikçe daha temelli ve daha kanıtlanabilir gelmektedir. Başlangıç ve türüm kavramlarını kullanırken, çok şükür ki! bunları ciddi, yani dinsel bir anlamda kullanmıyorsunuz, ama yine de böyle bir kullanımın ve etkilerinin de *tamamen dışında* kalmıyorsunuz. Bunu göstermeye çalışacağım.

Söyleyeceklerimi gayet şematik ve gayet kaba bir şekilde

1) R. Diatkine, "Saldırganlık ve saldırı fantazmları", *age*, s. 75.
2) R. Diatkine, S. Lebovici, "*Etude des fantasmes chez l'enfant*" [Çocuktaki fantazmların irdelenmesi], *Revue française de psychanalyse*, kitap XVIII, no: 1, 1954, s. 108-155.

dile getireceğim, ama bunu işin özüne inmek için yapacağım.

Gerçekten de tezinizde birbirinden ayrı iki önerme var; bunlar bambaşka özlere sahipler, ama yine de birbirlerine yakınlar, hatta kimi zaman birbirlerine karışıyorlar.

1. önerme. Bu, insan çocuğunda başka bir şeye indirgenemeyecek bir şeyin *ortaya çıktığı* fikridir; bunu biyolojik olana, etolojik olana indirgenemez olarak anlayalım. Bu enfes bir şekilde doğru ve verimli fikri yüz şekilde *açıklıyorsunuz*. *Ampirik gözlem* düzleminde bile sadece hayvanla insanda farklı mekanizmaların söz konusu olmadığını, aynı zamanda ilk ayındaki çocukla örneğin sekizinci ayındaki çocuk arasında da farklı mekanizmaların söz konusu olduğunu göstererek açıklıyorsunuz. İlk olay fantazmının ortaya çıkması için ilk olay *gerçeğinin* zorunlu olmadığını ve aynı şeyin başka fantazmlar için de geçerli olduğunu göstererek açıklıyorsunuz. "Hiçbir zaman" saldırıya uğramamış olan çocuğun da saldırı fantazmları yarattığını (haklı olarak bu "merkezi önemdeki soruna" birçok defa dönüyorsunuz) göstererek açıklıyorsunuz.

Bu örnekler ve argümanlar bütünü size iki işte yarıyor:

1) psikanalizin, özellikle de Freud'cu kavramların (en azından bu özgüllüğün izini taşıyan kavramların) biyolojist ve etolojist kavramlara göre ne kadar özgül olduğunu göstermekte;

2) bir *türümün* değil (çünkü bilinçdışını, ister insan olsun ister hayvan, biyolojik ya da etolojik olandan çıkarsamak olanaksızdır), bir *birden ortaya çıkmanın* çok özel diyalektiğini işler halde göstermekte; *yeni* bir şey *özerk bir şekilde işlemeye başlamaktadır*.

Yazınızda bu ilk önerme ile ilgili olarak yer alan her şey *bol*

vargı elde etmeye son derece yatkın; bu arada, sizin tedavi yönetimi açısından çıkarttığınız teknik vargılara çok hayran oldum; tepilerin *iç içe geçmesi* ve *birbirlerinden ayrılması*, yine tepilerin *rastlaşmaları* ve *birbirlerinden ayrılmaları* (bozulmaları) ile ilgili bütün kuramınız ve daha bir dizi özellikle yararlı formülasyon (örneğin bilinçdışının zamandışılığı, s. 46).

Bana hakiki bir *diyalektiğin* biçimleri gibi gelen bu biçimlere çok ilgi duyduğumu gizlemeyeceğim. Bu, *türüm-başlangıç* fikri üzerine kurulu olan Hegelci veya vülger diyalektiğin biçimleriyle taban tabana zıt, veya onlara tamamen yabancı bir diyalektik. Ama bu biçimlere ilgi duymamın bir diğer nedeni de, psikanaliz sorunlarında bulduğum şeylerin bu yeni biçimlerin psikanaliz olgularıyla ilgili olarak yapılacak her türlü çalışma için vazgeçilmez olduklarını düşünmeme yol açmasıdır; sizin yazınız bunun inandırıcı bir kanıtıdır. Siz bu kavramları, yani bu yeni diyalektiği kullandığınız zaman, kavramlarınız deneyime, yani sizin anlattığınız psikanaliz olgularına, daha iyi "oturuyor".

2. *önerme.* Ama teziniz, birinci önermenin yanı sıra bir ikincisini de içeriyor; bu ikinci önerme kuramsal bakımdan çok daha az kesin, dolayısıyla da eleştirilebilir durumda.

Sizin kullandığınız bir dizi temaya, kavrama ve argümana yaklaşarak ve onları belirli sayıdaki anlamlı suskunlukla karşı karşıya getirerek, bu ikinci önerme hakkında bir fikir sahibi olunabilir.

İşe sizin biyoloji ve etolojiye açık bir şekilde karşı olduğunuzu (görmüş olduğumuz anlamda) belirtmekle başlayayım; buna karşılık, *psikoloji* konusunda kıyaslanmayacak kadar daha bağışlayıcısınız. Hatta, çocuğun davranışının "psikolojik bakımdan çok karmaşık olduğu"ndan bahsederken, bu

kelimeyi pek çok defa bizzat kullanıyorsunuz. Özellikle de, "yaşanmış", "anlam", "amaçlılık" [intentionnalité], "insanlığın deneyimi" gibi, son derece şüpheli psikolojik-felsefi kavramlar kullandığınız zaman. Kuşkusuz ki bu kavramları öylesine kullanıyorsunuz ve bu da yaptığınız analizlerde sizi *doğrudan* vargılara yönlendirmiyor. Ama yine de, kendinizde psikolojik veya fenomenolojik (fenomenoloji günümüzün dinsel psikolojisidir) kavramlar kullanma hakkını görmeniz, bu işi bu kavramları eleştirmeksizin yapmanız –zira *hiçbir yerde* adını koyarak böyle bir açıklama yapmıyorsunuz– ele alındığında, psikanaliz için en az *biyolojist* eğilim *kadar*, aslında ondan çok daha tehlikeli olan *psikolojist* eğilim, bu yaklaşım tarzı anlamlı hale gelebilir. Kuşkusuz ki yazınızda psikolojiyi hakkıyla mahkum edecek her şey var, zira psikoloji etolojiden başka bir şey değil ve etoloji de mahkum ediliyor; ama bu sonucu okurun kendisinin çıkartması gerek. Siz kendiniz böyle bir sonuç çıkartmıyorsunuz. Şundan eminim ki, bu sadece politika icabı, Nacht iyice psikolojizm yapmak gibi bir kusur işlediği için ya da kendisi psikologlar cephesini karşısına almaktan pek hoşnut olmadığından (bunu göreceğiz) böyle değil, başka bir düzlemde yine ele alacağımız çok daha derin nedenlerden ötürü böyle.

Aslında, *türüm* fikrinden (türüm fikri her türlü psikolojiyle organik bağları olan kavramlardan biridir) *tam olarak* vazgeçmiyorsunuz. Roma'da 1953'te sunmuş olduğunuz raporun[1] fantazmların türümü ile ilgili neler içerdiğini bilmiyorum. Ama bu kavramın izlerini, *açıkça* adının geçtiği yerlerin dışında da bulmak mümkün; örneğin sizin analizinizin bazı pasajlarında ve bu konuda anlamlı olan kimi suskunluk-

1) R. Diatkine, "Saldırganlık ve saldırı fantazmları", *age.*

larda ve yer vermeyişlerde. Zira, söz konusu türüm kavramının buralarda kendisini *gerçekleştirmeye* çalıştığı ve belirli bir ölçüde de bunu başardığı söylenebilir (sadece bir ölçüde, çünkü bu kavramın gerçekleşmesine sizin *1. önermenizle* ilgili olarak belirttiğim bütün olumlu ve bol vargı elde etmeye yatkın kavramlar karşı çıkıyor). Sadece birkaç örnek almakla yetineceğim. Çocuğun hikayesinde psikanalizi ilgilendiren (ve psikolojinin *psikolojik* olduğunu ilan ettiği, yani bu denli "karmaşık" yapılarla hiçbir ilişkisi olmayan) yeni yapının *ortaya çıktığı anı belirleme* konusunda çektiğiniz zorluğun kuramsal konulardaki kararsızlığınızı gösterdiği açıktır; bu tam da, biyolojik olanla bilinçdışını birbirlerinden kesin bir şekilde ayırmanızın gerektirdiği *türüm olmayan* ile, aslında ideolojik, *psikolojik* de diyebileceğimiz (psikolojist daha doğru olurdu) bir gereksinim olan, *her şeye rağmen* bir *türüm* oluşturmak arasında var olan çelişkiyi göstermektedir. Bu çelişkinin içinde bocalayıp duruyorsunuz, ya da daha doğrusu, bu çelişkiyi *savuşturuyorsunuz*, sadece betimlemeli ve belirsiz önermelerle ("bununla birlikte bu durum hızlı bir evrim gösteriyor", "çocuğun ilişkiler sistemindeki bu değişiklik", "böylece dilin ortaya çıkması için gerekli koşullar oluşturulmuştur" vb.) bu çelişkiden *kaçıyorsunuz* (s. 75'in son paragrafı, s. 79, 9. ve 10. paragraflar, s. 82'nin ilk paragrafı vb.). Bu betimlemeli önermelerin var olabilmeleri için kuramsal kavramlar gerekir; örneğin "evrim" kavramı, örneğin "çocuğun ilişkiler sistemi" kavramı gibi. Oysa bunlar iyi kavramlar değildir, hatta kötü kavramlardır (evrim biyolojiye ait bir kuramsal kavramdır; ilişkiler sistemi, psikanalize değil psikolojiye ait kuramsal bir kavramdır). Nitekim ortaya çıkış anını belirleyemiyorsunuz ki, bu iyi bir şeydir. Ama bu anın, en azından

hukuki bakımdan ortaya çıkış anının *belirlenebilmesi* gerektiği izlenimini veriyorsunuz. Bu, bir türümün korelatif bir sınırını çizmek gerekir demektir. Önceyle sonra arasında bir türüm ilişkisi olması gerekir, tabii bir önce ve bir sonra varsa, yani biyolojik bir önce ve bilinçdışı bir sonra varsa.

Aynı türüm hevesi bilinçdışının ilginç bir şeklide *bellek* olarak tanımlanmasında da kendisini gösteriyor. Anlaşılan bellek kafanızı kurcalayıp duruyor ("hatırlama rezervi", "bellek"...). Ama aynı zamanda "bilinçdışının zamandışılığı"nın eleştirilecek yanı olmayan bir tanımını veriyorsunuz. Eğer bilinçdışının bir bellek olduğunu söylersek kendimizi en kötü psikoloji kavramlarının içinde buluruz! Üstelik bellek = tarih, tedavi = ayarlanmış hatırlama = tarihe iyice uygunluk, bir nevrozluyu iyileştirmenin onu yeniden "tarihe uygun hale getirme"[1] demek olduğunu söylemiş oluruz ki, bu da Lacan'ın kaleminin yazmış olduğu en talihsiz formüllerden birisi olur. Gördüğünüz gibi, bellekten tarihe giden yol kısadır, aynı şekilde, psikolojiden fenomenolojiye giden yol da kısadır, zira ikisi aynı yoldur. Zaten psikolojiye giden yolun en kısa durumda olması için psikolojiden hiç çıkmamak gerekir; bu da ünlü bir sözü doğrulamaktadır: "Evinize dönmeniz için size iyi bir adres verelim: kendi adresiniz"; bu söz şöyle de değiştirilebilir: "Evinize döneceğinizden emin olmak

1) Anlaşılan Louis Althusser Lacan'ın şu formülüne gönderme yapmaktadır: "Ölüm içgüdüsü esas olarak öznenin tarihteki işlevinin sınırını dile getirmektedir. Bu sınır ölümdür, ama bireyin yaşama vadesinin dolması ya da öznenin deneyimden edindiği kesinlik olarak ölüm değil, Heidegger'in 'öznenin mutlak bir şekilde kendisine özgü, kayıtsız şartsız, üstesinden gelinemez, kesin ve bu haliyle de belirlenmemiş olanağıdır' diye formüle etmiş olduğu ölümdür, bunu öznenin tarihe uygunluğu tarafından belirlenmiş olmasından anlıyoruz". *Yazılar*, s. 318'e alınmış olan, "Roma Söylevi"ndeki bu pasajın altı Althusser tarafından, ilk defa yayımlanmış olduğu ve Althusser'in kütüphanesinde bulunan *La Psychanalyse*'in ilk nüshasında çizilmiştir.

için en iyisi evden hiç çıkmayın".

(Bana bilinçdışının bellekliği *işleyen* herhangi bir *mekanizmadan* daha fazla değildir; buna yetkin sibernetik mekanizmaları da dahildir, gibi geliyor. Bu konuda, eğer "belleğim" yerindeyse, Lacan'da yerinde şeyler pek çoktur).

Yine aynı sırada, yani 2. *önermeniz* hakkında, yazınızda insanı şaşırtan bir *suskunluk* görüyorum. Söz konusu suskunluk tam da *dil* hakkında.

Kuşkusuz, kuram bakımından en önemli husus da burası, yani sizin kendi düşünme tarzınız açısından baktığımızda, *kuramsal yolların kesiştiği nokta.*

10 numaralı paragrafınıza bakın: "Dilin ortaya çıkması için gereken koşullar bu şekilde meydana gelmiştir... çocuk gösteren aracılığıyla gösterilenin anlam olarak içeriğine [signifié] *ancak* yitirilmiş, üzülünen veya korkulan nesnenin basit *anısını korumuş olması şartıyla* ilgi duyabilir" (s. 79). Aynı konuyu sayfa 82'de yeniden ele alıyorsunuz: "... çocuk kendi yakınındaki algılanabilir dünyanın ötesindekileri keşfetmeye ilgi duyar; bunu, bir *hatırlama deposu* olan oluşum halindeki *bilinçdışı* sayesinde gerçekleştirir ve akustik işareti aşarak onun anlam olarak içeriğine, yani insan diline *ilgi duymaya* yönelir" (altını ben çizdim).

Bu metinlerde ne yazık ki sizi kelimelerinize göre değerlendirmek zorundayım; zira, işinizin sizin bu kavramları son bir gözden geçirmenize zaman bırakmadığını hesaba katsak bile, kelimelerinizin *sizin için bir ağırlığı* ve onların sistemli bir şekilde birleşmelerinin de pekala *kuramsal bir anlamı* var; bu da sizin dile getirmek istediğiniz anlamdan başka bir şey değil.

Nitekim, bu iki kilit pasajda, sizin söyleyişinizle *dilin "ortaya çıktığı"* (*sizin kullandığınız* kelime) görülüyor; bu da,

bu andan önce dilin sezilmeden geçtiği ya da kaldığı anlamına geliyor! Anne, baba, yabancı (anne olmayan, baba onun özgülleşmiş bir varyasyonudur), yani ailenin ilksel [iptidaî, élémentaire] *yapısı*, daha sonra da ana baba *ideolojisinin*, öncelikle de *anne* ideolojisinin öğeleri çözümlememizde gerçekten *ortaya çıkmışlardı*; *ama dil çıkmamıştı*. Siz dili ancak çocuk konuşmaya başlayınca "*ortaya çıkartıyorsunuz*"! Burada, önemli sonuçlara yol açan *kuramsal* bir eksiklik oluşturan *fiili* bir eksiklik olduğu kanısındayım (dil var olduğu için, çünkü anne ve baba konuşmaktadırlar, konuşan, hatta geveze varlıklardır, sustukları zaman bile, belki de özellikle sustukları zaman böyledirler!). Çocuk konusunda babadan hiç de yirmi ya da otuz yaşında çocuk *baba*, ya da anne *olmaya başlayınca* bahsetmiyorsunuz! Oysa dilden *ancak çocuk çenesi düşük bir hayvan olmaya başlayınca* bahsediyorsunuz!! Bu kuramsal eksikliğe geri döneceğim.

Ama bu iki pasajdaki başka bir önemli ayrıntıya bakalım. Çocukta dilin ortaya çıkmasının bir *belleğe* sahip olmaya bağlı olduğunu söylüyor ve *tekrarlıyorsunuz*; bu belleğin de bilinçdışı olduğunu söylüyorsunuz. Bunun yanlış olduğunu iddia etmiyorum, ama yine de bilinçdışının belki de gizli, ama belirgin kuramsal nedenlerden ötürü bir *bellek* olduğunu düşünmeniz dikkatimi çekiyor. Çünkü bellek kavramı sizin biyolojik olmasını da, etolojik olmasını da istemediğiniz bir *türümün*, ama yine de türümün, *yerini tutuyor, onun eşdeğeri oluyor* ve bu kavram sonunda sizin sözünü etmediğiniz şeyle, psikolojiyle düşünülüyor (bellek kavramı psikolojinin temel kavramlarından biridir). İşin can sıkan yanı, daha önceki çözümlemelerinizde dili fiilen *ortadan kaldırdığınız* için, onu doğal olarak, uygun gördüğünüz bir zamanda (çocukta

gerçekten "ortaya çıktığı" sırada) "*ortaya çıkartabiliyorsunuz*"; ama, aslında görece bir bulanıklık olan bu kolaylık (çocuğun dili, en azından başlarda, dil denilen şeye özdeş değildir) size pahalıya mal oluyor: Tıpkı XVIII. yüzyıldaki sevgili yazarlarımız ve onların kuramsal mirasçıları olan şimdiki psikologlarımız gibi, bize *dilin bellekten yola çıkarak türümünü gösteriyorsunuz*! Yaklaşık olarak bu enfes bir Condillac; kötü niyetimden söylemiyorum – ama, bu Freud olamaz. Bu, çocukta simgesel (nesnel, yani toplumsal dili belirleyen kurallara uygun) dilin *ortaya çıkmasının* kuramsal bir sorunu da beraberinde getirmediği anlamına gelmiyor; bu, söz konusu sorunun *psikolojik türüm* terimleriyle (dil belleğin bir sonucu olarak gösterilerek) çözüleceğinin kesin olmadığı anlamına geliyor. Hele, *dil* yapısal bir öğe olarak veya ana baba "ortamının", doğumdan önce ve sonra anne ile çocuk arasında geçenlerin vb. ana öğesi olarak özenle *ortadan kaldırıldıysa*. Bu, sizin sorunu koyuş tarzınızın bir yığın zorluğu da beraberinde getirdiği anlamına geliyor. Çocuğun göstereni aşarak gösterilenin anlam olarak içeriğine gittiğini açıkça söylüyorsunuz; ama söz konusu gösteren bir *hatıradır* (bellek), statüsü birbirinden ayrı iki anlamda (nesnel anne ve çocuk için anne, veya başka bir deyişle fantazmatik anne) alınmış olan bir "nesnenin" hatırasıdır. Bu akustik işaretin bir hatıra olduğunu söylemek psikolojizme eğilim göstermektir. Ama, *aynı zamanda* bu hatıranın kendine özgü bir şekilde, kendisine özgü *ikili-üçlü* (ikili: annenin bulunması/bulunmaması; üçlü: anne/anne olmayanı/baba) korelasyonları olan *bir kod* gibi işlediğini göstererek de psikolojizme düşmüyorsunuz. Ama yine de, tam önemli olanın türüm değil bu kodlanmış ikili-üçlü sistemin *yapısal işleyişi* olduğunu belirtmeye başlarken, bu

sistemi kendi *türümüne* –yani çocuğun annenin bulunup bulunmaması konusunda edindiği *deneyime*– dayandırma arzusuna boyun eğiyorsunuz ve daha bir saniye önce kendinizi bundan canla başla korumak istediğinizi, kodlanmış sistem diye adlandırdığınız şeyle, göstermişken, kendimizi yeniden *psikolojinin* sınırlarında buluyoruz.

d) bence bütün bunları şu şekilde özetleyebiliriz: Siz bir yandan *psikolojizme* düşmemek isterken, bir yandan da deney pratiğiniz (gerek çocukların psikiyatrik veya klinik olarak gözlemlenmesi, gerekse psikanalizci pratiğiniz) sizi sürekli bir şekilde buna zorluyor; çünkü *kodlanmış sistemin* birden işlemeye başladığını ve çocukluk deneyiminde görülen çok büyük çeşitliliklere rağmen (saldırı fantazmlarının *her türlü saldırı deneyiminin dışında* ortaya çıkması konusunda apaçık bir şekilde söylediklerinize bakın!) *boy verdiğini* pek iyi biliyorsunuz. Ama yine de psikolojizme başvurmaktan ya da başvurmaya teşebbüs etmekten, *türüm* girişiminden, *psikoloji* kavramları kullanmaktan (bilinçdışı bellek! Dilin bellekten yola çıkarak türemesi! Anne akustik işaretinin annenin bir bulunup bir bulunmaması *deneyiminden* yola çıkılarak türemesi!) kendinizi alıkoyamıyorsunuz. Bütün bunlar bugün henüz bilinmeyen nedenlerden ileri gelebilir; ama bunlar aynı zamanda (çünkü bilmemek kuramsal bir argüman değildir) sizin dosyanın önemli bir parçasını, *dili*, çocuğun dilini değil, çocuğun sonunda konuşmaya başlayınca aslında *yeniden kullanmaya* başladığı dili, eksik bırakmanızdan, bir kenara itmenizden ya da kuramsal bakımdan (!) itelemenizden ileri gelmektedir. Oysa, dil denilen "kişinin", çocuğun ne yapıp ne edip kendi rolünü (bulunmayan rolünü) *bulması* gereken mizansende çok önemli bir rol oynadığı varsayılabilir.

Çocuğun doğuşundan itibaren içinde tutulduğu şeydeki bir *olgunun*, bir verinin, tartışma götürmez bir öğenin eksikliğiyle eşanlamlı olan bu *kuramsal eksikliği* nasıl anlamak gerekir? Oysa Lacan'ın bu *öğeyi*, eleştirilebilecek veya doğru bulunabilecek bir şekilde, eksik bırakmayıp *ciddiye almış* olduğu bir gerçektir. Onun buradan, kimisi hatalı olabilecek sonuçlar çıkartmış olduğunu yadsımıyorum; ama Lacan'ın burada çıkartmış olduğu sonuçlardan herhangi birisini düzeltmenin yolu çok önemli bir rol oynayabilecek, çok önemli bir rol oynamıyorsa en azından önemli bir rol oynayan bir öğeyi *eksik bırakmak* değildir. Eğer öncüller kelimenin tam anlamıyla ortadan kaldırılırsa artık düzeltecek sonuç da kalmaz.

Böylece, bu belirgin soru konusunda yine karşıma sizin Lacan'ın yapıtıyla olan *kuramsal* ilişkileriniz sorunu çıkıyor. Altını çizeyim: kişisel değil *kuramsal* ilişkiler ve Lacan değil Lacan'ın *yapıtı*. Bir kere daha söyleyeyim: Benim bu konuda söylediklerimin sadece *kuramsal* düzlemde anlamı vardır ve sizin sunduğunuz psikanaliz olgularını, bu olguların tanımını, onların mekanizmalarının derin anlamını ya da psikanaliz olgularının daha iyi anlaşılması için bize önerdiğiniz son derece yerinde kuramsal kavramları hiçbir şekilde etkilemez. Dil söz konusu olduğunda, sizin kendi düşüncenizde, suskunluğunuzdan bile, şu ya da bu şekilde görülebilecek stratejik önemdeki bir kuramsal hususta söz ediyorum. Bu, eğer psikanaliz kuramını "ilerletmek" istiyorsanız *atlayamayacağınız* bir sorudur. Bu, sizin yapmaya yeltendiğiniz gibi, "psikolojiye" başvurarak çözemeyeceğiniz bir sorundur. Ama öte yandan, kuramsal tavrınızın mantığında bile, bu sorunu *reddetmekte* pek haklısınız. Oysa Lacan bu soruyu gayet belirli bir şekilde *sormuştur*. Lacan hemen hemen bu soruyu so-

ran tek kişidir, her halükarda bu işi psikanaliz dünyasında ilk yapan kişidir; üstelik de bu soruyu *belirleyici önemde* bir soru olarak sormuştur. Onun bu soruya vermiş olduğu cevapları kabul etmeyebilirsiniz, ama o bu soruyu hiç sormamış, vermiş olduğu cevaplar da yokmuş gibi yapamazsınız. Lacan'ın çalışmasının düzeltilmesi gerekiyorsa bile, onun kuramsal çalışması vardır ve *bu çalışma hesaba katılmamazlık edilemez*. Hangi sebeple olursa olsun Einstein'ın bütün kuramsal yapıtını kuramsal bakımdan itelemek isteyen ve bu yapıtı hiç hesaba katmaksızın Einstein öncesi fiziğin sorunlarından yola çıkarak kendi fizik kurmanı oluşturmaya çalışan bir fizikçi için ne derdiniz? Bu, sadece söz konusu fizikçi bu işi yaparken korkunç zaman yitireceği için değil, aynı zamanda, kuramsal keşifler sadece *zamanla* ilgili olmadıklarından, hiçbir şey bulamayabileceği için de, abes olurdu. Bu karşılaştırmanın orantısız olduğunu biliyorum, ama bunu mahsus, Lacan'ın yapıtıyla aranıza koyduğunuz mesafenin ne denli *orantısız* nitelikte olduğu konusunda yansıtma yoluyla bir fikir vermek için, yapıyorum.

Beni anlayın. Lacan'ın iddiası ve onun psikanaliz dünyasındaki benzersiz özgünlüğü bir *kuramcı* olmasıdır. Kuramcı olmak demek şu ya da bu ampirik, klinik, pratik olguya uygun düşen kuramsal *bir* kavram ya da *birçok* kuramsal kavram üretmek demek değil, birbirlerine ciddi bir şekilde bağlı olan ve gerek olguların *bütününü* gerekse psikanaliz pratiği alanını anlayıp değerlendirebilecek yetenekte *genel* bir kuramsal kavramlar *sistemi* üretmektir. Bu iddia *kendinde* tamamen yerindedir, hatta psikanalizi kendi yerini pratik olarak sadece kendi nesnelerinin içersinde bulabilen, buna karşılık *kuramsal bakımdan sesi çıkmayan* (özellikle kendisine ve nes-

nesine var olan farklı bilim alanları içersinde bir yer bulmaktan aciz) bir uygulama olmaktan çıkartmak için dirimsel önemde, kesinlikle vazgeçilmez olduğunu bile söyleyebilirim. Psikanalizi böyle bir kuramsallaştırmanın nesnesi yapmak bizzat psikanaliz pratiği için son derece önemlidir, bütün bu hususlara sizin de katıldığınızı biliyorum. Dolayısıyla, Lacan'ın iddiaları *meşru* temellere dayanmaktadır ve mükemmeldir, kamuoyu tarafından açık bir şekilde kabul edilmeyi hak etmektedir; zira Lacan'ın dışında *kim* böyle bir *iddiası* olduğunu sahiden söyleyebilir ve bu iddiayı bir yapıtla cisimleştirebilir? *Hiç kimse*. Kuramsal iddiadan bu paragrafın başında tanımlamış olduğum açık anlamı anladığımı hatırlatırım. En azından Fransa'da (ama bu hatırlatmamın kısıtlamasız her yerde geçerli olduğunu sanıyorum) *Lacan'ın dışında halen kimse yoktur*, bunu söylüyorum, tekrarlıyorum, destekliyorum, bu hiçbir ödün verilemeyecek bir hususdur, çünkü ödün vermek gerçeği olduğu gibi yadsımak olurdu.

Bu açıklama insanları yerinden hoplatacak. Ama doğrudur. Zira, öznel olarak bu iddiaya sahip olmak başka şeydir, bu iddiayı *nesnel* olarak cisimleştirmek, onu, ne gibi aksayan yanları olursa olsun, bir yapıt haline getirmek *başka şeydir*. Aynı şekilde, şu ya da bu kavramı veya kuramsal kavramlar grubunu (bu işi yapmış olan bir sürü zeki psikanalizci vardır ve bu da çok iyi bir şeydir) üretmiş olmak başka şeydir, birbirlerine ciddi bir şekilde bağlı olan kavramlardan oluşan genel bir sistem üretmiş olmak başka şeydir, zira bu sonuncusu insanı sahiden kuramcı yapar. Tamamen nesnel olan bu ölçütleri kabul ederseniz, çıkarttığım sonucun saldırılacak yanı yoktur: *Halen Lacan'ın dışında kimse bulunmamaktadır*.

Eğer böyleyse bundan sonuçlar çıkartmak, kafasını kuma

gömmemek gerekir. Her şeyden önce Lacan'ın kim olduğunu ve hangi *düzeyde* yer aldığını (onun şu ya bu tezinin geçerliliğinden bağımsız olarak, hangi *kuramsal düzeyde* yer aldığı dirimsel önemdedir) görmek gerekir. Bundan sonra *insanın kendisini bu düzeye yükseltmesi* gerekir, bunun için de Lacan'ın zaten tamamlamış olduğu *çalışmadan yararlanmak* gerekir. Aksi takdirde, var olanı itelemek bir çılgınlıktır... hangi zevk için itelemek, yeniden icat etme zevki için mi? Ancak bu şartlarla, yani kendini Lacan'ın düzeyine yükseltmek, buraya yükselmek için Lacan'ın sağlamış olduğu çalışmadan yararlanmak şartıyla, insan onunla *hesaplaşabilir*, hatta gerekirse, zira artık bu koşullarda bu *olanaklı* ve *kaçınılmaz* hale gelmektedir, ondan yapmış olduğu bir sürü hatanın hesabını sormak, eğer gerekiyorsa onun psikanaliz olguları ve uygulamasının kuramlaştırılması sorununu ortaya koymuş olduğu *ilişkileri* eleştirmek mümkündür. Israrla söylüyorum: Lacan'ın bu sorunu ortaya koymuş olduğu ilişkileri eleştirmek için, her şeyden önce *onun bu sorunu ortaya koymuş olduğunu* kabul etmek ve *bu sorunu ortaya koymanın mümkün olduğu düzeye* ulaşmak için onun yerine getirmek zorunda kaldığı ve sizin de yerine getirmek zorunda olduğunuz bütün kuramsal koşulları kabullenmek gerekir. Ancak bu durumda hakiki bir kuramsal eleştiri mümkün hale gelir, *daha önce gelmez*. Bunu bilmek gerekir. Dil örneğini alın. Çok büyük bir zorluk olan bu sorunla, bizzat kendi uygulamanızda karşılaşıyorsunuz ve ondan bir yandan *düşme* (aile "ortamının" kurucu yapısı olan dil hakkında ses çıkartmama) yoluyla, bir yandan da *psikolojik bir türümle* sıyrılmaya çalışıyorsunuz. Ama bunu yaparken, –çünkü siz olguları hesaba katan iyi bir "ampiristsiniz" [empiriste]–, ikili-üçlü kodlanmış

sistemden bahsederken *başka bir şey* söylüyorsunuz, ama bu *başka şeyi kuramsal olarak üstlenmiyorsunuz*. Lacan ise bu işi daha işe başlarken yapıyor. Kendisi, sorunu ortaya koyuş *tarzında* hata yapabilir. Ama *dil sorununu kuramsal düzeyde ortaya koyarken* yanılmıyor. Siz ise dil sorununu kuramsal düzeyde *ortaya koymuyorsunuz*. Sizin Lacan'ın herhangi bir tezi hakkında söyleyebileceğiniz her şey, eleştiriniz haklı bile olsa, Lacan'ın dil sorununu *haklı olarak* ortaya koymuş olduğu düzeye yerleştirmedikçe, eleştirinizi *kuramsal alanda etkisiz* kılacaktır. İşte burada "ampirizminiz" size pahalıya mal olmaktadır. Çünkü bir "olgunun" bir kuramı (tabii eğer bu kuram tam bir cinnet değilse) yıkamayacağını, *bir kuramı yıkmak* (ya da en azından yerine başkasını koymak) *için* "olgunun" *kuram haline gelmesi*, yani *kuramsal düzeyde*, kuramsal kavramlardan oluşan bir sistemde düşünülmüş olması gerektiğini siz de biliyorsunuz. Bütün bilim tarihi bunu kanıtlamaktadır. Gerçek bir kurama basit, *kuramsal olarak* hazırlanmamış bir "olguyla" hücum eden kimse kaleye sapanla hücum eden birisi gibidir.

Bu durumda, size daha önce sormuş olduğum bir soruyu yeniden soruyorum: Niçin kendinizi bu şekilde Lacan'ın yapıtını *itelemeye* teslim ediyorsunuz? Bu hatadır, bu yanlıştır, bu sizin yapmamanız gereken bir yanlıştır, oysa siz bu yanlışı yapıyorsunuz. Beni cevaplarken, kişi olarak Lacan'dan bahsedeceksiniz, ama söz konusu olan bu değildir; söz konusu olan onun yapıtıdır, yapıtının da ötesinde, onun biricik kanıt olarak var olan şeydir, psikanaliz alanında kuramın meşru bir şekilde *var olmasıdır*. "Paris bir ayini hak ediyor" denmişti; laf aramızda, "kişi" olarak Lacan, onun "üslubu" ve manileri ve bunların yol açtığı bütün etkiler (kişisel kırılma-

lar dahil), "*bir kuramı hak ediyor*". Bazı mallar hiçbir zaman pahalıya gelmez, bunlar maliyetlerinden daha büyük bir getiri sağlayan mallardır. Bunun zor, çetin, zorlayıcı olduğu, çok cesaret ve uyanıklık, hatta fedakarlık gerektirdiği kesindir, ama "kuram" için bütün bunlara değer. Ama yine de bir şey daha eklemek istiyorum. Bence siz Lacan'ın yapıtını sadece tarihsel (kopmalar) veya kişisel (Lacan'la ilişkilerin "olanaksızlığı") nedenlerle böyle itelemiyorsunuz. Son tahlilde bunun nedenleri, *sizin kuram* ve kuramın pratik ve deneyim olgularıyla ilişkisi *hakkındaki fikrinizle*, kuramın doğası ve rolü hakkındaki fikrinizle ilgilidir. Büyük bir alçakgönüllülük ve uyanıklıkla, büyük bir uyanıklık ve cesaretle ve çok fazla alçakgönüllülükle dile getirdiğiniz bir sözü hatırlatacağım: "Ben bir ampiristim". Siz kelimenin en soylu ve en aslına uyan anlamında ampiristsiniz, ama *aynı zamanda ideolojik* anlamda da öylesiniz (bu gerçeğin nedeni kendiniz değilsiniz, bu hem geleceğin hekimlerine ve psikanalizcilerine verilen eğitim ve öğretimin, hem de bütünüyle "beşeri bilimlerin" neredeyse kaçınılmaz bir *sonucudur*). İdeolojik ampirizm kuram ile deney arasındaki ilişkiyle, dolayısıyla kuramın doğası ve rolüyle ilgili *çarpıtılmış* bir anlayıştır. Bu, büyük ölçüde kuramsal olanlar da dahil, neyi uygularlarsa uygulasınlar bütün uygulamacıların "kendiliğinden" ideolojisidir. Hepimiz bu konumdayız ve buradan *yola çıkmak*, *yola çıkıp oradan uzaklaşmak* zorundayız. Biliyor musunuz, bu sadece sizin bilim kolunuzda değil, hatta çok bilimsel ve kesin bilimsel kollarda bile ve hem de politikada gerekli olan bir şeydir. Biz farkında olmadan bize egemen olan ampirist ideolojiden hepimiz kurtulmak zorundayız. Dolayısıyla sizin kendinizi "ampirist" olarak ilan etmeniz çok iyiye işarettir; ben

bunu, kurama giriş yapmak isteyenlerin önündeki en büyük engel olan ampirist ideolojinin boynunu yakında kıracağınızın işareti olarak algılıyorum. İdeolojik ampirizme bağlılıktan kurtularak, sizin forsunuzun ve saygınlığınızın kaynağını oluşturan olağanüstü nitelikteki *bilimsel ampirizminizi* yitirmeyeceksiniz; söz konusu bilimsel ampirizm sayesinde örneğin, psikolojistçe girişimlerinize rağmen, dil sorununda kuramın eşiğine gelmiş durumdasınız. Söz konusu ampirizm, yani bilimsel ampirizm, önündeki çok büyük alana girmesini engelleyen ideolojik ampirizm engellerini kaldırdığınızda, şaşırtıcı nitelikte başka sonuçlara da yol açacaktır; bunun belirtilerini sizin bazı girişimlerinizde, Lacan'ın yapıtının itelenmesi de dahil, bazı suskunluklarınızda görebildiğimi sanıyorum. İşte o zaman sizin Lacan'ın yapıtıyla olan ilişkileriniz sorunu da, sanırım kendiliğinden, en azından bugün kelimenin gerçek anlamında "görüşünüzü kapayan" söz konusu güçlüklerin (kişisel, tarihsel, "toplumsal") ciddi bir gölgesi düşmeden, giderilmiş olacaktır.

e) Son bir nokta. Biyolojik olanla bilinçdışı arasındaki ayırım çizgisinin çocuğun gelişme hikayesi *süresinde* bir yere yerleştirilmesi sorununa geri dönüyorum.

Söz konusu ayırım çizgisini her ne pahasına olursa olsun çocuğun gelişme süresinde belirli (ya da sizin yaptığınız gibi gevşek, ikinci ayın başıyla sekizinci ayın başı arasında bir yer) bir *zamana yerleştirmeye* çalışmak, *psikolojist* nitelikte bir *ideolojik* hayale düşmek olur; böyle söylediğim zaman kendimi daha iyi anlatabildiğimi sanıyorum. Çünkü bu, son tahlilde, sizin bir yandan çok iyi bir şekilde eleştirdiğiniz biyo-etolojist ideolojiye düşmek olur; bu, biyolojik olmayanın, yani bilinçdışının, ortaya çıkması olan doğumun, yani başlangı-

cın, *daha önce* salt biyolojik olarak ilan edilmiş olanın (bilinçdışının ortaya çıkmasından *öncesi*) *içine* yerleştirilebileceğini sanmaktır. *Siz isteseniz de istemeseniz de*, bu, *bir türüm sorununun konumu* çıkarılmadan edilemeyecek bir yere çok belirli bir şekilde yerleştirmek demektir. Bir kere bu *önce* ve bu *sonra* yerlerine yerleştirildikten sonra, ne isterseniz yapın, ne isterseniz deyin, sizi *önceden* yola çıkarak *sonranın* türümü sorununu sormaya doğal bir şekilde itecek bir *mantığı* işlettiniz demektir. İstediğiniz kadar kendinizi bu mantığa ve sonuçlarına karşı savunun, bundan tam olarak kurtulamazsınız; *o sizi tutar*, bunun kanıtı sizin bir *türüm* yapmak istemenizdir; ama siz biyolojik bir türüm istemediğinizden, *bütün ihtiyatlılığınıza rağmen* gerçekte *psikolojik* bir türüm yapmaktasınız (kaldı ki sizin psikolojik bir türüm yapmak istemeniz de rastlantı değildir, çünkü *psikolojiyi*, pek de anlamlı bir şekilde, kuramsal alanda biyolojizme veya etolojizme doğru sapmalar hakkındaki büyük eleştirinin *dışında tuttunuz*!). Gördüğünüz gibi, size bunu söylemek için ben de sizin ideolojik-kuramsal bilinçdışınız diye adlandırılabilecek olan şeyi yorumluyorum. Bu *terimleri* çok ihtiyatla ele almalıyım, zira ideolojik bilinçdışı diye bir şey olamayacağı kanısındayım. Her halükarda böyle bir "bilinçdışı" (ben buna başka bir isim verirdim ama pek de önemli değil) vardır ve *psikanalizdeki bilinçdışıyla karıştırılamaz*. Eğer bu konuda anlaşıyorsak, bu, bu türde bir kuramsal alışverişin açık koşuludur, psikanalizdeki "bilinçdışı" mekanizmaların yorumu düzeyinde değil, ideolojik eleştiri düzeyinde yer alır.

Dolayısıyla kanımca, çocuğun gelişme *tarihine* bu ayırım çizgisini geçirme *tasarımı* (biyolojistleri söz konusu ayırım çizgisinin arkasında bıraktığı için, doğal olarak çok büyük

bir *polemik* etkisi olan), son tahlilde *psikolojist*, dolayısıyla *ideolojik* bir tasarımdır. Sizin bu işe haberiniz olmadan, ideolojik "bilinçdışının" mekanizmalarının etkisiyle, daha tam olarak ampirist ideolojinin, sizin biyolojizmi ve etolojizmi sağlam temellere dayanarak reddetmeniz üzerinde etki gösteren karmaşık mekanizmalarının zoruyla, razı olduğunuzu sanıyorum. Dolayısıyla, benim az önce bahsettiğim "ödün"ün adını koyalım: Bu, psikolojik temeline dayalı kalan *türümdür*.

Bu durumda, sorunu başka türlü koymak gerekiyordu, her türlü biyolojizm ve etolojizm reddedilirken, sizin çok dikkati çekici bir şekilde "zamandışı" olduğunu söylediğiniz söz konusu bilinçdışına çocuğun gelişmesi içerisinde zamana bağlı bir başlangıç belirlemeye çalışmamak gerekiyordu. Bu, savunulması zor bir konumdur, her halükarda en azından biyolojizme ve etolojizme karşı polemik açısından daha az elverişli, daha geç "verim sağlayan" bir konumdur; ama bu, kuramsal bakımdan daha doğru, dolayısıyla da uzun erimde daha verimli bir konumdur. Kabaca bu Lacan'ın konumudur, bir kere daha belirtelim, Lacan'ın bu konumu tanımladığı *ilişkilerin düzeltilebileceği* veya *düzeltilmesi gerektiği* düşünülse bile bu onun konumudur. Ama burada da, ilişkilerin düzeltilebilmesi için, bu konumun *ilke olarak doğruluğunun* önceden kabul edilmesi şarttır. Bu konumu tanımlayan ilişkiler arasında, başka ilişkilerin yanı sıra, en ön sırada dili bulmak sizi şaşırtmayacaktır. Ben, bilinçdışına zamandışılığının, hatta söz konusu zamandışılıktan biraz daha fazlasının, dilden *geliyor* olabileceğini önermekle yetiniyorum; söz konusu daha fazlası, dilin *bilinçsiz* olması –bilindiği gibi bilinçdışı sadece *bilinçsiz* değildir– ve tanımlanmış *kanunlara* göre "işlemesi"dir; zaten Freud bu kanunları dilin kanunlarıyla özdeşleş-

tirmişti. Bu yolda ihtiyatlı bir şekilde ilerlemek gerekir, bunu benimsediğimi açıkça belirtiyorum, ama *günümüzde* ilerleyeceğimiz başka bir yolun bulunduğunu da bilmemekteyim.

D...'ye Mektup (No: 1)'i *13 Agustos 1966'da Girit'te kaleme alınmış olan* D...'nin Cevabı *izlemektedir. René Diatkine bu cevabın yayımlanmasına karşı çıktığı için biz burada* D...'nin Cevabı'nın, *Louis Althusser'in* D...'ye Mektup (No: 2)'*sinin anlaşılması için zorunlu olan birkaç öğesini özetlemekle yetineceğiz.*

"D..." önce Althusser'in mektubunun (No: 1) şu iki postulata dayandığını belirtiyor: "bilinçdışının yapısı tıpkı bir dil gibidir"; "çocuk doğumundan itibaren dile kapılır". Bundan sonra da "D..."nin cevabı üç noktada toplanmaktadır:

1. Dille karşılaştırma yapmak bilinçdışının bütün mekanizmalarını ortaya çıkartmak için yeterli değildir. Eğer bilinç – yani-bilinç/bilinçdışı ilişkisi gösteren/gösterilen ilişkisi gibiyse, bu ilişkiyle bilinçdışı tanımlanamaz.

2. Eğer çocuk daha ilk başlangıçtan itibaren dilin seslerini algılıyorsa onun "doğuştan itibaren dile kapıldığını" söylemek aşırı bir ifadedir. Tabii ki dil "ikincil süreçlerin" düzenleyicisidir, ama dilin gerçekten devreye girmesi, Oidipus nirengi noktasının temelini oluşturacak olan iyi-kötü, bulanan-bulunmayan şeklinde bir ikili sistemin oluşmasından sonradır. "Dilin doğumdan itibaren etkisi"nden söz edilemez, zira "dil yoluyla iletişim, bir hikayesi olan bir çocuğun her biri kendi hikayesine sahip yetişkinlerle karşı karşıya gelmesini gerektirir".

3. Bilinçdışının zamandışı olması onun "zamanda" ortaya

çıkmasına engel değildir; bir "öncesi" ve bir de "sonrası" vardır. "Türüm" sözcüğünden vazgeçmeye hazır olduğunu belirtmekle birlikte "D..." dilbilim olgularının zaman içersinde ilerlemesiyle [diachronie] ilgili kelime haznesinin kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu ve Althusser'in kendisinin de, "yeni bir şey özerk bir şekilde işlemeye başlıyor," diyerek bunu yaptığını savunuyor. Bu durumda ve dile iyice hakim olmadan bir çocuğa psikanaliz yapılması mümkün değilken "dolaysız gözlem"e başvurmak kaçınılmazdır; bunu yapmak etolojinin tuzaklarından kurtularak mümkündür.

D...'ye Mektup (No: 2)

G. 22 Ağustos 1966

1 – Türüm hakkında.

Daha az emin olduğum bu kavramdan başlayacağım.

Yalıtılmış bir kavram bulunmadığına göre, ya da Marx'ın deyişiyle insan ancak toplumda yalnız kalabileceğine göre, *ancak* bir kavram toplumunda yalnız kalmış bir kavram bulunabileceğine göre, türüm kavramı hakkında soru sormak onun içinde var olduğu kavram toplumu hakkında, onunla organik ilişki halindeki kavramlar hakkında veya, eğer böylesini tercih ediyorsanız, kuramsal "yan anlam"lar [connotation] hakkında soru sormak demektir. Tabii ki burada söz konusu olan sadece filoloji veya etimoloji değil, kuramsal semantik alandır, hem de *önsel olarak* [a apriori] tanımlanabilecek bir semantik alan değil, içine türüm kavramının yazılmış olduğu, gerçekten *uygulandığı*, kullanıldığı, üzerinde oynanılan var olan semantik alandır. Bu gerçekten var olan, ampirik olarak var olan ve denetlenebilen semantik alanda şöyle diyeceğim: türüm diyen... demiş olur.

Türüm diyen şunu demiş olur: A olayına gerçekten *yol açmış* olan sürecin yeniden oluşturulması. Bu yeniden oluşturmanın kendisi de bir bilgi sürecidir: Ancak A olayına *yol aç-*

mış olan gerçek süreci *yeniden üretirse* (yeniden oluşturursa) bir anlamı (bilgi anlamı) olur. Bu da, bilgi sürecinin bütünüyle ve kesin olarak derhal gerçek yol açma süreciyle *üst üste düştüğü* anlamına gelir. Daha az soyut bir dil kullanırsak, bu, A adında bir olayın türümünün, *başlangıcından itibaren* bütün evrelerinde, gerçek yol açma sürecinin *izlediği yolu*, hiç kesintisiz bir şekilde, yani hiçbir süreksizlik, boşluk ya da kopukluk (burada hangi kelimelerin kullanıldığı o kadar önemli değildir) olmaksızın *izleyebileceği* anlamına gelir.

Gerçek sürecin bilgi süreci tarafından böyle *derhal* ve bütünsel, hiç kesintisiz bir şekilde örtülmesi gerçek sürecin öznesinin, sürecin başlangıcından sona ermesine kadar, tek ve aynı, *özdeşleştirilebilir özne* olduğu fikrini, kendiliğinden denilebilecek bir şekilde, *beraberinde getirmektedir*.

Benim burada yaptığım, türüm kavramının gerçekte kullanımının veya uygulanmasının beraberinde getirdiklerini açığa çıkartmaktan başka bir şey değildir.

Dolayısıyla, türüm diyen, zorunlu bir organik bütünlük içersinde aşağıdaki kavramları kullanmış olmaktadır:

Yol açma süreci;

Sürecin başlangıcı;

Sürecin (A olayı) sonu veya bitimi;

Yol açma sürecinin öznesinin özdeşliği.

Eğer kendimize bu kavramlar sisteminin oluşturduğu *anlam* hakkında soru sorarsak, söz konusu anlamın yoğun bir şekilde bir "modele", yani kavramlar sistemi ve onların düzenlenmesine damgasını vuran bir "deneyime" yoğun bir şekilde gönderme yaptığını görürüz. Söz konusu deneyim bir *kuşağın* deneyimidir; bu, yetişkin haline gelmekte olan çocuğun deneyimi de olabilir, bir bitki ya da canlı haline gelen to-

humun deneyimi de, meşe haline gelen palamudun da vb. Gerçekten de, *kuşakta*, onun deneyiminde ve ampirik gözleminde başlangıçta bir tohumdan ibret olanın gelişip bitki, hayvan ya da insan olduğunu *görürüz* ve yol açma ve büyüme sürecinin bütün evrelerini *göze görünür hiçbir kesinti olmadan* izleyebiliriz. Yol açma ve gelişme sürecinin sürekliliği bilgi sürecinin de sürekliliğinin temelini oluşturur; burada da *izler üzerinden giderek*, gerçek türüm sürecini izleyip onu düşünülen bir türüm olarak yeniden üretebiliriz.

İzler üzerinden gitme lafının çok önemli bir anlamı vardır: Ancak bir kimliği olan, yani *kim olduğu teşhis edilebilen* bir *bireyin*, hep aynı birey olarak kalan, *kendi dönüşümlerinden*, dönüşüm evrelerinden, hatta kendi mutasyonlarından geçtikçe de her zaman *aynı kimliğe* sahip olan bir bireyin izi üzerinden gidilebilir. Bu da, işin son haddinde, türüm düşüncesinin, ben ne demiş olursam olayım, mutasyon, hatta süreksizlik fikrini pek güzel desteklediğini göstermektedir –bu mutasyon ve süreksizliklerin önceden *kimliği saptanmış*, dolayısıyla bu mutasyon ve süreksizliklerin, yani *kendi* mutasyon ve süreksizliklerinin değişmez taşıyıcısı olarak teşhis edilebilir bir bireyin gelişmesi sırasında meydana gelen mutasyonlar ve süreksizlikler olarak belirtilebilmesi burada *kesin şarttır*. Bu da bütün "oluşla ilgili olanların" kendilerini diyalektikçi sanmalarına yol açmaktadır, zira evrelerden ya da mutasyonlardan bahsetmenin, az masrafla diyalektik payesini satın alabileceklerini sanmaktadırlar! (Buna örnek olarak Hegel ve bilinçsiz olanlar da dahil bütün yandaşları verilebilir).

Dolayısıyla, eğer ancak kimliği teşhis edilebilen bir birey izlenebiliyorsa, bu birey *başlangıçtan* itibaren teşhis edilebilir

demektir, yoksa "türümünü yapma" projesi ortadan kalkar (az sonra bu soruna geri döneceğim, çünkü doğru bir çelişki içermektedir). Bu, türüm kavramının yan anlamları sisteminin içinde yer alanlara da uygun düşmektedir, her türlü türümde erekteki birey (burada yol açma söz konusudur) yol açma sürecinin *başlangıcında tohum halinde* yer alır. Meşe palamudu meşeyi içerir, bütün meşe palamudun içindedir. Bildiğiniz gibi bu kuramsal zorunluluk XVIII. yüzyılda, özellikle, aslında zamanın gündemde olan biyoloji kuramlarını yeniden ele almaktan başka bir şey yapmayan Malebranche'da bir *önoluş* kuramı halini alır: Bir lale soğanında zaten tam oluşmuş durumda küçük bir lale bulunur (yaşasın mikroskop!)[1]. Bu önoluş kuramı ilk günah dogmasına enfes bir şekilde hizmet ediyordu, bunu geçelim. Hegel söz konusu örtülü varoluşa ilan edilmiş ve açık, kavramsal bir şekil verdi; bu da, gelişme sürecinin bitiminin zaten iyice oluşmuş halde, en azından tohum halinde, *kendinde* ve kendi için, başlangıcın içinde (kelimenin tam anlamıyla *kökende*, kimliği bilinen bir bireyin *doğuşunda*) var olduğu anlamına gelir.

Böyle katı bir şekilde sunulması aşırı bulunabilecek bu sonuç, hiç kuşkusuz ve onu "uygulayanların" haberi olmadan, her türlü türüm kavramının *her türlü kullanımıyla* pek yakından ilişkilidir. Her türlü türümün yapısının zorunlu bir şekilde erekbilimsel [teleolojik] olduğu söylenerek söz konusu sonuç daha derli toplu da ifade edilebilir; eğer erek zaten kelimenin gerçek anlamında vb. tohum halinde daha başlangıç-kökenden itibaren kendinde bir biçimde mevcutsa, bütün süreç ereği tarafından yönetiliyor, ereğine doğru eğilim gösteriyor demektir (iyice Aristotelesçi bir düşünce). Yinele-

1) Örneğin bakınız Malebranche, *Entretiens sur la Métaphysique et sur la Religion* [Metafizik ve Dın Hakkında Görüşmeler], X, paragraf 2 ve 4.

yeyim: bu çok "kaba" gelebilir, ama "oluşla ilgili olanların" pratiğinde bunun çok gerçek bir anlamı vardır: Bu, oluşla ilgili olanların kendilerine görev olarak türümü her zaman *kimliği* önceden *saptanmış* bir olay haline getirmeyi seçmelerinden anlaşılabilir; onlar zaten bu *kimliği önceden saptanmış* bireyin doğuşuna *katılmak*, bizi de katmak istemektedirler. Oluşla ilgili her türlü düşünce kelimenin gerçek anlamında "doğuşu" araştırma saplantısına sahiptir. Bu kelime zaten bir sürü belirsizlik içermektedir, örneğin ideolojik girişimleri, doğumunda gözlemlenen şeyin *zaten ismini*, kimliğini *almış olduğu*, zaten kimliği teşhis edilebilir olduğu, dolayısıyla da, doğabilmek için zaten bir ölçüde *kendi doğumundan önce* var olduğu (!) fikrini beraberinde getirir. Gerçek ortaya çıkış sürecinin *düzenine* bilgi sürecinin düzenini yansıtan bu geriye dönük hayalin nereden geldiğini görmek son derece ilginç olabilir. Gerçekten de, A olayının "türümünü" anlayabilmek için işe sondan, yani söz konusu A olayının varoluşundan ve kimliğinin teşhisinden başlamak gerekmektedir; bilgide *işe her zaman sonuçtan başlanır*, bilgi sürecinin kendi düzeni böyledir. Hayal olan ise, bilgi sürecinin *düzenini* gerçek sürece *mal etmektir*, böylece gerçek süreçte başlangıcın zaten kendinde bitimi içerdiği hayal edilmekte, yani kimliği teşhis edilmiş *bireyin* doğumuna katılınmaktadır. Ama, bilgi sürecinin düzenini gerçek sürecin düzeni olarak alan bu geriye dönük hayal ancak sadece ideolojik nedenlerle mümkün olabilir. Bu ideolojik nedenlerin ayrıntılarına burada girmek olanaksızdır, ama etkilerinden birisi bir çocuğun doğumuyla ilgili basit bir seremonide olup bitenlerde çok çarpıcı bir şekilde sergilenebilir: Çocuğun daha doğmadan önce bir adı vardır, henüz bu ad belirlenmemişse bile en azından doğacak

olanın *bir çocuk olduğu* bilinmektedir. Her şeyi açıkça söyleyelim: Bilinçdışının "türümü" hayal edilmek isteniyorsa işe sonuçtan, bilginin sonucundan başlanır; yani işe bilinçdışı adı verilen kimliği teşhis edilmiş "bireyin" var olmasından başlanır; bilinçdışının türümünü çıkarmak ise bilinçdışının doğumuna, doğumuna katılınmaya kadar geri dönmek gerekir. Ancak, bilinçdışının bir türümünün çıkartılmasının, bilinçdışının *önceden belirtisi, habercisi* olan, onu, ilk taslak halinde bile olsa, kişi olarak içeren, ama ona benzeyen, aslında zaten o olan, zaten onun adını taşıyan, bilinçdışı şeklinde bile olsa, en azından var olacak olan olarak *teşhis edilebilen*, yani şu veya bu ölçüde kendisi bilinçdışı olan her şeyi araştırmak demek olduğu fikrinden insan kendisini ancak büyük sıkıntılar sonucu kurtarabilir. Bilinçdışından önce bilinçdışına benzeyen *hiçbir şeyin* kesinlikle var olmadığını kabul etmek oldukça güçtür. Her zaman insanlar *onun bizzat doğmasından önce* onu tohum, vaat, ilk taslak, öğe, önbelirti vb. olarak tanıma eğilimindedir; bunun nedeni onun *ortaya çıkışını* bir *doğum* şeklinde anlamalarıdır. Aynı kötü eğilim türüm kavramının anlamı ile ilgili bütün kavramlarda görülebilir. Ancak, doğum (başlangıç) kavramı bunun apaçık görülmesini sağlar; bunu *doğum* kavramının eleştirilmesine karşı koyan derin direnişlere rağmen başarır (söz konusu direnişler hakkında kuşkusuz sizin diyecek çok şeyiniz vardır, özellikle aklıma herkesin kendi doğumundan *önce var olmadığını*, başka bir deyişle ebedi bir şekilde doğma *hakkına*, kendi varoluş hakkına, kendi doğumuna sahip olmadığını düşünememesini isteyen fantazm geliyor; "eğer doğan ben değilsem ben kim olarak doğdum?" veya "eğer ben doğmasaydım da *benim yerime* bir başkası doğsaydı *ben* ne olur-

dum?" şeklindeki karşı fantazmın uyguladığı terör bunu yeterince gösteriyor).

Bu konuda, en azından arkadan gelenleri hatırlatmak için, yeterince (hiç kuşkusuz pek fazla!) söz söyledim. Bütün ideolojik kavramlar gibi türüm kavramı da bir gerçeği onu *bilmezlikten gelerek* kabul eder; yani bir gerçeği ancak yanlış bir bilgiyle, bir yanılsamayla örterek *belirtir*. Türüm kavramının (ve *güncel* yan anlamlarının; bu fiili bir semantik-kuramsal durumdur, onu ancak varlığını ve etkilerini kabul ederek değiştirebiliriz) yanılsaması-bilmezlikten gelmesi temel olarak bize yeni bir gerçeğin (A olayının) *ortaya çıkışını zorunlu* bir şekilde *doğum* kavramıyla düşünmemizi önermek şeklindedir. Doğum kavramı, kaynaklandığı yerde, daha doğrusu *kullanım alanında* (insanın doğuşu, en üstün şekliyle doğum, bu arada başka doğum şekilleri, hayvan, bitki doğumları vb. bunların hepsi de alt örnekler olarak gösterilir) edinmiş olduğu ideolojik yan anlamlarla doldurulmuş bir şekilde kendisini tanıtır ve öyledir. Bununla birlikte, bu *zorunlu* bulanıklığın (türüm ideolojisi bize tercih hakkı bırakmamakta, bizi her türlü ortaya çıkışı *bir doğum gibi* düşünmeye *zorlamaktadır*), bu bilmezlikten gelmenin içinden, türüm kavramı bir *gerçeği* de pek iyi dile getirmektedir, ancak bu gerçeğin bilmezlikten gelinmesiyle ilgili kavramların reddedilmesi şartıyla düşünmek olanaklıdır. Bu gerçek, kendi ortaya çıkmasından önceki her şeye kıyasla kökten yeni olan A olayının *ortaya çıkmasıdır* (burada, *içinde bulunulan*, yani kavramların içinde bulunduğu *durumda* bana *en iyisi* gibi gelen sizin terminizi kullandım).

Buradan da türümün mantığından başka bir *mantık* zorunluluğuna geliyoruz; söz konusu mantık tam da bu *gerçeği*

düşünmek içindir, bu gerçeği düşünmekten kendini *alıkoymak* için değil. Uzun süredir böyle yeni bir mantığın oluşturulması zorunluluğuna dikkati çektim; bu, materyalist bir diyalektiğin özgül biçimlerini tanımlamakla aynı şeydir. Bu zorunluluğu belirtmekle birlikte, eleştirel öneriler açıklamakla veya tarih kuramı alanına ait biçimleri çözümlemekle yetindim. Bunu daha ileri götürmek gerekir, ama bu "daha ileri"yi henüz ele almadım.

"Daha ileri" gitmek için, izninizle kısa bir süre için geri dönüp oluşla ilgili her türlü iddianın vardığı ve bahsetmiş olduğum bilmezden gelme kavramlarına (başlangıç, doğum vb.) başvurmadan çözemediği bir çelişkiyi ele alacağım. Oluşla ilgili ideolojinin göze almadığı, yüzüne bakamadığı, onu ele almaktan ve onu düşünmekten kaçındığı, ona karşı kurnazlıklar yaptığı, karşısında gerçek yüzü açığa çıkan bu çelişki şudur: Bir olayın "türümünü çıkartmak" olsa olsa bu olayın *kendisi olmayan bir şeyden* nasıl doğduğunu açıklamaktır. A'nın türümünü çıkartmak, A olmayanın (*A'dan başkası*) A'yı hangi mekanizmayla meydana getirdiğini açıklamaktır. Bu çelişkiyi göze almak, A'nın hangi mekanizmayla ortaya çıktığını açıklamak için araştırılacak olan şeyin *A olmadığını*, onun önbelirtisi, tohumu, ilk taslağı, vaadi filan da olmadığını (bütün bunlar A'nın ancak A'dan doğabileceğine –tıpkı *küçük bir adamın* bir *adamdan* doğması gibi– insanları inandırma *iddiasında olan, eğilim gösteren* diyeceğim, eğretilemelerden başka bir şey değildir) kabul etmek demektir; bu aynı zamanda A'nın A olmayandan ortaya çıktığı mekanizmanın tohumun doğurması veya gelişmesi mekanizması da olmadığını kabul etmektir. Bu iki gereklilik arasında bağ vardır: Eğer A A'dan doğmuyorsa, A'nın A olmayandan çıktığı mekaniz-

ma, ideolojik türüm simgesindeki A'nın A'dan doğduğu *mekanizmanın* aynısı olamaz; bu, yol açma ve gelişme mekanizmasıdır veya, daha ilkel, ve hiç kuşkusuz daha kısa ve özlü, ideolojik simgelere benzetmek gerekirse, *düşüncenin* yaratılan şeyden önce geldiği, fikrin, tasarımın, düşüncenin, istenilen düzenin gerçeğin mantıksal (Jean ve stoacıların Logos'un spermatik anlamında) "tohumu" olduğu üretilmiş şey, *kendi doğumundan da önce gelen şey* olduğu, Kutsal Kitap'taki anlamıyla türüm mekanizmasıdır. (Ben bundan ötürü, temeline bakıldığında her türlü türüm düşüncesinin dinsel olduğunu söylüyordum).

Gördüğünüz gibi, A olayının ortaya çıkmasının *açıklanması* sorununu hiç de reddetmiyorum, buna karşılık, en azından ele aldığımız konuda (bir yanılsamanın merkezi olmasına rağmen, dünyaya getirmede insandan önce de insan bulunsa da, ya da Marx'ın *Kapital*'deki, kimilerinin idealist zevkler aldıkları bir cümlede dediği gibi, "mimarın kafasında plan evden önce gelse" de, türüm ideolojisinin yardımıyla gündeme gelen, bireyin kendi doğumundan önce de var olmasının etkileri dikkate değer) böylesi bir açıklama ancak *iki koşulda* olanaklıdır:

a) A'nın "doğumundan" önce her ne olursa olsun A'ya "benzeyen" bir şey (tohum, önbelirti, ilk taslak, vaat, önsezi vb.) aramaktan vazgeçmek; buna karşılık "A etkisi"nin (burada bilinçdışı) meydana getirilmesine gerçekten *katılan* ve A'ya benzememe olasılığı çok yüksek olan şeyi (maşrapanın üretimine katılan takım tezgahı da, metal de, işgücü de, elektrik de, öteki öğeler de söz konusu maşrapaya "benzemezler", "tohumu", ilk taslağı vb. değillerdir) araştırmak;

b) "A etkisi"nin ortaya çıkmasını sağlayan *özgül mekaniz-*

mayı araştırmak, bunun için de işe bu mekanizmanın türüm ideolojisi tarafından gündeme sokulmuş mekanizmalarla –bunlar dünyaya getirme, gelişme, *soy zinciri* vb. mekanizmaları olabilir– ortak bir yanı bulunabileceğine inanmaktan vazgeçmek.

Bu iki koşula ben seve seve bir üçüncüsünü eklemek isterdim: Türüm ideolojisi doğumun "izleri üzerinden gidilebileceğini" farz ediyor ve bundan ötürü de sadece açıklanması gereken etkiye *benzeyenleri*, yani ona en çok benzeyeni ve *gözle görülür bir şekilde yakın* olanı göz önüne alıyorken, söz konusu yeni mantık, ilk bakışta dolaysız bir şekilde sebebe benzemeyen, hatta A olayının koşulları arasında bulunmuyor gibi görünen öğeleri *devreye* sokabilir. Sizin de çok genel bir ilke olan *bulunmama*nın bir etkililiğe sahip olmasını kabul ettiğinizi sanıyorum, tabii bunun genel bir bulunmama, hiçlik, ya da bambaşka, Heidegger tipi bir "açık" olmama, bulunmadığı yerde rol oynayan *belirli* bir bulunmama olması şartıyla. Bu hiç kuşkusuz bilinçdışının ortaya çıkması sorunu açısından önemlidir.

Bu "yeni" mantık hakkında söyleyeceklerim olacak, ama bunlar, hele bir mantık şeklinde, ya da daha doğrusu bir diyalektik şeklinde (*Marx İçin*'deki "Materyalist Diyalektik Üzerine" başlıklı makalede belirtmiş olduklarım *bazı etkilerin* irdelenmesinden ibaret ve bir ortaya çıkma mantığı sorununu ancak dolaylı bir şekilde ilgilendiriyor) *genel olarak* açıklanmak için henüz çok oturmamış durumdalar. Üzerinde çalışmış olduğumuz *bir* örneği almayı tercih ediyorum.

Söz konusu olan belirli bir üretim tarzının, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkması mekanizması sorunudur. *Kapital* biraz yakından okununca, halen Marx'a uygulanmakta olan

oluşla ilgili genetik ideolojinin (ya da evrimci ideoloji, ikisi aynı şey değildir) aksine, feodal üretim tarzının içinden onun kendi oğlu olarak "doğmamış" olduğu görülür. Feodal üretim tarzı ile kapitalist üretim tarzı arasında kelimenin gerçek (belirgin) anlamında bir soy zinciri yoktur. Kapitalist üretim tarzı bir dizi çok belirli öğenin *karşılaşmasıyla* (bu da benim tamamen benimsediğim kavramlarınızdan birisi) ve bu öğelerin kendine özgü bir şekilde *bileşmeleriyle* (bileşme Marx'ın "Verbindung" kavramının çevirisidir; sizin *örgütlenme* kavramınız da, ya da *düzenleme* kavramı da pek uyar) ortaya çıkmıştır. Feodal üretim tarzının *yol açtığı* (tıpkı bir babanın, başka ürünlerin yanı sıra oğluna da yol açması, çocuklarının onun, yazılı olmasa da, bütün yapıtlarının sadece bir kısmını meydana getirmesi gibi), sadece *öğelerdir*, zaten bunlardan da bazıları (paranın sermaye şeklinde birikimi) feodal üretim tarzının da ötesine gider ya da başka üretim tarzları tarafından meydana getirilmiş olabilir. Feodal üretim tarzı hiçbir şekilde bu öğelerin karşılaşmalarına, ne de bu öğelerin *işleyen* gerçek bir örgütlü bütün olarak *bileşebilmelerine, örgütlenebilmelerine yol açmaz*; oysa *ortaya çıkan* işleyen gerçek bir örgütlü bütünün ta kendisidir. Bu öğelerin bileşmeye uygun olmaları olgusu (her isteyen bileşemez!), bu öğelerin bir üretim tarzı olarak işlemeye başlamaları olgusu ve son olarak da bunların işlemelerinin gerçek bir üretim tarzı oluşturması olgularının *hiçbirinin hiçbir şekilde feodal üretim tarzıyla genetik hiçbir ilişkisi yoktur*. Buna karşılık bunlar feodal üretim tarzı tarafından yol açılmanın dışında her türlü kanuna uyar; bu kanunların feodal üretim tarzının etkilerinin gözlemlenmesiyle, özellikle de gerçekten feodal üretim tarzı tarafından yol açılmış olan bu *öğelerin* etrafında dönüp durmakla, ortaya çı-

kartılmaya çalışılması boşunadır. Bu kanunlara ulaşmak için (bu durumda bunlar aslında genel olarak bileşmenin, her türlü üretim tarzının oluşturanları olan her zaman *özgül* bileşmelerin kanunlarıdır), onları A olayının hemen yakınında, ya da onun "doğduğu" koşullarda ona "benzeyen" her şeyde aramaktan vazgeçmek gerekir. Söz konusu kanunlar olayın hemen yakınında *görülemezler*, çünkü A'ya yakın ya da benzeyen olaylar hem bu öğelerin sadece doğasıyla, hem de sadece feodal üretim tarzının mekanizmalarıyla ilgilidirler; sadece yakın veya benzer olayların gözlemlenmesi bir şey sağlamaz, sadece bu öğeleri oluşturanlarda anlamı olan olayları değil, A'yı üreten öğelerin karşılaşmasında ve bileşmesinde *anlam taşıyan başka* olayları gözlemlemek gerekir.

(Fikirleri sabitleştirmek için, gerçekten yeni bir üretim tarzı, kapitalist üretim tarzı, olarak işleyen bir bileşim için vazgeçilmezi olan *öğeleri* çok kaba bir şekilde göstereceğim. Bu öğeler öncelikle şunlardır: 1) sermaye şeklinde birikmiş para bulunması; 2) "özgürleşmiş" –yani kendi üretim araçlarından yoksun kalmış– büyük bir "emekçi" kitlesinin bulunması, 3) doğayı dönüştürme tekniklerinde, enerji tekniklerinde, mekanik, kimya, biyoloji teknikleriyle işin örgütlenmesi (işbölümü, işbirliği) tekniklerinde belirli bir gelişme düzeyini aşmış olmak. Tarihte bu öğelerden sadece ikisinin bulunduğu, ama üçüncüsünün bulunmadığı pek çok durum vardır. Bu durumda, *ortaya* yeni bir üretim tarzı *çıkmaz*, kapitalist üretim tarzı "doğmaz").

Bu örnekte sizi meşgul eden iki önemli noktayı görmekteyiz. Marx yeni bir gerçeğin *ortaya çıkması* mekanizmasını açıklamayı kendisine önerir, ama bazı Hegelci ya da evrimci formülasyonlara rağmen, bu işi ancak kendi kuramsal çalış-

masının uygulamasında türüm kavramlarını (Hegelci kavramlar) reddederek yapabilir. Görüldüğü gibi Marx, sizin *dilbilim olgularının zaman içersinde ilerlemesi* [diachronique] diye adlandırdığınız (ve sunumu kolaylaştırmak için geçici olarak böyle adlandırılabilecek) bir sorunu çözmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda, *yeni* yapı bir kere *ortaya çıktıktan* sonra, tıpkı bilinçdışı gibi, *zamandışı bir şekilde* işler. Marx, her türlü üretim tarzının "*ebedi*" olduğunu açıkça söyler. Bu kuşkusuz ki, bütün vaktini kapitalist üretim tarzının tarihsel bakımdan koşula bağlanmış, dolayısıyla sınırlı, yıkılabilir ve ölmeye mahkum olduğunu açıklamaya vermiş olan bir adam için biraz ileri gitmek oluyor! Marx üretim tarzı "ebedidir" derken onun kapalı devre olarak, zamana bağlı olmayan bir tarzda çalıştığını, "zamandizin"in zamanlılığına, yani zaman içinde basit bir şekilde birbirini izlemeye ya da kaba anlamda tarihselliğe çok uzak olduğunu, *tıpkı* bilinçdışı gibi aralıksız bir şekilde *kendi kendini yeniden ürettiğini* ve bu zamana bağlı olmayan, zamandışı, "eşzamanlı" yeniden üretimin gerek ekonomik gerekse bütün öteki anlamlarda, kendi "üretilmesinin" kesin şartı olduğunu söylemek istiyordu. Dolayısıyla Marx, kapitalist üretim tarzının "tarihsel döneminde" gözlemlenen tarihsel zamanlılık biçimlerinin tarihçe olarak, oldukları biçimlerde, adı geçen üretimin zamana bağlı olmayan, ebedi yapısı tarafından belirlenmiş olduklarını söylemek istemiştir.

Üretim tarzının "ebediliği"nin gerçek *tarihle*, söz konusu üretim tarzı sırasında meydana getirilmiş olan tarihsel zamanlılıkla bağdaşmazlığı, bireyin *gerçek* tarihinin bilinçdışının zamandışılığıyla bağdaşmazlığından daha fazla değildir. Her iki durumda da, söz konusu gerçek tarih yapının (birin-

de üretim tarzı, ötekinde bilinçdışı) zamana bağlı olmaması tarafından belirlenmektedir.

Ama bütün bu farklılıklar ve onların aydınlatma etkileri ancak yeni yapının ortaya çıkmasının *zamansallığının* da, işleyişinin (üretim tarzı ve bilinçdışı) *zamansallığının* da vülger zaman diye adlandırılan şeye, ya da basit bir zamandizine ve görünürdeki gerekliliklerine indirgenemeyeceğini iyice görme şartıyla olanaklıdır. Yeni bir yapının ortaya çıkmasında ("doğuşunda") , ya da işleyişi sırasında "gözlemlenebilen" ve zamandizinsel diye adlandırılan tarihin somut zamansallığının "gidiş"i, her zaman kendinde ve kendisi tarafından kavranılır durumdadır. Söz konusu zamansallık ancak bir mekanizmanın, ya ortaya çıkma mekanizmasının, ya da yapının işleyiş mekanizmasının işleyişinin *sonucu* olarak anlaşılabilir. Sıradan zamandizine (zamandizinin küçümsenmemesi gerektiği, bir önce ve bir sonrayı dayattığı görüşüne katılmıyorum, zira zamandizin daha da öteye gitmez, buna karşılık, her türlü yapısal olmayan, doğrusal nedensellik gibi, hemen sonra gelenin sebebini hemen öncekinde aratarak, görülebilen öncede yolunu kaybedebilir) verilecek olan anlamın kendisi de söz konusu zamansallığın yapısı tarafından belirlenir; bu yapıyı da son tahlilde yürürlükteki yapısal mekanizmalar belirler –bunlar herhangi bir yeni yapının (yeni bir üretim tarzının, bilinçdışının vb.) ortaya çıkış ya da işleyiş mekanizmalarıdır.

Açıkça anlatabildim mi, yoksa bazı noktaları açıklığa kavuşturma isteğiyle başka önemli noktaları kararttım ya da tamamen görüş alanından çıkardım mı, bilmiyorum. Ama şu anda daha ileri gidecek durumda değilim. Size söylediklerim aslında yakında hazırlayacağım bir denemede açıklamak istediğim bir dizi şeyin özeti oluyor. Dolayısıyla buna ilk tanık

da siz oluyorsunuz (bu şeylerin bir sürüsünün Balibar tarafından *Lire "Le Capital"* [Kapital'i Okumak] II adlı yazısında çok açık bir şekilde dile getirilmemiş olduğunu belirteyim).

2) Şimdi, sizin hemen ikna olacağınız başka konuları ele alıyorum, bu konu hakkında çok daha az bilgim var...

Önce tezi alalım: "bilinçdışının yapısı bir dil gibidir".

Aramızda bir anlaşmazlık olmasından çekiniyorum. Mektubunuzun başında söylediğinize bir bakın, aynı şeyden bahsettiğimizi zannetmiyorum. Nitekim "bilinç-önbilinç/bilinçdışı ilişkisi gösteren/gösterilen ilişkisi gibidir" diyerek, yukarıdaki teze bir anlam arıyorsunuz. Bu da, eğer sizi doğru anlıyorsam, şu anlama geliyor: 1) dil "önbilincin önemli bir öğesidir" ama bilinçdışının öğesi değildir; 2) bu durum için uygun bulduğunuz dilbilimsel "ilişki" sessel imge [gösteren]/gösterilen ilişkisidir; [signifiant/signifié] 3) dil bilinçdışı (gösteren) ile önbilinç-bilinç (gösterilen) arasında cereyan etmektedir.

Oysa yukarıdaki "tezde" bilinç ve önbilinç hiçbir şekilde söz konusu değildir, söz konusu olan sadece bilinçdışıdır. Öte yandan, bilinçdışının dil veya belirli bir dil olduğu ya da dilin bilinçdışında rol oynadığı, orada önemli veya ikincil bir yere sahip olduğu gibi bir şey söylenmemiştir. Söylenen bilinçdışının *yapısının* bir dil *gibi* olduğudur. Bu da öncelikle, bilinçdışının ne dil ne de bir belirli bir dil olmadığı (özellikle de kelimenin dar anlamında dilin burada bir rol oynayıp oynamadığı bambaşka bir sorudur); ayrıca, bilinçdışının dile benzemesine ("gibi") sebep olanın onun "*yapısı*" olduğu anlamına gelir.

Dolayısıyla, söylenmek istenen, bilinçdışıyla dil arasında bir *yapı benzerliği* olduğudur, tez başka bir anlama da gelme-

mektedir. Tez hiç de bilinçdışının bir dil olduğunu veya dile indirgenebileceğini vb. söylememektedir. Yine tez, bilinçdışının içinde yapılanmış olan öğelerin dilin içinde yapılanmış olanlarla özdeş veya kıyaslanabilir olduğunu da hiçbir şekilde söylememektedir. Başka bir deyişle, bilinçdışı kuramının genel dilbilimin bir bölüm ya da alt bölümüne indirgenmesi söz konusu değildir...

Şimdi söz konusu *yapı* hakkında bir şeyler söyleyelim. Bu hiçbir şekilde "gösteren/gösterilen ilişkisi" değildir. Bence bu "ilişki"nin bir "yapı" olduğu söylenemez, en azından *bu hiç de* Lacan'ın bahsettiği *yapı değildir*, Lacan söz konusu tezi formüle ederken bu yapıyı düşünmemekteydi. Bence "gösteren/gösterilen ilişkisi" anlamın bir sonucudur, dilin, *akustik işaretleri* ("gösteren/gösterilen ilişkisi" değil) söz konusu eden yapısına bağlı olan bir sonuçtur. Bu "ilişkiyi", tezde söz konusu olan dilin yapısıyla özdeş gibi öne çıkartmanızın ve bu ilişkinin bilinç-önbilinç ile (gösterilen) bilinçdışı (gösteren) *arasında* gözlemlenebileceğini söylemenizin tamamen rastlantı sonucu olduğunu sanmıyorum. Eğer dilin yapısı bu ilişkiyse, *iki* eleman daha gerekir, bunlar da bilinçdışı ile bir eleman *daha* (bilinç-önbilinç) olmalıdır. Ama eğer bu ilişki dilin *yapısının* (*sadece gösterenleri* ilgilendiren) ikincil bir yapısal sonucuysa, bu durumda ikinci bir elemana gerek yok demektir ve tez yanlış olabilir ama en azından tutarlıdır: Bilinçdışının yapısı bir dil gibi olabilir ve yapısında var olacak ikinci bir elemana (ki bu bilinçdışı değildir!) ihtiyacı kalmayabilir (sizin varsayımınızda olduğu gibi). Lacan bu konuda kendi kendisiyle tamamen mantıksaldır, "bilinçdışı ve bilinç-önbilincin yapıları... gibidir" dememektedir, ama (sadece) *bilinçdışının* yapısı bir dil gibidir ve onun bahsettiği yapı ger-

çekten de ikinci bir elemana ihtiyaç duymamaktadır. Nitekim Lacan'da bilinçdışının *yapısının* "gösteren/gösterilen ilişkisi" ile ilgili olduğunu bulamazsınız (zira bu "ilişki" onun sadece sonuçlarından biridir"); Lacan bu ilişkiden değil, her zaman *gösterenlerin bileşme mekanizmalarından* bahseder. Tezde söz konusu olan "yapı"yı oluşturanlar bu mekanizmaların "kanunlarıdır" ve bilinçdışı bu yapı *vasıtasıyla* (sadece bu yapı vasıtasıyla) dile benzer.

Eğer böyleyse, Freud'un büyük katkısının ("konuya uygun, dinamik ve ekonomik üçlü görüş açısının ayrılmazlığı") söz konusu tez tarafından ilkesel olarak nasıl tehdit edilebileceğini anlamıyorum. Eğer söz konusu "yapı", sizin yaptığınız gibi, "gösteren/gösterilen ilişkisi" ile özdeşleştirilmiş olsaydı *böyle bir tehdit söz konusu olurdu* (bana Freud'un her iki ilk anlayışı da –unutulan hatıranın anımsanması ve itilmiş arzunun geri konması– gösteren/gösterilen tipi bir ilişki kategorisine girebilir şeklinde yorumlanabilir gibi geliyor ve zaten Politzer de Freud'u yalnız böyle anlamıştır!). Ama dilin "yapısı", bir ilişkiden ziyade *ilişki olmayan* olduğu Saussure'de bile (bkz. göstergenin *nedensizliği* kuramı), bu "ilişki"ye indirgenemez. "İlişki"den bahsetmek (burada kelimeler üzerine tartışma çıkartmak istemiyorum, sadece nesnel bir girişimi işaret ediyorum) Saussure'ü geriye, XVIII. yüzyıl tipi bir dil kuramına (burada merkezi önemdeki soru gerçekten de gösteren ile gösterilenin anlam olarak içeriği ilişkisidir, bir yandan tanıtmaya öte yandan da şey, nesne veya fikre yakıştırılan işarettir) itmek olur.

Dediklerimi özetlersem, sizin bilinçdışı... şeklindeki teze verdiğiniz içerikte çifte bir yanlış anlama var. *Birincisi* söz konusu nesneyle ilgili bir yanlış anlama: Söz konusu olan sadece

bilinçdışıdır, onun bilinç ve önbilinçle olan ilişkisi değil; bu, "gibi" kelimesine, bilinçdışının dile *indirgenebileceğini* dışlayan yanlış bir anlam yüklenerek iki katına çıkartılmıştır. *İkincisi*, "bilinçdışının yapısı... gibidir"deki *yapı* kelimesinin alabileceği anlamla ilgili bir yanlış anlamadır. Kast edilen "yapı" "gösteren/gösterilen ilişkisi" değil, *gösteren* mekanizmalarını yöneten bileşme kanunlarıdır (Freud bunu yer değiştirme, yoğunlaştırma vb. de *yeniden bulur*).

Böyle ortaya konulan sorulara tatmin edici bir açıklama getirebildiğimi iddia etmiyorum. Ben sadece, işaret edilen yanlış anlamaları önlemek amacıyla, soruların *nasıl*, hangi sözcüklerle ortaya konulması gerektiğini sandığımı açıklamak istedim.

3) Şimdi de, "çocuk doğuşundan itibaren dile kapılır" şeklindeki ikinci tez hakkında birkaç söz söyleyelim.

Tamamen haklısınız, bu tez kelimenin gerçek anlamında *metafizik* bir şekilde kullanılabilir ve eğer sadece bu şekilde kullanılabiliyorsa söz konusu tezi "metafizik kaldırım güzelleri" ve ünlü yutturmacalar deposuna, atalardan kalan hafızanın, kolektif bilinçdışının vb. yanına atmak gerekir.

Bununla birlikte, sizin tanıtlamanız beni tam ikna edemedi, başka bir deyişle, bu tezin sadece metafizik olarak kullanılabileceğini kanıtlayabildiğinizi sanmıyorum. Neden böyle olduğunu size söylemeye çalışacağım, ama bu konuda son derece kırılgan (benim için) bir zemine basmaktayım.

Tanıtlamanızın yapılabilmesinin ancak "dile kapılır", özellikle de "dil" deyiminin anlamının hatırı sayılır derecede daraltılmasıyla mümkün olabileceği kanısındayım. Zaten bu indirgeme-daraltmanın suçlusu büyük ölçüde benim; çünkü "dil" kelimesini hangi anlamda anlamak gerektiğini hiçbir şe-

kilde açıklığa kavuşturmadım.

Sizin formülünüze geri dönersem, sizin "dil" kelimesini, kabaca, Saussure sonrası dilbilimcilerin "*söz*"den bahsederken *kabaca* belirttikleri anlamda kullandığınızı anlamış durumdayım. Ben sizin düşüncenizi zorlayamam ya da onun şeklini bozamam. 3. sayfanın arka yüzünde şu formülü kullanıyorsunuz: "... dil aracılığıyla *iletişim* çatışmayı zorunlu kılar". Bana bu örnek tam da sizin aldığınız bütün örnekleri –anlamın, söyleyişin, algılanması veya algılanmamasını, algılamanın öne alınmasını vb.– belirtiyor gibi geliyor. Oysa "dil aracılığıyla iletişim" dilbilimcilerin "söz" dedikleri şeyi, yani, yanlış olabilecek bir deyimi kullanırsam, *dilin somut varoluş biçim* veya *kipliklerinden* birisini oldukça iyi belirtiyor. Dil bütün somut varoluş biçim ve kipliklerinin *olabilme şartını* oluşturan *yapıdır* ("iki katlı" bir yapı: bir yanda görüngüler ve onların düzenlenmiş bileşmeleri sistemi, öte yanda yapım ekleri [morfem] ve onların düzenlenmiş bileşmeleri sistemi); söz konusu somut varoluş biçim ve kiplikleri arasında *söz* (bahsettiğiniz *iletişim* "işlevinin" "uygulandığı" somut varoluş biçimi) de yer alır. "Söz" dil değil, onun somut varoluş şekil ve kipliklerinden birisidir.

"Çocuk dile kapılır" ifadesini "çocuk söze kapılır" ya da "iletişime kapılır" haline indirgersek söz konusu ifadenin tamamen metafizik bir kullanımıyla karşı karşıya bulunduğumuzu tamamen kabul ederim ve çocuğun doğumundan itibaren, bütün bir dönem boyunca "söze kapılmadığını", *kapılamayacağını*, çünkü sözün onun için "anlamı" olmadığını, onun için "söz" olarak var olmadığını, zira bütün sözlerin özelliğinin gösteren olarak anlaşılarak algılanmak ve bir "yanıta" yol açmak olduğunu, yani bir konuşanın, bir dinleyenin

ve bir de dinleyen-konuşanın var olmasını gerektirdiğini söyleyerek bana karşı çıkmakta tamamen haklısınız. Bütün örnekleriniz bu soruyla ilgili ve sizin kendi kendinize sorduğunuz soru çocukta dinleyen-konuşanın, ya da tercih ediyorsanız, sözün tutumunun *ortaya çıkması* sorunudur. Bu gerçek bir sorundur, ama benim beceriksizce göstermek istediğim sorun bu değildi. Ben, *türemiş* bir sorun olan sözün tutumu sorunundan hukuken ve fiilen *önce gelen* bir sorunu göstermek istedim.

Göstermek istediğim ilk sorun söz değil *dil* sorunudur. Bu durumda sorunun terimleri, aynı zamanda da sorunun anlamı değişmektedir. Olayı çok kaba bir şekilde ifade etmek gerekirse, işi, "çocuk doğuşundan itibaren *dile* kapılır" (dilin soyut bir yapı, somut varoluş biçimlerinin olabilme şartı olduğu ölçüde) formülünün *çok geniş bir anlamda* yorumlanması gerektiğini söylemeye kadar vardıracağım. Bana söz konusu geniş anlam Lacan'da "çocuk doğuşundan itibaren *simgesel olana kapılır*" şeklinde bulunuyor gibi geliyor. Dil de bu simgesel olanın *biçimsel sistemini* oluşturur. *Simgesel olan* nedir? Burada kendimi düşüncesizce her türlü tehlikeye ve başarısızlığa atıyorum. Simgesel düzen kanunlara tabi bir düzendir. Bizi şimdi ilgilendiren açıdan onu simgesel bir düzen yapan, her zaman (ve bütün düzeylerde) *iki katlı* bir düzen (ya da yapı) olmasıdır, tıpkı dilin bir sesbilim [fonoloji], bir de gösterenler katı olması gibi, ve bu ikisi ancak *ses birimlerinin* bileşikleri olarak *aynı zamanda* var olmaları şartıyla gösteren (*anlam birimleri*) olarak var olurlar. Bu *çifte ilinti*, *simgesel* düzenin simgesel olmasının özünü meydana getirir; simgesel olanın özgül yanını ise birinci ilintinin (1. kat) ikincisi (2. kat) tarafından belirlenmesidir. Bu son açıklama, dili

örnek olarak aldığıma göre dil örneğine göre, *anlam birimlerinin parçalara ayrılmasını* belirlememizi sağlayanın, *ses birimlerinin* (yapım ekleri, onların kendileri de en küçük ölçüde gösterenlerdir) parçalara ayrılması olduğu anlamına gelir. Görüldüğü gibi, simgesel olanın özel yanı, onun "ikinci" katının "birinci kat" olmadan var olmayacağı (sesi olmayan gösteren yoktur) ve "1. katın" "parçalara ayrılmasının" ve kanunlarının "2. kat" tarafından belirlenmesidir. Bu şekilde "2. kat" tarafından belirlenme, 1. katta, aralarında sürçmelerin, kelimeleri karıştırmanın, kelime "oyunları"nın da bulunduğu olayları *olanaklı kılan* foneme değgin bir dizi öğenin "oynamasını" sağlar. Burada genel bir ilkeyi belirtmekle yetiniyorum.

Konudan ayrıldıktan sonra, şimdi yeniden çocuğun "doğumdan itibaren dile kapıldığı", bunu "simgesel olanda gibi" anlamak gerektiği tezine dönelim. Kanımca bu teze bir anlam, hem de metafizik olmayan bir anlam verilebilir. Bu, çocuğun biyolojik bir varlık olarak *simgesel düzen sisteminde* ortaya çıktığı anlamına gelir. Çocuk, tıpkı "doğduğu andan itibaren" atmosfer öğesine dahil olduğu gibi, buraya da dahil olmuştur. Çocuk aynı anda her ikisine de atılmıştır. Atmosferle olan alışverişi biyolojik olarak düzenlenir. Aynı zamanda atılmış olduğu "simgesel öğe" (tamamen nesnel) ile alışverişi ise bambaşka bir şekilde düzenlenir.

Böylece zincirin her iki ucunu da tutmuş oluyoruz. Çocuk, simgesel düzen ve bölgeleri tarafından yapılandırılmış olan bir dünyaya küçük bir hayvan olarak gelir. Bu ilk halkadır. Bu düzen *onun* düzeni olur, yani bu düzende Oidipus'tan çıkışta *kendi* yerini alır (burada *kendi* kelimenin güçlü anlamındadır, çünkü burada yer *onun* yeri olmuştur). Bu da son hal-

kadır. Çocuk bu geçişten, bu dönüşümden, bu maceradan çıkınca onun bir *bilinçdışı* olduğunu ve bu bilinçdışının çocuğun küçük bir "insan" çocuğu, yani bu simgesel düzenin, (hepsi bir bütün olan) bu insanların dünyasının bir yaşayanı, bir yurttaşı olarak "işlemesi" için vazgeçilmez şartlardan birisi (bu tek şart değildir) olduğunu görürüz.

"İnsan"ın ruhsal yaşamının "işlemesi" için, yani insanların dünyasının, yani simgesel bir dünyanın vazgeçilmez olan "parça"sının *ortaya çıkışını* açıklamak gerektiği konusunda size katılıyorum. Bilinçdışının ortaya çıkışını açıklamak için *işe sonuçtan,* yani bilinçdışının var olmasının kaçınılmazlığından ve temel önemde olarak kabul edilebilecek bütün tipik özelliklerinden, psikanaliz tedavisi (bilinçdışı deneyiminin ayrıcalıklı yeri) sırasında deneyim ve pratikle bulunabilecek bütün tipik özelliklerden *başlamak gerektiği* konusunda anlaşıyoruz. Bu tipik özelliklerden bazılarının birincil önemde gibi göründükleri, bunlardan bazılarının söz konusu bilinçdışının ortaya çıkmasını neyin meydana getirdiği konusunda bize dolaylı *göstergeler* olabilecekleri kesindir. Ama, bilinçdışının tipik özelliklerinin neler olduğunu, psikanaliz uygulaması sırasında bilinçdışında keşfedilen tipik özelliklerden hangilerinin bilinçdışının ortaya çıkması sorunu konusunda *gösterge* olduklarını *önceden* bilmiyoruz. Bu doğru tipik özellikleri araştırmaya girişmek, ama bunu yaparken de, psikanaliz uygulamasıyla tanımayı başardığımız bilinçdışının tipik özelliklerinin (ve işleyişinin) ve *aynı zamanda zincirin öteki ucunda var olan* öğelerin eksiksiz listesini göz önünde tutmak zorundayız. Ancak zincirin bir ucuyla öteki ucu arasında ara vermeden gidip gelerek, bilinçdışının ortaya çıkmasına yol açmış olan süreçle ilgili mekanizma konusunu bir miktar ay-

dınlatmayı umabiliriz.

Size göstermiş olduğum iki tez, "dilin yapısı bir dil gibidir" ve çocuk "doğuşundan itibaren dile (veya simgesel olana) kapılır", arasında bir *yakınlaşma* burada bir anlam kazanabilir.

Artık yakınlaşmalarının sorunumuza (bilinçdışının ortaya çıkmasına yol açan mekanizmayı öğrenmek) bir katkıda bulunacağından kuşkulanmaya başladığımıza göre, şimdi bu iki tezi biraz daha yakından görelim.

a) Bilinçdışının yapısının bir dil *gibi* olması, psikanaliz uygulamalarından elde edilen sonuçlara dayanmaktadır.

Bu bilinçdışının *dil olduğu* anlamına gelmez. Bu, bilinçdışının yapısının bir "dilin" yapısına benzediği ("gibi") anlamına gelir. Bu, geniş anlamda, bilinçdışının yapısının simgesel olana benzediği, yani *iki katlı olduğu* anlamına gelir. Eğer yanılmıyorsam, söz konusu iki kat Freud'da "dile" yakınlaşma şeklindedir. Riski göze alarak, 1. kattaki öğelerin düşsel olanın birincil birimler halinde parçalara ayrılmış ve düzenleme kanunlarına sahip olan parçalarından oluştuğunu, ama söz konusu birincil birimlerin (*ses* birimlerinin ya da fonemlerin dilbilimsel akustik işaretlerin "bedenini" oluşturduğu gibi) bilinçdışının akustik işaretleri olmadığını, sadece, başka bileşme ve düzenleme kanunlarına tabi olan bilinçdışı akustik işaretlerin "bedenini" oluşturduğunu söyleyebilirim. Çok daha ileri gitmeye cüret edemiyorum (bilgisizliğim) ama, başka birimleri (kuşkusuz kelimeler de olabilecek, *bambaşka şeyler de olabilecek* bilinçdışı akustik işaretler) düzenleyen söz konusu başka bileşme kanunları, *biçimsel* yanları bakımından, addeğiştirme ve eğretileme kanunlarına benzeyen ("gibi"), dilbilimin yer değiştirme ve yoğunlaştırma kanunlarına tabi

gibi görünmektedirler. Bu kanunların kapsadığı birimler hiçbir şekilde sözlü dile ait anlam birimleri değildir; kaldı ki, bunları oluşturan öğelerin (1. kat) de *seslere* benzemeleri hiçbir şekilde söz konusu değildir. Ancak, *biçimsel olarak*, bilinçdışının yapısı dilin yapısını andırır, ama bu bilinçdışının dil olduğu ya da bir dil olduğu anlamına gelmez. Böylesi formüllere siz de katılır mıydınız? Bu formüller gerek 1. katı oluşturan birimlerin (düşsel olanın parçaları, bilinçdışının "parçaları") *özgül doğası* sorununun, gerekse ikinci kattaki birimlerin (bilinçdışının gösterenleri) özgül niteliği sorununun ucunu tamamen açık bırakmaktadır –hatta bu formüller çok daha da ileri gidip, bu birimlerin doğası ile dilde bunlara tekabül eden birimlerin doğasının aynı olduğunu da *dışlamaktadır*.

İşte zincirin bu ucunda yakalayabildiklerimiz bunlardır. Şimdi de *zincirin öteki ucuna* gidelim.

b) "Çocuk doğuşundan itibaren *dile* kapılır"

Bu cümle belirtmiş olduğum, dil = simgesel düzen şeklindeki geniş anlamda alınırsa, gerçekten de çocuğun doğarken bu *düzene* atıldığı, düştüğü söylenebilir. *Çocuğun bunu algılamamasının* hiçbir rolü yoktur; çocuk da genel olarak insanlar da içinde yaşamakta oldukları hava tabakasını algılamazlar. Bu düzenin var olduğuna karar vermek için çocuğun bunu algılayıp algılamaması göz ardı edilir; çocuk zaten bu düzene tabidir. Çocuk düzeni ancak düzendeki "tam" yerine (Oidipus'tan sonra) kaydını yaptırınca, sadece konuşan değil, konuşulan dilden başka kategorileri de, örneğin akrabalık kategorilerini (baba, anne, çocuk, kız kardeş vb.) kendi hesabına işleyen olunca "algılayacaktır".

Eğer *olgulara* hiçbir şey eklemeden iş görmek istiyorsak,

çocuk hayata "düşünce" neler olup bittiğini sorarken, çocuğun içine "atılmış olduğu" ortamı oluşturan *öğelerin, özel niteliklerin* hatasız bir listesini yapmak zorundayız. Üstelik bu listeyi çok uzaklardaki veya hayali ilkelere başvurmadan, söz konusu ortamda gerçekten var olan ve onu meydana getiren öğelerin *doğasını* küçümsemeden çıkartmalıyız.

Yakın aile çevresinde (çünkü çocuğun içine "düştüğü" şey budur, genel olarak toplum ya da genel olarak "kültür" değil) şunların listesini çıkarabiliriz:

1. simgesel olanın bu bölgesinin aile yapılarından (çocuğun doğuşundaki akrabalık yapıları) oluşan kısmı: günümüzdeki tekeşli çift ve bununla ilgili bütün olumlu veya olumsuz ilişki kuralları;

2. simgesel olanın, göz önüne alınan akrabalık yapılarının somut olarak içinde yaşadıkları *var olan ideolojik biçimleri* (çiftin, babanın, annenin, babalığın, anneliğin ideolojik biçimi, *çocukluğun* ideolojik biçimi ve akrabalıkla ilgili söz konusu ideolojik biçimlere bağlı olan her türlü ideolojik, aktöresel, dinsel biçim) tarafından oluşturulan bu *öteki* bölgesiyle ilgili kısımlar (içinde yaşadığımız toplumlarda akrabalıkla ilgili ideolojik biçimlere aktöresel, hukuki ve dinsel ideolojik biçimler *hakim olduğundan*) (olumlu ve olumsuz her türlü ilişkileriyle birlikte).

3. simgesel olanın çok tikel olan ve *dil* denen bu başka bölgesi; bu bölge, benim göstermeye teşebbüs ettiğim üzere, öteki bölgelerin kendi aralarında dolaşım biçimi olarak işler.

Çocuğun "atılmış olduğu" "aile çevresini" oluşturan somut kişiler söz konusu edilen simgesel bölgelerin yapıları içinde ve bu yapılara tabi olarak *var olurlar*. Böylece bu kişiler, kendisi de toplumsal gerçeğin başka simgesel alanlarına

açılan (veya kapanan, hepsi bir bütün oluşturur) bu simgesel evrenin (aile çevresi) tam haklara sahip üyeleri olarak işlev görürler. Simgesel ortamın özneleri olarak bir bilinçdışına (yani bilinçdışının olası "doğuştan kusurlarına") sahiptirler. Ama, simgesel olanın özneleri olarak işlev görebilmek için, mekanizmalarında başka *parçalar* da bulunur (bilinçdışından başka katmanlar ve onlara bağlı "yetiler", algılama-bilinç, "vicdan", muhatap-dinleyici davranışı, vs.). Simgesel olanın bölgeleri ve yapısı konusundaki *gerçek*, çocuğun içine "düşmüş olduğu" aile çevresinde yaşayan ve onu oluşturan bu kişilerde "gerçekleşir". Çocuğun *ana babasının* kanunlarına, onların somut davranışlarının (davranışlar, tavırlar, dikkat, dikkatsizlikler vb. buna sizin haklı olarak bahsettiğiniz anne öncelemeleri de dahildir) "gerçekleştirdiği" kurallara tabi bir şekilde yaşadığını söylemekle, çocuğun ana baba biçiminde *var olan* simgesel olanın bölgesel *yapılarına* tabi bir şekilde yaşadığını söylemek aynı şeydir.

Çocuğun ana babasının simgesel olanın özneleri olduğunu söylemek, onların *biçimsel* varlıklar olduğunu söylemek anlamına gelmez. Eğer ana babanın bir bilinçdışısı varsa, bu özellikle, onların "biyolojik" varoluşlarının *bilinçsiz* arzular biçiminde gerçekleştiği ve bilinçdışının onların simgesel olanın kanunlarına tabi bir şekilde "biyolojik" olarak var olmalarının içinde cereyan ettiği özgül yapılardan birisi olduğu anlamına gelir. Çocuğun çözmesi gereken sorun onlar için *zaten çözülmüş durumdadır* ve ellerinde bulunan bu çözüm çocuğun çözmesi gerekecek olan sorunun verileri arasında yer almaktadır.

Çocuğun, ana babasının bilinçdışının kanunlarına veya onları birleştiren akrabalık yapısının kanunlarına, kendi koşullarında kendi ilişkilerini yaşadıkları ideolojinin yapısının

kanunlarına tabi bir şekilde yaşadığını söylemek *ya da* çocuğun simgesel olanın kanunlarına tabi olarak yaşadığını söylemek *tamamen aynı şeydir*. Çocuğun doğumundan itibaren dile kapıldığını söylemek de bunu söylemekten başka bir şey değildir, tabii dil terimine bu genişletmeyi (dil = simgesel olanın, çocuk "çevresinin" oluşumuyla ilgili bölgelerinin yapısı) eklemek istiyorsanız. Bu aynı zamanda, çocuk *dilin* kanunlarına tabi bir şekilde yaşıyor demektir. Tabii burada çocuğun konuşulan dilin etkilerine sadece belirli bir nörolojik ve adali (sizin bunu hatırlatmanız itiraz kabul etmez) "olgunluk" eşiğini aştıktan sonra duyarlı olduğunu eklemek gerekir. Bununla birlikte çocuk (*kaçmak için bile* olsa) başından itibaren, özü ancak *simgesel olanla* tanımlanabilecek olan bu evrene tabidir.

Bilinçdışının "yapısının bir dil gibi olduğu" ve çocuğun "doğuşundan itibaren simgesel olanın kanunlarına tabi olduğu" (aile çevresi gerçeği tarafından kendisine sağlanan nitelikleri belirlenmiş biçimlerde) şeklindeki iki tezin *yakınlaşması* ortak olan bir şeyi *açıklığa kavuşturur gibidir*: Bu da, genel olarak simgesel olanın yapılarıdır. Buradan Lacan'ın, dilin (simgesel olanın diyelim) yapılarının bilinçdışının ortaya çıkmasına varan mekanizmalarda belirleyici bir rol oynadıkları şeklindeki tezine varıyoruz. Bu da, söz konusu *altyapıyı* oluşturan ve simgesel olanın yapılarının etkisiyle meydana gelmiş olan bilinçdışının özgüllüğünün hesaba katılmasını gerekli kılıyor.

Bu durumda, zincirin iki ucunda elde edilmiş olan sonuçlar arasındaki bu ilk gidiş-gelişten elde edilen toptan ve *geçici* sonuç şöyle olacaktır: Bilinçdışının ortaya çıkmasını sağlayan mekanizmanın bileşenlerini simgesel olanın *yapılarında* aramak, bunu yaparken yapıları oldukları öğelerin çok özel

bir yapı olan bilinçdışına *özgü* olduklarını (oldukları *olgusunu*) hesaba katmak (söz konusu öğeler, bilinçdışının çözümlenmesinde bulunan düşsel olanın, ya da daha doğrusu, somut varoluş biçimleri olan *oluşumların* parçalarıdır).

Bütün bunlar sizin çocuğun gözlemlenmesi hakkında söylediklerinizle hiç de bağdaşmaz değildir; bu söylediklerinizin hiç kuşkusuz bilinçdışının yapılanmasının ana koşullarından birinin *kendisini göstermesinin momentlerinden* birisiyle ilgilidir; bu moment anneyle çocuk arasındaki bulunma-bulunmama ikili ilişkisi ve *sözün* ilk biçimlerinin geliştirilmesidir. Ama dolaysız bir şekilde gözlemlenebilen bu olayda cereyan eden ve bilinçdışının *kökenine* benzeyen, aslında doğumdan itibaren yerlerine yerleşen bütün bir öğeler sisteminin etkililiğinin *belirli bir tarih konulabilen sonucundan* başka bir şey değildir; söz konusu öğeler son derece karmaşık ve çeşitli biçimlerde (annenin bulunma ritimleri, büzgenlerin [büzücü kas] terbiyesi vb.) iş görür, ama, bilinçdışının "doğuşunda", radikal ve yeri noktası noktasına belli bir *soy zincirinin* çıkış noktası olarak düşünülebilecek *kökeni* belirlenemez. Bilinçdışı, sadece bir dizi doğrusal nedenin değil, karmaşık bir nedenselliğin sonucu olarak ortaya çıkar; söz konusu karmaşık nedensellik *yapısal* (merkezi, kökeni bulunmayan) diye adlandırılabilir ve bilinçdışının "doğumuna" (ortaya çıkmasına) yol gösteren yapısal biçimlerin *orijinal kombinasyonundan* meydana gelir. Dil patolojisiyle ilgili gözlemlere söz konusu yapısal nedensellik bağlamında bir anlam verilebilir; örneğin eğer şu ya da bu gözlemlenebilir belirti gerçekten tarih konulabilen, kendisi de bilinçdışının oluşmasının, bilinçdışı adındaki bu yeni yapının meydana getirilmesine yol gösteren "yapısal nedenselliğin" bir momenti olan bir

sonuçsa, *kısmî* ve türemiş bir *sonuç* olduğu, yani asıl olmadığı için, çocuğun meydana gelişini şu ya da bu tarafa eğebilir; söz konusu sonucun varoluşunda, normalden başlayıp hafif patolojikten geçerek ciddi bir şekilde patolojiğe kadar uzanan bir olanaklı çeşitler "oyunu" vardır. Eğer söz konusu sonuç bir soy zincirinin, kimliği belirlenebilen, nitelenebilen bir nedenin sonucu olsaydı böyle olmazdı. Bu durumda, "oyun" oynayamazdı. "Oyun" oynamasının tek sebebi, anlamı daha sonra, söz konusu sonucun yürürlükteki yapıda alacağı yere göre, ya da daha doğrusu, yapı bir kere kurulduktan sonra ortaya çıkacak olan yapısal bir sonuç olmasıdır. Şu noktayı incelemek ilginç olurdu: Hangi karmaşıklık derecesinden *itibaren*, gözlemlenebilir sonuçlardaki hangi tip düzenlenmeden itibaren, belirli bir gelişimin meydana geleceği kesin bir şekilde çıkarsanabilir? Çocuk patolojisi bu sorunun sorulmasını, bazı durumlarda da cevaplandırılmasını, sağlayan gözlemler bakımından zengin olsa gerektir. Bazı sonuçların, kesin anlamlarını henüz almadıklarından, "askıda" olmaları, dolayısıyla da bir tanıya olanak vermemeleri, buna karşılık başka sonuçların ise çok şey gösterir hale gelmiş olmaları ve bir tanıya olanak vermeleri gerekir. Bu sonuçların doğalarında var olan *farklılıkları*, bir tanıya olanak verip vermediklerini incelemek ilginç olurdu. Görüldüğü gibi, benim gösterdiğim konum, gözlemlemeyi dışlamak bir yana, tersine onu gerektirmektedir; ama aynı zamanda da bu konum gözlem verilerine sorulabilecek uygun soru tipinin belirlenmesini de olanaklı kılmaktadır. Önerdiğim konum önsel değildir, zira *olgulara* (zincirin iki ucundaki olgular) dayanmaktadır; bu konum ancak ara gözlemlerle karşı karşıya getirilerek geçerli kılınabilir ve hiç kuşkusuz sizin bahsettik-

leriniz bunların en önemlileridir. Ancak, bu ara gözlemlerin anlamının sahiden saptanabilmesi için başka olaylardan çıkartılmış sonuçlarla (psikanaliz uygulaması sonuçları da olsa, aile dünyasına atılmış olan çocuğun varoluşuna yol gösteren yapısal öğelerin dökümü de olsa, bu sonuçlara da gözlem sonucu denebilir) karşılaştırılmaları gerekir. Ancak bu yeni gelgitle bilinçdışının ortaya çıkmasını sağlayan mekanizmayla ilgili bir varsayımın gerçek olduğu gösterilebilir ve ara gözlemlerin gerçek anlamları ortaya çıkartılabilir.

Bunları söylerken Lacan'dan oldukça uzaklaşmış olduğumu söyleyebilirsiniz. Olabilir, çünkü farkında değilim, ama aslında bunun pek önemi de yok, her halükarda beni bu yola sokan Lacan'dan alabilmiş olduklarımdır. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ama bu noktayı bir kenara bırakıp belki de bütün ötekilerinden daha riskli olan ama benim çok tuttuğum son bir varsayıma gelelim; uzun zamandır bu varsayımın etrafında "dolaşıyorum" ve siz bu konudaki ilk yargıç olacaksınız.

Bu sefer kuşkusuz Lacan'dan uzaklaşacağım (pek kesin olmasa da) ve zincirin her iki ucunda gözlenebilenler arasındaki başka bir *yakınlaşmayı* formüle etme riskini göze alacağım.

Bilinçdışının bir kere oluştuktan sonra "zamandışı" bir yapı olarak işlediği konusunda anlaşıyoruz. Burada bir karşılaştırmadan yararlanacağım: Bir *motor* bir kere monte edildikten ve işleyebilecek şekilde monte edildikten sonra her zaman *bir şeyle* işler. Örneğin benzinli bir motor benzinle işler. Şimdi ben de kendime, bilinçdışının da işlemek için "bir şeye" ihtiyacı olduğu söylenemez mi diye soruyorum. Bence bu "bir şey" de, son tahlilde, *ideolojik olandır*. Burada, ideolojik olanın ne olduğu konusunda bir açıklama taslağı hazırlamam iyi

olurdu. Bizim şimdiki konumuz açısından, ideolojik olanın ideolojinin kavram sistemlerine indirgenmediğini, sadece kavramlar şeklinde değil, tavırlar, davranışlar, niyetler, özlemler, retler, izin vermeler, yasaklamalar vb. şekillerinde de var olan *düşsel* bir yapı olduğunu bilmek yeter. Öte yandan, bilinçdışının *tekrara* tabi olan kendini gösterme biçimlerinin sadece, *gerçekleştirilmeleri* bilinçdışı tarafından sağlanan, belirli koşullarda tekrarlandığı söylenemez mi? Aynı şekilde, bu koşulların tekrarlanmaları bilinçdışı dışında "kurgu" ile de sağlanamaz mı? Tabii "yaşanılan" durumlarda (söz konusu "yaşanılan" kelimenin gerçek anlamında edim halindeki ideolojidir, gerçekleştirilen *şu ya da bu* ideolojik biçimdir) söz konusu "kurguyu" güvene alacak şeyler "bulmak" şartıyla. Bilinçdışı "her odunla ateş yakabilir", tabii yakılacak ateşe uygun "odun bulmak" şartıyla. Bilinçdışının "ideolojik düşsel olana göre" çalıştığını söylemek, onun ideolojik düşsel olanın içinden kendisine "uyan" biçimler, öğeler veya ilişkiler "seçtiği" anlamına gelir. Bazı ideolojik "durumların" bazı belirli bilinçdışı yapılarına enfes bir şekilde denk düşmeleri ve şu ya da bu nevroz, hatta psikoz biçimiyle aralarında "benzerlikler" olması ve bunların belirli bir konjonktürün belirli bilinçdışı yapılarını mükemmel bir şekilde "gerçekleştirmelerini" sağlaması bence rastlantı değildir. Savaşlar sırasında, özellikle de ideolojinin bir dizi bilinçdışı "tepkinin" "oynamasına" "izin verdiği" ve "oynamasını" "beslediği" bazı politik rejimlerde, bunun (akıl hastalıklarının "azalması") görüldüğü olmuştur. Nitekim, Nazi, ırkçı vb. rejimlerde "içgüdülerin" "boşanmasını" çoğu zaman önerilen anlamın *tersine*, bazı sapkınlıkları açık havada işleyebilmek için gereksinim duydukları ideolojik "yakıtın" genel ve resmi, dolayısıyla kamuya açık ve izin

verir nitelikte bir dağıtımı olarak "okumak" gerekir. Böyle belirgin durumlarda kaba bir şekilde görülen, bence, psikozlu veya nevrozlu veya sapkın yapıların işlemesi için ideolojik yakıt "dağıtımının", en azından genel ve kamuya eli açık bir biçimde, olmadığı "özel" durumlarda da görülebilir; bu durumda her bilinçdışı kendi "uyuşturucusunu" yani kendisini işleten ideolojik "yakıtını", kendisini "gerçekleştirebileceği" "yaşanmış durum" (yaşanmış olanın içinde mutlaka ideoloji vardır) tipini bulmak için kendi "başının çaresine bakma" durumunda bırakılır. Öne sürdüklerimin bir anlamı var mı, ya da, uzaktan da olsa, sizin psikanaliz deneyiminize uygun düşüyor mu? Kullandığım dil size sert gelebilir. Başka, daha az eğretilemeli başka bir dil kullanabilirim. Örneğin, her türlü bilinçdışı yapının, her zaman, kendisini tatmin eden koşullarda içinde "işledikleri" gibi, zaten var olan ideolojik biçimlerin içinde "barınmaya" yatkın olduğu söylenemez mi?

Eğer böyleyse ve eğer "işlemek" için belirli ideoloji biçimlerini talep eden bilinçdışının bu gereksinimini zincirin öteki ucunda saptanabilene, yani bilinçdışının [...][1] "ortaya çıkması"nı meydana getiren mekanizmaya "yol gösteren", simgesel olanın bölgesel yapılarının varlığına, *yakınlaştırırsam, varsayım olarak* da olsa, aile çevresindeki kişilerin rollerinin içinde yaşandığı ideolojik biçimlerin bilinçdışının yapısının belirlenmesinde *belirleyici* bir etkisi olup olmadığını kendime sormak durumunda kalırım. Bu risklerle dolu yolda daha ileri de, daha hızlı da gitmek istemem, ama yine de ideolojik düşsel olanın öğelerinin doğasıyla bilinçdışı düşsel olanın öğelerinin doğası arasında da, "ikinci katta" onların bileşmelerini yöneten mekanizmalar arasında da derin benzerlikler

1) Burada cümlenin bir öğesinin tape edilirken kaybolduğu sanılmaktadır, bu da bu pasajın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

var gibi görünüyor. Bu da beni "bilinçdışının yapısı bir dil gibidir" tezinden biraz daha ileri gitmek gerektiği düşüncesine vardırıyor. Bilinçdışının yapısının –bir dil olmayan– *ideolojik olan* olan "dil" gibi olduğunu söylemeye, yapılar arasındaki bu benzerliğin, bilinçdışının yapısıyla dilin yapısı arasındaki "benzerlik"te olduğundan çok daha ileri bir anlamda anlamak gerektiğine yönlendiriyor. Söz konusu olan, sadece *biçimsel* değil, konu (düşsel olan) ve örgütlenme yapısı (yani somuta doğru bir derece daha fazla) arasındaki benzerlikleri için işine katan bir benzerliktir. Tabii ki, böyle yaparak yeni bir türüm-soy zinciri meydana getirmek söz konusu değildir; bilinçdışının yapısı ideolojik olanınkinden *başka* bir yapıdır.

3
Söylem Kuramı Hakkında Üç Not
1966

26 Haziran 1966 günü Louis Althusser École Normale Supérieure'de geniş bir dinleyici kitlesi önünde kendi düşüncelerine yer verdiği bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın saklanmış olan ses kaydına tamamen uygun bir teksir edilmiş versiyonu "Felsefi Konjonktür ve Marksist Kuramsal Araştırma" [Conjoncture philosophique et recherche théorique marxiste][1] başlığını taşıyordu. Söz konusu olan, Marx İçin ve Kapital'i Okumak'ın yayımlanmasından birkaç ay sonra kuramsal bir saptama yapmak ve yaygın bir kolektif çalışma yapısı hazırlama girişiminde bulunmaktı.

Althusser kasım ayında, "kolektif bir çalışma örgütlemeyi" amaçlayan ve tüm Fransa'da "kuramsal çalışma grupları oluşturmaya" çağıran "1 numaralı genelge"yi yazdırttı. Bu çalışma grupları şu ilkeye göre oluşturulacaktı: "En azından felsefi ve epistemolojiye ilişkin sorunların halihazır durumunda, bir kuramsal araştırma grubu genel olarak sadece var olan "bilim kolları"nı temel alarak, yani çoğu zaman tam tersine eleştirmek ve

1) Bu metin Louis Althusser'in hazırlanmakta olan *Écrits philosophiques et politiques* [Felsefi ve Siyasi Yazılar]'ında yayımlanacaktır.

tartışma konusu yapmak gereken bir parçalara ayırmayı temel alarak kurulamaz. En azından felsefe ve "beşeri bilimler"de, belirleyici önemdeki kuramsal sorunların çoğu söz konusu "bilim kollarına" ayırma ve bu ayırmanın sonuçları tarafından maskelenmektedir. Bu durumda, T[eorik] Ç[alışma] G[rubu]nun *bir bilim kolu ya da "bilim kolları arası bir konu" çevresinde değil,* kuramsal bir nesnenin, *kuşkusuz birden çok bilim kolunun alanından geçecek olan temel önemdeki* kuramsal bir sorunun *etrafında toplanmasını, ama gerek içerik gerekse kuramsal nesnenin biçimi bakımından ille de bu bilim kollarının hiçbirinde kişisel olarak ortaya çıkmamasını öneriyoruz". Bu "genelgede" amaçlanan yapı hiçbir zaman gün ışığını görememiştir, buna karşılık Louis Althusser kendi çevresinde pekala hakiki bir kolektif çalışma grubu kurmuş ve söz konusu grubun çıkış momenti* Söylem Kuramı Hakkında Üç Not*'ta oluşturulmuştur.*

Arşivlerinde bulunan 7 Ekim 1966 tarihli bir mektupta Althusser Alain Badiou, Étienne Balibar, Yves Duroux ve Pierre Macherey'e onlarla gerçekleştirmeyi düşündüğü çalışma anlayışını açıklamaktadır. Önce, hedefin "Altını kolektif olarak imzalayacağımız ve bir yıl ila on sekiz aya kadar *yayımlanabilecek bir felsefe eserinin ('Diyalektik Materyalizmin Öğeleri')" hazırlıklarını yapıp meydana getirmek olduğunu belirten Althusser –14 Ekimde de Étienne Balibar'a Spinoza'yı açıkça referans olarak göstererek bunun "bizim* Etika*'mız olacak olan hakiki bir felsefe eseri" olduğunu açıklıyordu–, daha sonra tasarlanan araştırmanın özelliklerini tanımlıyordu. Althusser, "İçinde bulunduğumuz dönemde kolektif çalışma yazılı olarak, her birimiz tarafından yazılacak ve beş çalışma ortağının beşine de dağıtılacak araştırma notları değiş tokuşu yapılarak yapılmalı," diye yazıyor ve şunları ekliyordu: "Kimilerinden gelebilecek tep-*

kilere hedef olmamak için, anlaşmamız, yani projemiz, kolektif çalışmamızı ve bunun örgütlenme biçimleri konusunda gizliliğe en ciddi şekilde uyacağımız konusunda aramızda tam bir uyum sağlanmalıdır. Bu konuda açık ve kesin taahhüt olmalıdır. Bunun nedenlerini kolaylıkla anlayabilirsiniz". Bundan sonra Althusser "araştırma notları"ndan ne anladığını açıklar: "Bunlar araştırma notları, yani kuramsal hata riski içeren ve düzeltilmeye ve eleştiriye gerek duyan denemeler, yaklaşım girişimleri olarak anlaşılmalıdır. Yani hatadan başka bir şey olmayabilecek olan denemelere, düşüncesizce girişilmiş, dolayısıyla karalanabilecek veya düzeltilebilecek varsayımlara girişmekten hiç çekinmemek gerekir". Bundan sonra da Althusser projenin başarıya ulaşmasının kendi indindeki temel şartının altını çizer: "Her şey bu çalışmanın nasıl bir işe soyunduğu konusundaki bilince bağlıdır; bu bilinç olmadan devre kısa sürede açılabilir. Herkes kendisini bilinçli bir şekilde, aldığı bir notu cevapsız bırakmamaya zorlamalıdır. Herkes, öğeler projesiyle doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgisi olan ve formüle edebildiği en çeşitli düşünce ve uyarıları yazılı bir not haline getirmelidir".

Bilindiği gibi, tasarlanan kitap hiçbir zaman yayımlanmamıştır. Yine de kitap, bir şekilde vardır. İki yıl içersinde dört yüz sayfayı aşkın ve değişik uzunluklardaki not değiş tokuşu yapılmıştır. Artık dünya çapında ünlü hale gelmiş olan Althusser'in kurumsal konumu söz konusu girişimi kaçınılmaz bir şekilde belirsiz kılmakla birlikte, yine olgular ortadadır: Hiçbir eşdeğeri olmayan yayımlanmamış bir zihinsel serüven yaşanmıştır.

28 Ekim 1966'da yollanan Söylem Kuramı Hakkında Üç Not bu türün ilk örnekleridir, onları 1966 Kasımı-1967 Ocağında Étienne Balibar'ın "Söylem Kuramı Hakkında Not"u izler. Hiçbir şey hiçbir zaman kolay olmadığından, yine de Althus-

ser'in kendi metnini bir kolektif çalışmanın bakış açısından yazdığı kesin değildir. Kendisinin de yazıyı yollarken gönderdiği mektupta belirttiği gibi, ilk not "eylül ayı içersinde" yazılmıştır. Dört muhatabına, bu arada kuşkusuz, düzenlenmiş olan yazı alışverişine katılacak olan Michel Tort'a da iletilmiş olan yazının bütünü bir sekreter tarafından daktilo edilmiştir[1]*; bununla birlikte arşivlerinde, "Psikanaliz Hakkında"nın [Sur la psychanalyse] Althusser'in kendisi tarafından daktilo edilmiş ve 13 Eylül tarihli daha önceki bir versiyonunu bulduk. Althusser bu metni 5 Ekim 1966'da René Diatkine'e yollayarak* D...'ye Mektuplar*'dan söz eder ve şunları yazar: "Göreceğiniz gibi, tabii okuyacak sabrınız ve zamanınız varsa, bu metin bu yazki mektuplarımda öne sürdüğüm bir dizi tezden bazılarında* ayar yapıyor. *Özellikle, zannedersem 'iki kat'ın evrenselliği hakkında söylediklerim tutmuyor. Ekonomik olanın 'iki katı' söylemin 'iki katı' ile aynı doğada değil".*

Althusser Franca'ya da 13 Eylülde bu metni varmak istediği yerler ve durumu konusunda ayrıntılı bir yorumla birlikte gönderir: "Bu yazı yazma alıştırmasının, zaten bilinen şeylerin açıklanması değil, gerçek bir araştırma olduğunu göz önünde tut. Bunun sonucunda da, başka şeylerin yanı sıra, başlangıçtaki terminoloji ile sondaki terminoloji arasında değişiklikler (doğruluğun düzeltilmesi anlamında) meydana geldi... savunulan 'tez' büyük ölçüde birkaç aydan beri genel kuramla buna bağımlı olan bölgesel kuramlar arasındaki fark konusunda geliştirdiğim kuram maddesine dayanıyor. Bu ayırım Marx'ın çalışmaları ile ilgili olarak kendisini dayatmıştır. Bu konuda bir fikir edinmen için, sana bugün tarihsel materyalizmin genel kuram ol-

1) Bkz. *D...'ye Mektup*'un tanıtım yazısı. Her iki yazı aynı yazı makinesinde daktilo edilmiştir.

duğunu, ideolojik olanla ilgili kuramın veya sosyalist üretim tarzına doğru geçişin evreleri kuramının veya kapitalist üretim tarzının ekonomik öğesi kuramı (Marx bundan Kapital'de açık bir şekilde bahseder), vb.'nin ise bölgesel kuramlar olduğunu söyleyeyim. Söz konusu bölgesel kuramlar, gerçek nesneler (kapitalist üretim tarzı gerçek bir nesne değildir, zira sadece belirli bir tarihsel sosyal formasyonun içinde, 19. yüzyıl İngilteresi, 1917 Rusyası, 1966 Fransa ve İtalyası, vb. var olur) hakkında bilgi değildir, kuramsal bir nesnenin (kapitalist üretim tarzı, vb.) kuramlarıdır. Var olan ise, var olmanın kesin anlamında, gerçek nesnelerdir (artık Spinoza'nın bir kavramını alarak onlara 'benzersiz özler' diyorum): Gerçek nesnelerin bilinmesi, ilgili genel kuram kavramlarıyla ilgili bölgesel kuram kavramlarının devreye girmesini, buna ek olarak da söz konusu özleri benzersiz kılan belirli varoluş biçimlerinin bilinmesini (deneye dayalı bir şekilde) gerektirir. Aynı şekilde, bir psikanaliz uygulaması protokolünün de (bir psikanalizci tarafından rapor edilen bir tedavi bölümü) olduğu gibi anlaşılabilmesi, onu meydana getiren mekanizmaya göre yerinin belirlenmesi ve bu mekanizmayla arada bağlantı kurulabilmesi için psikanalizin bölgesel kuramı gerekli-dir; bu bölgesel kuram da genel kurama başvurulmasını gerektirir. Okuyacağın metinde genel kurama başvurulmasının kesinlikle vazgeçilmez niteliğine ve psikanalizin bölgesel kuramının henüz kendi genel kuramına sahip olmadığına, çünkü hangi genel kurama bağlı olduğunu bilmediği olgusuna (zaten dramı da buradadır) vurgu yapılıyor. Ben hangi genel kurama bağlı olduğunu söylemeye çalıyor ve bu genel kuramın iki genel kuramın bileştirilmesi olduğunu gösteriyorum. Bu genel kuramlardan birisi (tarihsel materyalizm) bilinmektedir; ötekinden ise henüz kimse şüphelenmemektedir ya da hemen hemen böyledir ve

her halükarda günümüze kadar ya dilbilimle, ya da psikanalizle, karıştırılmaktadır (bu karıştırma Lacan'da bile vardır). Söz konusu genel kuram her türlü söylemin (gösteren) mekanizmalarını ve olası sonuçlarını inceleyen genel kuramdır. Bütün bunlar doğruysa, kısırlığına rağmen, bu bir bomba etkisi yapacak demektir. Yayımlanmadan önce, aslında çok az olan bu konuda bilgili bazı çocuklara danışarak, şeklini henüz saptamadığım azami güvenceyi almaya çalışacağım. Görüldüğü gibi, her kalibrede silahla donanmış ve birini görünce insafsızca ateş eden insanlarla dolu bir alanda ilerlemekteyim ve bir hata yaparsam 'alevler içinde indirilme' tehlikesiyle karşı karşıyayım".

Althusser ilk metnini yazdıktan sonra bazı noktalarının düzeltilmesi gerektiğini çok çabuk görür. Bunun üzerine 12 Ekim 1966 tarihini attığı öteki iki metni de redakte etmeye girişir ve bütününü bir sekretere yeniden daktilo ettirir. Bu arada birinci notunda değişiklik yapmaz; oysa bu notun kendisi tarafından daktilo edilmiş versiyonu kendi eliyle yazdığı çok sayıda eleştiri uyarısı içermektedir. Althusser'in Franca'ya adı geçen mektupta yazmış olduklarına güvenmek gerekirse, bu uyarılar kuşkusuz öteki iki notun hazırlanmasından önce yazılmıştır. Althusser söz konusu mektupta şöyle demektedir: "Bu metinde sadece terminoloji değişiklikleri değil, aynı zamanda yanlarına soru işareti konmuş az olmayan sayıda belirsizlik içeren iki pasaj da var. Bu pasajlar, onları yazarken, kendi kanımca yolunda gitmiyorlardı. O zamandan beri, söz konusu pasajları yeniden toparlamaya yarayabilecek birkaç düzeltilmiş fikir hazırladım, ama metnimi yeniden ele alamadım".

Burada yayımlanan metinlerin bitirilmemiş olmaları bile Althusser'in girişiminin bilmezlikten gelinen bir boyutu olduğunun görülmesini sağlamaktadır. Çoğu zaman Althusser'e yakış-

tırılan hegemonyacı girişimler bir yana, burada bilimlerin benzersizliğine dikkat gösteren, "yapısalcılığın" doruğuna çıktığı bir dönemde "beşeri bilimlerin" onlardan birinin –isterse "tarihsel materyalizm" veya "diyalektik materyalizm" olsun– egemenliğiyle birleştirilmesini reddetmekte titiz bir düşünce görülmekte, bu arada bu bilimlerin her biri, bu arada psikanaliz de, statüsü farklı bir biçimde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Burada ayrıca, bilinçdışı ile ideoloji arasındaki ilişkilerin en azından sorusunu sorma konusunda orijinal bir girişim de bulmaktayız. Eğer bugün, başka şeyler arasında "son Althusser" sayesinde, insanların her zaman çözebilecekleri soruları sormadıklarını biliyorsak, artık bir sorun ortaya konulmaz olunca çözüldüğüne inanır gibi yapamayız.

Burada okuyucuya, Söylem Kuramı Hakkında Üç Not'un *yukarıda adları geçen grup üyelerine yollanmış olan bütününü sunuyoruz. Bununla birlikte, Louis Althusser tarafından daktilo edilmiş olan ve ikinci defa daktilo edilmeleri sırasında hata sonucu atlandığı anlaşılan versiyonda bulunan pasajları da ekledik. Althusser'in kendisi tarafından daktilo edilmiş olan birinci notun metnine Althusser tarafından elle yapılmış eklemeleri de referans olarak gösterdik.*

F. M.

Söylem Kuramı Hakkında Üç Not
Gönderilmiş Mektup

Paris, 28 Ekim 1966

Bu mektuba ekli olarak, aramızdaki mektupla bilgi alışverişine kişisel katkı olarak, söylem kuramıyla ilgili ve bilinçdışı söylemin durumu ve ideolojik söylemle ilintisi üzerine bir düşüncenin yol açtığı 3 *not* yolluyorum.

Eylül ayında yazılmış olan 1. notu hiçbir değişiklik yapmadan kopya ettim.

2 ve 3 numaralı notlarda da görüleceği gibi, bu not, doğal olarak, kısmen aşılmış durumda.

a) "öznenin" *söylemlerin her birindeki* yeri konusunda belirtmiş olduklarımın yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanısındayım. İlerledikçe özne kategorisinin *ideolojik* söylemde kesin bir şekilde temel önemde olduğu, öznenin merkezi önemdeki kategorilerden birisi olduğu, ayna tipi ikilemeli merkezli yapının içersinde *hakikat-güvenceye* bağlı durumda bulunduğu konusundaki kanım güçleniyor.

Bu "anlamlılıktan" sonuçlar çıkartarak, Lacan'ın yaptığı gibi "bilinçdışının öznesi"nden de, "bilimin öznesinden" de, "estetik söylemin öznesinden" de söz edilemeyeceğini sanıyorum. *Bununla birlikte*, adı geçen söylemlerin bazı kategori-

leri, her biri kendine özgü bir biçimde ideolojik söylemle ilintili oldukları ölçüde, *özne* kategorisiyle ilişkilidirler.

Bütün bunlar şimdiden bazı açıklamalara yol açabilir, ama şu anda bunu açacak vaktim yok, ayrıca, benden başka kimseler tarafından da, daha da iyi koşullarda açıklanıp geliştirilebilirler.

b) 1 numaralı notun bütün sonunun gözden geçirilmesi ve *çok ciddi bir şekilde* düzeltilmesi gerekiyor; buna hem genel kuram konusunda beraberinde getirdiği durum yüzünden, hem de belirleyici olarak gösterdiği Genel Kuram yüzünden gerek var.

1 Numaralı Not

[Psikanaliz hakkında]

1) Psikanaliz *kuramının* güncel durumu.

Güncel durumunda psikanaliz kuramının özellikleri şöyle belirtilebilir: Ele alacağımız *birkaç* girişim dışında, psikanaliz kuramı, en iyi deyişle, *bölgesel bir kuram* durumundadır, *genel kuramı* yoktur, ama gerçekleştirilme *yolundadır*.

Psikanaliz kuramından *bölgesel* bir kuram olarak bahsetmek onun bir *kuram* veya nesnesinin yapısının ve işleyişinin anlaşılmasını sağlayan bir kuramsal kavramlar *sistemi* olduğunu söylemek demektir; bu nesneye de psikanalizdeki *bilinçdışı* denmektedir. Bilinçdışı bölgesel psikanaliz kuramının kuramsal nesnesidir (veya bilgi nesnesidir).

Freud'da (1. kategoriler kanunu [topique], 2. kategoriler kanunu) veya Lacan'da bulunan haliyle söz konusu bilinçdışı *kuramı* bir kuram olarak kendi *uygulamalarından* (temel kurallar, tedavi yönetme konusundaki pratik kurallar) da, psikanaliz pratiği (tedavi) sırasında yapılan gözlemlerden de özenle ayırt edilmelidir, ama gerek söz konusu uygulamalar gerekse gözlemler bu kuramın kavramlarıyla *belirtilmektedir*. Tedaviden elde edilen deneysel verilerin düşünüldüğü (ve

manipüle edildiği) kavramlar, düşünülen (kuramsal olarak) kavramlar değil, *uygulanan* kavramlardır.

Psikanalizle ilgili bölgesel kanunda sistemli bir şekilde düşünülen kavramların nesnesi, tedavi uygulamasının ve tedavi gözlemlerinin ele aldığı gerçek nesne değil, *başka şeyler arasında* tedavide olup bitenlerin de düşünülmesini sağlayan *kuramsal bir nesnedir*. Freudçu kategori kanunlarında bilinçdışı *genel olarak* düşünülür, yani bu kanunların sağladığı kavramlarla *sadece tedavi sırasında*, özellikle de "patolojik" durumların, psikoz ve nevrozların tedavisinde, cereyan edenler *değil*, aynı zamanda *tedavinin dışında*, "patolojik" diye adlandırılan bu durumların dışında olup bitenler anlaşılır. Freud'un işe bir *Traumdeutung*'la* başlaması ve bunu *günlük yaşamın psikopatolojisinin*, bir "Witz [şaka]" kuramının izlemesi, Freud'un sanattan, dinden, vb. bahsetmesi rastlantı değildir. Bilinçdışı kuramı, tedavide olsun, tedavi dışında olsun, "patolojik" durumlarda olsun, "normal" durumlarda olsun, bilinçdışının *bütün olabilecek sonuçlarının* kuramı olma hakkına sahiptir. Bilinçdışı kuramına bir kuram olma özelliğini kazandıran, bütün kuramları kuram yapan şeydir, yani nesnesinin şu ya bu gerçek nesne değil, bir bilgi nesnesi (dolayısıyla kuramsal bir nesne) olması, (belirli) *sonuçların olanakları*, yani bu nesnenin *gerçek* var olma biçimlerindeki *olanaklı sonuçları* konusunda bilgi sağlamasıdır. Görüldüğü gibi, her türlü kuram, tarihsel olarak kuramın meydana geldiği ampirik "çıkış noktası"nı (Freud'da "talking cure" [konuşma tedavisi]) oluşturan *gerçek* nesneyi aşarak kendi kuramsal nesnesini ve kendi bilgisini üretir. Söz konusu bilgi bu nesnenin *mümkün olanları* ve bu belirli mümkün olanların için-

* Rüya yorumu, (ÇN).

de gerçekleştikleri, yani *gerçek* nesneler olarak var oldukları varoluş biçimleri hakkındadır.

Bu açıdan, kendi kuramsal nesnesi bulunduğu ve bilgi sağladığına (bu bilgiler bu nesnenin mümkün olanlarının –özellikle de olanaklı sonuçlarının– bilinmesidir) bakılarak, pekala bir psikanaliz kuramı olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, kuramın bölgesel bir kuram olduğu, bu özel durumun *bulunmayan* bir genel kurama bağımlı olmasından ileri geldiği de söylenmelidir.

Bilim tarihinde bu durum psikolojiye özgü değildir. Her[1] yeni "bilim" "kuruluşunda", *bulunmayan* bir genel kurama hukuken [meşru bir şekilde] bağımlı bölgesel bir kuram olarak ortaya çıkar. Bu şekilde, bulunmayan genel kurama hukuken bağımlılık gerçekte şu anlama gelir:

– Bölgesel kuramın bünyesinde kuramsal düzlemde genel kuramın bulunmadığının (söz konusu bulunmamanın sonuçları) görülebileceği. Genel kuram bulunmadığı sürece bölgesel kuram kendisini boşuna "hapsetmeye" çalışır, başka bir şekilde söylemek gerekirse, kendi nesnesini öteki kuramsal nesnelerden (bu örnekte biyolojinin, psikolojinin, sosyolojinin, vb. nesnelerinden) *ayrımsal* [*différentiel*] *bir şekilde* tanımlamaya çalışır, ama bunu başaramaz. Bu girişimler de, başarısızlığa uğramaları da, genel bir kuramın bulunmaması olgusunun varlığını gösterir, ama aynı zamanda, genel kuram söz konusu girişimleri temellendirmek için hukuken var olmaya çağrılır.

– *Pratik* düzlemde, genel kuramın bulunmamasının gözlemlenebileceği. Sınırlar konusundaki kuramsal sorun, yani psikanalizin nesnesinin ayrımsal bir şekilde tanımlanması sorunu, genel bir kuram bulunmadığı için çözülemeyen bu so-

1) "Her"in altı çizilidir, kenar boşluğa el yazısıyla "? Kontrol edilecek" notu eklenmiştir.

run teknik ve uygulama alanlarında çok belirgin sonuçlara yol açmaktadır. Örnek: Eğer psikozlar psikanaliz tekniğiyle bağlantılıysa, psikoz hastalarına tedavi nasıl uygulanacaktır, vb.? Örnek: psikanaliz tedavisiyle psikoterapiler, psikanalizle psiko-somatik tıp, vb. arasında pratik ve teknik bakımdan nasıl bir ilişki vardır? Örnek ve *en ciddi sonuç:* genel bir kuram olmadığından bölgesel kuramda bozulmaya, onun bir kuram olarak tanınmak istenmemesine ve psikanaliz pratiğinin ampirizmine yuvarlanmasına veya hiç de hak etmediği halde, teknik düzleme varıncaya kadar, başka bölgesel kuramlarla (biyoloji, psikoloji, vb.) karıştırılmasına tanık olunmaktadır (bak. bazı ekollerin teknik bakımdan sapmaları: Adler veya Jung, Amerikan veya İngiliz ekolleri).

Bununla birlikte, bu bulunmamanın, bir yandan Freudçu psikanaliz *kurallarının*, bir yandan da bağlı oldukları bölgesel kuramın sınırları içinde kalan sonuçlarının görece *sınırlı olabileceklerini* de belirtmek gerekir. Çok sayıda uygulamacı, bölgesel kurama kuramsal bakımdan hakim olmamakla birlikte, teknik bakımdan doğru bir pratiğe sahip olabilir, (uygulamacıların bölgesel kurama, sonuç getiren bir uygulama yapılmasını sağlayan teknik varoluş biçimlerinde hakim olmaları yeterlidir) (onu "uygulamaları" yeterlidir). Aynı şekilde bölgesel kuram da, konu edilen sonuçlara ve tehlikelere rağmen, genel bir kuramın bulunmaması koşullarında neredeyse zarara uğramadan kalabilir; ama genel kuramın hukuki bakımdan zorunluluğu böyle bir kuram yokken bile kendini hissettirmektedir.

Bu özellikler psikanaliz pratiğinin ve psikanaliz kuramının günümüzde içinde bulundukları durumu göstermektedir. Karşımızda, bölgesel kuramı "uygulayan" uygulamacılar (bölgesel kuram konusunda ne gibi fikirler edinirlerse edin-

sinler, bu fikirler kuramsal bakımdan doğru da olsa, yanlış da, bu uygulamacıların uygulamaları doğrudur); veya bölgesel kuramı uygulamayan uygulamacılar (bunlar yanlış bir kuramı uygulamaktadırlar); ya da bölgesel kurama *kuramsal bakımdan* hakim psikanalizciler (bunların aynı zamanda bölgesel kuramı kötü "uygulamaları" da düşünülmeyecek şey değildir) bulunmaktadır. Vakaların çok büyük çoğunluğunda psikanaliz *bölgesel kuramın* ötesine gitmemektedir.

Genel bir kurama sahip olmaması, buna karşılık bir pratiğe veya bölgesel bir kurama sahip olması psikanalize son derece özel bir durum kazandırmaktadır: *Psikanaliz bilimselliğini kanıtlayacak nesnel bir kanıt gösterecek durumda değildir*, yani kendi kuramsal nesnesini kuramsal nesnellik alanında (bu alan var olan değişik kuramsal nesnelerin aralarındaki farkların fark ilişkileri tarafından oluşturulmuştur) ayrımsal bir şekilde tanımlayacak durumda değildir. Nitekim, bölgesel bir kuramın bilimselliği konusunda gösterilebilecek tek kanıt, söz konusu bölgesel kuramı var olan kuram nesneleriyle ilintili alana yerleştiren fark ilintisinin gösterilmesinde yer alır. Bu işlevi ise genel kuramdan başkası, [*bölgesel*][1] kuramın nesnesini, sistemin var olan bilimsel nesnellik alanını kurduğu öteki nesnelerle ilinti ilişkisi içinde düşünerek, göremez.

2) Genel kuram *sorusu*.

Bazı yazarlar bu soruya cevap vermeye, bu sorunu çözmeye uğraşmışlar, bunun için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır, bu girişimlerin kimisi saçma, kimisi ise ilginçtir.

Saçma girişimler: Bunlar da, o saçma hallerinde bile, kendi tarzlarında böyle bir sorunun varlığını göstermektedirler.

Sayalım: biyolojist girişim, psikolojist girişim, sosyolojist

1) Daktilo edilmiş iki versiyonda "genel" sözcüğü yer almaktadır, ama bunu "bölgesel" diye okumak gerektiği çok açıktır.

girişim, felsefi girişim. Bu girişimlerin özelliği *indirgemeci* olmalarıdır: Psikanalizin nesnesiyle (bilinçdışı) şu ya da bu başka kuramsal nesne (biyolojininki, psikolojininki, vb.) arasındaki farkı düşünmek isterken (istemezken) gerçekte psikanalizin nesnesini bu adı geçen diğer bilim kollarının nesnesi olmaya indirgemektedirler.

İlginç girişimler: Bizzat Freud'un kendi girişimi, bugün de Lacan'ın girişimi.

Freud'da psikanalizin nesnesini, var olan bilim kollarına ait *öteki* nesnelere göre yerleştirme konusunda bir girişim görülmektedir (*Metapsikoloji*'de, *Üç Deneme*'de, ayrıca *Totem ve Tabu*'da, *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde). Freud'un girişimlerinin ilginç yanı indirgemeci olmamaları, *ayrımsal* olmalarıdır (bak. tepiler kuramı ve içgüdüler kuramıyla olan ayrımsal ilişkisi). Bu girişimlerin ve *ayrımsal* yapılarının Freud'un bilincinin bir kanıtı olduğu söylenebilir. Bu, psikanalizin nesnesini bilimsel nesnellik alanında düşünmenin zorunluluğu konusunda son derece güçlü bir bilinçti. Değişmez bir şekilde bilime, bilimsel nesnelliğe, var olan çeşitli bilimlere göndermede bulunması, bu arada psikanaliz kuramının sorunlarının gelecekte şu ya da bu başka bilim kolunun gelişmesiyle "çözülmesini" beklediği efsaneler, bütün bunlar Freud'un da genel bir kuramın zorunluluğunu kabul ettiğini dolaysız veya dolaylı (efsanelere varıncaya kadar) bir şekilde göstermektedir. Bir kere daha belirteyim: Dikkati çeken, Freud'un, söz konusu genel kuramın kurulması için gerekli koşulların bulunmadığı bir durumda (belki bugün de hâlâ aynı durumdayız), bu genel kuramın sınırlarının ilk taslağını çizebilmek için kavramlarının bazılarını şu ya da bu bilim kolundan (bilimlerden, hattâ belirli bir felsefeden) ödünç almak

zorunda kalsa da, her zaman, haklı olarak, bu genel kuramı kavram ödünç aldığı bölgesel kuramlardan *ayrı* olarak düşünmüş olmasıdır. Freud hiçbir zaman ne biyolojik bir genel kurama, ne felsefi bir genel kurama düşmemiştir. Bu da onun girişiminin paradoksunu meydana getirir: İşlevi bakımından genel bir kuram olmak isteyen, ama içeriği bakımından ise olmak istemeyen bir genel kuram ilk taslağını oluşturmuştur. Freud genel kuramında (Metapsikoloji), bölgesel kuramın zoraki yalnızlığı olarak adlandırılabilecek şeyi, genel bir kuramın ortadan kaldıracağı şeyi, *ikilemiştir* [redoubler]. Freud'un genel kuramının bölgesel kuramını ikilediğini söylemek, genel kuramın kavramlarının da bölgesel kuramınkiler kadar "yalnız başına" olduklarını söylemektir. Bu kavramlar, Freud'un bölgesel kuramıyla başka bölgesel kuramlar arasındaki ayrımsallık bağını kuracaklarına, *aralarında* psikanalizle ilgili bölgesel kuramın da *bulunduğu* birçok bölgesel kuramı olanaklı kılan genel kavramlar olacaklarına, bu genelliğin etkin rolü sırasındaki gerçekliğini değil de, bir genelliği boşuna dile getirmeye çalışmaktadır. Buna karşılık, bu kavramlar bölgesel kuramın kavramlarını ikilemektedir, bunlar, eğer *bölgesel kuramın* kendilerine genel kuramda bir işlev, *bu ismin kavramı olmadığı* bir işlev, kazandıran bir *isim* kılığına girmiş kavramlarından ibaret değillerse, genel biçim almış eşanlamlılardan başka bir şey değildirler. Bu hususu kafalarda canlandırmak için tek bir örnek yeterlidir: *Ölüm içgüdüsü* (libido'nun zıddı) kavramı bölgesel kurama aittir, ama *ismi* itibariyle kendisine genel kuramda işlevler *yüklenmiştir*[1]. Oysa *isim* bölgesel kavramı genel kavram haline getir-

1) Bir önceki daktilo sayfasının arka yüzüne el yazısıyla şu eklenmiştir: "genel kurama 'bağlı' veya genel kuramdan 'ayrı' (bir orta üyesinin yüksekten ayrı olması gibi)".

mez; onun adı, kendisinin bulunmadığı koşullarda bir işlev kazandırmaktan başka bir şey yapmayan bir programdır.

Lacan'ın girişimi Freud'un girişiminin en iyi yanlarını büyük bir aklı başındalıkla ele alır. Lacan'ın Freud'un bölgesel kuramının kavramları üzerinde yaptığı kavramları adlandırma çalışmasının sadece bölgesel bir kuramın alanını aştığı söylenebilir. Lacan'ın içinden çok büyük etki alanı olan (bölgesel kuram bünyesinde) kuramsal sonuçlar çıkarttığı söz konusu düzeltilmiş, sistematikleştirilmiş ve uyumlu kılınmış adlandırma şunlar olmadan düşünülemeyecek ve geliştirilemeyecek bir çalışmadır: 1) genel bir kuram geliştirmenin zorunluluğu bilinci; 2) genel bir kuramın doğası konusunda doğru[1] bir anlayışa sahip olmak; 3) söz konusu genel kuramın daha önce hazırlanmaya başlanmış olması. Lacan'ın bilincinde yer alan bu üçlü zorunluluğun en dikkat çekici belirtisi onun dilbilimi kullanması ile ortaya çıkar. Lacan, Freud'da görülen, psikanalizin nesnesiyle biyolojinin nesnesi, psikolojinin nesnesi ve felsefenin (öncelikle de fenomenolojinin) nesnesini birbirlerinden ayırt etme ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmakla kalmaz, Freud'un savunmacı ve olumsuz çalışmasına olumlu bir çalışma da ekler. Lacan, dilbilim konusunda, hem psikanalizin kuramsal nesnesini dilbilimin kuramsal nesnesinden nelerin ayırdığını, hem de nelerin bunları birbirlerine yakınlaştırdığını gösterir. Kısacası, Lacan farkı yalnız olumsuz yanından değil, aynı zamanda olumlu yanından da düşünür, yani ayrımsal bir *ilişki* düşünür. Zaten Lacan'ın öteki ayrımsal ilişkileri (biyolojinin, psikolojinin, sosyolojinin, etolojinin, felsefenin nesneleriyle olan ilişkiler) düşünürken temel ilke olarak aldığı da, dilbilimin nesnesiyle

1) "Doğru" silinmiş, el yazısıyla şu düzeltme yapılmıştır: "belirli bir anlayış".

olan bu ayrımsal ilişkidir. *Başka* ayrımsal ilişkileri ortaya çıkartmakta kullanılan özel ilke olarak *başkalarının değil* -de bunun, yani *özgül* bir kuramsal ayrımsal ilişkinin (burada dilbilimin nesnesiyle psikanalizin nesnesi arasında doğru bir ayrım ilişkisi kuran ilişki) kullanılması kesinlikle kuramsal bir *rastlantı* değildir. Bu ayrımsal ilişkinin böyle bir ayrıcalıklı rol oynamasının nedeni, en azından düşüncenin bugünkü durumunda, onun öteki ayrımsal ilişkileri *yönetmesidir*. Burada, psikanalizin bölgesel kuramının hazırlanıp geliştirilmesi sırasında dilbilime başvurulmasının oynadığı "genel kuramsal" işlevin de, genellikle tamamen sessizlikle geçiştirilen sonuçlardan birisi tarafından ortaya çıkartılabildiğini eklemek gerekir. Bu sonuç, Lacan'ın sadece psikanaliz bölgesel kuramının kuramsal kavramlarını değil, *bizzat dilbilimin* bölgesel kuramının kuramsal kavramlarından bazılarını da açıklığa kavuşturmaya yöneldiğidir. Bu her genel kuramın özgül sonucudur. Genel bir kuram, bu ayrımsal tanımlama işleminde işin içine soktuğu öteki bölgesel kuramın kavramları üzerinde *aynı düzeltme-yeniden sınıflandırma etkisini* uyandırmadan, sadece kendi kendisini gören bir bölgesel kuramı açıklığa kavuşturamaz ve onun kavramlarının formüle edilip düzeltilmelerine yardımcı olamaz. Dilbilimciler, bizatihi kendi bilim kollarında, kendi bilim kollarıyla *ilgili değilmiş gibi gözüken* bu girişime neler borçlu olabileceklerinin belki henüz farkında değillerdir. Ama bu her türlü genel kuramın ortaya çıkmasında görülen normal bir sonuçtur: Genel kuram ilerletmek gereken bölgesel bir kuramı bir başka bölgesel kuramla karşı karşıya getirerek ortaya çıkarttığı kavramları (bölgesel kuramların kavramlarını), sadece düzeltilecek kuramda değil, düzelten kuramda da, sadece işlenecek kuramda değil, iş-

letilen kuramda da, düzeltir-yeniden sınıflandırır. Bununla birlikte, genel bir kuramın hazırlanıp geliştirilmekte olduğu bilinmiyorsa, *sadece* bölgesel kuramların ve onların *kendi aralarındaki* bir çatışmanın söz konusu olduğu sanılıyorsa (sanki her şey iki bölgesel kuram arasında cereyan ediyormuş, aynı, yani bölgesel düzeyde olmayan ve başka bir kuramın, *başka* olduğu için de bambaşka mahiyette olan, genel bir kuramın işe karışması söz konusu değilmiş gibi), bu sonuç belirli ciddiyette bir olumsuzluğu da beraberinde getirir. Eğer bütün bunlar açık ve iyice anlaşılmış değilse, bu çatışma sırasında cereyan edenlerin bu iki bölgesel kuramdan birisinin işi olduğu sanılabilir. Dilbilimin kilidini psikolojinin açabileceği ya da tersi sanılabilir. Bir bölgesel kuramın (psikanalizin veya dilbilimin bölgesel kuramı) *ötekinin genel kuramı olduğu* sanılabilir. Bu durumda böyle bir yanlış bilgi dilbilimsel veya psikolojik bir ideolojinin ortaya çıkmasına yol açar (böyle bir şey, önlenmesi zor olduğu için, sık görülür). Böyle bir ideoloji örneğin dilbilimin beşeri bilimlerin anası olan bilim kolu olduğunu veya psikanalizin beşeri bilimlerin anası olan bilim kolu olduğunu söyletir (daha da kötüsü *düşündürür*). Aldığı bütün önlemlere rağmen, bu ideolojik yanlış bilginin Lacan'ın, en azından bazı talebelerinin, kafalarını kurcalamadığı söylenemez. Örneğin *La Psychanalyse*'in "psikanaliz ve beşeri bilimler" sayısı[1] ve Lacan'ın Lévi-Strauss'un yapıtı ile [*ilgili olarak*] takındığı tavırlar, ayrıca Lacan'ın bilimlerin tarihi [*ve*] Descartes hakkında geliştirdiği bazı temalar, Platon, Hegel, Heidegger gibi bazı filozofların düşüncesini oldukça yuvarlak bir şekilde kullanması bunu göstermektedir. Bu örneklerde sık sık görülen bu bilmezlikten gelme etkilerinin,

1) *La Psychanalyse*, no: 3, 1957.

Lacan'ın bölgesel psikanaliz kuramının kavramlarını hazırlayıp geliştirmek için dilbilime başvurmasının tamamen dışında tutulması çok dikkat çekicidir; bu da, Lacan'ın uzandığı ve hazırlanıp geliştirilmesi için gerekli öğeleri sağladığı genel kuramın bu genel kuram statüsüne tam olarak oturmadığını göstermeye yarayabilir. Genel kuram statüsüne tam olarak oturmamıştır, zira, örneğin Lacan özel olarak dilbilim üzerinde çalışırken ona vermeyi reddettiğini bir yandan da, Lévi-Strauss'tan kaçak olarak, ona verir. Lévi-Strauss'un dilbilimi son derece çırpıştırma ve eleştirel olmayan bir şekilde kendi alanına dahil ettiği, bunun da Lacan'da gözlemlenen "dahil etme"yle (bu, ayrımsal ve eleştirel bir dahil etmedir) hiçbir ilişkisi olmadığı açıktır. Lacan dilbilimle psikanaliz arasındaki ilişkileri epistemoloji açısından doğru bir şekilde kurarken, psikanalizle öteki beşeri bilimler arasındaki ilişkiyi "medyatik kılma" işini ve sorumluluğunu Lévi-Strauss'un dilbilimi doğru olmayan bir şekilde kullanmasına bırakır. Bu da şu iki anlamlılığa kapı açar: Ya dilbilim beşeri bilimlerin genel kuramıdır ya da dilbilimin bağlaşığı olan ve onu kökenine geri döndüren psikanaliz beşeri bilimlerin genel kuramıdır. Ele aldığımız sonuçlarda (psikanaliz veya dilbilimin beşeri bilimlerle ilişkileri) görülen bu belirsizliğin var olması ve sürdürülmesi, Lacan'ın zorunluluğunu gayet aklı başında bir şekilde hissettiği genel kuramı hazırlayıp geliştirme çabalarıyla vardığı nesnel *sınırlar* gösterilmektedir. Bu sınırları (ve harekete geçmesine yol açtıkları bilmezlikten gelme şeklindeki sonuçları) kendisi de şaşırtıcı olan bireysel bir çabanın sınırlarıyla ve Lacan'ın kendisini bölgeseli geliştirme çabalarına "kaptırdığı" için, mutlak zorunluluğunun çok açık bir şekilde farkında olduğu geneli geliştirmeye gereken dikkati ayıramadı-

ğını söyleyerek açıklamak kolaycılık olur. Böyle bir açıklamanın yeri Lacan'ın araştırmalarının kişisel tarihidir. Biz bu olguyu bambaşka ilkelerle incelemek ve bu sınırlar olgusunun varlığının Lacan'ın *genel bir kuramın doğası* anlayışında sınırlar olduğunu gösterdiğini söylemeliyiz. Bu sınırları aşmak için bölgesel psikanaliz kuramının ve bölgesel dilbilim kuramının içlerinde yer alan bir deneyimden başka şey gerektiği açıktır. Gereken bilim kuramına değgin genel görüşlerdir, yani, söz konusu özgül nesneyi genel bir kuram olan kendisi için hakkıyla *kucaklayan* tanımlanmış ve doğru bir felsefi anlayıştır[1]. Ancak bu şartla şu *yol* izlenebilir: Psikanalizin ihtiyacı olan ve psikanalizin bölgesel kuramının çağında bulunduğu psikanalizin genel kuramı, *sadece* dilbilimin bölgesel kuramıyla psikanalizin bölgesel kuramının ayrımsal "çatışmalarıyla" (ve bu çatışmanın genel kuram "etkileriyle") hazırlanıp *geliştirilemez*. Psikanalizin genel kuramı *bambaşka bir bakışla*, bambaşka çatışmalarla, bambaşka bölgesel kuramları ve onların ayrımsal ilişkilerini devreye sokarak, özellikle yukarıda tanımlanan sınırlamanın üzerinde etkili olduğu nesneleri, şu dillere destan beşeri bilimleri sorgulayan bambaşka bir yeniden sınıflandırmayla hazırlanıp geliştirilmelidir.

Burada, psikanalizin genel kuramının, hem *söylem* hem de *bilinçdışının* söylemi olarak *bilinçdışının* söylemi bölgesel kuramının oluşmasını sağlayan şeyde, yani bir değil iki genel kuramda aranmasını ve bunların ilintilerinin düşünülmesini önermek istiyorum.

3) Bilinçdışının niteliği.

Psikanalizin genel kuramının oluşturulmasına katkıda bulunacak kuramsal öğelerin doğası konusunda karar ver-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "ve bölgesel kuramlarla olan ilişkisi".

mek için yola psikanalizin bölgesel kuramının nesnesi olan bilinçdışının niteliklerinden çıkmak gerekir.

Bölgesel kuramın, tedavi pratiğinin sağladığı gözlem ve deneyimlerden (bilinçdışının "günlük" yaşamdaki etkileri, sanat, din, vb.) yola çıkılarak hazırlandığını biliyoruz.

Bilinçdışının nitelikleri olarak şunları verebiliriz:

a) Bilinçdışı kendisini etkilerinde[1] gösterir, yani bunlarda *var olur*: rüyada görülebilen etkiler, her türlü semptom biçimi, normal ve patolojik bütün "oyunlar" (bu arada "sözcük oyunu").

b) Bu açığa vurmalar [tezahür], sonuçları görüngüler olacak bir özün açığa vurması değildir. *Var olan*, bu sonuçları meydana getiren işleyen bir sistemin mekanizmalarıdır. Bu mekanizmaların kendileri de belirlidir. Sözcüğün ilk anlamında, *var olanın* bilinçdışının oluşumları, yani işleyerek belirli etkiler meydana getiren belirli sistemler, olduğu söylenecektir. Bilinçdışı, bilinçdışının oluşumları, yani etkiler meydana getiren mekanizmalara göre işleyen sistemler, hakkında düşünülmesini sağlayan kuramsal nesneden başka bir şeyi göstermez.

c) Bilinçdışı, belirli bileşme kanunlarına tabi, belirli mekanizmalara göre işleyen bir yapıdır (veya sistemdir).

d) Bilinçdışı, öğeleri *sessel imgeler [gösterenler]* olan bir yapıdır.

e) Bilinçdışının öğeleri *sessel imgeler* olduğuna göre, bilinçdışının bileşme kanunları ve işleyiş mekanizmaları sessel gösterenlerin genel bir kuramına tabidir.

f) Bu sessel imgeler, başka bir sessel imgeler sisteminin (örneğin dil, ideoloji, sanat, bilim, vb.) değil de *bilinçdışının* sessel imgeleri olduğuna göre, bilinçdışı[2], bu özgül farkın dü-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "veya oluşumlarında".
2) Metne el yazısıyla "da" eklenmiştir.

şünülmesini olanaklı kılan genel kurama tabidir. Bu genel kuramın ne olduğu sorusu bugün için askıdadır; ancak, sessel imgenin genel bir kuramı, bilimin söylemini ideolojinin söyleminden, sanatın söyleminden, bilinçdışının söyleminden ayırt eden özgül farkı kendi başına (çıkarsama yoluyla) meydana getirebilecek gibi gözükmemektedir. Bu genel kuram, söylem kuramında yer alan olanaklı varyasyonların oyunuyla bu farkı olanaklı kılabilir, ama kuramaz.

g) Bilinçdışının söyleminin kendine özgü biçimini, başka söylem biçimlerinden farklı olarak meydana getirecek olan farkın niteliklerinin belirtilmesini sağlayacak genel kuramın hangisi olduğunu bilmek için, bu farkı indirgeme yoluyla açıklığa kavuşturup, sessel imge kuramının gereken kuramsal sonuç olarak meydana getirebildiğiyle kıyaslamak gerekir.

h) Var olan çeşitli söylem *biçimlerini*, yani bilinçdışı söylemin, ideolojik söylemin, estetik söylemin, bilimsel söylemin biçimlerini birbirleriyle kıyaslarsak, *ortak bir etkiyi* ortaya çıkarabiliriz: *Bütün söylemler öznellik etkisi yaratır*. Bütün söylemlerin zorunlu ortak bağlılaşanı [corrélat] bir *öznedir*; özne söylemin işleyişinin etkilerinden biri, hattâ en önde gelenidir. İdeolojik söylem bir özne etkisi, bir özne "yaratır" veya buna "varır", aynı şeyi bilimin söylemi de, bilinçdışının söylemi de, vb. yapar.

i) Öznellik etkisi yaratılması kuramı sessel imge kuramına bağlıdır.

j) Değişik söylem biçimlerinin yarattığı çeşitli özne etkilerini kıyaslarsak şunları fark ederiz: 1) bu öznelerin söz konusu söylemlerle olan ilişkileri aynı değildir; 2) başka bir deyişle, söylemin "yarattığı" veya "vardığı" öznenin konumu değişmektedir. İdeolojik öznenin *kendisinin* ideolojik söylemin bir parçası olması, *kendisinin* ideolojik söylemin içinde *bulunma-*

s ı bundandır, zira ideolojik öznenin kendisi söz konusu söylemin belirli bir sessel imgesidir. Buna karşılık, bilimsel söylemin öznesinin *kendisinin* bilimsel söylemde *bulunmadığını* fark ederiz, zira onu belirten hiçbir sessel gösteren yoktur (ele gelmeyen [évanescent] özne, bir sessel gösterenle ancak ortaya çıktığı anda diziden yok olması şartıyla belirtilir –aksi takdirde bilim ideoloji olur). Estetik söylemin öznesinin *aracı kişiler* (her zaman çoğul) *yoluyla* estetik söylemde bulunduğu söylenebilir. Bilinçdışı söylemin öznesi bütün bu saydıklarımızdan farklı bir konuma sahiptir: Sessel imgeler dizisinde onun "yerini tutan" *bir* sessel imge tarafından "temsil edilir", bu sessel imge "yerini tutandır", dolayısıyla bilinçdışının söyleminde "yer tutma" yoluyla yoktur. Her türlü söylemin özne etkisinin farkına varması gereken sessel imge kuramı, aynı şekilde, bu değişik *özne biçimlerinin* özne etkilerinin çok sayıdaki varyasyon *olanaklarının* da farkına varmalıdır.

k) Özne etkisinin ayrımsal doğası ve etki olarak "yarattığı" kendine özgü öznenin söz konusu söyleme göre nasıl bir yerde (konumda) bulunduğu, söz konusu söylemlerin yapılarında saptanabilen *yapı farklılıklarına* eklenmelidir. Başka bir deyişle, bilimsel söylemin yapısı ideolojik söylemin yapısından da, estetik söylemin yapısından da, bilinçdışının söyleminin yapısından da farklı olmalıdır. Farklı söylemlerin nasıl farklı biçimlerde nitelendiklerinin (ve farklı biçimlerde adlandırıldıklarının), başka türlü söylersek, bilimsel söylemden başka bir şey, ideolojik söylemden başka bir şey, estetik söylemden ve bilinçdışının söyleminden de başka şeyler olarak bahsedilmesinin, açıkça görülmesini sağlayan bu yapı farklılığıdır.

Örnek: Özne etkisinin kendisinin bulunduğu ideolojik söylem, görüldüğü gibi, söylemin sessel imgesidir, söylemin

merkezi önemdeki sessel imgesidir, *ayna tipi merkezileşmiş* bir yapısı vardır, yani varılan öznenin aynısı bir üretici özne vardır (ampirik öznenin aynısı bir deneyüstü özne, insan-öznenin aynısı Tanrı, vb. vardır).

Örnek: Özne etkisinin kendisinin bulunmadığı bilimsel söylem, görüldüğü gibi, söylemin bir sessel imgesi değildir, *merkezi kaymış* bir *yapısı* vardır (öğeleri kavramlar olan bir soyut *ilişkiler sisteminin,* hiçbir öğenin "oluşturan" olmadığı yapısı; bir kavram "oluşturan" olduğu anda bilimsel söylemden ideolojik söyleme geçilir).

Örnek: Özne etkisinin aracılık yapan kişilerle (*birden çok* sessel imgenin bileşmesiyle) bulunduğu estetik söylemin *göndermelerden oluşan kaypak bir yapısı* vardır, her sözde "merkez", sadece şu ya da bu başka "merkez"in varlığı, yani olumsuzlamasıyla merkezdir; bu başka merkez de, ilkiyle aynı belirsizlik ilişkisi içindedir. Sanat eserinin tek bir merkezi olursa, estetik söylemlikten ideolojik söylemliğe düşer. Her türlü özneyi kendi alanından attığı zaman ise sanat eseri bilimsel söyleme düşer.

Örnek: Özne etkisinin "yer tutma" yoluyla yok olduğu bilinçdışının söyleminde sahte bir merkezileşmiş yapı söz konusudur, altında ise *kaçış* veya *"yarık"* [béance] *yapısı* (addeğiştirme tarzı yapı?) bulunur.

l) Bu farklı söylemlerin yapısıyla bu yapıların her birini meydana getiren kendine özgü *sessel imgelerin doğası* arasında nihayet bir ilişki kurmak mümkün gibi görünmektedir.

Dilin sessel imgeleri yapım ekleridir (maddesi de fonemlerdir).

Bilimin sessel imgeleri kavramlardır (maddesi: sözcükler).

Estetik söylemin sessel imgeleri son derece çeşitlidir (maddesi: sözcükler, sesler, renkler, vb.).

İdeolojik söylemin sessel imgeleri de çeşitlidir (maddesi: el hareketleri, davranışlar, duygular, sözcükler ve genel olarak öteki pratik ve söylemlerdeki bütün öğeler?). Bilinçdışının sessel imgeleri fantazmlardır (maddesi: düşsel olan).

m) İşlev kavramının ihtiyatlı bir şekilde kullanılması gerektiğini hatırlatarak, yapı özgüllüklerinin (ve onların özne etkilerinin) nedeninin, bu yapıların bize kavramını sağladığı oluşumların özgül işlevi olduğu öne sürülebilir. Bu işlev ancak, ilgili sessel imge yapısının, 1) öteki sessel imge yapılarına, 2) sessel imge olmayan öteki yapılara kıyasla bulunduğu yer ve bu yapılarla *ilintisi* (ilinti-yer) tarafından tanımlanabilir.

n) Bu şekilde değişik işlevler ayırt edilebilir:

– Bilgi işlevleri (bilim)

– Tanıma-tanımazlıktan gelme işlevleri (ideoloji)

– Tanıma-algılama işlevleri (sanat) ?

– Değişik yapılarla ilgili sessel imgelerin dolaşımı işlevleri (dil) ?[1].

o) Belki büyük bir ihtiyatla, bilinçdışının yapısı söz konusu olduğunda hangi tarz ilintinin işin içinde olduğu konusunda fikir önerilebilir.

Bu tarz şu olabilir:

Her türlü sosyal formasyonda altyapıya taşıyıcılık (*Träger*) işlevi düşer, bu teknik ve toplumsal işbölümünde tutulan yer gibidir. Böyle bir yükümlük alma soyut kalmaktadır: Altyapı *Träger* işlevlerini tanımlar (ekonomik altyapı, ama *aynı şekilde* politik ve ideolojik üstyapı). Ancak, bu işlevi *kimin* üstlenip uygulayacağı ve bu üstlenmenin nasıl uygulanabileceği,

1) İliştirilmiş fişe el yazısıyla şunlar eklenmiştir: "Dilin işlevi aynı düzlemde değildir = çünkü dilin işlevi yoktur! Ama dilin sessel imgeler ya da *sessel imgeleri* oluşturan *öğeler* (birinci kat olarak) sağladığı *söylemin* işlevi vardır. Dolayısıyla dilin bu anlamda *işlevi* yoktur, zira dil *yoktur*, var olan sadece *söylemlerdir*".

bu işlevleri hangi yapının (altyapı ve üstyapı) tanımlayacağı altyapının *umurunda değildir*, bu konuda "bir şey duymak istememektedir" (orduda olduğu gibi).

Bu işlevi hangi öznenin (genel olarak) yerine getireceğini *saptama* işlevini ideoloji gerçekleştirir; bunun için de onu özne olarak *çağırır*, ona bu işlevi yerine getirmesinin özne-nedenlerini gösterir. İdeoloji bireyi onu özne (ideolojik özne, yani söyleminin öznesi) haline getirerek ve ona yapı tarafından *Trâger* işlevler olarak tanımlanmış işlevleri üstlenmesinin özne-nedenlerini (özne olarak çağrılmıştır) göstererek çağırır. Bu özne-nedenleri onun ideolojik söyleminde koca harflerle yazılıdır. Dolayısıyla zorunlu olarak bu söylem, hitap ettiği özneye iletilen, zorunlu olarak özneyi söylemin bir sessel göstereni olarak içeren bir söylemdir, bu nedenle de özne ideolojik söylemin sessel imgeleri arasında kendisi yer almak zorundadır. Bireyin çağrılan özne haline gelmesi için kendisini ideolojik söylemde özne olarak kabul etmesi gerekir, ideolojik söylemde yer alması gerekir. Buradan da ortaya, çağrılan öznenin kendisini çağrılma söyleminde görmesini sağlayan bir ilk ayna tipi ilişki çıkar. Ama ideoloji, yine "bir şey duymak istemiyorum"un bir biçimi olacak, bir komuta yeri değildir. Söz konusu kabullenme yalın bir şiddet değil (yalın şiddet diye bir şey yoktur), açık bir buyurma değil, bir inandırma-ikna etme girişimidir, dolayısıyla çağrıda bulunduğu özne karşısında *kendisini garantiye almak* zorundadır. İdeolojinin merkezileşme yapısı bir *garanti* yapısıdır, ama çağrı biçimindedir, yani çağırdığı (ve etki olarak "yarattığı") özneyi söyleminde içerdiği biçimdedir. Bu nedenle, ideolojinin yapısının içersinde *öznenin aynısının çıkartılması* meydana gelir, bu da değişik biçimleriyle Tanrı'dır. "Ben

kimsem oyum", tam bir özneyim, özneye gerçekten özne olduğu ve Özne'nin söylemini yönlendirdiği özne olduğu konusunda güvence veren bir özneyim. "Senin için şöyle şöyle kan döktüm", "Tanrı insanın düşündüklerini de görür, arzuladıklarını da" (bak. deneyüstü özne veya deneyüstü mantık *[ile]* ampirik özne veya biçimsel mantık arasındaki aynı çeşitten ayna tipi ilişkiler), vb.

İdeoloji, *Träger* işlevini *özne* işlevine dönüştürerek *Träger* işlevinin çalışmasını sağladığı durumlarda ekonomik ve politik yapılarla ilintili durumdadır.

İncelenecek ilginç bir durum daha var: *ideolojinin Träger*'i-işlevi. İdeolojik olanın *Träger*'inin olduğu haliyle özneye, yani *ideoloğun ideolojisine* dönüşmesini sağlayan bir aynısının çıkartılması işlevi vardır. Marx'ın söz konusu işlevi ideolojinin kendisi sanıp sanmadığına[1] (bunun beraberinde getireceği bütün hayallerle [yanılsamalarla] birlikte) ve bu aynısını çıkartmanın (en azından bazı koşullarda) bilimsel söylemin ideolojik olana ilintilenmesinin öğelerinden birisi olup olmadığına (bir ideolog, bu sırada ideoloğun ideolojisiyle birbirine karışmış olan ideolojiyi, ideolojinin *Träger* işlevini "eleştirerek" bilimsel söyleme doğru "ilerlerken") bakmak gerekir.

Bu durumda şu fikri öne sürebilirim: ideolojik söylemin kendi etkisi olan *özne işlev*inin kendisi de, üretilmiş veya varılan[2] ... Bir kendine özgü etki gerektirir; bu bilinçdışı etkisidir veya *bilinçdışının öznesi* etkisidir. Bu son işlev özne işlevine bilmezlikten gelmede güvence vermeye yarar.

4) "Bilinçdışı" hakkında

Önce *bilinçdışının* adlandırılmasının kendisiyle ilgili bir

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "*Alman ideolojisi*'nde".
2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "bak. daha aşağısı (düzeltilecek)".

uyarı. Bu adlandırmanın günün birinde düzeltilmesi gerekmektedir. Bu ismin tarihsel nedenleri vardır: Freud tarafından keşfedilen nesneyi, onun belirttiği olayların o zamana kadar düşünülmüş ya da bilinmemiş oldukları kategorilerden, yani bilinçle ilgili sözcük ve terimlerden *yola çıkarak* düşünmekten başka çare yoktu. Bilinçdışı adı, kurtulunmaya çalışılan, uzaklaşılmaya çalışılan, araya mesafe konulmaya çalışılan şeyin izini kendinde taşıyordu. Freud'un kuramsal düşünce yürütmesi ilerledikçe aradaki mesafe de arttı, ama yine "başlangıçtaki" adlandırma kaldı. Bu adlandırmanın bizzat Freud'un yapıtının içinde zararsız kılındığı, bilinçdışı teriminin Freud'un yapıtında sadece olumsuz yan anlamlar akla getirdiği, olumsuz yan anlamların olumlu yan anlamların sesi tarafından bastırıldığı açıktır. Ama yine de bu adlandırmanın en azından birinci kategoriler kanunu [topique] ve ikincisinin de bazı öğeleri, ics sisteminin bilinç algılama sistemine ilintilenmesi, vb. üzerinde derin yankılar uyandırmadığı kesin değildir. Her halükarda bu adlandırma Freud'un, özellikle bilinç filozofları (Politzer, Sartre, Merleau-Ponty) tarafından –bunlar Freud'u ele geçirip kendi taraflarına çekmeye kalkmışlardır– yorumlanmasında son derece uğursuz bir rol oynamıştır. Filozofların yanı sıra çok sayıda psikanalizci için de aynı şey söylenebilir; örneğin Anna Freud akımı ve bilinçle özdeşleştirilen benin güçlendirilmesi taraftarları. Günün birinde bu adlandırmayı değiştirmek gerekir, ama bu kolay olmayacaktır. Her halükarda bugünden bu adlandırmanın uyandırdığı yankılara karşı uyanık olmak gerekir. Söz konusu yankılar psikanalizin alanının çok dışına taşmaktadır; örneğin Lévi-Strauss'un, Lévi-Strauss ve bütün "yapısalcıların", bilinçdışını etnolojide [budunbilim] kullanmasına bakın. Toplumsal ba-

kımdan bilinçsiz olan birinden başka hiç kimse, sözcüğün dar anlamında, psikanalize ait bir *bilinçdışından* bahsedemez.

Şimdi açıklamama devam edeyim:

İdeolojik söylem, Freud'un pek güzel belirttiği gibi, günlük yaşamın söylemidir, "yaşanan"ın söylemidir, rüyanın içinde anlatıldığı söylemdir. Dolayısıyla, söz konusu ideolojik söylem, ideolojik söylem bireyleri çağırdığı, toplumsal yapının farklı düzeylerinde gerekli olan *Träger* işlevlerini üstlenmekle görevlendirmek için onlara seslendiği ölçüde, ideolojik bir özne etkisine varır[1]. İdeolojik söylemin bireyleri çağırdığı biçimin, çağırılan öznenin kendisini[2] tanımasını ve söylemdeki yerini[3] kabul etmesini sağlayan, aynı zamanda da çağırılanın öznenin *kendisi* olduğu ve *birisi*, bir başka Özne, bütün Adların Adı olan ad (bu insanın Feuerbach'taki tanımıdır, bu Aziz[4] Okumuş [bilginler kurulu üyesi] Denys'ten alınmış bir tanım mıdır?), her türlü çağrının yapıldığı merkez, her türlü güvencenin merkezi, aynı zamanda da her türlü cevabın yargıcı tarafından çağırıldığı konusunda ona *güvence veren* bir biçim olduğunu görmüştük.

İdeolojik söylemin çağrısı, toplananlara verdiği güvenceyle onları *toplamaya* yöneliktir. İdeolojik özneleri toplayan ideolojik söylem onları daha toplarken ideolojik özne haline getirir. Görüldüğü gibi, ideolojik söylem, tek bir edimle, topladığı özneleri özne olarak yaratır, onları özne haline getirir. İdeolojik yapının daireselliği, ayna tipi merkezileşmesi bu edimin iki yanlılığının (sözcüğün her iki anlamında) yansımasıdır. Böylece, ideolojide bütün sorunlar, doğası gereği,

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Dikkat!".
2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "*Selbst* gibi".
3) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "*Sienne* [onunki] gibi".
4) *Sic.* [aynen]

önceden çözülmüş durumdadır, çünkü ideolojik söylem çağırdığı kişileri çağırıp oluştururken onlara çağrısının içeriğinde bulunan sahte sorunun cevabını da, bütün cevapları da önceden verir. Dolayısıyla, ideolojide sorular aslında sorulardan önce de var olan cevapların ayna tipi yansımalarından başka bir şey olmayan sahte sorulardır. İdeolojik söylemin ancak çağrı olarak anlamı vardır, "*Träger* işlemini üstlenecek özneler *var mı*?" sorusunu sormaz. Eğer sorsaydı cevap almama riskiyle karşı karşıya kalırdı. Çözülmüş sorundan, yani bir sorunun cevabı olmayan cevaptan yola çıkar, zira sorun hiçbir şekilde ideolojik söylemin uzmanlık alanına girmez. Eğer deyiş yerindeyse, ideolojik söylem öznelerin var oldukları önvarsayımından "yola çıkar", daha doğrusu, özneleri var eder ve aslında kendi ekonomisi için vazgeçilmez olan tek bir işleme onay verir: Kendilerini çağıran, aynı zamanda da kendi huzuruna getirip yargılayan, bir Özne tarafından meydana getirilmiş öznelerin bu şekilde yaşamalarına güvence verilmesi. Her zaman sadece "var olan bir özne zanlısı" çağrılır ve kendisine *bu* çağrılanın o olduğunu kanıtlamak için kimlik belgeleri gösterilir[1]. İdeoloji de sözcüğün gerçek anlamında polis gibi çalışır: Kendisi kimlik belgesi göstermeden çağırır, zira *kendisi*, zaten onun kimliği olan, Özne *üniformasıyladır* ve çağırılan kişiye kimlik belgelerini sağlar-sorar.

Bundan ötürü, ideolojik söylemin, topladığı özneleri kendisi yaratarak adam toplayabildiği söylenebilir. Böylece de askerlerin eskiden beri süren şikayetlerine son verir. Askerlerin kendilerine sivillerin arasından adam toplamaları ne acık-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla "istenir" yazılmış ve buna bir önceki daktilo sayfasının arka yüzüne yine elle yazılmış şu eklemeyle devam edilmiştir: "Polislerin *çağırdıkları* bireylere, adı geçen polislerin *gösterilmesini* istedikleri (göstermek zorunda bıraktıkları) kimlik belgelerini onlara *sağlamış olan* polis müdürlüğüdür".

lıdır, oysa ideoloji her zaman askerlerini askerlerin arasından toplar. İdeolojik söylem için sivil yoktur, sadece asker vardır, yani ideolojik öznelerden başka kimse yoktur. Bu yapı *Träger*'ler *gerektirir*, ideolojik söylem de *Träger* için onları, bireyleri *Träger*'in işlevlerini üstlenecek *özneler olmaya* çağırarak *toplar*. Yapının gereksinimi renksiz, soyut, anonimdir; yapı *Träger*'lik işlevlerini *kimin* üstleneceğini bilmek istemez. İdeolojik söylem bunların *kim* olacağını bulur[1], *öznelerin* genel çağrılma biçiminde bireyleri çağırır. Dolayısıyla ideoloji kişiseldir, "somut"tur, renksiz değildir, "yığın" sanayisi ideolojisinin açıkça söylediği gibi "kişiselleştirilmiştir".

Şu önermeyi ileri sürmek istiyorum: İnsan bireylerinin *ideolojik özne olmaya çağrılmaları* onlarda özel bir etki yaratmaktadır; bu, insan bireylerinin *ideolojik öznelik* işlevini yerine getirmelerini sağlayan *bilinçdışı etkidir*.

Bu tez ortaya bir *türüm* biçiminde çıkmamaktadır. Söz konusu olan, ideolojik söylemin özne etkisi ile bilinçdışının *doğuşunu*, *aradaki soy zincirini* göstermek değildir. Yine aynı şekilde, politik olanın yapısına ekonomik yapının yol açtığını, aralarında soy zinciri olduğunu veya ideolojik yapıya ekonomik olanla politik olanın yol açtığını, aralarında soy zinciri bulunduğunu göstermek de söz konusu değildir. Söz konusu olan, 1) özerk bir yapı oluşturan bilinçdışı bir etkinin var olduğunu görmek; 2) bu yapıyla ideolojinin yapısı arasındaki ilintiyi düşünmektir[2]. Burada sözü edilen düşünce tarzı, Marx'ın, bir kategorinin öteki tarafından türetilmesini dü-

1) Bir önceki daktilo sayfasının arka yüzüne el yazısıyla şu eklenmiştir: "*kim* olacağı değil, çünkü gereksinim talebine ne olursa olsun uyulur –ideoloji *kim-özne*'ler sağlar (yani, *Träger* işlevlerini yerine getirmeleri için kendilerine çağrı yapılan *özne*ler oldukları konusunda kendilerine *garanti* verilen *kim*'ler)".

2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Evet! (*aynı şey*)".

şünmeksizin, değişik kategorileri yerlerine koyup aralarındaki ilintiyi düşündüğü düşünme tarzıyla noktası noktasına benzerlik göstermektedir. Yolumuzu kaybedip, kafalarında türümlerden başka bir şey bulunmayan, psikolojizme ya da kültüralist veya başka türden bir "sosyolojizm"e düşmemek için böyle bir açıklama kaçınılmazdı.

Dolayısıyla, özgül bir kategorinin [?], bilinçdışının varlığının görüldüğü, bilinçdışının "yapısının bir dil gibi olduğu", yani bir söylem oluşturduğu, kendine özgü bir dizi sessel imgenin (bunlar genellikle *sözcükler*[1] değildir) varlığı tarafından bunun olanaklı kılındığı, söylemin genel kanunlarına tabi bir söylem olduğu, bütün meydana getirilen söylemler gibi bir *özne etkisi*ne yol açtığı söylenecektir. Bilinçdışının söyleminin, öznesi olduğu söylemden "atılmış" bir "özne" meydana getirdiği, burada yerine geçme ile (orada bir sessel imge tarafından Lacan'cı anlamda *temsil edilerek*) yer aldığı söylenecektir. Bilinçdışının söz konusu söyleminin ve yol açtığı özgül öznenin varlıklarının, bireyin ideolojik söylem tarafından çağrılmış ideolojik özne "rolünü" yerine getirmesini sağlayan sistemin işlemesi için vazgeçilmez olduğu söylenecektir.

Daha öteye gitmeyelim. En azından şimdilik. Eğer, şimdi benim yapmış olduğum gibi, ideolojik söylem tarafından çağrılan öznenin, bilinçdışı etkisi olan bir etki "yarattığı" söylenirse, bu yaratılan bir türümün değil, ayrımsal bir ilintinin anlamına sahip olacaktır. Aynı şekilde, insanın yapmaya kalkışabileceği gibi, belki de kolay geldiğinden, bilinçdışının "ideolojik öznenin çalışması için vazgeçilmez olduğu" söylenirse, işlevselciliğe düşülmez, çünkü bilinçdışının birden fazla işlev gördüğünü (bir "özgörev anlamında değil, aşırı belirleme an-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Yapım eki de, hatta sözcük de".

lamında, "*aşırı yüklü*") saptamak bile işlevselciliği devre dışı bırakır. Bu "yaratma", "vazgeçilmez" gibi sözler bir ilk yaklaşmaya ait sözlerdir. Bu yaklaşmadan amaç, bilinçdışının oluşması sorununu çözmek değil, onun şu veya bu gerçekle ve gerçeğin içindeki *ilintisinin* belirlemelerini düşünmektir.

Nitekim, bilinçdışının ideolojik özneye ve ondan da ideolojik olana ilintilendiği görülmektedir. Bu, bilinçdışının *sadece* ideolojik özneye ve ideolojik olana ilintilenmiş olduğu anlamına gelmez. Bilinçdışının etkileri ya da oluşumlarında, başka gerçeklerle olan başka ilintiler de görülmektedir. Örneğin bedensel bir semptom bilinçdışının bedensel olana ilintisini gösterir; tabii bu etki ideolojik olana da ilintilenebiliyor[1] olsa bile. Bu rezervle, ideolojik olanla olan ilinti bilinçdışının tek ilintisi değildir; bu ilintinin var olduğu ve önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. (Öteki ilintilerden söz ederken, bilinçdışının *başka*[2] bilinçdışılarla da ilintisi olduğunun söylenip söylenemeyeceğine bakmak gerekir; bu da Freud'un, özellikle tedavi konusunda değişmez bir şekilde işaret ettiğini yansıtmış olur. Ama, "bilinçdışılar arasında iletişim olduğu" "günlük yaşamda" sürekli gözlemlenen bir şeydir. Yine de, bir bilinçdışıyla bir diğeri arasındaki bu ilintinin bilinçdışının ideolojik olanın *içindeki* etkilerinden geçip geçmediğine bakmak gerekir[3]).

Bilinçdışının ideolojik olana ve ideolojik olanın içine ilintilenmesi kendini, bu ilintinin *göstergesi* olan açıklayacağım olayla gösterir. Nitekim, bilinçdışının etkilerini onları meydana getiren mekanizmalardan, ya da daha iyisi, onları meydana getiren *mekanizmadan* ("işleyen" bir mekanizma olarak bi-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "(Ya da aynı zamanda, var olmak için, *ideolojik olanla* bir ilintiden geçmesi *gerekir*? *Vücudun ideolojisi*)".
2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Hayır".
3) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Evet".

linçdışının yapısı) ayırt etmek şartıyla, bilinçdışının yoğun bir şekilde *ideolojik olanla* "işlediği" (bir motorun "benzinle işlediğini" söylediğimiz gibi) söylenebilir. Bu söz ne anlama gelmektedir? Bu söz, bilinçdışının etkilerinin, bilinçdışının etkilerini meydana getirdiği durumlarda *tekrarlandığı*, yani tipik *oluşumlarda* (semptomlar, vb.) var olduğu olgusunu belirtmektedir. Bilinçdışının buradaki etkileri gözlenebilir ve tanımlanabilir olduklarından, söz konusu "durumlar" da gözlemlenebilir ve tanımlanabilir. Bu "durumlar"ın özelliği burada gerçekleştirilen bilinçdışı oluşumlarıyla birlikte ortaya çıkmalarıdır[1]. Başka bir deyişle, bilinçdışının nesnel-öznel "yaşanmış olan"da (bu terimleri geçici olarak kullanıyorum) var olduğu ve orada bu oluşumlardan bazılarını gerçekleştirdiği görülür. Freud'un bilinçdışının günlük yaşamın beklenmedik olaylarındaki tezahürleri konusunda söyledikleri, tipik bir bilinçdışı etkisinin, tipik bir oluşumun (ya da bilinçdışının yapısının özel şartlarının) gerçekleştiği "durumlarda" nevrozlu ya da psikozlu bilinçdışının oluşumlarının gerçeklemesinde çarpıcı bir şekilde geçerlidir. Bu, "tekrarlama" ilkesinin kendisidir: Nevrozlu "durumlar" tekrarlandıkça kendi bilinçdışının aynı oluşumlarını "tekrarlama" olanağı bulmuştur.

Peki, bir "durum" nedir? Durum ideolojik olanın bir oluşumudur[2], "yaşanmış olanın" ideolojik olanın yapısı (ve özgül özel koşulları) tarafından bilgilendirildiği benzersiz bir oluşumdur ve bu aynı yapı alınan (alınmaması mümkün değildir) çağrının biçiminde olan yapıdır. Birisi "hayatını anlattığı" ya da "yaşanmış bir durumdaki" duygularını dile getir-

1) Bir önceki daktilo sayfasının arka yüzüne el yazısıyla şu eklenmiştir: "Böylece bilinçdışının oluşumları ideolojik *oluşumların* (bileşik) özel koşullarına *kaydedilmiş* olur".

2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "İdeolojik oluşumun *bir tarzıdır*".

diği veya bir rüya anlattığı, vb. zaman, söylemi ideolojik söylem tarafından, birinci şahısta konuşan "ben" tarafından, karşısında konuştuğu ve onun söyleminin, çözümlemesinin, dürüstlüğünün, vb. sahici olup olmadığını tartan Yargıç olan özne tarafından bilgilendirilir; aynı edim sırasında ideolojik sessel imgeler [gösterenler] (onların ideolojik anlam etkisi üreten ilişkileri tarafından da) bilgilendirilir. "Yaşanmış" bir durumda her zaman (yorum veya çözümleme bile gerektirmeksizin) egemen olan ideolojik söylemdir (görüldüğü gibi sözcükten bambaşka şeyler, "duygular", "izlenimler[1]", "fikirler", nesneler, imgeler, açık veya kapalı direktifler de olabilen sessel gösterenleri kendi aralarında bir araya getirir).

Bilinçdışının somut durumlarda (günlük yaşamla, aile ilişkileriyle, iş ilişkileriyle, rastlantısal ilişkilerle ilgili) kendi oluşumlarını ya da kendi oluşumlarının bazılarını meydana getirdiğini söylemek, kelimesi kelimesine, onları ideolojik söylemin oluşumlarında[2], ideolojik olanın oluşumlarında meydana getirdiği anlamına gelir. Bu anlamda, bilinçdışının bize ideolojik olanla *ilinti*[3] ilkesini bulduğu söylenebilir. Bu anlamda, bilinçdışının ideolojiyle "işlediği" söylenebilir.

Bu ifade tarzı daha belirgin bir anlamda da anlaşılabilir. Nitekim, klinik deneyimde her ideolojik oluşumun bilinçdı-

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "El hareketleri, en ufak davranışlar, vb.".

2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "[oluşumlarının, ÇN] Tarzlarında".

3) Aynı daktilo sayfasının arka yüzüne el yazısıyla şu eklenmiştir: "[Bilimsel söylem de *başka* söylemlerin, öncelikle de ideolojik söylemin, ama estetik söylemin de, sessel imgelerini kullanır] [*ar*ı söylem yoktur: *bütün söylemler birbirlerinin içinde konuşurlar* –cinslerarası iletişim– ya da daha doğrusu cinslerin *taşmaları* [tecavüzleri]. *İlinti* budur]". Bu elle yapılan eklemenin kenar boşluğunda Louis Althusser tarafından köşeli parantez içine konmuş olan ikinci pasajdan önce özellikle burada açıklama getirilmiş olan satırlara gönderme yaptığı sanılan bir ok yer almaktadır.

şının "tutması"na uygun olmadığı, "durumlar" arasında bir seçimin gerçekleştirildiği ya da bu tutmanın gerçekleşmesi için "durumların" yön değiştirdikleri, hattâ kışkırtıldıkları görülmektedir (burada "tutma" terimini bir mayonezin "tutması" için kullanıldığı anlamda kullanıyorum). Başka bir deyişle, bilinçdışı (belirli bir bilinçdışı) ideolojik olanın herhangi bir oluşumuyla değil, onların bir bilinçdışının mekanizmalarının "oynayabileceği", bilinçdışının oluşumlarının "tutabileceği" bir biçimlendirmeyi temsil eden bazılarıyla işler. Daha önce yaptığım eğretilemeye dönersek, belirli bir motor, eğer benzinliyse, herhangi bir şeyle değil, benzinle işler, vb.

İlk ağızda benzerlik diye gösterilebilecek zorlamalar, belirli bir bilinçdışının oluşumlarının "tutabileceği" "durumlar"ın seçimine veya kışkırtılarak oluşturulmasına komuta etmektedirler gibi gözükmektedir. Dolayısıyla bilinçdışının ideolojik olana ilintilenmesine açıklık getirilebilir: Bu ilinti hiçbir zaman genel değildir, her zaman seçici ve oluşturucudur, ele alınan bilinçdışının tipi (somut olarak nevroz tipi ve çeşitleri, psikoz tipi ve çeşitleri[1]) tarafından belirlenen zorlamalara tabidir. Bütün bunlar psikanaliz kliniğinin ve tedavi deneyiminin verilerine rahat bir şekilde yanıt vermektedir.

Son derece yaklaşık bir dil kullanılarak, söz konusu bir bilinçdışının oluşumlarının içinde "tuttuğu" ideolojik oluşumların, söz konusu bilinçdışının bazı tipik oluşumlarının içinde "tuttuğu" "madde"yi (bu madde de bilgilendiriliştir) meydana getirdiği fikri önerilebilir. Freud'un anlattığı olaydaki bilinçdışılar, *başkalarının yanı sıra*, bu ideolojik oluşumlarla da iletişim kuruyor ve aynı şekilde aktarım durumu gerçekleşiyor olsa gerekir. Bu husus da, doğal olarak, özenli

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Tarz".

bir kavram tanımlaması ve düzeltmesi yapılmasını gerektirmektedir, zira bu "madde" kategorisinde durup kalamayız. Maddenin, bilinçdışının söyleminin ideolojik söylemin içersinde ve içinden geçerek meydana geldiği gibi çok önemli bir olgunun üzerini örtmesi gibi büyük bir uygunsuzluğu vardır. İdeolojik söylemin, bilinçdışının söyleminin "tuttuğu" parçası bu söylemde *bulunmamaktadır*. Gerçekten de, ideolojik söylem söz konusu bilinçdışının söylemine semptomluk[1] yapmaktadır. Böylece seçilen ideolojik söylemde ideolojik söylemden başka bir söylem "çene çalmakta", yani konuşmaktadır. Bu, ideolojik söylemin "özne"siyle öznesi aynı olmamak[2] gibi önemli bir özel durum gösteren bir söylemdir.

Durum böyleyse bundan, bilinçdışının ideolojik söylemin içinde gerçekleştirilmiş olan oluşumlarını meydana getiren öğelerin çözümlenmesinin, kendi bileşenleri (ya da bileşenlerinden bazıları) olarak, ideolojik söylemin sadece parçalarını değil, aynı zamanda yapısını ve temel kategorilerini de (örneğin ayna tipi merkezileşmiş yapı ve ilişkilerinin iki anlamıyla Öznenin kategorileri) açığa çıkartmazlık etmeyeceği fikri çıkartılabilir. Bu açıklamadan yola çıkılarak, Freud'un kategoriler kanunlarında yer alan bazı kategorilerin durumu sorununun yeniden gündeme getirilmesi mümkün olamaz mı? Kuşkusuz, "ben" diyen ben [ego] ideolojik söylemin öznesine çok yakındır. Ayı şekilde "üstben" de, bütün ideolojik özneleri çağıran Özneye çok yakındır[3]. Buna karşılık, "içben" [şey,

1) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "? *Hayır*".
2) Kenar boşluğuna el yazısıyla şu eklenmiştir: "Hattâ ne de *yapısı*".
3) Bir önceki daktilo sayfasının arka yüzüne el yazısıyla şu eklenmiştir: "Freud, kendisi için üstbenin *ahlaki* Özne olduğunu hiçbir zaman gizlememiştir (buna karşılık ben ideali öz itibariyle bambaşka olabilir) –Lacan'ın niçin hiçbir zaman *üstben*'in sözünü etmediğine bakmak gerek"–

id] ideolojik söylemin yapısında yer almaz, çünkü içben orada yapılan şeydir. Buna karşılık, bilinçdışının söyleminin yapısı ideolojik söyleminkinden tamamen başkadır, çünkü merkezileşmiş değildir, ayrıca bilinçdışının öznesi bilinçdışının söyleminde kendisi değil, "yer tutma" yoluyla yer alır. Burada insan kendisine şu soruyu sorabilir: –ama ben bu işi yine pek çok önlem alarak göze alıyorum–: Acaba ideolojik söylemin yapısına ait bir şeyler bilinçdışının söyleminin yapısına da "alınmamış mıdır", ama tabii bilinçdışının söylemindeki durumundan çok başka bir durumda. Bu, hepten bulunmama [mevcut olmama] biçiminde olabilir ve ideolojik olanın söyleminde kendisi bulunmayla ayrımsal bir zıtlığı gösterir, Lacan'ın, bilinçdışının söyleminin asıl "öznesi" olan büyük Ötekini gösterir. Bilinçdışının söyleminde konuşan büyük Öteki, bu durumda, ideolojik olanın söyleminin *öznesi*, Tanrı, Özne, vb. değil, bilinçdışının söyleminin *öznesi* haline getirilmiş, bilinçdışının söyleminin öznesinin özgül biçimi, yani bu son söylemin *etkisi* haline getirilmiş ideolojik olanın *söyleminin* kendisidir, bilinçdışının söyleminin sessel imgelerinin arasında bir sessel imgeyle temsil edilerek bulunmayan olarak vardır ("yer tutma" yoluyla bulunan-bulunmayan).

Bütün bunlarda söz konusu olan ne türümdür, ne de kategorilerin başka bir süreç olmadan özdeşleşmeleridir. Burada söz konusu olan bir yapının ötekine ilintilenmesidir; üstelik bütün ilintilenmelerde olduğu gibi bu ilintilenmede de, ilinti *bir yapının bazı kategorilerini başka bir yapıya müdahale ettirme ve aynı şeyi ters yönde de yapma* gibi bir özelliğe sahiptir (tıpkı mekanikte olduğu gibi, düzeneğin bazı parçaları öteki düzenekle "kesişirler", öteki düzeneğe "taşarlar"[1]).

1) *Aynı.*

Gerek taşan kategoriler ve taşma tarzları, gerekse yeni yapıda onlara ayrılan yerden nasıl bir anlam aldıkları, ilintilenmeden önce ait oldukları yapıdan, ilintinin dışından yola çıkılarak değil, ancak bu yeni yapıdan yola çıkılarak düşünülebilir. Bu da, bazı yapısal öğelerin (veya kategorilerin) hem bilinçdışının söyleminin yapısına, hem de ideolojik olanın söyleminin yapısına ait olduklarının ve bazı yapısal ilişkilerin (örneğin merkezileşme) hem ideolojik olanın söyleminin yapısına hem de bilinçdışının söyleminin yapısına ait olduklarının – ama her seferinde, bu kategorilerin ve yapısal ilişkilerin "taştıkları" yapı (bak. ben, üstben, büyük Öteki, vb.) tarafından belirlenen farklı konumlarda– anlaşılmasını sağlar. Yine bu, Freud'un din veya bizzat estetik söylemin bazı etkileri gibi ideolojik gerçekleri psikanaliz kavramlarıyla (*bütün kavramlar değil*, sadece *bazıları*, kuşkusuz tam da "taşan" kavramlar) ele almasının *niçin* bazı nedenleri (ama özgüllüğü içinde düşünülmemiş) olduğunun anlaşılmasına da yarar.

Son olarak bu, çocukta bilinçdışının meydana gelmesi, ortaya çıkması gibi psikanaliz kuramcılarının bitmez tükenmez bir şekilde ele aldıkları "sorun"un, değil çözülmesini, *ortaya konmasını* bile sağlamaz. Bu kavrama başat olan soy zinciri ideolojisi karşısında her türlü türüm sorunsalını kenara ittik. Ama öncesinin ve sonrasının her türlü görüntüsü (Oidipus öncesi evreler) bizi türüm sorununun yerine bu sefer de, temeli varmış gibi görünen, başka bir sorunu koymaya yöneltebilir; bu, ortaya çıkış sorunudur, çocuğun bilinçdışı[sı] biçiminde "tutan" farklı öğelerin bağlaşması sorunudur. Bu sorunu bir soru şeklinde soramayacağımız, sadece bilinçdışı biçiminde "tutan" bağlaşmaya "yöneten" *var olan öğeleri yerlerine yerleştirebileceğimiz* kanısındayım. Ancak, burada

"yöneten" sözcüğünü başkanlık etme anlamında kullanmak gerekir, bu iş, tanımı gereği, her zaman uzaktan yapılır. Bir başkan elini asla çamura sokmaz. Oysa bu var olan öğeler aile sahnesindeki, aile halindeki kişilerde vardırlar; bu, bu "durumun" oluşturanları olarak, anne ve babanın bilinçdışılarının söz konusu ideolojik durumun yapısına ve yapısının içine ilintilenmelerinin etkilerinin meydana geldiği ideolojik "durum"dur. İdeolojik olana ilintilenmiş bilinçdışılar, ideolojik olanla ilintileri(nin içine) aracılığıyla birbirlerine ilintilenmiş bilinçdışılar, işte çocuğun bilinçdışının oluşturulmasına başkanlık eden bunlardır. Burada ne kadar farklı biçimler ortaya çıkarsa çıksın, bu açıktır; farklı şekillerde ilintilenmiş farklı bilinçdışılar, ideolojik söylemin farklı bölümlerine yapılmış farklı ilintiler, işte açık olan budur. *Söylemlerin* ve söylem öznelerinin (söylemler farklı çeşitlerdedir: ideolojik olanın söylemi, bilinçdışının söylemi; özneler de farklı çeşitlerdedir: bu söylemlerin her birinin özneleri) ilintileri olan bu ilintilerin yapılanmaları arasında, farklı evrelerin ve bu evrelerin ilintilerinin tanımlanma biçimleri arasında bir ilişki [uyarlık] olduğu düşünülebilir. Bunu göstermek veya kanıtlamak ise ayrı bir meseledir. [Bilinçdışının] oluşması mekanizması gözlemlenemez, sadece bazı dış sonuçları gözlenebilir (Spitz'in çocuk psikolojisi), bu gözlemlenebilir sonuçlar bazen (sadece bazen!) bir nedenle *ilişkilendirilebilir*, ama her zaman bunun kendisi de bir neden-sonuçtur: Örneğin annenin davranışı, bulunup bulunmaması, ama nedenin doğasının kendisine ulaşılamaz. Elimizdeki sonuçlardan başlayarak iş görmekten başka kaynak yoktur: Oluşmuş olan bilinçdışından ve onun oyunu sırasında belirginleşen tanınabilir öğelerden başlayıp bu öğelerle, az önce bahsetmiş olduğumuz

var olan öğeler arasında bilgi verici ilişki kurulabilir. Bu konuda bir gün daha ileri gidilebileceği şüphelidir. Öğeler ve zincirin iki ucuyla olan ilintileri gittikçe daha doğru ve daha hatasız bir şekilde çözümlenebilecektir. Zincirin iki ucunda bilinçdışının oluşmasını yöneten öğelerle oluşmuş olan bilinçdışının içinde birbirleriyle birleşip uyum sağlayanlar yer alır. Bütün bunlar gözlemlenebilip çözümlenebilir, ama oluşma mekanizmasının içine günün birinde girilebileceğinden kuşku duyuyorum; bunun tek istisnası her türlü gözlemin dışında kalan kuramsal bir varsayım olabilir, böyle bir şeyin geçerliliği de ancak başka kuramsal öğelere dayanabilir.

5) Yineleyelim: Bu da [dayanılacak olan], psikanalizin kuramsal nesnesinin bağlı olduğu genel kuramdır.

(Bundan sonra genel kuram GK, bölgesel kuram BK olarak yazılacaktır).

Artık, "psikanalizin BK'sı hangi genel kurama bağımlıdır?" şeklindeki esas soruya ilk cevabımızı verebiliriz.

Psikanalizin kuramsal nesnesi bilinçdışı olduğu ve söz konusu bilinçdışı bir *söylem* yapısına sahip olduğu sürece, psikanalizin bağlı olduğu BK *sessel imgenin [gösterenin] GK*'sıdır. Sessel imgenin GK'sını dilin BK'sından ayırt etmek gerekir. Dilde söz konusu olan öğeleri sessel imgelerden başka bir şey olmayan bir kuramsal nesnedir, ama bu sessel imgeler *yapım ekleridir*, onların da birinci katını fonemler oluşturur. Bütün sessel imgeler *yapım eki* değildir, en küçük bileşenleri (1. kat) *fonemden* başka şey olan sessel imgeler de vardır. Gerek ideolojik söylemin, gerek bilimsel söylemin, gerek estetik söylemin, gerekse bilinçdışının söyleminin sessel imge birimleri *yapım ekleri olabilir* (matematik algoritmaları yapım eki olmamakla beraber, buna örnek bilimsel söylemde bulunabilir, ör-

neğin ideolojik söylemin veya estetik söylemin bazı oluşumlarında bulunabilir, bunlar aynı söylem oluşumunun içersindeki *öğelerden biri* olarak, örneğin estetik söylemde veya bilinçdışının söyleminde bulunabilirler), ama her zaman da böyle değildir, hele sadece böyle hiç değildir. Dolayısıyla dil kuramı (dilbilimsel kuram) sessel imgenin GK'nın bir BK'sıdır, aynı şey değişik söylemlerin kuramları için de geçerlidir. Bu çok önemlidir, zira dilbilimin psikanalizin BK'sının GK'sı olamayacağı anlamına gelir (çünkü kendisi bir BK'dır).

Bilinçdışının söylemi, kendine özgü sessel imgeleri ve yapısı olan (özgül özne etkisi ile) özgül bir söylemdir, psikanaliz söyleminin bu özgüllüğü sadece sessel imgenin GK'sından ileri gelmez. *Farklı söylem tiplerinin* varlığının ve aralarındaki ilintinin düşünülmesini sağlayan GK'dan ileri gelir (bu söylemlerin her birinin özgüllüğü ancak onları öteki söylem biçimlerine bağlayan ilinti tiplerinden yola çıkarak ve bu ilinti tiplerinin içinde anlaşılabilir). Bu ilinti, bu ayrımsal ilintinin kuramı, farklı söylemlerin ilintileri içersinde düşünülmesini sağlayan GK'ya, yani *tarihsel materyalizmin GK'sını* bağlıdır. Buna, diyalektik materyalizmin GK'sının da bazı söylemlerin ötekilerine ilintilenmelerini (örneğin bilimsel söylemin ideolojik söyleme) ve tabii, söylemler arasındaki ilintinin kendisini düşünmek için gereken kuramsal koşullarda devreye girdiğini eklememiz gerekebilir. Ama burada söz konusu olan başka mahiyette bir GK'dır, onu geçici olarak askıya alacağız.

Böylece kendimizi tikel *gibi gelen* bir durumun içinde buluyoruz. Psikanalizin nesnesinin BK'sının bağlı olduğu GK, iki GK'nın belirli bir bileşim biçimleridir. Bunlar sessel imgenin GK'sıyla tarihsel materyalizmin GK'sıdır, *bunlardan ikincisi birincisini belirler*, daha hatasız olarak söylemek gere-

kirse, ikincisi birincisine *müdahale eder*, yani birincisine ilintilenerek (daha önce söylenmiş olan anlamda: birinciye, ona *taşan "öğeler"*, kategoriler, yapısal ilişkiler sağlayarak) bilinçdışının söyleminin bilinçdışının söylemi olarak *nitelenmesini* sağlar; bilinçdışının söylemi ancak ideolojik söyleme ilintilenerek gerçek haliyle (bilinçdışının *söylemi* olarak) anlaşılabilir; ideolojik söylemin kavramı ise tarihsel materyalizmin GK'sına bağlıdır.

Aristotelesçi iç içe geçme ve altlama [subsomption, idraç] kategorilerine takılıp kalmış bir GK fikrini savunuyorsak, tabii ki bu durum bize "tikel" gibi gelir. Bizce kesinlikle reddetmek gereken bu "genellik" anlayışında GK ile onun BK'ları arasında genişleme ilişkileri vardır (her BK *kendi* GK'sının *içine girdiğinden*, bir BK'nın ne olduğunu anlamak için bir GK bulunması yeter). Bu anlayışa göre, bir BK *iki GK'ya birden* bağlı olamaz, ancak bir tanesine bağlı olur. Lacan (ve bazı talebelerinin) yaptıklarından şüphelenilebilecek, dilbilimi (sessel gösterenin GK'sı olarak alıp) psikanalizin BK'sının GK'sı yerine koyma girişimlerinde, bu anlayışın son bir yankılanmasının bulunduğu söylenebilir. Burada insanın kendine, aynımsal ilinti ilkesinin, *en azından bazı durumlarda* (bu durumlardan özellikle beşeri bilimler diye adlandırılan kesimde çok sayıda bulunacaktır), GK'lar arasında da geçerli olup olmadığını ve bize "tikel" gibi görünen durumun gerçekte çok görülen bir şey olup olmadığını sorması gerekiyor. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, eğer GK'lar arası ilinti olması olanağını düşünmezsek, *yüklemler koşutçuluğu*nda ve bunun değişmez hevesi olan, yüklemlerin *birbirine karışmasında* kalırız. Spinoza yüklemlerin koşutçuluğunu töz kavramıyla yumuşatmış ve düzeltmiştir; Spinoza'da farklı yüklemler *tek ve*

aynı bir tözün yüklemleridir. Yüklemlerin ilintisi kavramının oynadığı rolü *töz* kavramı oynamaktadır (töz başka roller de oynamaktadır, ama ötekilerin arasında bunu da oynamaktadır). Yüklemlerin *ayırt edilmesi* ancak onların birbirlerine ilintilenmeleri şartıyla mümkündür. Dilimize geri dönelim: GK'ların (onlar yüklemlerimizdir) birbirlerinden ayırt edilmeleri ancak aralarında *ayrımsal ilinti* kurulması yoluyla mümkündür. Söz konusu ayrımsal ilintinin var olduğu durumlardan birisini sessel imge yüklemiyle tarih yüklemi arasında (yani sessel imgenin GK'sıyla tarihsel materyalizmin GK'sı arasında), psikanalizin nesnesinin BK'nın GK'sının, tarihsel materyalizmin GK'sının özgül bir şekilde sessel gösterenin GK'sına ilintilenmesi şeklinde olması olgusunda görüyoruz. Bir BK'nın ne olduğunu anlamak için, değişik GK'lar arasında aynı cinsten bir ilinti olduğunu tahmin edebiliriz. Görüldüğü gibi, psikanalizin GK'sının durumu hiç de kuramsal bir skandal ya da istisna değildir; kaldı ki, söz konusu GK'nın hiç de yalıtılmış durumda olmadığını da görebiliriz.

Şimdilik bu düşüncelerde daha ileri gidebileceğimi sanmıyorum. Ama en azından, psikanalizin BK'sının GK'sının doğası konusunda öne sürülmüş olan varsayımı, bazıları gerçek nesnelerle karşı karşıya gelebilen *olanaklı etkilerinde* sınayabiliriz.

Bu tez önce, ve hepsinden önce, psikanalizin BK'sının nesnesinin günümüz bilimselliğinin nesnel alanında yerine yerleştirilmesini sağlayacaktır. Psikanalizin BK'sının nesnesi, yalıtlanmış bir nesne, bu nesnenin düşünüldüğü kavramlar yalıtlanmış kavramlar olmaktan çıkacaktır. Bu ise, Freud'un zaten belirtmiş olduğu direnme nedenlerinin dışında (bunlar hem bilinçdışının söylemi konusunda *hem de* halen var olan

ideolojik söylem konusunda dile getirilmiş nedenlerdir), psikanalize bilimsel bir paye verilmesini istemeyip de onu büyü ya da açık bir düzmece gibi göstermek isteyenlerin ona yakıştırdıkları hiçbir yere yerleştirilemeyecek kadar acayip olma sıfatını provoke etmeden olmayacaktır. Açıklanıp doğrulanmış, komşu BK'ların nesneleriyle kuramsal ilişkileri ve bağımlı oldukları GK'yla olan ilişkileri tarafından kanıtlanmış olduğundan, psikanalizin BK'nın nesnesinin bilimsel payeleri bu sefer görülecektir.

Bu tez Lacan'ın kuramsal girişiminin *esasını* da doğrulayacaktır: psikanalizin BK'nın içinde cereyan edenleri anlayabilmek için dilbilimin BK'sını araştırmak gerektiği. Buna karşılık bu tez, Lacan'ın girişiminde belki de bir niyetten ibaret olarak kalan şeyden, yani dilbilimin BK'sını sessel imgenin GK'sı olarak almaktan da, dilbilimin BK'sının devreye girmesiyle üzerinde düzeltme yapılmış olan psikanalizin GK'sını sessel imgenin GK'sı olarak almaktan da uzak duracaktır. Sessel imgenin GK'sı dilbilimin de, psikanalizin de BK'larında zaten vardır, ama kendisi, gerçek anlamda GK olarak değil, aynı şekilde vardır. Lacan'ın bize sağladığı, psikanalizin BK'sı dilbilimin BK'sıyla (ve ters yönde) karşılaştırmaya ve düzeltmeye yöneldiği zaman bir "genel kuram" etkisini (GK etkisi) *ilk uygulayan olduğu* ölçüde, sessel imgenin GK'nın hazırlanıp geliştirilmesi için birincil önemdedir; ama yine de GK'yı bu iki BK'nın karşılıklı düzeltici etkilerinden açıkça ayırt etmemiştir. GK etkisi GK'nın kendisi değildir, hele bu GK etkisi bir BK etkisi olarak alınıyorsa, hele bu BK hak etmediği halde GK payesine yükseltildiyse. Lacan'ın bize sağladığı, bizi hem onun girişiminde varlığını sürdüren ikircillikleri gidermeye, hem de bizim bazı belirleyici ve akla yatkın

GK etkilerini anlamamızı sağladığı bu GK'yı meydana getirmeye zorlamalıdır.

Bu tez bizim Freud'un yapıtının bazı insanı şaşırtıcı olan ve çok çeşitli övücü amaçlarla kullanılan, ya da açıkça reddedilen bazı yanlarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bunlara kabaca "kültürel" yazılar diyelim (*Totem ve Tabu, Bir Yanılsamanın Geleceği, Kolektif Psikoloji ve Ben'in Çözümlenmesi, Leonardo Da Vinci*, vb., *Musa ile Tektanrıcılık*, vb.). Sessel imgenin GK'sıyla tarihsel materyalizmin GK'sının ilintileri bizim Freud'un girişiminin haklılığını anlamamızı sağlayacaktır, ama bunu yaparken onun, bazı kuramsal konulardaki, üzeri ideolojik söylemlerle doldurulmuş *suskunluğunu* da eleştireceğiz.

(Lacan'a dönüyorum) bu tez Lacan'ın *Traumdeutung, Witz*, vb. konulardaki eşsiz tercihini anlamamızı sağlayacaktır. Yani, Freud'un, sessel imgeleri yapım ekleri (ve onların birinci kattaki bileşen öğeleri olan fonemler) olan ideolojik söylem biçimlerini ima ettiği [anıştırdığı] bütün yazılarındaki tercihini. Lacan'ın bu söylem biçimlerinin *ideolojik* oldukları olgusunu soyutlaması (Lacan bu soyutlamayı *Witz*'in sessel imgeleri, *bu durumda*, sessel imgeleri dilin sessel imgeleri olan bir ideolojik söyleminkilerle aynı olduğu için yapabilmektedir), dayandığı nedenlerden ötürü iki katına çıkan bir tür huzursuzluğa yol açmıyor değildir: Freud'un öteki yazılarından ve bazı kategorilerden (üstben gibi) niçin bu kadar az söz etmektedir?

Nihayet bu tez, psikanaliz uygulamalarının gerçek nesnesiyle (tedavi) psikanalizin BK'sının kuramsal nesnesi arasındaki ilgi konusunda daha iyi düşünmemizi sağlayacaktır. Bu, *olanaklı* pek çok ilişki arasında özel bir ilişki olarak düşünü-

lecektir. Olanaklı ilişkiler psikanalizin kuramsal nesnesinin (söylem ve bilinçdışının öznesi) araştırılmasıyla tanımlanmışlardır. Böylece, şimdiye kadar bildiklerimizi, psikanalizin BK'sının sadece psikanalizle ilgili olmadığını, gerçek bir nesnenin değil de kuramsal bir nesnenin kuramı olduğu ölçüde, bir dizi gerçek nesneyle ilgili olduğunu, daha iyi bilebileceğiz. Kuramın bütün verimliliğinin kaynağı olan bu kuramsal uzaklık BK'yla GK arasında ilişki kurulmasıyla iki katına çıkacaktır. Bu ilişkinin kurulması, BK'da tedavinin ve psikanaliz ilişkilerinde gözlenebilen sonuçların *dışında* kullanılan bazı kavramların (örneğin, Freud'un yapmış olduğu gibi, sanatın veya herhangi bir ideolojinin analizi) kullanılması olanaklarının (ve koşullarının) anlaşılmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda, çok daha akla aykırı gelen, ama normal bir biçimde, *tedavinin içersinde yer alan* bazı *gözlenebilir* olayların da anlaşılmasını mümkün kılacaktır; oysa bunlar bugüne kadar çok zorluk yaratan veya hiç ulaşılamayan şeyler olarak kalmışlardır. Bu şekilde, bizzat tedavi olaylarının içinde GK'ya başvurulmasıyla açıklığa kavuşacak olanlar, ideolojik söylemden yola çıkarak bilinçdışının söylemine taşan *öğelerdir*. Bunlar, bilinçdışının söyleminin kendisini gerçekleştirmek için arasına "kaymak" zorunda olduğu (onların altına "kaymak" zorundadır) öğelerdir. Örneğin eğer bilinçdışının söyleminin *ideolojik olanın söyleminin yapısının içindeki* bir tekrarı olduğu ihmal edilirse, aktarım olayı anlaşılamaz. Örneğin üstben gibi kategoriler veya önbilinç ve bilinç, vb. gibi 1. kategoriler kanununa ait kategoriler.

Bu tez belki nihayet bazı beşeri bilim kollarının bugüne kadar inatla yadsıdıkları bir şeyi tanımalarını sağlayacaktır: onları, psikanalizin bahsettiği kuramsal nesneye bağlayan şeyi. Bu

bağ doğrudan psikanalizin BK'sından değil de psikanalizin BK'sının bağlı olduğu GK'dan geçtiği için, bu yakınlaşma, beşeri bilimler diye adlandırılan şeyleri "sakatlamak" bir yana, aslında onların alanını, psikanalizin BK'sına GK'lık etmek için bileşmiş iki GK'ya açacaktır: sessel imgenin GK'sı ve tarihsel materyalizmin GK'sı. Bunun sonucunda, her türlü GK'da olduğu gibi, burada da ortaya iki tip etki çıkacaktır: Bir yandan kavramların *düzeltilmesi* etkisi, öte yandan BK'ların kendilerinin *yeniden sınıflandırılmaları* etkisi (belirli bir BK'nın nesnesinin sınırlarının yeniden belirlenmesi, yeni bir statü edinmesi, yeniden tanımlanması, hattâ belirli bir BK'nın iptal edilmesi veya yeni bir BK'nın ona eklenmesi). Bu da hiç kuşkusuz, hâlâ ideolojik deneycilikte yalpalayıp duran "bilim kolları"na yeni bir *kuramsal* statü verilmesini sağlayacaktır; örneğin psikolojinin veya sosyal psikolojinin, vb. içinde "cereyan edenlere".

Psikanalizin GK'sının kimliğinin saptanması ve oluşturulması etkisinin *sadece* psikanalizi değil, psikanalizin GK'sı bileşiminde bileşen GK'lara şu ya da bu şekilde, taşma veya ilintilenme yoluyla, kısmen veya değil, bağlı olan bütün bilim kollarını ilgilendirdiği neyle kontrol edilecektir? Böylece bütün beşeri bilimler diye adlandırılanlara biraz ışık tutulmuş olacaktır. Aynı şekilde, GK'ların içinde çalışan felsefeye, yani diyalektik materyalizme de bundan kendisini oluşturup büyütecek bir pay düşecektir.

2 Numaralı Not

Özgül bir *söylem* olarak bilinçdışı.

1) *Şunlara itiraz edilmektedir:* bilinçdışının Lacan'ın "yapısı bir dilinki gibidir" formülünde olduğu gibi anlaşılmasına; "bilinçdışının söylemi"nden bahsedilmesine, kısacası bilinçdışının, özgül olduğu ilan da edilse bir söylem gibi ele alınmasına. Böyle yapmakla, günlük psikanaliz uygulamasında rastlanılan şeyler, bilinçdışının *başka bir şeye indirgenemezliği*, özellikle de onun basit bir söylem haline *indirgenmesini* önleyen şey, yani bilinçdışının bir "söylem"den başka her şey, tepiler, libido ve ölüm içgüdüsü olabileceği, yitirilmemekte midir?

Doğal olarak böyle bir itiraz, çoğu zaman günlük uygulamalarının nesnesini onu "söylem" olarak niteleyen kuramsal adlandırmayla "tanıyamayan" psikanaliz uygulayıcılarının aklına gelmektedir.

Psikanaliz uygulayıcılarının *itirazları*, bilinçdışının içersinde söylemi andıran mekanizmalar olduğunu kabul etmeye bizzat Freud'un yazıları tarafından yönlendirildikleri ölçüde, Lacan Freud'un yazılarını alıp onları sistemli bir şekilde yorumladığı ölçüde, şu şekli almaktadır:

– Kuşkusuz ki, bilinçdışının "yapısı bir dilinki gibidir", *ama*, bu özelliği belirtirken bilinçdışının özgüllüğü belirtil-

memektedir, bir mekanizmanın kanunları, bu kanunlara göre çalışan *şeyin* doğasının kendisini dışarıda bırakan biçimsel kanunlar belirtilmekle yetinilmektedir. Üstelik, bilinçdışı bu biçimsel kanunlara *indirgenmektedir*; bizzat bilinçdışını meydana getiren şey, yani onun sadece bir söylem değil, o söylemde "konuşan", dolayısıyla da söz konusu biçimsel kanunların içinde bulunan şey, o kanunlardan *başka bir şey* olan şey, yani libido ve tepiler gözden yitirilmektedir.

– Dolayısıyla, ayırım yapmak gerekir. (Öz bakımından "dilbilimsel") olan biçimsel kanunlarla *içerik*, kanunların konusu olan nesnenin kendisi arasında ayırım yapmak gerekir. Böylece bir yanda *söylem* olarak bilinçdışı (yani biçimsel kanunlara bağlı olan,) bir yanda ise, söz konusu kanunların işleyişi sırasında, yani söz konusu söylemde, kendini belli eden, ifade eden, "konuşan" *başka şey* (tepiler) olacaktır.

2) Aslında, nedenleri hiç de hafife alınmaması gereken bu itirazda (zira pratik tarafından şiddetle üretilen gerçekliklere [apaçıklık, bedahet, "évidence"] dayanmaktadır), *söylem* kavramının bilinçdışına uygulanmasıyla belirtilenin bilinçdışının kendine özgü *gerçeğini* anlayabilecek durumda olmadığı fikri yer almaktadır. Ayrıca, bilinçdışının söylem olarak anlaşılmasının bir *indirgeme* işlemi olduğu fikri de görülmektedir. Bütün bunlara ek olarak, hiç kuşkusuz *eleştirel* bir kanıt şeklinde kullanılan belirli bir anlaşılırlık "modeli" bulanmaktadır. Bu fikir, bir nesnenin biçimsel kanunlarıyla aynı nesnenin özü arasında ayırım yapılmasını önermektedir.

3) Bu itirazlar ve onları destekleyen kuramsal önvarsayımlar karşısında değişik biçimlerde davranılabilir. Ben kısa bir yol öneriyorum: başka bir nesne, başka bir *söylem* hakkında gıyabında düşünce yürütmek.

Konumuz *Kırmızı ile Siyah* olsun. Bu estetik bir söylemdir. Belirli bir sırayla sunulmuş bir dizi sözceden [énoncé] meydana gelir. Öğeleri sözcüklerdir; bunlar karmaşık bir düzene göre yerleştirilmiştir, bu söylemi *estetik* bir söylem (bilimsel veya ideolojik bir söylem değil) haline getiren kendine özgü *zorlamalara* uyarlar.

Bu söylemin, Julien'in varlığının ve "tutkusu"nun bizzat kendisi olduğunu söylüyorum. Kırmızı'nın söylemi ayrı, Julien ve tutkusunun söylemi ayrı değildir. Bütün duygusal şiddetiyle (bu şiddet, tepilerin şiddetiyle boy ölçüşür, zira, bir "söylem"in içinde yazılı olan ve estetik söylemin bize var olduğunu bildirdiği bu tepilerin, söz konusu şiddetin kendisi olduğu söylenebilir) Julien'in tutkusu, söz konusu söylemin gerisinde, hattâ satırlarının arasında değildir; bu tutku Julien'den başka bir şey değildir, onun sözleriyle dile gelir veya sözlerinin arasına sızar. Julien'in tutkusu bu söylemden *başka* bir şey *değildir*, onda cisimleşir. Bu *söylemin zorlamalar* tarafından tanımlanmış olması söz konusu "tutku"nun varlığının ta kendisidir.

Bu açıklamaların, bilinçdışını kendine özgü bir *söylem* olarak gösteren söze uygulanmasını öneriyorum.

Bu durumda, bilinçdışı söyleme özgü *zorlamalar*, kendi uygulanmalarıyla işleyen *şeyin* dışında kalan biçimsel kanunlar olmak bir yana, tam tersine, bilinçdışı söylemin biçiminin içinde var olan *şeyin* varoluş biçimlerinin kendisidirler. Bunun daha öncesi, daha sonrası olmaz. Bilinçdışının söylemini tanımlayan, oluşturan *zorlamaların doğası*, bu söylemin psikanalizcinin kendi uygulaması sırasında karşılaştığı libido, ölüm içgüdüsü, tepiler gibi şeylerin *varlığının kendisi* olmasını sağlayacak şekilde olmalıdır.

Bu zorlamalar şunlarla ilgilidir:

a) bilinçdışının söyleminin sözcelerinde bir araya gelen öğelerin doğası;

b) söz konusu söylemin kendine özgü sözdizimi (bu söylemin kendine özgü yapısı denilebilecek –denilebilir mi?– şey, başka söylem tiplerinin –bilimsel, ideolojik, estetik– yapılarından farklıdır).

(Böylece, her söylem tipinin *kendine özgü bir zorlamalar sistemi* tarafından tanımlandığı gösterilmiş olmaktadır. Söylem kendine özgü zorlamalar tarafından tanımlanır. "Zorlamaların" söylemi tanımlayan bu düzeyi, daha biçimsel olan bir düzeyden, sessel gösterenin genel kuramına bağlı olan "dilin" kanunları düzeyinden ayırt edilmelidir. Farklı söylem tiplerini tanımlayan kendine özgü zorlamalar, sessel gösterenin genel kuramlarından *çıkarsanamaz*, sessel gösterenin henüz genel kuramı yoktur, ama günümüzde dilbilim bize ona en yakınlaşmış biçimi vermektedir).

Bilinçdışının söylemine geri dönersek, bilinçdışının söylemini tanımlayan zorlamaların, psikanalizin özgül nesnesi libidonun dışında kalan biçimsel kanunlar olmadığını anlamak için, ciddi bir hata yapma tehlikesi olmaksızın, aşağı yukarı şunlar söylenebilir:

Bilimsel söylemi tanımlayan zorlamalar, onun *bilgi sonucunu* üreten bir "makine" (veya mekanizma) meydana getirmesini sağlarlar.

İdeolojik söylemi tanımlayan zorlamalar, onun başka bir sonuç, *bilmezlikten gelme-kabul etme* sonucu üretecek şekilde işlemesini sağlarlar.

Vb.

Aynı şekilde, bilinçdışı/söylemi tanımlayan zorlamalar

onun *libido etkisi* üreterek işlemesini sağlarlar.

Bu önermeler, anlaşılabilmeleri için, *sonucun* onu "üreten" mekanizmanın *dışında kalmadığını* varsayarlar. Bu, biçimsel mekanizmalarda kendisini ifade eden "neden" olarak libidonun dışarıda kalması konusunda yaptığımız eleştirilerin ters yönde tekrarı değildir. Libido etkisi bilinçdışı/söylemin, bir neden olarak libidonun bilinçdışı söylemin dışında ve öncesinde olmasının daha dışında değildir. Etki söylemin kendisinden başka bir şey değildir. Benim bilinçdışı söylemin "libido etkisi ürettiğini" söylemem, libidonun "kendi" söyleminin biçimlerinin, onun söylemin kendine özgü *etkisi* olduğu sanılacak kadar az dışında, öncesinde ve aşkın olduğunu *göstermek içindir*!

Gerek libidonun, "yapısı bir dilinki gibi" olan bilinçdışının işleyişinin biçimsel kanunlarının dışındalığının, öncesindeliğinin, aşkınlığının eleştirilmesi, gerekse libidonun bir mekanizmanın ve işleyişinin libido etkisi olarak tanıtılması, bilinçdışının *söylem* kategorisinde *düşünülebileceğini kabul ettirmeye* yönelik iki kuramsal açıklama ve sergilemeden başka bir şey değildir. Söylem kategorisinde düşünülmesi bilinçdışı söyleme *onun özgüllüğünü* meydana getiren şeyi yitirmesine sebep olmaz. Bu söylemin özgüllüğü, onun bilinçdışının, yani *yer yer* libido, ölüm içgüdüsü ve tepi söz konusu olmadan "işleyemeyen" nesnenin söylemi olmasıdır.

Eğer *söylem* kategorisinin bilinçdışına az önce *tanımlamaya çalıştığımız şekliyle* uygulanabileceği kabul edilirse şunlar olur:

1) Bilinçdışından bir söylem olarak bahsedilirken "libidoyu yitirme" tehlikesi ortadan kalkar; dilbilimsel tipte bir biçimciliğe düşme tehlikesi ortadan kalkar (böyle bir biçimcilik

olasılığı, dilbilimin kendisinin *farklı* söylemlerle ilgili bir kuram yaratmaktan yoksun olması tarafından oluşturulur ve bu yoksunluk dilbilimin bir *söylemle* ilgili bir kuram sağlayabildiği bahanesiyle böyle bir kuram sağlayabileceği *iddiası* tarafından maskelenir. Ancak *söylemle* ilgili hiçbir kuram *söylemlerle* ilgili kuramın yerini tutamaz veya onu kendisinden çıkarsayamaz). Bu, nesneyle, dolayısıyla dilbilimin iddialarıyla ilgili yanlış bir anlayıştır ve gerçekten "libidoyu yitirme" tehlikesini ortaya çıkartır. Eğer "bilinçdışının yapısı bir dilinki gibidir" formülü dilbilimin bilinçdışı adlı nesneye *tümdengelimsel bir şekilde* uygulanacağını varsayan bir formül olarak anlaşılırsa, gerçekten kendi özgül nesnesini *indirgeyen* bir formül ve libidonun yitirilmesi söz konusu demektir. Ama eğer bu formül, bilinçdışı adındaki bu kendine özgü söylemin, bizzat libidonun varlığı *olan* (*veya,* yukarıda verdiğimiz örnekte Stendhal'in romanı nasıl Julien'in tutkusunun kendisiyse, aynı şekilde libido etkisini kendisinde içeren) *belirli* (yerine hiçbir başka zorlama sistemin konamayacağı) bir zorlama sistemi tarafından tanımlandığı düşünülerek anlaşılırsa, bu durumda "libido yitirilmez", libido dışta, dışarıda, farklı, aşkın durumda kalmaz. Görüldüğü gibi, libidoda her derinleşme, yani libido kavramının her hazırlanıp geliştirilişi, ancak, bilinçdışı söylemi oluşturan söz konusu kendine özgü zorlamaların özgül biçimleriyle ilgili kuramsal bir çalışmanın sonucu olabilir.

2) İnsan bilinçdışı söylemin en yakın "komşusu", ilintilenmiş olduğu öteki söylem, yani *ideolojik* söyleme *ayrımsal ilintilenmesini* düşünmeye teşebbüs edecek duruma gelir.

Bu ikinci işlem birincisi için vazgeçilmezdir. Aşağıda açıklayacağım kuramsal nedenden ötürü, birincisiyle birlikte vücut bulur.

Bütün tanımlar ayrımsaldır, A nesnesi ancak B nesnesiyle olan farkıyla tanımlanabilir. Bununla birlikte, söz konusu B nesnesi A nesnesine göre keyfi olamaz. *Onun* başkası, *onun* "komşusu", tam olarak söylemek gerekirse ona iyice ilintilendiği, A ile ilintisi A'nın öteki nesnelerle, C, D, vb.'yle ilintilerinin aklını idare eden olmak zorundadır.

Eğer B nesnesinden, A nesnesinin A olarak var olmak için ilintilendiği nesne anlaşılıyorsa, başka bir deyişle B nesnesinden A nesnesi ile arasındaki farkın A nesnesinin tanımının düşünülmesine olanak veren nesne anlaşılıyorsa, bu durumda A adlı nesnenin B nesnesinin ne olduğunun saptanması, kapsamı son derece engin bir kuramsal sorundur.

Bilinçdışı söylemin ideolojik söyleme ilintilenmiş olduğunu söylediğim vakit, bu şekilde anlaşılan B nesnesinin ve *ideolojik* söylemin ne olduklarının benim önerdiğim şekilde saptanması bu temel önemdeki soruna yanıt getirmektedir. Tabii ki ideolojik söylem *başka* söylemlere, bütün öteki söylemlere, bilimsel söyleme ve estetik söyleme de ilintilenmektedir. Ama bilinçdışı söylemin bilimsel söyleme ve estetik söyleme ilintilenmesi *birinci ilinti* değildir, zira ilintiler bilinçdışı söylemin ayrımsal bir tanımının verilmesine olanak sağlamamaktadır. Bilinçdışı söylemin *birinci ilintisi* (bunu *ana* ilintisi diye de adlandırabiliriz) ideolojik söyleme sözlü "betimlemelerden" bambaşka bir şekilde ilintilenmesidir.

Bu önerme kabul ediliyorsa, bilinçdışı söylemin bilimsel söyleme (Marx veya Cauchy, vb.'nin bilinçdışlarının bilimsel yapıtlarıyla olan ilişkisi) veya estetik söyleme (Leonardo...) ilintilenmesi de *ikinci* söylemler, yani bilinçdışı söylemin *ideolojik* söylemin şu ya da bu bölümüyle ilintisinden geçen ilintiler olarak anlaşılabilir. Bu da, Freud'un büyük sanat eserle-

ri (onların yazarları) konusunda yapmaya teşebbüs ettiği şeyin düşünülmesine ve Freud'a "hitap edenlerin" niçin edebi örnekler ve konular olduğunun anlaşılmasına da olanak sağlayacaktır.

Şu ya da bu yazarın bilinçdışı ve eseri değil de, Freud'un nesnesi bilinçdışı olan şu ya da bu kavramıyla ideolojik olanla ilgili şu ya da bu alan (ahlak, kolektif psikoloji konusunda betimlenmiş olan ideolojik olaylar, ordu, kilise, vb.) arasındaki ilinti ilişkisine gelince, bilinçdışı söylemle ideolojik söylem arasındaki bu ilintinin tam içeriği konusunda az şey bilinmekle birlikte, bu ilkesel temelde anlaşılır hale gelecektir (benim "Psikanaliz Hakkında" adlı notumda *taşma*-kavramıyla bu konuda çok çabuk bir şekilde bilgiler vermiş olduğum gibi).

3 Numaralı Not

Şimdi aydınlanmasını istediğim nokta şu:

1) Bir *söylemler* kuramı ortaya çıkarmanın kesinlikle kaçınılmaz olduğu sonucuna vardım (vardık), böylece aşağıdaki özgül söylemler ayrımsal bir şekilde tanımlanabilecektir:

– bilimsel söylem;

– estetik söylem;

– ideolojik söylem;

– bilinçdışı söylem;

(felsefi söylemi geçici olarak bırakıyorum, onu bilimsel söylemden ayrı tutmak gerekir).

Bir *söylemler* kuramının zorunlu olduğu, birçok kuramsal sorun hakkında düşünce yürüttükten sonra ortaya çıktı. Bu kuramsal sorunlar şunlardır:

a) Farklı söylemlerin özgül *etkileri* sorunu; bu sorunla ilk defa olarak bilginin etkisi konusunda (bak. *Kapital'i Okumak*'ın önsözünün sonuna bakınız, burada bilgi etkisi uyandıran bilimsel söylem söz konusu edilmektedir), daha sonra başka etkilerle ilgili olarak, örneğin Badiou'nun özne etkisi ile ilgili olarak, daha sonra ideolojik söylemin etkisi (bilmezlikten gelme-tanıma etkisi) ile ilgili olarak karşılaşılmıştır. Özgül *etkilerin* ne olduklarının anlaşılması onların şartı ola-

rak özgül söylemlerin varlığını açıklığa kavuşturmuştur.

b) Lacan'ın çalışmaları sonucunda, bilinçdışının "doğası" sorunu: bilinçdışının "yapısı bir dilinki gibidir" düşüncesi kaçınılmaz bir şekilde bilinçdışının özgül bir *söylem* olarak anlaşılmasına varmaktadır.

c) Farklı düzeyler, bilimsel olanla ideolojik olan, estetik olanla ideolojik olan ve nihayet (bu konuda aylardır çalıştım) bilinçdışı ile ideolojik olan arasındaki *ilinti* sorunu. Bu ilinti ilk düşünce yürütmelerin ve ilk araştırmaların sonucunda, *söylemler* arası bir ilinti gibi gözükmektedir.

2) Böylece, bu şekilde kimlikleri saptanan söylemlerin her birisinin kendine özgü bir yapıya sahip olduğu, bu yapının öteki söylemlerinkinden farklı olduğu görülmüştür.

Bu yapı farkı bir çifte fark olarak düşünülebilir gibi görünmektedir: farklı söylemleri oluşturan *öğeler* arasındaki fark; bu öğelerin ilişkilerini idare eden *zorlamaların* arasındaki fark.

Öğelerin arasındaki fark konusunda, araştırmanın yolu zaten açılmış durumda ve böyle bir araştırma mümkün gibi gözükmektedir.

Örneğin bilimsel söylemin öğelerinin *kavramlar* olduğu söylenebilir. Öteki uçta ise, bilinçdışı söylemin öğelerinin *birincil fantazmlar* olduğu söylenebilir. *İdeolojik* söylemin öğelerini tam olarak belirtmek daha zordur (en azından ben yapamıyorum), çünkü burada farklı düzeyler vardır ve düzeyine göre bu öğeler betimlemeler veya kavramlar, başka düzeylerde vücut hareketleri, davranışlar, yasaklar ve izin vermeler, başka söylemlerden alınan öğeler, vb. olabilir. Aynı şekilde, estetik söylemin öğeleri de estetiğin bölgelerine göre değişiyor gibidir. Bununla birlikte, her durumdaki araştırma

zorluklarına rağmen, *öğelerin* ayrımsal doğasını araştırmanın ilkesi doğru gibi gözükmektedir.

Benim *zorlamalar* diye adlandırdıklarıma gelince, burada işler hiç de kolay değildir.

Dilbilim evreninde *zorlamalar* kavramının neyi belirttiğini tam olarak bilmiyorum. Bu konuda bana bilgi verip başlattığımız araştırma projesinde bu kavramın doğru kullanılıp kullanılmadığını söyleyen olur mu?

Zorlamalarla belirtmek istediğim, söylemlerin her birine özgü bir dizi yapısal kanundu. Örneğin, "Psikanaliz Hakkında" adlı notumda, "özne" konusunda, bu söylemlerin her birine özgü yapının, *öznenin* bu söylemlerin her birindeki yerinin ve rolünün sağladığı ipucuna dayanarak tanımlanabileceğini (dolayısıyla her birinin zorlamalarını?) göstermeyi denedim. Böylece, bilimin öznesinin "kendisinin" bilimsel söylemin "dışında bırakıldığını", estetik söylemin öznesinin bilimsel söylemin içinde "araya giren kişilerle" bulunduğunu, ideolojik söylemin öznesinin bilimsel söylemin içinde "bizzat bulunduğunu", bilinçdışı söylemin öznesinin bilimsel söylemin içinde "yer tutma yoluyla" bulunmadığını (Lacan) göstermeye çalıştım. Öznenin bu şekilde söylemlerin her birinde bir "yeri"nin olması, bu söylemlerin yapılarına gönderme yapıyordu. Örneğin ideolojik söylem merkezî ve ayna yapılıdır. Örneğin bilimsel söylem merkezsizdir. Örneğin estetik söylem belirsiz merkezlerden yapılan göndermelerden oluşan bir şebekeye sahiptir. Örneğin bilinçdışının söyleminin geniş ve derin bir yapısı vardır, vb.

Bundan beri, *özne kavramının*, her bir söylem için gösterge olarak bile olsa, *tekanlamlı bir şekilde kullanılamayacağı* kanısını edindim. Bana gittikçe daha fazla, özne kavramı sa-

dece, oluşturanı olduğu *ideolojik* söylemle ilgiliymiş gibi geliyor. Sözcük oyunu yapılmadan veya ciddi kuramsal anlaşılmazlıklara yol açmadan, "bilimin öznesi"nden ya da "bilinçdışının öznesi"nden bahsedilebileceğini sanmıyorum. Örneğin, Lacan'ın konferansında (*Cahiers pour l'Analyse*[1] [Psikanaliz Defterleri] bilimin öznesinden bahsediş ve Cauchy, vb.'nin dramlarını örnek gösterme biçimi bana çok kuşkulu geliyor. Lacan'ın, Cauchy'nin bilinçdışı söyleminin bilimsel pratiğe ilintilenmesini "bilimin öznesi" olarak aldığını sanıyorum. Bir bilim adamının bilinçdışı söylemi belirli bir bilim kolunda yeni bir bilimsel söylem meydana getirilmesi için kaçınılmaz bir şekilde (ve kaçınılmazlıkla içler acısı bir şekilde) devreye giriyor olabilir, onunla tartışmak için, açıklamasına kendi bilinçdışının söylemi müdahale etmeden her bilim adamının böyle bir bilimsel söylem *dile getirememesi* ise bir olgudur. Ancak, X'in bilinçdışı söyleminin bilimsel bir söylemin dile getirilmesine bu şekilde *ilintilenmesinden* bilimin söylemi diye söz edebilmek için ise insanın ileri derecede zihin bulanıklığına düşmüş olması gerekir. Bu önermenin ideolojik anlamında "tarih yapan" ne kadar birey varsa, bilimsel söylem açısından, bilimsel sözceler açısından da –ki bunlar her türlü özneden vazgeçme konusunda birbirlerini desteklerler– bilimin o kadar öznesi vardır. Aynı şekilde, *Ich-Spaltung* [Ben'in bölünmesi] konusunda "bilinçdışının öznesi"nden bahsedilmesi de bana ileri gitmek gibi geliyor. *Bölünmüş, parçalara ayrılmış* özne yoktur. Olan bambaşka bir şeydir: *Ich*'in [Ben'in] yanında bir *Spaltung* [bölünme] vardır, yani bu sözcüğün gerçek anlamında bir *dipsiz derinliktir*, bir uçurum, bir eksiklik, bir yarıktır. Bu dipsiz derinlik özne de-

1) Jacques Lacan, "La science et la vérité" [Bilim ve Hakikat], *Ecrits*'de yeniden yayımı, *age*, s. 855-877.

gil, *bir öznenin yanında,* öznenin kendisi olan (bana *ideolojik olana* bağlı gibi geliyor, Freud pek çok defa böyle düşünülmesine yol açacak şeyler vermiştir) Ich'in yanında *açılandır.* Bu "*Spaltung*", bilinçli söylemi, yapısal bir öğe, daha doğrusu kategori olan Ich'e bağlayan (dipsiz bir derinlik, bir yarık şeklinde) söz konusu özgül ayrımsal ilişki ya da ilinti tipidir. Sonuç olarak Lacan, öznenin bölünmesi kavramını kullanarak, *dipsiz derinlik ya da eksikliği özne şeklinde kurmaya çalışmaktadır.* Bilinçdışı ancak *Ich*'le olan dipsiz derinlik şeklindeki bu ilişkiyle olabilmekle birlikte, "bilinçdışının öznesi" yoktur. (İdeolojik) özne daha başlangıçtan, iyi düşünülmüş bir şekilde Freud'un ikinci kategoriler kanununa, özneden *başka her şey olan* bu eksiklik *tarafından* sokulmuş olmakla birlikte, öznenin eksikliğine özne denemez. İdeolojik olanın düşen gölgesi kategoriler kanununun kategorilerine kadar kendisini hissettiriyor olabilir, ama bu, özne gibi *ideolojik kavramlarda* ideolojik olanın kategoriler kanununda böyle bir "varlığının" düşünülmesine izin vermez. (Aynı hatırlatma bence Lacan'ın *ideolojik* bir kavram olan *hakikati* anlatımlarında "neden olarak hakikat" gibi öne sürer şekilde kullanması için de geçerlidir).

Görüldüğü gibi, farklı söylemlerde özne hakkında yazmış olduklarımda, bu temel önemdeki düzeltmeyi göz önüne alarak değişiklik yapma konusunda açık bir eğilimim var. Tabii girıştiğim işin benim indimde geçerliliğini koruması şartıyla. Burada söz konusu olan sadece her bir söylemin öğelerini değil, aynı zamanda her söyleme özgü yapıyı, zorlamaları (?) da tanımlamaktır. Bundan amaçladığım, öğelerin sadece her bir söylemde farklı olmaları değil, her bir söylemde aynı şekilde düzenlenmiş, yerleştirilmiş de olmamalarıdır. Bu düzenlen-

me-yerleştirilme, her bir söylemi oluşturan kategorilerin (?) (örneğin ideolojik söylemde özne kategorisi) de aynı olmamalarına ve aynı şekilde yerleşmemiş olmalarına yol açmaktadır. Nitekim, ideolojik söylemin kendine özgü kategorileri devreye sokturduğu (kendi içinde ikilenen ayna tipi), buna karşılık bilimsel söylemin bambaşka düzenlenmiş bir şekilde (ayna tipi olmayan, ikilenmeyen, açık, vb., yapıyla ilgili bütün bu kavramların açık ve tanımlanmış olmaları gerekir) başka kategorileri devreye soktuğu söylenebilir.

Bu olguların anlaşılması için (dilbilim veya başka her türlü bilim kolundan ödünç alınmış) hangi kavramların devreye sokulması gerektiğini kendime ve herkese soruyorum. Göründüğü kadarıyla, sadece öğeler arasında fark bulunmakla kalmıyor (ilkesel olarak bu zorluk yaratmıyor), aynı zamanda, farklı *kategorilerle* belirttiğim şeylerin kendileri de ancak *düzenlenmelerine* göre –yerleştirilmeleri veya yapı– anlaşılabiliyor. Düzenlenme için acaba *zorlamalar* kavramı kullanılabilir mi? Kategori kavramı uygun mu? Kategorilerle yapı arasındaki ayırım doğru ve anlamlı mı?

3) Bu sorulara açıklık getirilebilirse son bir soru daha kalacak.

Farklı söylemleri *farklı*, dolayısıyla başka bir şeye indirgenemeyen olarak tanımlayanlar kendine özgü öğeler + kategoriler + düzenlemelerdir (zorlamalar ?). Ancak, bunların hepsi de *söylemdir*, *uygulamalarla* olan farklarına dayanılarak söylem olarak tanımlanabilirler.

Bir söylemin yapısı bir uygulamanınki değildir. Bunun tek sebebi, bir söylemin anlam diyebileceğimiz *etkilerden* başka bir şey yaratmaması, buna karşılık pratiğin var olan nesnelerde *gerçek* değişiklikler-dönüşümler, hattâ son sınırında

yeni ve gerçek *nesneler* (ekonomi pratiği, politika pratiği, kuramsal pratik, vb.) yaratması değildir. Bu, söylemlerin gerçek nesneler üzerinde etkili olamadıkları anlamına gelmez, ama söylemler gerçek nesneler üzerinde ancak söz konusu pratiklerin içine girerek-ilintilenerek etkili olabilirler, pratikler de "çalışma sürecinde" söylemlerden alet olarak yararlanırlar. Burada araştırılıp ortaya çıkartılacak bütün bir alan vardır ve bu iş için şimdiden elimizde bazı kuramsal öğeler bulunmaktadır (bak. Balibar'ın bir pratiğe müdahale konusunda, bilimin ekonomi veya politika pratiğine müdahalesi konusunda söyledikleri).

Söylemle pratik arasındaki bu temel önemdeki fark belirtilip tanımlandıktan sonra, artık kendimizi söz konusu söylemleri *söylem* olarak oluşturanı tanımlama, aralarındaki farklara rağmen hepsini de *söylem* yapan şeyi tanımlama göreviyle karşı karşıya buluyoruz.

Bu konuda bir dizi önemli şey söylenebilir. Önce, söylem olabilmek için bu söylemler kendi içlerinde "ikili bir ilintiye" veya *öğelerinin* "iki katlı" bir varlığına sahip olmalıdırlar. Bu ikili ilinti, dilbilimcilerin dil konusunda ortaya çıkarttıkları ilintiyle (fonemler-yapım ekleri) kıyaslanabilir. Örneğin, bilimsel söylemde ilk ilintiyi *sözcükler* oluşturur, ikincisini ise *kavramlar* (Martinet'nin terminolojisinde bu sıralamanın tersine olduğunu sanıyorum). Örneğin, bilinçdışı söylemde birinci ilinti (veya birinci kat) fonemler, sözcükler, resimler, sesler, kokular, vb. gibi bir dizi birimden, ikincisi ise fantazmlardan, vb. meydana gelebilir. Bu envanter her yerde çıkartılabilmeli ve bütün söylemleri *söylem* olarak meydana getiren söz konusu *iki katın* varlığı ortaya çıkartılmalıdır.

Bunun dışında, bir dizi bileşme, yerini tutma, düşme [si-

linme-élision], kaçamaklı yol [subreption], üst üste yığılma [sıkışma-entassement], vb. kanunu açıklığa kavuşturulabilmelidir. Kısaca, dilbilimin açıklığa kavuşturduğu ve Lacan'ın kendi çıkarına kullandığı şeyler.

Bu kanunlar belirgin bir şekilde yalıtlanabilir mi ve eğer farklı tiplerde kanunlar varsa bunların içinde farklı kanun tip ve düzeyleri yalıtlanıp tanımlanabilir mi? Kuşkusuz ki şimdiye kadar bu konuda dilbilimciler tarafından bir çalışma yapılmıştır. Bunun bizim araştırmamız için özetlenmesinde ve açık-seçik bir hale getirilmesinde bana yardım eden olur mu? (örneğin sözdizimi kanunları, addeğiştirme ve eğretileme kanunlarına kıyasla hangi düzeyde etki göstermektedirler? Mecazlar, üslup mecazları, bunları nereye koyacağız? Lütfen bilgi verin).

Bu soru açıklığa kavuşturulabilirse bence daha büyük önemde bir başkasına yol açacaktır. *Dilbilimin* keşiflerine ve kavramlarına, söz konusu bir *söylemler* kuramı oluşturma girişiminde verilmesi gereken doğru yer hangisidir? Dilbilimin açıklığa kavuşturduğu kanunlar, söz konusu bir *söylemler* kuramı –ki bir *söylem* kuramını da içerir– oluşturma projemizde tam olarak nasıl bir yer verilmelidir?

Bizim meşgul olduğumuz *söylemler* dilbilimin incelediği söylem biçimlerine indirgenemediğinden, bizim incelediğimiz söylemlerin öğeleri, ya da öğelerinin hepsi, *dilbilimsel* öğeler olmadıklarından, ya da her zaman olmadıklarından, dilbilimin, epistemolojik bir "rehber" vazifesi gören *bölgesel* bir bilim kolu olarak ele alınması gerekmez mi? Dilbilim sadece rehberlik eder, henüz genel kuramı bulunmamaktadır ve bu genel kuram söylemin *genel kuramı* olabilir (veya sessel imgenin, ama bu terimden çekinmeye başlıyorum, Saus-

sure'ün gösteren-gösterilen yan anlamları idealizmine fazla kendini kaptırmış durumda). Eğer dilbilimin var olması genel bir söylem kuramı için bir ipucu ve gereklik ise, bu durumda dilbilim genel kuramın yerini tutamaz. Bu durumda dilbilimin, onun bölgesel bir kuram olarak düşünülmesini sağlayacak bugünkü *sınırları* nelerdir, tabii böyle düşünülecekse, düşünülmeli midir?).

Benim öne sürdüğüm varsayım, her tikel söylemi (yukarıda sayılmış olan söylemler) tanımlayan özgül kanunlar açısından bakıldığında, her tikel söylemde işleyen, ama işleyişlerinde, uygulanışlarında her söylem tipine (bu söylem tiplerine, öğeler sistemi + kategoriler + yapıların her söylemde özgüllüğünden söz ederek yaklaşmaya çalıştım) özgü *zorlama kanunları* tarafından *zorlanan, bütün söylemlerin genel kuramlarına* bir statü verilmesini olanaklı kılacaktır.

Bu durumda, bu kavramlar için, yerinde bir *terminoloji* kararlaştırmak gerekir; bu terminoloji kuşkusuz, dilbilimin terminolojisinin tıpatıp aynı olmayacaktır. Bunun sebebi sadece bizim nesnemizin dilbilimin sınırlarının dışına taşması değil, aynı zamanda dilbilimin sınırlarının dışına, dilbilim, iddia ettiği gibi (veya dilbilimin biraz fazla hızlı gittiği iddia edildiği gibi), söylemin genel kuramı olamayacağı için taştığı olgusudur. Ama yine de bugünkü konjonktürde dilbilim, gösterdiğim iki yönde sınırlarının dışına taşmakta bize kuramsal "rehberlik" etmektedir. Bu durumda terminolojide düzeltmeler yapılması kaçınılmazdır.

Örneğin dil/söz karşıtlığını yerinde bulmamız mümkün değildir. Söz tamamen başka bir sorundur, ondan önce gelen soruna, *söylem* sorununa kıyasla ikincidir. Nitekim, söz ancak bir *söylemin içinde* bulunur.

Dil/söylem karşıtlığı kuramsal bakımdan yerindedir, ama artık dil/söz karşıtlığının statüsüne sahip değildir. Belki bizim karşıtlığımızda yerinde olmayan *dil* kavramı olacaktır, zira söylem kavramına, dilbilimin bugünkü durumunda izin verilenden çok daha kapsamlı bir anlam veriyoruz. Belki de *konuşma* [söyleyiş, deyi – langage] kavramı yeniden yerinde bulunacaktır? Konuşma bütün söylemlerin yapısını belirtecek, böylece söylem (bizim kullandığımız geniş anlamında) karşısında, *dil* kavramının Saussure'ün kullandığı dar anlamda "dilbilimsel" söylem (Saussure "söz" kavramını dile getirdiği zaman bunu kasteder) karşısında oynadığı rolü oynayacaktır.

Sorular çok.

Ama yerinde ve uygun bir şekilde ifade edilmişler mi?

İşlerin bugünkü durumunda buna nasıl cevap verilebilir ki?

12 Ekim 1966

4

Aktarım ve Karşı-Aktarım Hakkında (Küçük Taşınır Münasebetsizlikler) 1973

Louis Althusser'in bürlesk stilin bir ustası olduğu yeterince fark edilmemiştir. Yazışmalarında açıkça görülen bu boyut, onun yazı yazma ve düşünme sanatında bilmezlikten gelinmiştir, ama kuramsal yazılarında bazen boy gösterir. "Diyalektiğin Kanunları" konulu, Haziran 1972 tarihli, halen hazırlanmakta olan Felsefi ve Siyasi Yazılar'ı*nda yer alacak olan, şaşırtıcı bir parodi buna örnek gösterilebilir.* Küçük Taşınır Münasebetsizlikler *ve* Aktarım ve Karşı Aktarım Hakkında *da tartışma götürmez bir şekilde bu zengin kuramsal bürlesk damarına dahildir.*

Gelecek Uzun Sürer[1]*'de yer alan anlamı açık olmayan bir cümlede, Louis Althusser "karşı aktarım hakkında... Kuramsal iddiası olan bir yazı"nın redakte edilip psikanalizcisine gönderilmesini 1976-1977'ye yerleştirir gibidir. Eğer görünenler doğruysa,* Küçük Taşınır Münasebetsizlikler *1973 Temmuzunda yazılmıştır. Althusser'in yazıyla birlikte René Diatkine'e gönderdiği mektupta tarih olarak, yılı belirtilmeden sadece "25*

1) *Age, s. 144.*

Temmuz Çarşamba" yer alıyorsa da, yazının içeriği ve Althusser'in ajandaları kuşkuya hiç yer bırakmamaktadır.

Louis Althusser yazıyla birlikte Diatkine'e gönderdiği mektupta yazısının durumunu çok iyi belirtmektedir: "Bu yazıyı sizin de tahmin edebileceğiniz 'duygularla' okuyan Hélène, haklı olarak (bu da onun rolüne dahildir), bu yazının 'psikanaliz', hattâ kendine yapılan psikanaliz özelliğinin üzerinde duruyor. Hélène pek haklı, ben de yazıyı size öncelikle bu toplumsal nedenle yolluyorum". Althusser daha sonra şunları ekler: "Ama eğer daha sonra, benim her şeye oynayabildiğim zamanlar geçince (belki?), bu çılgın sayfalarda bazı olumlu bilgiler olduğunu (belki birkaç tane) düşünürsünüz; bunları size *(biraz da, size bu son zamanlarda sık sık bahsetmiş olduğum J. Martin'e)* borçlu olduğumu *bilmeniz gerekir". Kendi psikanaliz deneyimini böyle kopmaz bir şekilde kuramsal çalışmasına bağlaması, özellikle karşı aktarım ve "psikanalizin sonu" konularını işlerken bunu yapması yeni bir şey değildir. Bu tarzla, Lacan'a 10 Aralık 1963'te yazdığı ve bu derlemede yer alan mektup veya aynı yılın 8 Aralığında Franca'ya yazmış oldukları arasında yakınlık kurulabilir. Althusser Franca'ya mektubunda şöyle diyordu: "Şimdiye kadar psikanalizcilerden hiç kimse (rastlantı olarak veya bilmeden yapanlar hariç)* bir psikanalizi gerçekten sona erdirebilmiş değildir. *Freud bile bu konuda başarılı olamamıştır".*

René Diatkine'e yollanan yazının başlığı Küçük Taşınır Münasebetsizlikler'*dir. Louis Althusser bir süre önce kendi psikanalizcisinin bir kitabını*[1] *okuyup özenle notlar almış ve kendisine tarihsiz bir mektupla eleştirilerini göndermişti. Althusser sanal bir şekilde kendi yazısını da Diatkine'e mal eder, yazıyı tam bir sayfa süren fantezi ürünü başlıklarla başlatır ve Diatki-*

1) R. Diatkine, J. Simon, *La Psychanalyse précoce* [Erken Psikanaliz], Paris, PUF, 1972, collection "Le fil rouge."

ne'in eserinin kapağının alaycı bir taklidi olan bir iç kapak [iç gömlek?, kitap başlamadan önceki ve bittikten sonraki boş sayfalar] oluşturur. Ancak bundan sonra, Aktarım ve Karşı Aktarım Hakkında *başlığını alan yeni bir yazı yazma işine başlar. Althusser burada bazı önemli pasajlar eklemiş olmakla birlikte, özellikle René Diatkine'e yaptığı hayal ürünü mal etmelerle ilgili her türlü izi silmiştir.*

Burada Aktarım ve Karşı Aktarım Hakkında'yı *yayımlıyor, ayrıca,* Küçük Taşınır Münasebetsizlikler'*in başlık sayfasını, ondan önce de Louis Althusser'in hayal ettiği sanal iç kapağın bir kopyasını ekliyoruz.*

F. M.

René DIATKINE (1)

PETITES INCONGRUITES PORTATIVES .

(P . I . P .)

(suivies de
l'art de fumer la PIP.)

Le fil rouge.

PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE. Paris. VI.

(1) En collaboration avec un patient qui désire garder l'anonymat (comme on le comprend) l'ANONYMAT.

Louis Althusser'in *Küçük Taşınır Münasebetsizlikler*'in metni için hayal ettiği sanal iç kapağın kopyası.

Başlık olarak.

1. Bir karşı torpil gemisinin de torpil gemisi olduğunun farkına yeterince varılmadı".

(Jean Beaufret, hatırı sayılır *[okunamıyor]* ve tanınmayan filozof, doğumu 1913, bugüne kadar hayattadır).

2. "Bir karşı devrimin de devrim olduğu yeterince fark edilmedi."

Machiavelli, Discorsi, II. XVIII.

Mao Zedung, Machiavelli'nin adını vermeden. Formoza'da yayımlanan gerçekliği şüpheli Yapıtları, Kitap II, s. 222.

3. "Karşı aktarımın da aktarım olduğu yeterince fark edilmedi."

Freud. Yayımlanmamış, son zamanlarda Almanca olarak yayımlanmıştır (Nachlass. Dietzverlag, Nachlass. S. 129).

4. "Felsefe, üniversitelerin ders salonlarını bırakıp geniş yığınların içine girmelidir".

Mao Zedung. Politik belgiler. 1966.

5. "Komünizm şöyle olacaktır: elektriklendirme + Sovyetler (Lenin) + yığınsal psikanaliz uygulaması."

Jacques Martin. Vers 1960 (ölümü 1963).

6. "Psikanalizin hekim odalarından çıkıp, bazı özel koşullarda ve belirli durumların sağlanmasıyla [zuhur etmesiyle], bizzat günlük yaşamda uygulanacağı günün kuşkusuz geleceğinden eminiz, en azından bunu seziyoruz."

Freud. Anna Freud tarafından derlenmiş sözler. Özel yazışma (yayımlanmamış).

7. Bütün psikanaliz uygulayıcılarının dikkatini kendi pratiğimizde özellikle bilinmeyen, hem de pratiğimizin başarısını sağlayan kurallar nedeniyle bilinmeyen, bir noktaya çekmek istiyorum: Her psikanaliz son tahlilde, ya da İngilizlerin o güzel hukuk dilleriyle söyledikleri gibi, or in the last instance, *kendine psikanalizdir* [öz psikanalizdir, auto-analyse]. Sonuç olarak, bu, benim de sık sık kullandığım, Sokrates'in bilinen davranış kuralının tekrarından başka bir şey değildir: "Kendini tanı!"

Freud. Nachlass. *Age*, Dietzverlag 1971.

8. "Mutluluğumuzu kendimiz yaratalım."

Fransız halk özdeyişi (oto erotik anlamda).

Louis Althusser'in *Küçük Taşınır Münasebetsizlikler*'in girişi için tasarladığı başlıklarla dolu sayfa.

Aktarım ve Karşı-Aktarım Hakkında

Kısa uyarı

Okuyucuyu aydınlatmak, yani en zor görevi yerine getirmek için, Spinoza'dan başkası olmayan bir filozoftan alınmış geometri düzenine (*more geometrico*), en azından düzenlenmesi bakımından, uygun bir sunuş sırası benimsendi. Bu düzen yeterince sınanmış, yazarının düşüncelerini pratikte anlaşılır hale getirmiş ve böylece de tarihte hatırı sayılır kuramsal (Montesquieu, Marx, vb.) ve politik (din karşıtı, devrimci) etkilere yol açmıştır.

Anlaşılırlıkla kuramsal-tarihsel etkiler uyandırma arasında bir tercih yapmak gerektiğinden, yazar hiç tereddüt etmeden bu anlaşılır, ama aynı zamanda da etkili (bir koltuğa iki ampul, pardon karpuz sığmaz*) sunuş sırasını seçmiştir. Eğer bir şey olur da okur anladığını sanırsa hiç korkmasın, hiçbir şey anlamayacaktır, zira anlayacak bir şey yoktur.

Uyarıya ek not

Okuyucu aşağıda, *Etika*'da olduğu gibi tanımlamalar, teoremler, açımlamalar, gerekli sonuçlar ve uyarılar değil, önermeler bulacaktır.

---

* Yazar Fransızcada benzeri bir erotik sürçme yapmış, (ÇN).

Yazar basit önermeler öne sürmeye, onları kuramsal kanıt getirmeler biçiminde kanıtlamamaya ve böylece teoremlere ve arkasından gelenlere yol açmamaya kararlıdır.

Böyle ciddi bir konuda niye böyle bir, başıbozukluk ya da hafife alma dememek için, serbestlik? Çünkü konu ne ciddidir ne de acıklı, Spinozacı anlamda neşelidir. Yazar için neşeli bir tutkunun nesnesini oluşturmaktadır. Spinoza için neşenin kıkırdamadan ya da "sözcük oyunundan başka bir şey olmayan" şakadan ibaret olmadığı, ciddi bir tutku olduğu unutulmamalıdır. Bay Bergson'un belirleyici bir sözünde dediği gibi, "Neşe yazgımıza bir noktada ulaştığımızın işaretidir[1]. Şu farkla ki, Spinoza ne tek noktacı, ne de noktacıdır ve yazgı kavramını dinsel bir şey olarak kabul eder. Bay Bergson denen adamcağız pek haklıydı.

Bu yolla, sunumumuzu açıklamalar şeklinde değil de, önermeler şeklinde okunmak üzere yapıyoruz. Bu arada, hiç kuşkusuz, kendimizi beğenmişliğimizden, önermelerimizin açıklığı su götürmez –en azından psikanalizciler için böyle (tabii hastaları için değil, Tanrıya şükür onlar bu kadarını istemiyorlar)– hakikatleri açıkladıklarında ısrarlıyız.

1. önerme

Tarih (tıpkı bir motorun benzinle işlediği gibi) sınıf mücadelesiyle işler.

1) "Yaşamın anlamı ve insanoğlunun yazgısı konularında kurgularda bulunan filozoflar, doğanın bu konuda bizi bizzat bilgilendirme zahmetine katlandığını yeterince fark etmemişlerdir. Doğa belirgin bir işaretle kaderimize ulaşmış olduğumuzu bize hatırlatır. Bu işaret neşedir." Bergson, *L'Énergie spirituelle* [Tinsel Enerji], *Oeuvres*, Paris, PUF, 1970.

2. önerme

Birey aktarımla (öteki bireylerle ilişkilerinde, bütün bireylerle) işler.

Açıklama a. Burada söz konusu olan tabii ki Freud'un "psişik [ruhsal] aygıt" dediği şeyin taşıyıcısı olan bireydir, soyut bir şekilde şu yaş, şu ağırlıktaki, karısı ve çocukları olan veya bekâr veya dul, savaş malulü, küçük bir aracı olan, bisiklete binen, psikanalizci, kadın doktoru, bankacı, toplum polisi, vb. insan denilen hayvan olarak kabul edilen birey değildir.

Açıklama b. Söz konusu bireyin insan olmasının zorunlu olup olmadığı sorusunu şimdilik bir kenara bırakıyoruz. Mineral bireyle bitki bireyin, öteki bireylerle ilişkilerinde, ister kendi hükümranlıklarında isterse başkasının hükümranlığında olsun, aktarımla işledikleri pek sanılmıyor. Buna karşılık, bazı hayvan bireyleri arasında aktarım olduğuna bahse girerim; örneğin evcil hayvanlarla (at, köpek, kedi, saksağan, vb.) günlük ilişki içinde bulundukları insan bireyleri arasında. Her halükarda, insan bireyleriyle hayvan bireyler, bitki bireyler ve mineral bireyler arasında aktarım olduğu günlük yaşam tarafından doğrulanmış bir olgudur ve kimse pratikte bundan şüphe etmemiştir. Bazı durumlarda, (insanın köpek, at, vb.'yle ilişkilerinde) aktarım karşılıklı gibidir, başka durumlardaysa (bir insanla bir gül arasındaki ilişki) bu ilişki tek yanlı gibi gözükmektedir. Sınırda yer alan ilginç bir deney: Bu konuda tek yanlı ilişkiler olabilir (insanla bir bitki arasında), bu ise, tam tersini kanıtlayan gerçekteki deneyimin dışında, en azından bazı psikoterapistlerin (psikanalizciler beklendiği gibi çok uyanık olduklarından böyle bir gaf yapmazlar) ideolojisine pek uymaktadır; söz konusu psikoterapistler

hastalarıyla olan "ilişkileri" sırasında sadece hastalarından kendilerine tek yanlı bir aktarım olduğuna yürekten inanmaktadırlar.

3. önerme.

1. ve 2. önermeler evrenseldir. İstisna gibi bir dertleri yoktur.

4. önerme.

Bütün bireyler aktarımla (özdeşleme aktarımı) işlerler ve bu kanun evrenseldir, yine de bakışıksızlıklarıyla [dyssymétrie] dikkati çeken iki durumu ayrı tutmak gerekir. Birinci duruma *Durum 1*, ikinci duruma ise *Durum 2* diyeceğiz.

5. önerme.

Durum 1'in incelenmesi.

A ve B adlı iki birey farz edelim. Bir veya birden fazla nedenle (x, x_1, x_2, vb.) süren bir ilişkiye girdiklerini düşünelim. Aktarımla işlemektedirler.

Bu, A bireyinin B bireyine bir aktarım yaptığı, B bireyinin de A bireyine aktarım yaparak ona aktarımının karşılığını verdiği anlamına gelir. Bu o büyük karşılıklılık kanunudur.

G1 adlı bir aktarım ve G2 adlı bir başka aktarım. Herkes ötekinin aktarımıyla işler, aktarımlar sonsuza kadar çoğaltılabilir. Her şey söz konusu kişilerin nevrozunun inceliğine bağlıdır.

Bütün bunlar gayet sıradan şeyler.

6. önerme.

Durum 2'nin incelenmesi.

(Burada konu mesleki düzeyde karmaşık olduğu için okurun özel bir dikkat göstermesi istenmektedir).

A ve B adındaki iki bireyimizi farz etmeye devam edin. Ama bu sefer A'nın, becerikliliği ve pratiğiyle (ama pratik Galyalıların kahyalığı gibidir, devamı gelir) herhangi bir psikanaliz derneği üyeleri arasında yer aldığını düşünün. B'nin de hayatta başına gelen önemsiz ya da ciddi birkaç bela dolayısıyla, kendisini "tedavi ettirmek" (bazı ekollerden bazı bireyler bu terimden dehşete kapılırlar, zira onların pratiğine tıp girmez) ümidiyle A bireyine gelip giden bir adamcağız olduğunu düşünün. Bu durumda ne olur?

Olan şudur: B A'ya bir güzel aktarım yapar. Eğer kazara aralarında bir "bağlantı tutturulursa" (tutturulmazsa başka dükkana gider) tedavi G2 adlı bu aktarım temel alınarak düzenlenir ve başlar. A bireyi (psikanalizci) G2 adlı aktarımın üzerinde ve içinde "çalışır". Burada, ekoller arasındaki kavgaları geçip, aktarımın ne şekillerde kıvrılıp bükülerek çalıştığını anlamaya çalışacağız: direnişler, kendini savunma [mekanizmalarının] güçlendirilmesi, fantazmlar, vb. Şimdilik bunlar bizim için ayrıntılardır.

Önemli olan, B'nin A'ya yaptığı aktarımın üzerinde ve bu aktarımın içinde "çalışma"nın ancak iki şartla mümkün olduğudur: 1) B'nin A'ya yaptığı aktarımın "tutmuş" olması; 2) A'nın "olayın dışında", "iyi niyetli tarafsız", "sessiz" olarak kalması, bir çeşit "tutkusuz" olması, hastanın bilinçdışında bir şeyleri "yerinden oynatıp" kendisi kımıldamayan bir motor olması; kısacası Aristoteles'in Tanrı'sı gibi bir şey, yani uzaktan hareket edip kendisi kıpırdamayan bir şey (bu benzetme, psikanalizci ve geleneksel derneğin başkanı Dr. Nacht tarafından yapılmıştır.

Bu durumda acayip bir durumla karşı karşıyayız: Bu durum 3. önermemizi (aktarım kanunu evrenseldir) doğrulamıyor gibidir, çünkü her şey sanki B'nin aktarımının nesnesi olan A B'ye aktarımda bulunmuyormuş gibi cereyan etmektedir. Bu da oldukça önemli bir ayrıcalıktır ve tedaviyi gerçekleştirme olanağı bile bu ayrıcalık "sayesindedir".

Nasıl oluyor da A (psikanalizci) B'ye (psikanaliz yapılan) olan bütün aktarımını askıya alabiliyor? Cevabı kısa: Ona da psikanaliz yapılmıştır. Bu durumda, ancak kendilerine psikanaliz yapıldıktan (derneğin kurallarına göre ve derneğin kontrolü altında) sonra psikanalizci olan psikanalizciler psikanaliz yapabilir. Yani başka bir deyişle, kendilerine psikanaliz yapılmış olması onları G1 aktarımından (hastaya yapılan) korumaktadır. Onların kişisel nevrozları nevroz hakkında her şeyi bilmek halini almış, bu da onlarda her türlü aktarımı devre dışı bırakmıştır. Böylece hareketsiz motorlar halini almışlar, "bildikleri farz edilen" (Lacan) özneler olmuşlar, ya da Aristoteles'in hareketsiz motoruna geri dönersek, "düşüncenin düşüncesi", "her şeyi bilme bilgisi" halini almışlardır. Hastalarının nevrozlarının mekanizmalarının "bilgisi".

Yine de küçük bir "engel": Psikanalizcilerin babası, seri halinde psikanaliz yapan, olanaklı bütün psikanalizlerde vekaleten hazır bulunan Freud'a kimse psikanaliz yapmadı, çünkü o kurucuydu. Çünkü ondan önce psikanalizci de yoktu, psikanaliz de. Şu bildiğimiz yumurta ve tavuk sorunu.

Burada iki cevap mümkündür:

1. Fliess'le olan yoğun ilişkisi sırasında Freud'a, farkına varmadan, Fliess tarafından psikanaliz yapılmıştır. Bu durumda Fliess farkında olmadan, yani neyin analiz edilebileceğini bilmeden Freud'a psikanaliz yapmıştır. Fliess'in de ku-

ramları vardı, ama Freud bunları aklında tutmamıştır, buna karşılık Freud yazışmalarında kendi kuramlarını ona sunuyordu. İlginç bir durum: İnsan yılların psikanalizcisi olmadan ve psikanalizle ilgili bir kuramı olmadan (yani daha önce kendisine psikanaliz yapılmadan, hattâ psikanalizin ne olduğunu bilmeden) da birisine (burada Freud) "psikanaliz yapabilir". Neden olmasın (bu, son derece ihtiyatlı bir şekilde formüle edilmesi gereken bir sorudur)?

Bu *Fliess tarafından* şeklindeki cevap oldukça ilginç koşullar ve argümanlarla desteklenebilir. Önce Freud'un fikrini sormak üzere Fliess'e sunduğu kuramın durumu tarafından. Söz konusu kuram psikanaliz kuramıydı ve oldukça ilerlemiş durumdaydı. İlginç bir şey var: Freud ile Fliess'in ilişkilerinde psikanaliz kuramı vardı, ama tuhaf bir şekilde bu kuram "görev başındaki" psikanalizci Fliess'in değil de "görev başındaki" psikanaliz yapılanın, Freud'un elindeydi. Anlaşıldığı kadarıyla, Freud, Fliess'e sunduğu kuramını zor ve tutkulu bir şekilde hazırlarken Freud'un psikanalizi gibi bir şey de cereyan etmişti. Peki ama, bu kuram Freud'a nereden gelmişti? Tabii ki ari bir soyut düşünce yürütmeden değil de, Charcot'daki histerik kadınların, Breuer'in hastalarının (Anna O. "*talking cure*" [konuşma tedavisi] ve "baca temizliği"nden bahseder) belirleyici rol oynadıkları bir dizi somut deneyden. Freud kendi kuramını herhalde hastalarından, özellikle de *kadın hastalarından* öğrenmişti; kadın hastalar olmadan en azından kuramı için yola çıkamayacaktı. Yani Freud'un psikanaliz edilmesine de onun kendi kadın hastalarından aldıklarıyla başlanmış olsa gerekti, daha sonra ise Fliess'le olan ilişkilerinde bu işin kuramı geliştirilmiş ve iş tutkulu bir sınavdan geçmişti. Freud'un nasıl muazzam bir yazın kültürü-

ne sahip olduğu ve Sophokles ile Shakespeare'den okumalar yaptığı, aslında bilinçdışının en önemli çatışmalarını sahneleyen bu dâhi yazarların inanılmaz "sezgi"lerinden kendi kuramı için bir şeyler çıkartmasını bildiği düşünülünce, muazzam bir alan açılmaktadır. Sadece kuramda değil pratikte de. Freud'a yapılan "psikanaliz" sorusunu soran yazarları kendine çeken, Fliess'le olan ayrıcalıklı ilişkilerinin dışında, tıpkı büyük trajedi yazarlarının sezgileri gibi, histeride ve ilk kadın hastalarında aradığını bulmasını bilen Freud'un inanılmaz "*Einsicht*"inin (sezgi), psikanaliz kuramını hazırlarken kendisinde de kendi nevrozuyla ilgili bir şeyleri "yerinden oynatmış" olması düşünülemez mi? Eğer böyleyse, henüz psikanalizci olmamış birinin, kendi kadın ve erkek hastaları tarafından, veya dünya edebiyatındaki büyük trajedi yazarlarını çok okuyarak, psikanaliz yapılmış gibi olabileceği, her halükarda sadece psikanaliz kuramının değil, kendi psikanalizinin de yolunu açmış olabileceği savunulamaz mı? Neden olmasın? Yalnız, bu çeşitli buluşmaların olağanüstü özelliğini ve Freud'un istisnai "*Einsicht*"ini hesaba katmak şartıyla.

Bizim durumumuza, yani A'ya kendisine psikanaliz yaptıran B'ye, henüz psikanaliz yapılmamış birinin psikanaliz yapılmış birisi tarafından psikanalizinin yapılmasına, geri dönersek, bu durum bizi, *mutatis mutandis**, Freud'un ilk kadın hastaları karşısındaki durumuna göndermiyor mu? Kendi hastasını psikanalize sokarak psikanalizcinin de bir ölçüde kendi fantazmlarının psikanalizi yoluna girdiğini söyleyemez miyiz? Peki, bu durum bir istisna mıdır, yoksa tam tersine psikanalizin günlük ekmeği midir? Şimdi bunu göreceğiz.

* "Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra" anlamına gelen Latince deyim, (ÇN).

2. Freud kendi kendisine psikanaliz yapmıştır: kendine psikanaliz. Bu onu, bir çeşit mucize gibi, hastasının aktarımanda çalışmasını bildiği varsayılan Özne ve onu anlaşılması mümkün olmayan bir mutlak başlangıç halinde ikiye bölmez[1]. Gerçekten de, Charcot'daki histeriklerle olan deneyimlerinden ve büyük trajedi yazarları konusundaki sezgilerinden geçerek, Fliess'den Freud'un ilk kadın hastalarına doğru çıkarak, ilk cevapta söylenmiş olana varıldığını gördük.

Bu arada iki geçici sonucu elde tutacağız: Her psikanalizin kendine psikanaliz olduğu, A adlı psikanalizcinin psikanaliz yapılanın aktarımı üzerinde "çalışan" tek kişi olmadığı; her psikanalizcinin, hastaları üzerinde yaptığı "çalışmalar" boyunca kendi sonu gelmez psikanalizine devam ettiği, dolayısıyla psikanaliz yapılmamış olanın da psikanalizcinin psikanaliz edilmesine katkıda bulunduğu.

7. önerme.

A'nın psikanalizci ve B'nin hasta olduğu A-B durumuna geri dönelim. Tedavi ancak B A'ya uygun bir aktarım gerçekleştirirse yürür. Tabii bir de, A onu iyi niyetli, ama "tarafsız" bir dikkatle dinlerse –"tarafsız" olmasının nedeni psikanalizciye psikanaliz yapılmış olmasıdır. "Tarafsız" ne anlama gelir? Anlaşıldığı kadarıyla, A B'ye aktarım yapmamaktadır, ya da yaparsa bu "tarafsızlaştırıcı" durumdadır.

Böyle bir sözlü çekince koymamızın nedeni, bazı psikolog, psikoterapist ve hattâ kimi psikanalizcilerin, psikolojik

1) Cümlenin bir kısmı eksik olduğundan bu paragrafın bir kısmından anlam çıkmamaktadır, burada, *Küçük Taşınır Münasebetsizlikler*'deki çok daha kısa versiyon verilebilir: "Freud kendi kendisine psikanaliz yaptı: kendine psikanaliz. Kendine psikanaliz de yukarıda sayılmış olan araçları kendi amacı için kullanmış olabilir: Fliess, okurlar ve hastalar."

bilgi sahibi oldukları, ya da kendilerine psikanaliz yapıldığı için, evrensel aktarım kanununun dışında kalmak gibi olağanüstü bir güce sahip olduklarını sanmak (kendi pratiklerinde ortaya çıkan açık durumlara rağmen) eğiliminde olmalarıdır. Ama bu ahmaklar için konuşmaya değmez.

Gerçekte, A adındaki psikanalizci de psikanaliz yapılan B'ye aktarımda bulunmaktadır; bunun ilişkileri başlar başlamaz mı olacağı, yoksa daha sonra mı olacağı duruma bağlıdır. Ama açık olan bir şey varsa, o da "bu işin olduğu", "bu işin işlediği"dir. Bu işin iki yanlı olması gerekir. Nasıl psikanaliz yapılan psikanalizciye aktarımda bulunuyorsa, aynı şekilde psikanalizcinin de psikanaliz yapılana aktarımda bulunması gerekir (arada verimli bir fark vardır: Her iki aktarımın libidoya değgin bileşenleri aynı değildir).

8. önerme.

Ama burada ufak bir tarih veya terminoloji zorluğu var.

Kuşkusuz kendisine psikanaliz yapmayı bildiğinden (ve başına gelmekte olanların her zaman farkında olmadığından) olacak, Freud A'dan B'ye aktarım olduğunun farkına oldukça geç varmıştı. Freud ilk önce B'den A'ya olan aktarımı ortaya çıkartmış ve bütün dikkatini buraya vermişti. Daha sonraları psikanalizcinin de hastaya yönelik bir aktarım gerçekleştirmekte olduğunun farkına vardı. Bu iki aktarımı birbirlerinden ayırt etmek için, önce de birincisini keşfetmiş olduğundan, birinci aktarımın (psikanaliz yapılandan psikanalizciye yönelik aktarım) adını "aktarım" koymuştu ve ikinci aktarıma da, sıralama veya sonuç yoluyla, *karşı aktarım* dedi.

İlginç bir adlandırma.

Karşı, her zaman sonra, daha sonra gelir. Karşı-reform re-

formdan sonra, karşı-devrim devrimden sonra gelir. Zaten başka türlü olabilir miydi ki?

Bu şekilde, *karşı* olanıyla adlandırma etkileyici klinik gözlemlere yol açabiliyordu; zaten Freud yaşamının sonunda bunlara dikkat çekmişti. Görüldüğü ve az sonra görüleceği gibi, burada söz konusu olan işin sonunda gelen şeylerdir, tedavinin sonunda, hayatın sonunda. Nitekim Freud da bazı tedavilerin "sona eremediğini" ("sona eren psikanaliz, sonu gelmeyen psikanaliz"), hattâ kimi zaman dramatik bir şekilde sona erdiklerini gözlemlemişti (tıpkı bir akrebin üzerine basılması gibi, psikanalizin "Uzun Yürüyüş"ünde de son adımlar en zorlarıdır, hattâ kimi zaman bitirilmez durumdadırlar). Bu dramatiklik psikanaliz yapılan için söz konusuydu, ama vargı yoluyla psikanalizci için de dramatikti ve söz konusu zorluklar genellikle psikanalizcinin karşı aktarımının yanlış analiz edilmesinden ileri geliyordu. Bu da Freud'un çok şey anlatan şu tavsiyede bulunmasına yol açtı: Psikanalizci tedavi sonlarında kendi karşı aktarımının bir psikanalizin iyi sonuçlanmasına engel olabileceği konusunda dikkatli olmalıdır. Görüldüğü gibi, psikanalizci kendi karşı aktarımının psikanalizini yapmalıdır. Ama nasıl? Kendine psikanaliz yoluyla denebilir. Ama psikanalizin neleri kapsadığı bilinince (bak. yukarı) insan açıklamadan yapamıyor: Acaba bazı durumlarda psikanaliz yapılan kendi karşı aktarımının analiz edilmesinde psikanalizciye yardımcı olamaz mı?

Görüldüğü gibi, her şey basit ve düzenlenmiş gibi görünüyor.

9. önerme.

Ama yine de küçük bir "engel" kalıyor.

Muzip Jean Beaufret, "Bir karşı torpido gemisinin de torpido gemisi olduğunun farkına yeterince varılmadı," demeyi seviyordu.

Freud da aynı şekilde, "Karşı aktarımın da aktarım olduğu yeterince fark edilmedi," diyebilirdi.

O zaman, bu *karşı* hikâyesi nedir? Niçin, karşı aktarıma aktarımdan sonra geldiği için, aktarıma bir karşı düşünce, bir vuruş savuşturma, bir savunma olduğu için, karşı aktarıma (sadece aktarım değil de) karşı aktarım denmesi olgusu, eğer söylemek caizse, böyle büyük bir ısrarla öne çıkartılıyor? Bu deyişte bir şeyler var. Karşı torpido gemileri, zırhlıları, kendilerini batıran torpidolara karşı savunmak için, torpidodan sonra icat edildiler. Acaba karşı aktarım da bir savunma mıdır? Bütün bunlar psikanalizin klasiklerinin tüylerini diken diken edecek şeylerdir; onlara göre aktarımın bu şekilde, "savunma" açısından analiz edilmesi ABD'de egemen olan psikanaliz sapkınlığından alınmıştır, orada güçlendirilmiş "ben"ler imal edilmektedir (zırhlı politikası: Karşı torpidolardan vazgeçilir, *dreadnought*'ların [dretnot], pardon "ben"in kapasitesi iki katına çıkartılır). Ancak, bu türden çıkmazlara saplanmamak daha iyidir. Üstelik, bir psikanalizcinin, bilinçdışı bir şekilde de olsa, hastası "iyileşirse" onu yitireceği şeklinde bir savunma ya da tiksinme tepisi duymayacağına sahiden inanan var mı? Alanın da verinin de bu özel beslenme seanslarına son vermek istemeyecekleri, meme verenin de emenin de durumdan memnun olduğu, tedavideki ana sütü verme konusundaki özsever çıkarlara son verilir mi?

Dolayısıyla, eğer karşı aktarım bir savunma –ya da sadece bir savunma– değilse, *karşı*'yla bağlı her türlü eğretileme ıvır zıvırından vazgeçmek gerekir. Bu durumda, ("Vargılara inan-

mak gibi bir zaafım var", J. J. Rousseau) karşı aktarımın baştan itibaren var olduğunu söylemek gerekir. Bu durumda, nasıl bir karşı torpido torpido değilse, bu da bir karşı aktarım değildir. Bir karşı aktarım, ilke olarak da, diğer bakımlardan da bir aktarımdır, ama sadece psikanalizi yapılmış olan A bireyinin aktarımı olması ve B'yle olan ilişkilerinde psikanaliz uygulaması kurallarına uyması şartıyla. Nokta satırbaşı.

10. önerme.

Nokta satırbaşı, ama bu önemli bir nokta olabilir.

Zira ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır: Karşı aktarımın terminolojisini yöneten mantığa göre, tedavide esas önemli olan aktarımdır. Birincil olan aktarımdır ve kronolojik bakımdan da (karşı aktarım ancak işin sonunda ortaya çıkar), mantıksal bakımdan da ya da öz itibariyle de. Kısacası, *aktarımın önceliği*, karşı aktarım ise bağlı konumdadır.

Her halükarda bu öncelik ve bu bağlılık resmi tedavi uygulamasına uygun düşmektedir. Bunu her türlü gözüpek yürekliliği yapan, tedavileri hekimlik işleriyle birlikte yürüten, seansların dışında kişisel buluşmalar düzenleyen, hattâ (*horresco referens*) kişisel hizmet isteklerinde bulunan bazı öncü araştırmacıların uygulamaları için söylemiyorum.

Ama ya bunlar haklıysa?

Benim burada sunduğum varsayım, (kuşkusuz bu bir varsayımdan başka bir şey değildir) aktarımın karşı aktarım karşısında önceliği yanılsaması diye adlandıracağım şeyin önkoşul olarak baş aşağı edilmesine dayanmaktadır. Benim seçtiğim yer, tedavinin görüş açısından (ve tedavi de günlük yaşamın çeşitlemelerinden birisi olduğundan, bireylerin günlük yaşamda psikanalizle ilgili diye adlandırılan her türlü et-

kiden) bağımsızdır; bu da tedaviyle günlük yaşamın birbirlerinden kalın çizgilerle ayrılmalarını –klinik olarak doğrulanmış şeylerden söz etmiyorum– yeniden tartışma konusu yapar. *Aktarımın karşı aktarım karşısında önceliği yanılsamasının bu şekilde ortadan kaldırılmasının* belirgin avantajlar sağlayacağını da söyleyebileceğimi sanıyorum.

Buna hangi yoldan ulaşılabilir? Önce, bu yanılsama ortadan kaldırıldığında sadece kendine psikanalizin (Freud'un ve bütün psikanaliz yapılanların) anlaşılmakla kalmayacağını, aynı zamanda kendine psikanalizin olanaklı olduğunun da anlaşılacağını açıkça görmek gerekir. "Askerler nasıl siviller arasından toplanıyorsa", sivil yaşamda da aynı şekilde psikanalizciler ya da onlara eşdeğer olanlar olduğu, bunların ceplerinde psikanalizci kartı taşımadıkları, Enstitünün derslerine gitmedikleri ve kontrol edilmedikleri anlaşılabilir; tabii ki bunun sınırı [psikanalizin] sokağa düşmemesidir. Ama ben, bunun sanıldığından daha yaygın olduğuna, örneğin eski büyücüler gibi bütün doğal *insight* [anlayış, zekâ] sahiplerinin, örneğin çocuklarla çalışıp onlara yardımcı olan tanınmamış psikologların, bazı öğretmenlerin, meslekleri başkalarına yardımcı olmak olmamakla birlikte nasıl yardımcı olunacağını bilenlerin hiç de yanılmadıklarına inanıyorum. Bütün bu bilinmeyen kişiler, bilinçdışının bilinmeyen savaşçıları, hiçbir derneğin hiçbir masasında yer almazlar, ama yine de aktarım için ötekilerden daha az çalışmazlar.

Ama tam da bu bilinmeyenler okulundan bir başka sonuç çıkartılabilir. Eğer kendilerine psikanaliz yapılmamış olan bu kişiler gerçekten psikanaliz hizmetleri sağlayabiliyorlarsa, bu, onlar aktarımın içinde ve aktarım hakkında çalışıyorlar demektir. Ama burada akla aktarımın içinde ve aktarım hak-

kında çalışmalarının tek bir şartı olduğu gelebilir. Bu şart, kendi karşı aktarımlarını görece iyi kontrol etmeleri değil midir? Aslında gerçek bir psikanalizcinin de tedavinin başından itibaren (sonunda değil) yaptığı bu değil midir? Psikanalizcinin "tarafsızlığı" aslında kendi karşı aktarımının "tarafsızlaştırılmasından", yani kontrol edilmesinden ibaret değil midir? Ama eğer bütün bunlar masaldan ibaret değilse, daha ileri gitmek ve aktarımın önceliğinin yerine karşı aktarımın kontrolünün önceliğini koymak gerekir. Burada uygulamadaki bir öncelik söz konusudur, kuramsal bir kuramsal değil. (2. önermeden, aktarımın evrensel olduğunu, dolayısıyla aktarımda hiçbir kuramsal öncelik olmadığını, ancak hazır bulunan bireylerin, A ve B, kendi karşı aktarımlarını kontrol etmeleri konusunda görülen eşitsizliklere göre bir öncelik olduğunu biliyoruz).

Bu önermelerin sağladığı avantaj sadece kuramsal değildir, kuramsal etkiler uyandırmak değildir (bak. psikoterapide, psikosomatikte, telepatide, Breton'un "nesnel rastlantılar"ında, vb.), bu avantajlar uygulamayla ilgili, kimi zaman tedaviyi yönetme biçiminde olabilir. Ama bu son noktada, psikanalizin geniş halk yığınlarına yayılabilmesinde olduğu gibi, ihtiyatlı davrandığım anlaşılacaktır.

5
Tiflis Olayı
1976-1984

1-5 Ekim 1979 tarihleri arasında Gürcistan Bilimler Akademisi'yle Tiflis Üniversitesi tarafından ve Léon Chertok[1] *yönetimindeki Dejerine Paris Tıp Merkezi'nin katkılarıyla düzenlenen "Bilinçdışı Hakkında Uluslararası Konferans"a Althusser de davet edilir. Onu bu konferansa katılmaya teşvik eden kişi, aynı zamanda bu buluşmanın bilim komitesinin başkan yardımcısı olan ve yıllardır iyi ilişkiler içinde olduğu Léon Chertok'tur. Louis Althusser, 1976 ilkbaharından itibaren "Doktor Freud'un Keşfi" başlığını taşıyan bilimsel bir bildiri kaleme almaya başlamıştı. Yirmi iki daktilo sayfasından oluşan ilk metni Chertok'tan başka pek çok ahbabına, bu arada Élisabeth Roudinesco, Fernand Deligny, Jacques Nassif ve Michel Pêcheux'ye yollayarak onlardan geciktirmeden eleştirilerini göndermelerini istedi. Althusser, Élisabeth Roudinesco'ya gönderdiği 30 Haziran 1976 tarihli mektupta söz konusu yazıyı "bir ilk atılım", "(aceleye gelmiş, çiziktirilmiş) bir tasarım" olarak değerlendiriyordu. Aynı gün Althusser Jacques Nassif'e de benzeri şeyler yaz-*

1) Léon Chertok Althusser'e ayrıbasımlarını dostluk belirten ithaflar yazarak düzenli bir şekilde gönderiyordu.

dı: "İşte temel [...] yani büyük bir aceleyle yazılmış metin. Aptallıklara takılma ve neyin iyi, neyin iyi olmadığı, neyin eksik, neyin yanlış, çarpıtılmış, neyin taraflı olduğu konusunda bana ayrıntılı görüşünü yazılı olarak bildir, gerekli başvuru kaynaklarını, metin aktarmaları, vb. ver, zira bildiğin gibi ne Freud'u ne de Lacan'ı okudum, kulaktan dolma konuşuyorum. Bütün bunlar, kuramsal bakımdan doğru, Fransızcası kötü bu yazıyı yeniden kaleme almak için gerekli zaman ve olanakları bulmak için. İlke olarak [...] zaman baskısı yok".

Bu metnin yollandığı, yukarıda adları sayılan kişiler (genellikle yaptığı gibi başkalarına da yollamış olabilir) kendisine çok çabuk ve ayrıntılı şekilde cevap verdiler. Özellikle Jacques Nassif 1 Temmuz günü Althusser'e el yazısıyla yazılmış kırk beş sayfalık bir yorum, Élisabeth Roudinesco da daktilo edilmiş on altı sayfalık bir metin gönderir. Her ikisi de, kendilerinden istendiği üzere, Althusser'in metnini satır satır irdeleyip eleştiriyorlardı[1]. Hepsi de, farklı argümanlar kullanarak, şaşkın durumda olduklarını itiraf ediyor, bir noktada birleşiyorlardı: Althusser'in hazırladığı metin, bu durumuyla kuramsal düzlemde büyük ölçüde yetersiz, dolayısıyla da yayımlanacak durumda değildi. Sadece Fernand Deligny şöyle yazıyor: "Doğrusunu söylemek gerekirse, 'aceleye gelmiş' [...] yazınızdaki hiçbir şey beni rahatsız etmiyor, tam tersine", buna karşılık "Freud ve Lacan" adlı makaleden "rahatsız olduğunu, şaşkınlığa uğradığını, keyfinin kaçtığını" itiraf ediyordu. Michel Pêcheux ise "Doktor Freud'un Keşfi"nin söz konusu "Freud ve Lacan" adlı makaleyle bir "hesaplaşma" olarak denk düştüğü, "Freud ve Lacan"ı "bir ortadan kaldırma biçimini [...] biraz fazla aldığı" kanısında ol-

1) Ne yazık ki, burada bu eleştirilere yer vermek de, özetlemek de mümkün değildir; ama bu metinlerin IMEC'teki Althusser Fonu'nda incelenebildiğini hatırlatalım.

duğunu belirtiyor ve Fransız Komünist Partisi'nin "sağlık politikası"nı ima ederek, söz konusu politika açısından "Lacan'ın rahatsız edici olduğunu ve uzun zamandır pek çok kişinin 'onunla dalga geçmeyi' hayal ettiklerini, çünkü son tahlilde *ve bütün ortalığı karıştırmasına rağmen Lacan'ın senin [Althusser] bir zamanlar büyük aile diye adlandırdığın şeyin rahatını kaçırdığını" belirttikten sonra, şunları ekliyordu: "Bu durumda, Althusser imzasıyla bir 'anti Lacan'ın çıkması kimileri için ne ilahi bir sürpriz oluyor!".*

Bu eleştirilerle büyük ölçüde sarsılan Louis Althusser – (Althusser bunları "'Freud'un Keşfi' Yargılar" başlıklı bir dosyada toplamıştı) –J. Nassif'in yazısına düştüğü çok sayıda not, özellikle de 12 Ağustosta É. Roudinesco'ya gönderdiği mektup (söz konusu mektubu arkada, "Doktor Freud'un Keşfi"ne ek olarak yayımlıyoruz) bunu kanıtlamaktadır–, aralık ayında bitirildiği sanılan "Marx ve Freud" başlıklı bir ikinci yazı yazıp bunu Chertok'a yollayarak birinci yazının yerine bunu koymasını ister. Chertok da bu isteği yerine getirir. Ama 1978'de kolokyumun resmi belgeleri yayımlandığında[1] *görülür ki Althusser'in yazısı gerçekten de "Marx ve Freud Hakkında"dır, ama "MarksistKuramla Olan İlişkileri Bağlamında Doktor Freud'un Keşfi" başlığını taşır. Bu da, doğal olarak, geri alınmış olan birinci metinle gözle görülür bir karıştırılmaya yol açar. Aynı şekilde, Tiflis kolokyumunun belgelerinde yazının birçok paragrafının bütünüyle ortadan kalktığı görülür. Oysa kaldırılan bu paragraflardan birisinde Althusser'in Freud'un "diyalektiğin simgelerinin" araştırılıp açıklanmasına yaptığı katkının Marx'ınkinden*

1) *The Unconscious. Nature. Function. Methods of Study*, [Bilinçdışı. Doğası. İşlevi. İrdeleme Yöntemleri] Tiflis. Metsinierba Yayınları, 1978, 3 cilt. Louis Althusser'in ilk yazısı 1. cildin 239-253. sayfalarında çıkmıştır.

daha zengin olduğu fikrini savunması bu ortadan kalkmanın bir sansüre pek benzediğini akla getirmektedir. Nihayet, Althusser'in Tiflis'teki kolokyuma gitmediğini de belirtmek gerekir.

Daha sonra Louis Althusser "Marx ve Freud Hakkında"nın Almancasını 1977'de[1]*, İspanyolcasını 1978'de*[2] *yayımlarsa da Fransa'da yayımlanmaz.*

"Mesele"nin kendisi ise ancak birkaç yıl sonra, 1984'te, Léon Chertok'un, o sıralarda Toulouse'daki Privat Yayınları tarafından yayımlanıp dağıtılmakta olan Revue de médicine psychosomatique'*in özel bir sayısında (sayı 2, 1983) Tiflis kolokyumuna sunulan bilimsel bildirilerin birçoğunu, bu arada Fransa adına Bernard Doray, Gérard Mendel, Léon Chertok, François Roustang ve de... Louis Althusser tarafından sunulanlara yer vermesiyle patlar. Bir süre sonra, 1984 ilkbaharında, Privat Yayınları kitaplık halinde,* Psikanaliz hakkında Fransız-Sovyet Diyalogları *başlığıyla birkaç yüz nüsha halinde*[3] *bir "kitap" yayımlar; bu, kapağı başka renkte basılmış* Revue de la médecine psychosomatique'*ten başka bir şey değildir. Roland Jaccard'ın* Le Monde *gazetesinin 27 Nisan 1984 tarihli sayısında yer alan bir notunda bu yayının ilginçliği vurgulanır ve "Tiflis'e gitmemiş olan Louis Althusser'in tutkuyla okunan 'Doktor Freud'un Keşfi' adlı yazısı" özellikle belirtilir. Nitekim, biraz yakından bakılırsa, bunun kolokyumun resmi belgelerinde yayımlanan metin olmadığı –bu eserde yer alan başka yazarlar için de aynı şey söz konusu olmuştur–, Louis Althusser'in 1978*

1) Louis Althusser, *Ideologie und ideologische Staatsapparate* [İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları], Hamburg, VSA yayınları, 1977, s. 89-107.

2) Louis Althusser, *Nuevos Escritos*, Barselona, Laia Yayınları, 1978, s. 107-135.

3) O sıralarda Privat Yayınları'nın genel müdürü olan Bay Yves Suaudeau'nun Louis Althusser'e gönderdiği 26 Nisan 1984 tarihli mektuba göre 300 ile 400 nüsha arasında.

Haziranında yollayıp daha sonra geri çektiği ve birkaç ay sonra da yerine "Marx ve Freud Hakkında"yı gönderdiği –söz konusu yazının, çok yakın bir başlık olan "Marksist Kuramla Olan İlişkileri Bağlamında Doktor Freud'un Keşfi" adıyla yayımlandığını hatırlatalım– ilk metin olduğu ("Doktor Freud'un Keşfi") fark edilir.

Ne olmuştu? Daha sonra Catherine Clément'ın L'Âne'da[1] *olayı karartmak için kafasında canlandırdığı gibi, Léon Chertok sadece yanlış bir metin mi seçmişti? Ya da, mahsus veya istemeden yapılmış olması fark etmez, başlıkların karışmasından adeta yararlanarak, Althusser'in yayımlanmasını istemediği yazıyı yayımlama yetkisini kendi kendisine mi tanımıştı? Nitekim dergi eline geçince Althusser 27 Şubat 1984 tarihinde Privat Yayınları'na taahhütlü bir mektup yollayarak bu durumu protesto etmiş ve Chertok'un yazısını kendisinden izin almadan yayımladığını belirtmiş, protesto mektubunun* Revue de la médecine psychosomatique'*in ilk sayısında yayımlanmasını istemişti. Aynı gün bu mektubun bir kopyasını da Léon Chertok'a gönderen Althusser ayrıca şu kısa notu eklemişti:*

"Sayın Doktor;

"Bu nezaketsizliği size yakıştıramıyorum. Privat Yayınları'na gönderdiğim mektubun bir kopyasını size de gönderiyorum.

"Saygılarla

"Louis Althusser".

1 Mart günü Privat Yayınları'nın müdürü, Louis Althusser'e mektubunu aldığını bildirerek ona "size ait olan, tarafımızdan Doktor Bay Chertok'un izniyle yayımlanan metne özgü özel koşulları bilmediğinden yayıncı sizden özür diler" şeklindeki özürlerini iletti ve mektubunun derginin ilk sayısında yayımlanaca-

1) Catherine Clément, "Éphémérides, XVIII", *L'Âne*, sayı 18, Eylül-Ekim 1984, s. 24.

gı konusunda kendisine güvence verdi. 20 Nisan günü Louis Althusser Privat Yayınları'na yeniden bir yazı göndererek protestosunun derginin Psikanaliz hakkında Fransız-Sovyet Diyalogları *adlı kitap şeklinde yayımlanan sayılarında da yer alması talebinde bulundu. Bu münasebetle de, bu "mesele"de kendi indinde en korkunç olanın ne olduğunu belirtti: "Size bu önlemleri ve yol açacakları kimi masrafları dayatmaktan son derece rahatsız olmuş durumdayım. Sizin bunda bir rol oynamadığınızı ve bu işlemdeki nezaketsizliğin sorumluluğunun tamamen Chertok'a ait olduğunu biliyorum. Chertok'un her şeyden haberi vardı, birincisinin yerine yolladığım metni Sovyetler'e ileten de odur. Bu iş beni öylesine isyan ettiriyor ki, Chertok'un benim dört yıldır emekli olmama ve sesimin çıkmamasına güvenip başıma gelenlerden sonra benim onayımı istemeye lüzum görmediğini düşünmeden edemiyorum*[1]". *27 Nisan tarihli* Le Monde'da *Roland Jaccard'ın övücü notunun çıkması da Louis Althusser'in bu yayını kınamasını güçlendirmekten başka bir işe yaramadı ve Louis Althusser 1980'den beri ilk defa olarak kamuoyu önündeki suskunluğunu bozarak*[2]*, o sırada "Monde des Livres"in şef redaktörü olan François Bott'a bir mektup yazarak Privat Yayınları'na gönderilen argümanları ana hatlarıyla yineledi:*

"Sayın Bayım;

"27 Nisan tarihli Le Monde'un *edebiyat köşesinde, Doktor Chertok tarafından dizdirilip Privat Yayınları'nda bastırılan "Fransız-Sovyet Diyalogları" başlıklı bir eserle ilgili, R. J. imzalı bir özet okudum.*

"Doktor Chertok söz konusu eserde, tıpkı Revue de la mé-

1) Louis Althusser'in Yves Suaudeau'ya 20 Nisan 1984 tarihli mektubu.

2) Catherine Clément L'*Âne*'da "İlk defa olarak sesini duyuyoruz. Bunun için bir soygun olması gerekiyormuş" diye yazdı.

decine psychosomatique'te yaptığı gibi, aceleyle kaleme alınmış ve yayımlanamayacak nitelikte, gelişmemiş bir müsvedde olarak değerlendirdiğim için Tiflis Kongresi tutanaklarından geri çekip yerine Kongre tutanaklarında benim adımla yer alan başka birisini yollamış olduğum bana ait bir metni, yayımladı.

"Privat'a yolladığım ve Chertok'un dergisinin önümüzdeki sayısında yayımlanacak olan bir mektupta Doktor'un gözle görülür nezaketsizliğini açığa vurdum. Fransızlarla Sovyetler arasındaki bağlantı işini tamamen kendisine mal eden, dolayısıyla da bu çevreyle ilgili bütün ayrıntılar konusunda pek bilgili olan Doktor Chertok kendi girişimiyle her türlü görgü kuralını ve yasa hükmünü hiçe sayarak ilk yazmış olduğum metni hem kendi dergisinde hem de kitabında yayımladı. Benden izin almama konusunda emekli olmuş olmama güvendiğini sanıyorum. Böyle bir izni yedi yıl önce olduğu gibi bugün de vermeyecek olduğumu bilecek kadar bilgilendirilmişti.

"Privat Yayınları'nı düşünerek, yayınlara el konulmasını işlemini başlatmak istemedim. Privat Yayınları, ayrıca kitaba bir protesto notunu da ekleyecek.

"Okuyucularınızı bu küçük skandal ve benim tavrım konusunda bilgilendirmek amacıyla işbu düzeltmeyi en erken zamanda, bir dahaki edebiyat köşesinde yayımlamanızla size pek müteşekkir olacağım.

"Bu meselede bir rol oynamamış olan gazeteniz düzeltme servisini her zaman takdir etmişimdir. Size önceden teşekkür eder, derin saygılarımı sunarım Bayım.

Louis Althusser."

Bunun üzerine 11 Mayıs 1984 tarihli Le Monde'da bu mektuptan uzun pasajlar yayımlandı. Ama bu arada komik denilebilecek bir dizgi yanlışı meydana geldi ve ikinci paragrafın so-

nundaki "Kongre tutanaklarında benim adımla yer alan" "Kongre tutanaklarında onun adıyla yer alan" şeklinde çıktı[1]*... Bu polemik Léon Chertok'un Louis Althusser'e yolladığı ve 25 Mayıs tarihli* Le Monde'*da yayımlanan aşağıdaki cevabıyla kapandı:*

"Bay Louis Althusser'in, Psikanaliz Hakkında Fransız-Sovyet Diyalogları *adıyla ve kendi imzasıyla yayımlanan metinle ilgili mektubu hakkında bazı eleştirilerde bulunmak istiyorum.*

"Kuşkusuz ki bu 'aceleyle kaleme alınmış ve yayımlanamayacak nitelikte, gelişmemiş bir müsvedde' değildir. Yazıyı okuyanlar bunun üzerinde düşünülüp çalışılmış bir metin olduğunu anlayacaklardır. Bay Althusser söz konusu yazıyı tam baskıya verileceği sırada geri çekmeyi uygun görmüş ve onun yerine başka bir başlık taşıyan ve içeriği de tamamen farklı bir yazı koymuştur. İlk yazıya yazarı tarafından kalıcı bir yayın yasağı konmuş olacağı hiçbir şekilde aklıma gelmezdi. Bugün eleştirilen bir girişimde bulunmuşsam, bunun nedeni, tam tersine, yazının çok ilginç olması ve geniş yığınlar tarafından tanınmayı hak ettiği kanısında olmamdır."

Bu cevapla Léon Chertok aslında, "Doktor Freud'un Keşfi"ni Revue de médecine psychosomatique'*te tanıtan ve "NDLR" imzasını taşıyan notta yer alan belirlemeleri doğrulamış oluyordu: 1977'de Sovyet kamuoyu için hazırlanmış olan aşağıdaki makale 1979'da Tiflis'te toplanan bilinçdışı sempozyumuna tartışma malzemesi olarak yayımlanan derlemelerde yayımlanacaktı.*

"Makale çeşitli nedenlerden ötürü o sırada muhafaza edile-

1) Bu dizgi yanlışından, *Psikanaliz Hakkında Fransız-Sovyet Diyalogları*'nın yazarlarından olan Bernard Doray sayesinde söz edebiliyoruz. Doray söz konusu dizgi yanlışını, bu "mesele" dolayısıyla Léon Chertok'a yolladığı bir protesto mektubunda bildirmiş ve söz konusu mektubun bir kopyasını da Althusser'e iletmişti.

mediğinden [?], ilginçliğinden bir şey yitirmediği kanısındayız".

Le Monde'*da yayımlanan bu cevapta da, tanıtma notunda da Léon Chertok'un bir metni yazarının izni olmadan yayımlama hakkı olup olmadığı konusu tartışılmamaktadır. Sonuç olarak, bu mektupta yukarıda söz konusu ettiğimiz soruya cevap verilmektedir; ilk görünüşte masum görünen bir başlıklarla oynamanın arkasına gizlenerek Léon Chertok pek bilinçli bir şekilde metinlerle oynamış, yazınsal mülkiyet hakkını çiğnemiştir.*

Meselenin ne olduğu anlaşıldığından, söz konusu iki metni de okuyucuya sunmak gerektiğini düşündük. Bu arada, Louis Althusser'in arşivlerinde "Marx ve Freud Hakkında"nın çok daha kısa olan, ama tarih taşımayan iki versiyonu daha bulunduğunu belirtelim. Bunlardan birisi 9, diğeri ise 5 daktilo sayfasıdır. İkinci metin Althusser'in bilimsel bildirisindeki konuların "özetlenmiş biçimi" gibi durmaktadır. Bu da, Althusser'in bir ara Tiflis'e gitmeyi gerçekten tasarladığını sanmamıza yol açmaktadır. Bununla birlikte, bu iki metnin yayına hazırlanma öyküsü oldukça karışık olduğundan, burada sadece Althusser tarafından korunmuş olan daktilo edilmiş versiyonları yayımlıyoruz. Ancak, gerektiğinde, yayımlanmış metinle aralarındaki birkaç anlamlı farklılığı da belirttik.

O. C.

"Doktor Freud'un Keşfi"

Freud düşüncesiyle Freud'un bilinçdışı diye adlandırdığı şey arasındaki ilişkiler konusunda birkaç açıklama sunmak istiyorum.

1. Freud'un hiçbir zaman bilinçdışı olayların varlığını keşfetmek gibi bir niyeti olmadı. Bu olaylar insanoğlu var olduğundan beri vardır; rüya yorumları, insanların bedenine şeytan ya da cin girmesi, şeytanı ya da cinleri kovmak için yapılan türden şeyler bunu kanıtlamaktadır. Tabii bu listede pek çok eksik vardır.

Oysa Freud, bilinçdışı olayların insan bireylerinin yaşamına, gerek uyanıkken gerekse uykudayken ve hangi etkinlikte bulunurlarsa bulunsunlar (Freud bu olayların insan olmayan bireyleri de etkileyip etkilemediği sorununa değinmemiştir) evrensel bir şekilde yayılmış olduklarını belirtmekle yetinmiştir. Bu çok önemli bir noktadır, zira bilinçdışının belirtilerinin[1] insan bireylerinin, bilinçli veya bilinçdışı bütün etkinliklerine eşlik ettikleri anlamına gelmektedir (bilinçdışı burada Freudçu anlamda değil, genel anlamda, yani *bilinçsiz*

1) Élisabeth Roudinesco'nun kendisine gönderdiği ve daha ileride yayımladığımız eleştirileri okuduktan sonra Louis Althusser, ilk iki "uyarısında" "bilinçdışının etkileri" deyişinin yerine "bilinçdışının belirtileri"ni koymuştur, ama daha sonra bu değişikliği metnin geri kalan kısmında gerçekleştirmemiştir.

olarak anlaşılmalıdır).

2. Freud bilinçdışının belirtilerinin *sadece* insan bireylerinde, yani *bir bilince sahip olan* bireylerde meydana gelebileceğini göstermiş ve belirtmiştir. Bu son derece önemli bir noktadır, zira bilinçdışı etkiler evrensel nitelikte olduğundan, *hem* bilinçdışının psikolojik veya psişik mahiyette olduğunu, *hem de* bilinçdışının Freud'un "psişik aygıt" diye adlandırdığı, bilinçdışı, önbilinç ve *bilinçliliği*[1] içeren şeyin oluşmasında ve işlemesinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

3. Freud bilinçdışının kendisini özel bir durumda belli ettiğini[2], iki bilinçli özneyi ilişkiye geçirdiğini belirtmiş, bu durumu *aktarım* diye adlandırmıştır. Söz konusu durumda öznelerden birisi ötekine bilinçsiz olarak kendi bilinçdışı fantazmlarında hazırlanmış biçimleri yansıtır ve bu iş ters yönde de gerçekleşir. Bilinçdışının etkilerinin var olmasının evrensel olmasının aksine, bilinçdışının psişik aygıtın oluşmasında ve işlemesinde belirleyici rol oynamasının evrensel olmasının aksine, *aktarım* ilişkisi evrensel değildir, en azından her zaman aynı yoğunluk derecesine ulaşamaz. Üstelik, bir anda olabilen (örneğin "yıldırım gibi") aktarım ilişkisi her zaman bir anda da olmaz. Son olarak, aktarım ilişkisi var olduğu zaman karşılıklı olacak diye bir zorunluluk da yoktur, görece tek yanlı olabilir, yani Freud'un karşı aktarım diye adlandırdığı şeyi içerebilir de, içermeyebilir de. Karşı aktarım ikinci özneden birincisine yönelik bir aktarımdır, birinci özneden ikincisine yapılan aktarıma yanıt olarak gerçekleşir.

4. Freud'un psikolojinin altını üstüne getiren bu sonuçlara, her şeyden önce, nöroloji araştırmalarının, daha sonra da

1) "Bilinç"in yerine "bilinçlilik."
2) "Bilinçdışının etkilerinin kendilerini belli ettikleri" yerine "bilinçdışının kendini belli ettiği."

hipnoz uygulamaları gerçekleştiren Charcot ve Bernheim'la tanışmasının ve böylece Freud'un aklına ilk defa aktarım ve histeriklerde bir ruhsal yaşam olduğu (Freud o zamanlar bunu "düşünce" diye adlandırıyordu) fikrinin gelmesinin, daha sonra, histeri semptomlarının hipnoz dışında yöntemlerle, hem de çok daha kalıcı bir şekilde, Breuer'in ilginç bir şekilde "*talking cure*", konuşma tedavisi diye adlandırdığı yoldan da tedavi edilebileceği fikrini veren Breuer'le tanışmasının damgasını taşıyan uzun bir öykü sonucunda vardığı bilinmektedir. Freud'da görülen bütün bu gelişim Ostwald'ın enerjetizminin, ekonomi politiğin, Darwin'in evrim kuramının felsefi etkisi altında meydana geldi. Freud materyalist ve tanrıtanımazdı, gerçeğin bilimsel olarak bilinebileceğine inanıyor ve buna ruhsal gerçeği de dahil ediyordu. Freud'un doğrudan Marx ve Marksizmle tanışmış olabileceği sanılmamaktadır, ama yine de bunlara hiçbir zaman saldırmamıştır.

5. Şimdi, çok daha önemli ve bilinçdışının etkilerinin ve koşullarının nesnel varlığının tanınmasıyla değil de, *bilinçdışı kuramıyla* ilgili olan bir başka noktaya geçiyorum. Bu noktada, gereken bütün ihtiyatı göstererek, şu tezi öne süreceğim: *Bütün çabalarına rağmen Freud bir bilinçdışı kuramı geliştirmeyi başaramamıştır* (bildiğimiz bilimler anlamında). Buna şunu ekleyeceğim: Freud, kendisinin inşa etmeyi başaramadığı böyle bir kuram inşa etmek için bize duyulmadık zenginlikte bir gereç yığını bırakmıştır. Buna, günümüze kadar Freud'un devamcılarından hiçbirisinin, bütün çabalarına rağmen bilinçdışı ile ilgili *bilimsel* bir kuram inşa etmeyi başaramadığını da ekleyeceğim. Şimdi sırası geldiği için, niçin böyle olduğunu kendimize soralım.

6. Freud'un bize bıraktığı gereçlerin hepsi psikanaliz te-

davisi deneyiminden kaynaklanmaktadır.

Psikanaliz tedavisi nedir? Bu tedavi bilhassa bilinçdışının etkilerini üretmeye, kontrole ve dönüştürmeye özgü bir deney durumu olarak kabul edilebilir.

Bu tedavinin görece yapay olması (psikanaliz tedavisinin hangi kurallara tabi olduğunu göreceğiz) onun bilinen deneysel bilimlerdeki deneysel kurulu durumlardan farklı görülmesi için bir neden değildir.

Tedavide aynı yalıtılmış odanın içersinde psikanalizciyle psikanaliz yapılan birlikte bulunuyorlardı. Günümüzde Lacan ekolünde, psikanaliz yapılana psikanaliz yapan denmektedir; bunun nedeni, onun da tedaviye "katıldığı" izlenimini vermektir. Ama psikanaliz yapılan her durumda tedaviye katıldığından, bu bir aldatmacadır ve Lacan aldatmacanın kuramını yapmış olduğundan, beni yalanlamayacaktır, tabii söz konusu aldatmacanın "ödüllendirici" olduğunu göstererek beni yalanlayabilir ve Freud'un gerek düşüncesine gerekse pratiğine ters düşebilir.

Tedavi son derece katı kurallara tabiydi:

a. Önce, psikanaliz yapılanların psikanalizciler tarafından *seçilmesi* konusundaki kurallar: Kendisinden önce Charcot'nun da yapmış olduğu gibi, psikanaliz yapan tedavi edebileceğinden emin olduğu (somut olarak nevrozlular, ama psikoz hastaları değil) ve ruhsal ve toplumsal (ailesel, politik, estetik) yaşamında var olan dengeyi ciddi bir şekilde bozmadan tedavi edebileceği hastaları seçer;

b. Daha sonra, *mali* kurallar: Hasta psikanalizcisine götürü bir tutar ödemek zorundadır, bu tutar, eğer fiyatlarda bir yükseliş söz konusuysa fiyat yükselişine bağlı bir şekilde artar ve bu tutarı kendi hatası yüzünden bir seansa katılmama-

sı durumunda bile öder;

c. Bundan sonra, psikanaliz yapılanın *taahhüde girmesi*: Bir mizah yazarının yazmış olduğu gibi, hasta tamamen özgür bir şekilde, kendisini kontrol altında tutmadan her şeyi söylemek ve gerekli durumlarda da hiçbir şey söylememek zorundadır;

d. Bundan sonra, psikanaliz yapanın *karşı taahhüde girmesi*: Psikanalizci psikanaliz yapılanın bütün söylediklerini tarafsız ve "yüzer gezer" bir iyi niyetle dinlemek zorundadır;

e. Son olarak, psikanalizcinin açıkça bildirmek suretiyle veya böyle yapmadan şunları kesin bir şekilde *reddetmesi* gerekir: Psikanalizci en baştan itibaren, doktor gibi davranmayı, yani teşhis koymayı, reçete yazmayı, herhangi bir bakımı parayla satın almayı, hastanın dinlenmesi, enterne edilmesi veya herhangi bir intihar girişimine karşı korunması bile gerekse, herhangi bir karar almayı reddeder. Doktor gibi davranmayı reddederek, psikanalizci, kendisine sırlar açıklanan kimse, akıl hocası, hattâ arkadaş gibi davranmayı da reddetmiş olur.

Sonuncusu hariç bu kurallar anlaşılır bir şekilde açıklandıktan sonra hasta bir divana uzanır, psikanalizci kenarda, hastanın göremeyeceği, ama onun söylediklerini duyabileceği bir yerde kalır ve uzun bir sessizlik veya uzun bir monolog resmen başlamış olur. Bu tedavidir. Tedavinin süresi de, sıklığı da düzenlenmiştir: Seanslar 45 dakika ile bir saat arasında sürer ve haftada 5 ila 7 kere yapılır.

Hasta aklından geçenleri, aklına gelenleri, yaptıklarını, yapmadıklarını ve nedenlerini, gördüğü rüyaları anlatır ve canı istemezse de hiçbir şey anlatmaz, isterse seans bitmeden oradan ayrılır, bir sonraki seansa gelir, istemezse gelmeyebilir veya bir daha hiç gelmeyebilir. Hiç gelmemesi durumun-

da psikanalizci bir başka hasta ile ilgilenmeye başlar.

İşlerin iyi gitmesi durumunda, yani hasta bütün randevularına gelirse, psikanalizci bir an geldiğinde "aktarım"ın kurulmasına (tabii ki psikanaliz yapılanla kendisi arasında), ciddi çalışmanın başlaması için yeterince sağlam bir şekilde kurulmasına dikkat eder.

Bu durumda Freud'un tedavi "çalışması" veya "bilinçdışı üzerinde çalışma" dediği şey başlar. Bu o kadar güç bir "çalışma"dır ki, Freud Fransızcaya çevrilmesi olanaksız olan Almanca *durcharbeiten* [derinlemesine çalışma] sözcüğünü kullanmıştır. Psikanalizci işe dinlemekle başlıyordu (psikanaliz "*dinlemesi*"), daha sonra, zamanının geldiği yargısına vardığında, sözlü olarak devreye girerek, anlamlı bulduğu şu ya da bu ayrıntıyı "*yorumluyordu*"; bunu hastaya, büyük bir ihtiyatla, bu ayrıntının ancak, içeriği Freud'un "açık" diye adlandırdığı şeylerle kılık değiştirmiş ilkel bir fantazmın yardımıyla anlaşılabileceğini göstermek, "açıklar"ı söz konusu "örtülü" içeriklerin karşısına koymak için yapıyordu. Burada, açık içerikler anlatılan rüyanın, anlatılan günlük yaşamın, kısacası hastanın bilinçli düşüncelerinin içeriği, buna karşılık "örtülü" içerikler ise hastanın "bilinçdışı düşünceleri"ydi. Ve böyle gidiyordu.

Bu çalışma tedavi bitinceye kadar devam ediyordu. Tedaviyi tamamlamak zor, hattâ çok zordu, zira tedavi sırasında, Freud'un hayatının sonunda "karşı aktarım" diye adlandırdığı ve hem psikanalizci hem de psikanaliz yapılan tarafından gerçekleştirilen ve psikanalizcinin daha önce hiç fark etmediği şey meydana geliyordu. Genellikle bu karşı aktarım bir içe yansıtma [introjection] yoluyla özdeşleşme karşı aktarımıdır. Bu da, psikanalizcinin hastadan, yani hastanın yaşamında oynadığı rol konusunda beslediği fikirden ayrılamaması anlamına gelir.

7. Freud, çok zengin bir malzemeyi temel alarak *bilinçdışının bilimsel bir psikolojik kuramı olduğunu sandığı* ve bundan ötürü de *metapsikoloji* adını verdiği şeyi, oldukça geç kalarak da olsa, kurmuştu. Bu malzeme tedavilerdeki deneysel durumlardan (burada hiç kuşkusuz şöyle bir kısıtlama vardır: Her seferinde hasta da, psikanalizci de, yeni ve dolayısıyla farklı bireyler olduklarından, aynı durum bir daha asla meydana gelemez), yani hastalar tarafından tedavileri sırasında sağlanan bilinçli ve bilinçsiz malzeme ve psikanalizcilerin söz konusu malzemenin çözümlenmesi sırasında hastalarına verdikleri yorumları temel olarak alınmıştı. Metapsikoloji sözcüğünü kuramsal bir itiraf ve teşhis olarak kabul edebiliriz.

Hiç kuşkusuz Freud yazmamış olduğunu yazmamakla, kendisinin de itiraf etmiş olduğu gibi, yapmamış ve yapamamış olduğunu yapmamakla *eleştirilemez*. Freud'un bilinçdışının *bilimsel* bir kuramını, yani Freud'un gözlemlemiş olduğu ve herkesin de, sadece psikanaliz tedavisi sırasında değil, günlük, özel veya toplumsal yaşamda da gözlemleyebileceği bilinçdışının etkilerini meydana getiren mekanizmaları (hangisi olursa olsun) ortaya koymamış olmakla suçlanması söz konusu değildir.

Buna karşılık, Freud'un tam olarak neyi yapıp neyi yapmamış olduğunu bilmemiz çok önemlidir. Freud'un insan öznelerinde bilinçdışının etkilerinin ortaya çıkması, kontrolü ve dönüştürülmesi konusundaki yeni koşulları keşfetmiş olduğunu bilmemiz özellikle çok önemlidir. Bu başlı başına akıl almaz bir şeydir, bunlar olmasaydı biz Charcot'da, Bernheim'da, yani hipnozda kalırdık. Hipnoz ise hiçbir zaman kalıcı sonuçlar vermez, tabii söz konusu olan sonuçlar patolojik değilse.

Aynı şekilde, Freud'un neyi yapmamış olduğunu bilmemiz de çok önemlidir. Niçin? Kimi kişilerin kimi zaman iyi niyetini, kimi zaman ise kötü niyetini gösteren kuramsal yanlış anlamaları önlemek için. Böyle yanlış anlamalar ister iyi niyetli olsun ister kötü, tek bir şeyi gösterir: Bu kişilerin Freud hakkındaki bilgisizliklerini. İşin sıkıcı yanı, Freud hakkındaki bu bilgisizliğin, bilinçdışı konusunda sahte Freud kuramı kılığına girip, zincirleme sonuçlara yol açması, bu işi sadece psikanalizciler ve psikanaliz yapılanlarda değil, Freud'a ve psikanalize haklı olarak ilgi duyan herkeste yapmalarıdır.

8. Söylemiş olduğumu kafalarda canlandırmak için, bir ilk örnek alacağım: Amerikan psikanalizi diye adlandırılan akım (dikkatinizi çekerim, "Amerikan psikanalizi diye adlandırılan" diyorum, çünkü bu akım gerçekten Amerikan psikanaliz ekolü değildir, burada söz konusu olan Kuzey Amerika'da bundan bambaşka akımlar vardır). Bu akım psikanaliz çalışmasını "savunma mekanizmalarının analizi"ne ve "ego'nun güçlendirilmesi"ne indirger.

J. Lacan Freud'un düşünce ve pratiğinin bu yanlış yorumunu eleştirmek gibi çok takdir edilecek bir iş yapmıştır. Ben de gecikmeden aynı şeyi yapacağım. Freud'un bu yorumu, giderek gerileyen bir sapmadır, Freud'un düşüncesini psikolojinin, yani ahlakın bir kolunun içine düşürür. Bu, bireyin sosyal bakımdan yeniden eğitilmesi amacıyla yapılan ve bireylerin davranışlarını "normalleştirme" eğiliminde olan uygulamalarda kaçınılmaz, ama ciddi bir şeydir. Lacan pek haklıdır: Freud ruhuna ve pratiğine bu yorum ve pratikten daha yabancı bir şey olamaz. Herkesin bildiği gibi, Freud bireylerin kurtuluşuna her zaman büyük bağlılık göstermiş ve onları, topluma yeniden uyarlamaya boyun eğdirmek ama-

cıyla tedavi etmeyi reddetmiştir. Psikanalizin Sovyetler Birliği'ndeki tarihinde de, psikanalizi devrimin yeni değerlerinin hizmetine koşmak isteyen akıma karşı 1930'a kadar Freud'un bu dersini savunan koca bir başka akım olduğunu bilmekte yarar vardır.

9. Son söylediğimi güçlendirmek için ikinci bir örnek alacağım: Lacan'ın kendisi. *"Freudçu şeyin"*, yani Freud düşüncesinin özgüllüğünün tanınması için, kararlı bir şekilde uzun zaman yalnız başına amansız bir ideolojik kavga ve Freud'un en fazla önem verdiği değerlere, yani materyalizme, tanrıtanımazlığa ve özgürlüğe saygı gösterilmesi için ideolojik bir kavga vermiş olan büyük Fransız psikiyatrı J. Lacan'a ne kadar çok şey borçlu olduğumuzu hepimiz biliyoruz.

Bununla birlikte, J. Lacan bir insanın bütün yaşamını alabilecek olan bu kavgayla yetinmeyip Freud'un yapamamış olduğunu yapmaya çalışmış, yani *bilinçdışının bilimsel bir kuramını oluşturmak için uğraşmıştır*. Bunun için de, herkesin bildiği gibi, Saussure'ün dilbilimine ve Prag ekolü yazarlarının, öncelikle de Jakobson'un dilbilimini kendisine destek olarak almıştır. Lacan, Freud'un bize ne bırakmış olduğunu sözcüğün ilk anlamında, yani bilimsel anlamda, düşünmeye çalışmıştır. Lacan,*"bilinçdışının yapısı bir dilinki gibidir"* şeklindeki basit cümleyi yazarak bunu çok yürekli bir varsayım sayesinde yapabilmiştir. Bilinçdışı konusunda yeterince bilgili olan Freud ise hiçbir zaman böyle bir şey yazmamıştı. Oysa denemeye değmez mi? Lacan gerçek, simgesel ve düşsel olanı ayırt eden bütün bir kuram meydana getirerek devam etmiştir. Bilinçdışı konusunda yeterince bilgili olan Freud ise hiçbir zaman böyle, her şeyin bilinçdışına değil *simgesel olana* göre, yani dile ve kanuna göre, yani "babanın adına" göre

tasarlandığı bir kurama başvurmamıştı. Freud hiçbir zaman babanın adından, vb. bahsetmemişti. Hızla artıp çoğalmaya devam etmekte olan devasa bir yapının ayrıntılarına burada giremiyorum, çünkü bu yapı kendi menzilinin dışındaki bir nesnenin ancak peşinden gidebilirdi, çünkü bu nesne yoktu. Var olmayan, bilinçdışının *bilimsel* bir kuramını *bugün* oluşturma *olanağıydı*. Bu olanak belki yarın olacaktır, eğer olursa kesinlikle Lacan'ın kendisini de şaşırtacak biçimler alacaktır. Ama bugün böyle bir olanak bulunmamaktadır.

Öyleyse Lacan ne yapmıştı? Bilimsel bir bilinçdışı kuramını araştırmaya koyuldu, Freud'un yapamamış olduğunu yapmaya kalktı ve bilinçdışının bilimsel bir kuramını vermek yerine, dünyaya, şaşkın bakışlar arasında, *bir psikanaliz felsefesi* verdi. Burada psikanalizin felsefesi sözünü, Engels doğanın felsefesinden, tarih felsefesinden bahsederken böyle bilim kollarının var olmaya hakları olmadığını, çünkü nesneleri olmadığını söylerken kullandığı anlamda kullanıyorum. Kant'ın "nesnesi olmayan bilimler" adını verdiği (rasyonel tanrıbilim, kozmoloji ve psikoloji gibi) ve nesnesi olmayan *felsefelerden* başka bir şey olmayan şeylerin var olabileceği şeklindeki eski Kantçı dersi Lacan, Engels'in ve birkaç başka Marksistin ısrarla hatırlatmasına rağmen unutmuştu. Lacan akıl almaz bir psikanaliz felsefesi meydana getirmiş ve bu onlarca yıl boyunca psikanalizci olsun olmasın dünyadaki aydınları büyülemişti. Bu felsefe aydınları iki nedenden ötürü büyülemişti. Birincisi, Lacan'ın, ön plandaki içrekçiliğin [ezoterizm] ardına akıllı bir şekilde saklanmış güçlü bir düşünceye sahip bir filozof olmasından. İkincisi, Lacan'ın psikanalizden bahsetmesinden. Böylece Lacan iki ipte birden oynuyordu. Filozoflara Freud'un ne düşünmüş olduğunu

"*bildiği farz edilen*" usta güvencesini verirken, psikanalizcilere de düşünmenin felsefi bakımdan ne anlama geldiğini "*bildiği farz edilen*" usta güvencesini veriyordu. Lacan herkesi kandırdı ve büyük bir olasılıkla da, bu aşırı derecede düzenbazlığına rağmen, kendisini de kandırdı. Buna tek bir kanıt göstereceğim. Çalınan Mektup'la ilgili ünlü seminerinde, Poe'nun yazdıklarının titiz ve enfes bir tahlilini yaptıktan sonra, Lacan şu sonuca varır: "Demek ki, *bir mektup her zaman hedefine varır*." Bu, bir sessel imge [gösteren], lafız ve sessel imge olarak bilinçdışı felsefesinde aşırı derecede anlam ve yankı yüklenmiş bir sözdür. Bütün bir felsefe tarafından, varacağı yer tarafından değil ama, kader tarafından, dolayısıyla en klasik ereksellik tarafından desteklenen bu ifadeye ben şu materyalist tezle karşı çıkacağım: *Bir mektubun hedefine varmadığı da olur.*

Hem Freud'a ve dilbilime, hem de formel mantık ve matematiğe dayanarak, Lacan'ın ne çeşit bir felsefe imal edebildiği sorusuna gelince, bu bizi konumuzdan uzaklaştıracak bir sorudur. Burada sadece, en geniş kapsamıyla ele alındığında, uzun zaman Heidegger'le flört etmiş olan Lacan'ın felsefesinin, bana son tahlilde, onun bir değişkesinden başka bir şey olmayan yapısalcılıktan ziyade, mantıksal şekilcilik başlığı altında sınıflandırılabilir gibi geldiğini belirtmekle yetineceğim. Ben burada, zaten çarpık çurpuk ve felsefi bakımdan belirsiz olan, Lacan'ın bilinçdışının *bilimsel* bir kuramını meydana getirmek için düşündüğünü iddia ettiği nesne konusunda içinde bulunduğu belirsizliğin bedelini *felsefede* kuşkusuz ödediği bir eseri hakkındaki izlenimimi aktarıyorum. Bir felsefe, henüz var olmayan bir bilimin nesnesini düşünmek için felsefe olarak meydana gelirse, bu felsefenin be-

lirsiz tezler üzerinde bocaladığını düşünmek için bütün koşullar mevcuttur.

10. Sadece bir uyarı yapmak için Freud'a geri dönüyorum. Freud bize bilinçdışının bilimsel bir kuramını vermemiştir. Ama bize başka bir şey, sadece tedaviler sırasında toplanmış olan psikanaliz malzemesinin bir betimlemesini değil, aynı zamanda deneylerinin sonuçları üzerinde *düşünme* gibi inanılmaz derecede heyecan verici bir girişimi de vermiştir. Bu düşüncenin bilimsel bir kuram biçimini alamamış olması başka bir konudur. Ama yine de geriye, sözcüğün gerçek anlamında inanılmaz derecede kavrayışlı bir düşünce kalmıştır; işin en önemli noktası da burasıdır, bu düşünce bütün ayrıntıları inanılmaz bir dikkatle ele alan, bütün yeniliklere merakla eğilen ve *bitmez bir hareketlilik içindeki* bir düşüncedir. Gerçekten de, Freud'un ömrünün son günlerine kadar düşüncesinde, kavramlarında ve kendisinin genel "varsayımlar" diye adlandırdığı şeylerde değişiklikler yapmaya devam etmesi son derece kayda değer bir şeydir, oysa buna yeterince önem verilmemiştir. Freud'un düşüncesinde *değişiklikler yapmaya* devam etmiş olması, onun sistematize edilmiş ve tip olarak homojen kesin sonuçlar getiren, şu basit örnek uygun görülürse, 2 + 2 = 4 gibi tartışılmaz ve açık bilimsel bir kurama ulaşamamış olmasındandır. Buna karşılık, Freud'un düşüncesinde *değişiklik* yapmayı bırakmamış olması, onun kesin, yani *bilimsel,* yani üzerinde artık sadece yeni hakiki sonuçlar üretmek için çalışılması gereken bir sonuca vardığını asla kabul etmemiş olmasındandır. Hayır. Freud için hiçbir zaman hiçbir sonuç kesin olmamıştır. Bunun kanıtı onun sürekli temel varsayımlarını da değiştirmiş olmasıdır; burada söz konusu olan bilinçdışının ve belirtilerinin varlığı değil

(Freud bunların "hakikilik"lerinden hiçbir zaman kuşku duymamıştır), söz konusu varlığın kuramsal ifadesidir.

Buna karşılık, Adler ve Jung gibi, Freud'un bilinçdışının bilimsel bir kuramını meydana getirmiş olduğunu sananlar Freud'dan ayrılarak *bilinçdışı felsefeleri* imal etmeye koyulmuşlardır. Bu felsefelerin, değil Freud'un düşüncesiyle, Freudçu pratik tarafından derlenmiş olan olayların bütünüyle de pek ilgileri yoktu. Bunları imal edenler olguların kendisini görmezlikten geliyorlardı. Ama bilinçdışı felsefelerinde bilimsel bir kuramın eşdeğer meydana getireni olan felsefi bir kuramdan yola çıkıyorlardı; oysa bu temel nitelikte bir kesin sonuçtu ve buradan yeni sonuçlar elde etmek için yola çıkılabilir ve çıkılması gerekirdi. Bu kişiler kuramsal bakımdan kendilerinden geçmeye devam ediyorlar, olgulardan gittikçe daha fazla uzaklaşıyorlardı.

Buna karşılık, Lacan gibi, Freud'un farkında olmadan bilinçdışının bilimsel kuramını keşfettiğini ve artık bu içeriğe eksik olan biçimi eklemenin yeteceğini sanan biri de, işleri biçimsel olarak aynı şekilde yürüttü; aradaki tek fark, Lacan'ın Adler ve Jung'un yaptıkları gibi, kuramsal bakımdan bilinçdışının kaçınılmaz bir şekilde kendinden geçmiş bir felsefesini değil, genel olarak *psikanalizin felsefesini* yapmış olmasıydı. Söz konusu felsefe Freud'un düşüncesine, yazılarına ve psikanaliz malzemelerine çok daha yakın olmuştur. Ama Lacan da, *sanki elinde tartışma götürmez bir bilimsel sonuç varmış gibi* kendisi tarafından bu sonuç için uydurulmuş kuramsal bir biçimle işlerini yürütmüş ve sürekli olarak tartışma götürmez bir bilimsel kazanım olarak gördüğü şeyi temel alarak çalışmış, buradan yeni kuramsal sonuçlar elde etmeye uğraşmıştır. Gerçekte ise, Lacan'ın kuramsal sonuçları-

nın sadece felsefi olduklarını biliyoruz.

Ama şu tezada bakınız ki, tam da bundan ötürü, Freud'un düşüncesinin olağanüstülüğü üzerinde ısrarla durmak gerekir. Freud hiçbir zaman kendi öne sürdüğü kuramsal "varsayım"ları kesin olarak görmemiştir. Freud bundan vazgeçemez, zira sözcüğün gerçek anlamında yaptıklarını ve gözlemlediklerini düşünmeye çalışır. Ama Freud hiçbir zaman kendi varsayımının kesin, yani gerçekten bilimsel olduğunu düşünmez. Bundan ötürü de, varsayımlarında ömrünün sonuna kadar değişiklikler yapar. Akla aykırı gelebilecek bir şekilde, Freud'un hakikaten bilimsel olan kafası, eleştirisi, dogmalara karşı olması kendisini, tartışma götürmeyecek ve etkileyici bir yöneşme [konverjans] içersinde bulunan olguları anlayabilmek için, varmış olduğu geçici formülasyonları sözcüğün gerçek anlamında *bilimsel* olarak nitelemekten içgüdüsel olarak sakınmasında göstermektedir.

Freud'un bütün yapıtının sözünü ettiğim varsayımdan yola çıkarak bir kere daha okunmasının, hem derin bir şekilde bilimsel hem de inanılmaz bir şekilde temkinli bir düşüncenin; hem sarsılmaz hem de çokbiçimli bir düşüncenin, hem devamlı aynı şeyi söyleyen ve derinleştiren hem de bunu her seferinde yenilenmiş ve her seferinde var olanı altüst eden biçimlerde söyleyen bir düşüncenin *paradoksunun zorunluluğunun* anlaşılmasını sağlayacağını düşünüyorum. Freud'un bize kalıcı olarak ne getirdiğini anlamak, söz konusu kalıcı olana vermiş olduğu biçim, sözcüğün gerçek anlamında bilimsel bir kuram olmasa da, ancak bu açıklayıcı varsayımı başa geçirerek Freud'un düşüncesini ele almak şartıyla mümkündür.

11. Gerçekten de, Freud'un düşüncesinde hiçbir zaman

değişmemiş olan belirli sayıda "çekirdek" vardır.

Bunlardan ilki *çocuk cinselliğidir*. Öncelikle hipnoz çalışmalarının ve hipnoz üzerine yapılan çalışmaların sonuçları, sonra tedavi sonuçları, ayrıca rüya çözümlemeleri, Freud'un yaşıtları bakımından utanç verici olan bir gerçeğin hızla ortaya çıkmasını sağlamıştır. Söz konusu gerçek, ki hâlâ utanç vericidir, aşırı gelişmiş bir biçimde, yani yetişkinin cinselliğinden sonsuz derecede daha fazla gelişmiş durumda bulunan, Freud'a çocuğun yetişkinin aksine, "bolşekilli [polymorphe] bir sapkın" olduğunu söyletecek derecede bir çocuk cinselliğinin varlığıdır.

Çocuk cinselliği, çocuktaki bu "bolşekilli sapkınlık" bir varsayım değil, olgudur. Durumdan haberi olan her gözlemci bunu kendi civarındaki süt bebeklerinde, bebeklerde ve küçük çocuklarda kendi deneyimiyle görebilir. Çocukla ilgili her türlü ahlaki ideolojinin aksine, küçük çocukların dünyası kendiliğinden ve doğal bir biçimde cinsellik tarafından büyülenir; burada söylemek istediğim gözlemlenebilir nitelikteki *cinsellik uygulamalarıdır*. Herkesin çevresinde gözlemleyebileceği, oysa bu kadar uzun bir süredir yadsınan bu basit olguyu Freud yorumlayarak bilinçdışının bu sansürün, yani *itilmenin*, etkisiyle zorunlu bir şekilde ilişki içinde olduğunu söyler.

Ama Freud sadece, gözlemlenebilir, yani nesnel olan çocuk cinselliğinden bahsetmemiştir. Ayrıca bebeklerin ve çocukların *öznel cinselliğinden* de bahsetmiştir. Bu da anlaşılabilir bir şeydir, çünkü özellikle çok küçük çocuklardaki, hattâ bebeklerdeki cinsellik uygulamalarının, o yaşta kuşkusuz ki bilinçsiz olan, *arzulara* denk düşmeden meydana geldiklerini düşünmek zordur.

Her zaman çok basit, ama o kadar da güçlü bir şekilde düşünen Freud, bu durumda *çocuk cinselliğinin varlığının bilinçdışı arzularla bağlı olduğu* sonucuna vardı.

Oysa, bu keşifte bizim için dikkat çekici olan, sanabileceğimizin aksine, Freud'un keşiflerini benim benimsemiş olduğum sunma sırasına göre yapmamış olmasıdır. Freud'un bebeklerin ve küçük çocukların bilinçsiz öznel cinselliği fikrine varması onların nesnel cinselliklerini gözlemeyerek olmamıştır. Tam tersine, Freud küçük çocukta bilinçsiz cinsel arzular olduğunu keşfetmiş (bu keşfi *yetişkinlerin* tedavi materyallerinde yapmıştır!) ve bu varsayımdan yola çıkarak bebeklerde ve küçük çocuklarda nesnel cinsel uygulamaların varlığı gözlemlenmeye başlanmıştır. Bugün biz bütün bunları doğal olarak görmeye alışmış durumdayız; bu arada Freud'un keşiflerinin sırasını da, o akıldışı paradoksuna rağmen (çünkü Freud her türlü deney pratiğine ters bir biçimde, görülmemiş olandan, gözlemlenemez olandan –çocuğun cinsel arzuları– görülene, gözlemlenebilene –küçük çocukların ve süt bebeklerinin cinsel uygulamaları– gitmekteydi) doğal görmekteyiz. Oysa Freud zamanında bunların hiçbiri doğal değildi, tam tersine "ahlaki" bakımdan utanç verici bulunuyordu. Daha da beteri, nesnel olarak gözlemlenemeyenden yola çıkarak nesnel olarak gözlemlenebilene doğru gitmek "bilimsel bakımdan"utanç verici bulunuyordu. Böyle bir şeyin olabilmesi için, Freud'un inanmış olduğu gibi, dolaysız olarak gözlemlenemeyenin (burada söz konusu olan, yetişkinlerin psikanalizinden yola çıkarak bütün küçük çocuklarda bilinçsiz cinsel arzuların varlığıdır) kendisinin, tedavi uygulamasında, yani aynı yetişkinlerin psikanalizi sırasında dolaysız bir şekilde gözlemlenebilir değilse, en azından tanınabilir olduğunu kabul etmek şarttı.

12. Görüldüğü gibi, birinci çekirdek bilinçsiz çocuk cinselliği konusudur, yani bilinçdışı "düşüncelerin" veya bilinçdışı "arzuların" bütün insan bireylerinde var olduğudur.

Birincisi tarafından ortaya çıkarılan ikinci çekirdek söz konusu bilinçdışı cinsel arzulara inanılmaz bir toplumsal *sansür* uygulanmakta olduğu fikridir. *Toplumsal* diyorum, zira Freud'un ilk küçük çocukluktaki bilinçsiz cinsel arzuları keşfettiğini kamuoyuna açıklamasıyla birlikte, psikoloji ve tıptan ahlaka, dinden politikaya kadar bütün işbaşındaki güçler onun keşfine karşı şiddetle ayağa kalktılar. İnsan kendini Galileo'nun mahkûm edildiği engizisyon mahkemesinde sanabilirdi. Ama işin en önemli yanı bu değildir. Bütün güçlerin hep birlikte Freud'un üzerine yürümelerinin nedeni, o zamana kadar, yani Freud'a kadarki bütün insanlık tarihi boyunca, Freud tarafından keşfedilen ve her zaman var olmuş olguların *var olabilecekleri* fikrini kuvvet, yıldırma ve şantaj yoluyla sansür etmeyi başarmış olmalarıydı. Ama işin en önemli yanı bu değildir. Eğer toplumda, tam da küçük çocuktaki bilinçsiz cinsel arzuların varlığına yönelik olan bu inanılmaz toplumsal sansür gücü varsa, küçük çocuğun, bütün küçük çocukların bu inanılmaz sansürden kurtulmaları düşünülemezdi. Dolayısıyla Freud'un aklına da, küçük çocuktaki cinsel arzuların sadece (zaten farkında olmadığı) toplumda değil, ama kendi ruhsal yaşamında da söz konusu sansürün fantazmatik etkilerine, itilmeye takıldığı fikri geldi. Bu durumda Freud, küçük çocuktaki bilinçsiz cinsel arzuların itilmesi gücünün de *bilinçdışı bir güç olduğu* fikrine vardı.

Bir kere daha belirteyim, en şaşırtıcısı, Freud'un sonuca varmak için benim göstermiş olduğum yolu izlememiş olmasıdır. Freud yola nesnel toplumsal itilmeden (bahsetmiş ol-

duğum ideolojik devlet aygıtları, yani aile, okul, kilise, vb. tarafından uygulanır) çıkmamıştır. Tam tersine, Freud, küçük çocuktaki bilinçsiz cinsel arzular üzerinde yıldırma, şantaj ve yasaklama gücünü kullanan bilinçdışı itilmenin varlığını, tedaviden elde edilmiş materyali çözümleyerek sözcüğün gerçek anlamında bulmuş, gözlemlemiş ve keşfetmiştir. Burada da Freud'un izlediği yol "bilimsel olarak" utanç vericiydi, içeriden dışarıya, görülmeyenden görülene, gözlemlenemeyenden gözlemlenene doğru gidiyordu; buradaki tek ihtiyat kaydı, Freud'un, tamamen haklı olarak, tedavideki deneysel uygulamada *tamamen nesnel bir şekilde*, bilinçdışının kendisinin varlığını değilse, en azından bilinçdışının etkilerinin varlığını gözlemleyebildiğini söyleyebildiğidir. İyi bir materyalist bilim adamı olarak sonuçları gözlemliyor, bu sonuçlara yol açan bir "neden" olması gerektiğine inandığından, göremese bile onlara bir neden tahmin ediyordu. Bu konuda çok iyi bilimsel iş arkadaşları vardı, zira hepsi fizikçi, kimyacı ve biyologdu ve bunlar bilimlerini tahmin ettikleri, ama *göremedikleri* nedenler üzerine kurabiliyorlardı. Daha da iyisi, göremedikleri bir nedenin var olduğunu varsayarak *onu görmeyi başarıyorlardı*. Görmeyi başarınca da, gördükleri neden her zaman görmeyi öngördüklerinden farklı oluyordu. Sonuçların nedeni her zaman bilimin önünden kaçar, zaten bütün bilimleri öznel bakımdan yaşatan da budur.

Freud bütün bunları biliyordu. Bundan ötürü de kendisini her zaman bir *doğa* bilimleri bilginine benzetti –Lacan'ın yaptığı gibi matematikçi ya da mantıkçıya değil– ve bunda yüzde yüz haklıydı. Freud kendisini bir doğa bilimleri bilginine o kadar benzetti ki, günün birinde psikanalizin nöroloji, biyokimya ve kimyayla birleşeceğine inanıyordu ve bunu

belirtmekten hiçbir zaman geri durmadı. Çünkü Freud keşfinin *bir doğa biliminin nesnesi* haline gelebileceğini biliyordu (burada Marx'ın, tarihsel materyalizmin esas olduğu şey, bir "*doğa bilimi*" olarak kabul edilmesi gerektiğini, çünkü tarihin doğanın bir parçasını oluşturduğunu, çünkü dünyada doğadan başka hiçbir şey bulunmadığını söylediğini hatırlatayım). Ama Freud bir keşfin bilim *haline gelmesinin kararnameyle* olmadığını da biliyordu. Doğada yapılmış bir keşfin böyle bir dönüşüme uğrayabilmesi için yerine getirilmesi gereken bazı nesnel koşullar bulunduğunu biliyordu. Freud bu koşulların kendi zamanında bir araya gelmemiş olduklarını biliyordu. Söz konusu koşulların günümüzde de bir araya gelmemiş olduklarını, ancak, hem insan vücudunun ve beynin nöro-kimya-biyolojisindeki (Freud'un sezinler gibi olduğu yan), hem de tarihsel materyalizmdeki (Freud'un sezinleyemeyeceği yan) son gelişmeler bakımından ciddi ümitler bulunduğunu ekleyeyim. Çünkü deneyim, bir keşfin, ancak kendi keşfiyle var olan öteki bilimler arasında *kuramsal bağlar* kurabildiği zaman gerçekten bilim haline geldiğini göstermektedir. Bu durum örneğin biyoloji için DNA'nın keşfiyle meydana gelmektedir. Biyolojinin keşifleri bu keşiflerin kendi aralarında ve başka bir bilimle, biyokimya alanıyla kuramsal bir bağ kurulduğu an bir bilim halini almıştır. Söz konusu bağ ilkesel olarak DNA'nın keşfiyle kurulmuştur. Aynı şey Freud keşifleri için de cereyan edecektir. Ancak işler kesinlikle çok daha karmaşık olacaktır.

13. Freud'a, küçük çocukta bilinçsiz cinsel arzuların varlığına geri dönüyorum. Arzudan bahsetmek doğal olarak bu arzunun nesnesinden bahsetmek demektir. Cinsel arzudan bahsetmek de doğal olarak cinsel nesneden bahsetmek demektir.

Bu durumda, küçük çocuğun bilinçsiz cinsel arzularının cinsel nesneleri kimlerdir? Yakınları ve kendisi. Buradan yola çıkarak (sunumun anlaşılırlığı bakımından, bir kere daha Freud'un deneylerinde izlemiş olduğu sırayı tersine izlemeye mecbur kaldığımı hatırlatayım) Freud'un açıkladığı şekliyle çocuk cinselliği "kuramı" bütünüyle anlaşılabilir. Küçük çocuk kendisini cinsel nesne olarak alır (oral ve anal evreler), ama bunun yanı sıra annesini de cinsel nesne olarak alır ve annesini cinsel nesne olarak alarak da, belirli bir süre sonra (Freud'un "Oidipus ilişkisi" diye adlandırdığı şey oluşunca) sonunda babasını *da* cinsel nesne olarak alır, ama bu sefer bilinçsiz bir şekilde onun ölmesini istemek için. Çünkü annesinin sadece kendisine kalmasını istemektedir ve annesi babasının olduğundan babanın ölmesini ister. Bütün bunlar küçük çocuktaki bilinçsiz cinsel arzuların içinde cereyan eder. Aslında bu, toplumsal sansüre rağmen herkesin uzun zamandan beri bildiği bir hakikattir. Örneğin Sophokles adındaki şair bu çatışmayı sahneye koymuştur; örneğin, Freud'u tanıması olanaksız olan Diderot adındaki yazar küçük çocuğun "annesiyle yatıp babasını öldürmek istediğini" pekala yazabilmiştir; bu farkına varılmamış bir cümledir, ama Freud bu cümleyi kaydetmiştir ve nedeni de anlaşılmaktadır.

Bütün bu diyalektikte heyecan verici olan, ana babaların da, tıpkı küçük çocuk gibi nesnel ve toplumsal varlıklar oldukları, her birisinin görme, dokunma, işitme özelliklerine sahip olduğu, yani nesnel davranışı gözlemleyebildiği ve onların nesnel davranışlarının da tarihsel materyalizmin bilimsel ilkeleri temel alınarak irdelenebileceğidir.

Bütün bu hikâyede daha da heyecan verici olan, küçük çocuğun bilinçsiz cinsel arzularında cereyan edenin kaçınılmaz

bir şekilde ailenin nesnel durumuyla nesnel ilişkileri olduğudur. Bugün bundan, bilimsel zekâları ahlaki, dinsel veya politik iradeleri tarafından sınırlanmış olanlar dışında, kimse kuşku duymamaktadır. Ancak, nesnel ilişkiler bulunması başka şeydir, bu ilişkilerin *bilimsel bir kuramına* ulaşmak başka. Freud böyle bir şeye kalkışmak için fazla alçakgönüllü, yani var olan olanaksızlık koşullarının fazla bilincindeydi. Ama en azından bu ilişkilerin varlığını gözlemlemişti ve (çok iyi olmasalar veya kötü de olsalar, "uygarlık" diye adlandırdığı şeyle ilgili kitaplarının, yani *Totem ve Tabu* ve *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin kanıtladıkları gibi) *bu ilişkilerin var olduğuna* ve günün birinde bilinçdışının etkileri bilimsel olarak açıklanmak istendiğinde bunların göz önünde tutulması gerektiğine tamamen inanmıştı. Freud gerçek bir bilimsel araştırmacıydı: Araştırmasının nesnesinin *bütün* varoluş koşullarını göz önünde tutuyordu. Bundan ötürü de, bundan çok az, fazla az söz eden Lacan'ın aksine, *sadece* bundan bahseden Reich'ın aksine, Freud ailenin, ahlakın, dinin, vb. şeylerin varlığını en geniş ölçüde hesaba katıyordu. Kısacası bunlar benim küçük çocuğun üzerindeki, dolayısıyla küçük çocuğun bilinçsiz cinsel arzuları üzerindeki, bilinçdışı itilmenin üzerindeki etkiler dediğim şeydir, devletin ideolojik aygıtlarının varlığıdır.

14. Buradan yola çıkarak, Freud'un düşüncesinin nasıl geliştiği anlaşılabilir. Oral ve anal evrelerden sonra (bu evrelerde küçük çocuk kendisini kendi bilinçsiz cinsel arzusunun nesnesi olarak alır) küçük çocuğun başka bir kişiyi, annesini, açık ve belirtik bir şekilde bilinçsiz cinsel arzusunun nesnesi olarak aldığı genital evre gelir ("kısmi nesne"den "tam nesne"ye geçilir). Küçük çocuk annesini cinsel nesne olarak alarak genital evreye geçer. Bir gerileme meydana gelmesi durumunun dı-

şında, çocuk bütün genç çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik yaşamını bu evrede geçirecektir. Ama bilinçsiz cinsel arzuların annenin üzerine kilitlenmesinin karşılığı babaya duyulan nefrettir; söz konusu nefret, itilmenin kökeninde yer alan sansürün bir temsilcisi gibidir. Böylece küçük çocuk, Freud'un Oidipus diye adlandırdığı, o ilginç *üçlü çelişkiyi* yaşamaya başlar. Cinsel arzu nesnesi olarak annesini ele geçirmek için babasını "fantazmatik" bir şekilde öldürmek ister, ama babasını gerçekten öldüremediğinden babasını fantazmatik bir şekilde "içine atar", yani babasını bilinçdışına ötekilerden farklı bir kişi, itilme sağlayan sansür kişisi olarak yerleştirir. Bu, Freud'un *üstben* diye adlandırdığı şeyin kökenidir. Küçük çocuk, Freud'un "Oidipus'un ortadan kaldırılması" diye adlandırdığı bu zor "görüşmenin" sonuna geldiğinde (ki her zaman gelemez, bu da nevrozlara ve bazı psikozlara yol açar), babasından, bir tür barış yapmayı başararak ondan annesine bilinçdışı bir şekilde sahip olma iznini koparır. Küçük çocuğun babasıyla yaptığı bu barışa üstbenin ortaya çıkması denir. Küçük çocuk baba "imago"sunun temsil ettiği o toplumsal ve fantazmatik sansür makamını "içine atmayı", yani kısmen silahsızlandırmayı başarmıştır. Böylece fantazmatik ve bilinçdışı baba imago'suyla, dolayısıyla içinde bulundukları o acayip üçlü çelişkiyle "barış yapmayı" başarmıştır. Artık, pek kırılgan da olabilecek bu güçle donanmış olarak yaşama doğru yürüyebilir.

Ancak, bu barış, bu antlaşma çocuk için bir gün, "anne gibi bir kadına sahip olan", sadece bilinçsiz bir şekilde değil, bilinçli bir şekilde ve herkesin önünde, düğünde veya toplumun yasaları buna izin veriyorsa, bir aşk ilişkisi özgürlüğünde onu arzulayan ve ona sahip olan "baba gibi bir erkek" olma konusundaki tek şanstır. Bu gücün çok kırılgan olabilece-

ğini söylüyorum, zira Oidipus konusunda görüşmeler yeteri kadar doğru bir şekilde yürütülmediyse, küçük çocuğun bilinçdışında barış uygun bir şekilde gerçekleştirilmediyse (aslında hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilmez) çelişki öğeleri çocuğun bilinçdışında var olmayı sürdürür ve bu da Freud'un *nevrotik* oluşumlar dediği şeye yol açar. Freud *psikozların* ise Oidipus öncesi bir dönemden kaynaklandıkları kanısındaydı. Oidipus görüşmeleri başarılı olmadığı ölçüde, psikozlu küçük çocuk, daha sonra da psikozlu adam, yani deli Oidipus öncesi nesne ilişkilerine saplanıp kalır ve bunlar çok geçmeden gerçeğin icaplarıyla (Freud buna "gerçeklik ilkesi" der) çelişkiye düşer, yani gerçeği yadsır, bu da pek bilinen "benlik bölünmesi"ne (*Ichspaltung*) varır. Lacan bu konuda Freud'u yanlış anlayarak söz konusu bölünmenin "bilinçdışının öznesinin" tümünü tanımladığını kabul etmiştir. Oysa Freud hiçbir zaman ne "bilinçdışının öznesi"nden bahsetmiştir ne de doğal olarak, bir "özne" olarak bilinçdışından.

Buradan yola çıkılarak Freud düşüncesinin olağanüstü kapsamı anlaşılabilir. Çünkü Freud'un keşfettikleri sadece süt bebekleri ve küçük çocuklar için değil, ergenler ve yetişkinler için de, sadece cinsiyeti erkek olan bireyler için değil, cinsiyeti kadın olan bireyler için de, sadece açık bir cinsiyeti olan bu adı geçen bireyler için değil, eşcinseller ve bütün sapkınlar için de, sadece nevrozlular için değil psikozlular için de geçerlidir. Küçük kızlarda Oidipus biraz daha karmaşık bir biçim alır, çünkü ekarte edilmesi gereken nesne annedir, oysa anne aynı zamanda ilk cinsel arzu nesnesidir de ve dişil Oidipus durumunda *anne itilme sağlayan sansürün temsilcisi değildir*, bilinçdışı itilmenin nedeni olan sansür baba tarafından temsil edilir ve küçük kız bilinçsiz bir şekilde babayı, ya-

ni her türlü arzuyu yasaklayanı arzular.

Freud düşüncesinin dâhice paradoksu, *sadece* "yaşamları düzgün gitmediği için" kendisine gelen sıradan öznelerle yaptığı tedavi *deneylemesiyle* [expérimentation] bütün bunların yolunu açmış olmasıdır. Üstelik bütün bunlar, belirlenmiş saatlerde hastalarına kapıyı açarak onların bir divana uzanmalarını sağlayıp kendilerini dinleyen Viyanalı bir Yahudi doktorun sakin muayenehanesinde cereyan ediyordu.

15. Ama Freud düşüncesinin en şaşırtıcı paradoksu hiç kuşkusuz *bütün bunların yolunu açmasına rağmen* kendisinin gerçekten bu yola girmemiş olmasıdır. Freud sadece yetişkinlere psikanaliz yapıyordu. Hiçbir zaman küçük çocuklara psikanaliz yapmadı. Küçük Hans'a ... Babası tarafından psikanaliz yapıldığı, Freud'un da babasına danışmanlık yaptığı bilinmektedir. Oysa, Freud'dan bu yana çocuk psikanalizi dev adımlar atmış ve Freud'un öngörülerini bütünüyle doğrulamıştır. Örneğin, sözcüğün gerçek anlamında bir psikozluya hiçbir zaman psikanaliz yapmamıştır; Anna O. bir psikozlu olarak kabul edilebilir, ama onun tedavisi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu da Freud'un şaşkınlığa ve zihin karışıklığına düşmesine sebep olmuştur. Başkan Schreber'e ise Freud psikanaliz yapmamış, onun yazılarına psikanaliz uygulamıştır, ki bu ikisi aynı şey değildir. Hiçbir zaman yazışma yoluyla psikanaliz yapılamaz, çünkü, Lacan'ın söylediklerine rağmen, böyle bir şey yapıldığında mektupların *asla* hedeflerine varmayacaklarını biliyoruz. Kimse kusura bakmasın ama, bir psikanalizin başarılı olabilmesi için, her türlü *mektubu* bir araç olarak görmeyi reddetmesi gerekir. Oysa Freud'dan bu yana psikozluların psikanalizinde büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Oysa bu korkunç zor bir iştir, çünkü

burada aktarım, "benliğin bölünmüş olması" nedeniyle, pratik olarak olanaksızdır; bu durumda, aktarım olmasını sağlayabilmek için akla gelmedik kurnazlıklar bulmak gerekir. Nitekim bu konuda bazı psikanalizciler, hattâ ve daha doğrusu daha ziyade resmen psikanalizci olmayan kişiler bu konuda bir çeşit dehadırlar. Psikanalizci olmayanlar daha çok dâhilik gösterirler, zira kafaları tedavi kurallarıyla dolmamıştır. Çünkü genellikle bu kurallar psikoz hastasıyla aktarım sağlanmasında ilk defa kullanılacak yeni biçimler bulmayı engeller. Aynı şekilde, eşcinsellerin ve sapkınların psikanalizi de geliştirilmiştir. Freud'dan sonra edinilen bütün deneyimler Freud'un varsayımlarını tamamen doğrulamıştır.

Başlangıçta tek başına olan, daha sonra da birkaç dostunun ve meslektaşının yardım ettiği, onların da en iyilerinin onu terk edip Freudçu olmayan ekoller kurdukları bir adam, karşısına nevrozlu yetişkinler arasından seçilmiş hastalardan başka kimse geçmemiş olan bir adam, nasıl olup da çocukların, psikozluların, eşcinsellerin ve sapkınların psikanalizinin yolunu açabildi? Bu ilk defa sorulan bir soru olabilir ve mucizeye inanmak insanın aklına gelebilir. Gerçekten de, bütün büyük kâşifler gibi kendisinden nefret edilen Freud, düşüncesinin mucizevi sınırsız gücüne dayanır gibi görünen bir çeşit aykırı dinin nesnesi olmuştur.

Oysa söz konusu mucizenin sırrını bize bizzat Freud vermiştir. Freud *bilinçdışının çok fakir olduğunu* söylemekle yetinmiştir. Böylece Freud hem hakikati hem de çok basit bir şeyi söylemiştir. Freud şunu söylemek istiyordu: Bilinçdışı çok fakirdir, çünkü *çok basittir*. Bilinçdışı, açıklamamda saymış olduğum, az sayıda öğeden oluşur. Bu temel öğelerin sayısının iki elin parmaklarını geçmediği, çok sınırlı sayıda oldukları bir

gerçektir. Bilinçdışının temel öğelerinin çok basit olduklarını söylemek hiç de sizin bilinçdışınızın ve de benimkinin basit oldukları anlamına gelmez; tam tersine, bunlar çok karmaşıktır, olağanüstü derecede karmaşıktır. Bilinçdışının temel öğelerinin karmaşıklığı bu basit öğelerin bileşme tarzının karmaşıklığından ileri gelir (bu öğelerin her biri yüksek veya düşük yoğunlukta olabilir, Freud bunu "*ilkel duygulanım [affect]*" diye adlandırır). İlkel duygulanımın sıfırla sonsuz arasında değişebileceği bilinince, sonsuz sayıda bileşmenin de olanaklı olduğu, dolayısıyla sonsuz derecede çeşitlilik göstereceği görülür. Bu nedenle de hiçbir bilinçdışı ötekine benzemez.

Ama Freud'un, *hem* kendisinin karşı karşıya kalmamış olduğu sorunların varlığını, *hem de* bu sorunların kuramsal ve pratik çözümünü doğaüstü gibi gelen bir kolaylık ve önseziyle *öngörebilmesi,* söz konusu öğelerin "fakirliği", yani basitliği sayesindedir. Freud bu konuda da, öteki doğa bilimleri ve tarihsel materyalizm bilginlerinden kendisini ayırt edecek bir şey yapmamıştır; onlar da Freud gibi, ellerindeki öğelerden (bu öğeler her zaman az sayıdadırlar, bunun tersini ne biyologlar söyleyebilir, ne fizikçiler ne de kimyacılar) yola çıkarak bilmedikleri yolları açabilirler ve bu yollar daha sonra devamcıları tarafından tanınabilir.

16. Bu alanda daha ileri gitmeyeceğim. Konu zaten basit olduğundan bu işi okuyucunun kendisi de yapabilir. Buna karşılık, bitirmek için, yukarıda söylemiş olduğuma, yani Freud'un bilinçdışının *bilimsel* bir kuramını meydana getirmeye kalkışmadığına, *çünkü* bunu yapamayacağını *bildiğine* dönmek istiyorum.

Bu farkındalık Freud'un yapıtının her yerinde yer almaktadır, eğer *büyük harflerle* söylemem uygun düşerse, bu söz

konusu mektupların bütün yollananlara varmadığını göstermektedir; özellikle de, mektup ve yollanan konusunda bilgili olduğunu iddia eden Lacan kendisine yollanan mektubu almamıştır, mektup, gözünün önünde olmasına rağmen yolda kaybolmuştur.

Okuyucunun sabrını taşırmamak için, çözümlememi Freud'un iki kavramıyla sınırlandıracağım.

Önce *tepi* kavramını alalım. Bu oldukça ilginç bir kavramdır, zira Freud hiçbir zaman onun tatmin edici bir tanımını verememiştir. Ama bu durum bu kavramın metapsikoloji "kuram"ında ve pratikte "işlemesini" engellememiştir. Bu kavramı tanımlamak niçin böyle olanaksızdır? Bunun nedeni, belirsiz olması değil, onun kesinliğini kuramsal olarak düşünmenin olanaksızlığıdır. Bu kavram tanımını içgüdüyle, yani biyolojik mahiyette bir gerçek olan olanaksız farklılığında arar. Olanaksız olduğunu söylüyorum, zira Freud'a göre, ondan farklı olmasına rağmen, tepiyle (*Trieb*) biyolojik bir gerçek arasında derin bağlar vardır. Freud, tepinin (her zaman cinseldir) somatik [bedensel] olanın psişik [ruhsal] olana gönderdiği bir "temsilci" gibi olduğunu, "*somatik olanla psişik olan arasındaki sınırda yer alan bir kavram*" olduğunu söyleyerek işin içinden sıyrılır. Bu bilgi açıktır. Ama aynı zamanda bu bilgiyi düşünmek için Freud bir eğretilemeye ("temsilci") başvurmak ya da söz konusu şeyi değil kavramın kendisini ("somatik olanla psişik olan arasındaki sınırda yer alan bir kavram") düşünmek zorunda kalmıştır! Bu da, o kadar açık bir şekilde gösterilmiş olan nesneyi bilimsel olarak düşünmenin olanaksızlığının fark edilmesini sağlamaktadır. Zaten, sözü edilen "sınır"ın ötesinin biyolojik gerçeği göstermesi çok dikkate değer; bilinçdışının bilimsel kuramının ya-

pılmasına olanak sağlayacak olan keşifler günün birinde, tarihsel materyalizm tarafından kabul edilen gerçekle bağlantı içinde, buradan gelecektir.

Son olarak da *fantazm* kavramını alalım. Bu kavramı küçük çocuğun "fantazmatik" bir şekilde babasını öldürmek ya da annesine bir âşık gibi sahip olmak istediğini söylerken görmüştük. Bu da fantazmın nesnel gerçekten başka bir şeyi belirttiğini çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu, "duyular tarafından algılanmamakla birlikte" hiç de daha az nesnel olmayan başka bir gerçektir (Freud şöyle yazar: "Bilinçsiz arzuları bir *gerçek* olarak kabul etmek mi gerekir? Bilemiyorum... En son ve en hakiki dışa vurma biçimlerine getirilmiş bilinçsiz arzularla karşı karşıya kalınınca, insan *psişik gerçeğin maddi* gerçekle karıştırılmaması gereken özel bir varoluş biçimi olduğunu söylemek zorunda kalıyor"). Dolayısıyla fantazm *kendine özgü* bir gerçektir. Fantazm arzuyla bağlantılıdır. Fantazm bilinçdışıdır. Fantazm, çok ciddi bir şeyin cereyan ettiği ya da hiçbir şeyin cereyan etmediği bir çeşit "fantezi", "senaryo", mizansendir. Çünkü her şey aşırı bir duygulanımsal (ilkel duygulanım) gerilim içindeki hareketsizlik içinde cereyan eder ve kendileri de birer arzu veya yasaklama fantazmı olan kişileri ("imago'lar") karşılıklı konumlarında sözcüğün gerçek anlamında dondurup bırakır. Görüldüğü gibi, fantazm demek *çelişki* demektir, çünkü bir şey cereyan etmekte, ama hiçbir şey olmamaktadır, her şey hareketsizdir ama yoğun bir gerilim içinde hareketsizdir ve bu hareketsizlik hareketsizliğin karşıtıdır, her şey arzudur ve her şey yasaklıdır. Son olarak, fantazm fantazmlardan, yani kendi kendinden oluşan bir bütündür, yani kendi sonuçsuz tekrarıdır. Burada Freud düşüncesinin temel konuları bulunur: bilinç-

dışına özgü olan *tekrarlama içgüdüsü*, bilinçdışının *çelişki ilkesi* konusundaki *tam tınmazlığı*. Burada Freudçu bilinçdışı kuramının en gelişmiş noktasına varılır. *Freud'da fantazm kavramı, bütün genişlemesi ve bütün içlemiyle bilinçdışı kavramından başka bir şey değildir.* Ama bu arada Freud'un fantazm ile son derece kesin bir şeyi, maddi olmamakla birlikte var olan ve yanlış anlaşılmasının mümkün olmadığı bir gerçeği, kendi nesnesinin varlığı olan maddi bir gerçeği belirttiğini anlamak gerekir. Ama aynı zamanda, söz konusu gerçeğe Freud'un verdiği adın, başka türlü söylersek, Freud'un düşünmek için kuramının en yüksek noktasına vardığı zaman bilinçdışına verdiği adın bir eğretilemenin adı olduğunu, fantazm olduğunu da fark etmek gerekir.

Freud'un tepi ile ilgili sözünü, somatik olanla psişik olan arasındaki sınırda yer alan bir kavramı alıp Freud'da fantazmın da bilinçdışı kavramı olduğunu, ama bilinçdışının *bilimsel* kavramı olmadığını, çünkü bir eğretileme olduğunu, ama buna karşılık bu kavramın *bizler için*, henüz bilim haline gelmemiş, gelecek bir bilim olan kuramsal bir oluşumu ayıran *sınır* kavramı olabileceğini söyleyeceğim. Çünkü, Tanrı'ya şükür, söz konusu kuramsal oluşum ile bilim arasında en azından biraz fantazm, bilim olmaya ulaşmış olma yanılsaması, ve fantazm çelişkili olduğundan, biraz da bilim olmaya sonunda ulaşma arzusu vardır.

17. Marx'ın dediği gibi, sonuçlar ortaya çıkmakta gecikmeyecektir. Spinoza'nın dediği gibi, ebedi hakikatleri bulmak için zamanımız bol. İkisi aynı şey.

Ek:
"Doktor Freud'un Keşfi" Hakkındaki Yorumlarından Sonra Élisabeth Roudinesco'ya Mektup

Aşağıda, başlangıçta Tiflis kolokyumu için Léon Chertok'a yollanmış olan "Doktor Freud'un Keşfi" başlıklı makalenin ilk taslağı hakkındaÉ. Roudinesco'dan ayrıntılı bir eleştiri aldıktan sonra L. Althusser'in ona yolladığı mektubu bulacaksınız[1].

12.8.76 Gordes

Çok sevgili Élisabeth;

Bu lezzetli, aklı başında ve cömert eleştiriyi okumak benim için büyük zevk oldu! Tatilinde beni okuyup yanılgılarımı düzeltmeye zaman ayırdığın için sana teşekkür ederim.

Her halükarda bana bu yazıda değişiklikler yapmam için gerekenleri veriyorsun; tabii yaparsam, zira Freud hakkında benden daha iyi konuşacak o kadar çok insan var ki. Yalnız ben bu yazıyı Tiflis'teki Sovyetler için, biraz da bulanık kafaları ıslah etme art düşüncesiyle yazdım. Ama bu her şeyi açıklamaya yetmez, çünkü Freud ve Lacan kuramı konusun-

1) Bu bölümle ilgili giriş yazımıza bakınız.

da kara cahilim, bildiğin gibi sadece kulaktan dolma bilgim var ve bugün bunları bilen birçok insana hayranım.

Bütün bu eksiklikleri açıkladıktan sonra, zaten kafamda olan ve kendime rağmen işlediğim Lacan sorunu kalıyor. Sen seçtiğini söylüyorsun, oyunu kimseye dayatma. Benim de sana bunun biraz kolay olduğunu söyleyerek itiraz etmemi kabullenir misin? Söz konusu olan Lacan'a borçlu olduklarımızın hepsini yadsımak değil, sonuçları nedenleriyle yargılamak; bunlar çoğu zaman bir hiçten ibaret ya da son derece bulanık; daha da beteri, bir çıkmaza sürükledikleri için hiçbir değerleri yok ve kısırlar (biraz psikanalizin Picasso'su olduğu söylenebilir, ama Gongora değil), hattâ çok insafsız olabilirim, ama tedirginlik ve karanlık içinde olduğumuzu ve işi yeni pozitivizmin dümen suyunda bitiren bu "felsefenin" pek güven verici olmadığını herhalde kabul edersin. Bana, eğer Lacan'ı yargılamıyorsak, onun kendisini bir semptom gibi ele almak ve en azından onun neyin semptomu olduğu konusunda bir sonuca varmak gerekir gibi geliyor. Belki de Freud'un, nesnesinde, kavramlarında ya da sadece ifade tarzında tam olarak doğru yerine koymadığı bir şeyin semptomudur, çünkü Lacan onu değiştirmek istemiştir ve haksız da değildir. Neyse, bütün bunlardan ben yazılar hakkında daha iyi bilgi edinince yeniden bahsederiz, çünkü senin karşına koyabilmek için onları hiç bilmiyorum.

Yazdığım sayfaları Nassif'e de gösterdim ve bana el yazısıyla 60 sayfalık bir eleştiri gönderdi, onun eleştirileri de seninkilerle bazı yerlerde çakışıyor, ama biraz daha fazla soru içeriyorlar ve son tahlilde Lacan konusundaki çekincelerime oldukça ihtiyatla yaklaşıyor. Zamanın bir belirtisi mi acaba?

Sevgili Élisabeth tatilini iyi tamamlamanı diliyor ve mek-

tubundan ve dostluğundan ötürü bir kere daha sana candan teşekkür ediyorum. Seni öperim.

Louis.

"Marx ve Freud Hakkında"

Nedenleri incelenmesi gereken semptom niteliğindeki direnmelere rağmen, günümüzde, "toplumsal" ya da "beşeri bilimler" alanında şimdiye kadar duyulmadık ve öngörülmeleri tamamen olanaksız iki keşfin, "klasik çağın", yani yükselen ve iktidara yerleşen (16. yüzyıl – 19. yüzyıl arası) burjuvazinin kültürel değerlerini altüst ettiğini kabul konusunda büyük ölçüde birleşilmektedir. Bu keşifler, Marx'ın eseri olan, tarihsel materyalizm ya da sınıf mücadelesinin koşullarının, biçimlerinin ve sonuçlarının kuramının keşfiyle, Freud'un eseri olan bilinçdışının keşfidir. Marx ve Freud'dan önce kültür doğa *bilimlerinin* çeşitliliği üzerinde duruyordu, doğa bilimlerini de tarih, toplum ve "insan öznesi" konularındaki *ideoloji* ya da felsefeler tamamlıyordu. Marx ile Freud'la birlikte, o zamana kadar burjuva ideolojisinin kuramsal oluşumlarına (ekonomi politik, sosyoloji, psikoloji) ayrılmış olan "bölgeleri" *bilimsel* kuramlar hızla işgal etmeye başladılar, daha doğrusu söz konusu "bölge"lerin içinde şaşırtıcı ve hesapları altüst edici konumlar kazandılar.

Bununla birlikte, Marx ile Freud'un ele almış oldukları görüngülerin, yani sınıf mücadelesinin etkileri ile bilinçdışının etkilerinin, onlardan önce bilinmedikleri konusunda da

çok büyük ölçüde birleşilmektedir. Bütün bir politik filozoflar geleneği, öncelikle de Spinoza'nın Machiavelli konusunda –Machiavelli açık bir şekilde sınıf mücadelesinden söz etmişti, ayrıca çelişkinin karşıtlık karşısındaki önceliği tezini de ona borçluyuz– adlarını andığı bütün "uygulamacılar" –bunların en tanınmışları doğal hukuk filozoflardır, hukuk ideolojisinin arkasına gizlenerek dolaylı bir şekilde sınıf mücadelesinden bahsetmişlerdir– Marx'tan çok daha önce sınıfların varlığını ve sınıf mücadelelerinin etkilerini kabul etmişlerdi. Marx'ın kendisi de, Restorasyon döneminin burjuva tarihçilerini ve Hodgskin gibi Ricardo ekolü iktisatçılarını, sınıf mücadelesi konusundaki burjuva kuramını eleştirerek kendisini onlardan ayırt etmekle birlikte, kendisinin doğrudan ataları olarak kabul ediyordu – bu yazarlar sınıfların ve sınıf mücadelesinin varlığını kabul etmişlerdi.

Bu anlamda ne Marx ne de Freud hiçbir şey *icat etmemişlerdir*. İkisinin de kuramını meydana getirdikleri nesne onların keşfinden önce de vardı. Marx ile Freud'un katkıları ne olmuştur? Kendi nesnelerinin, nesnenin sınırlarının ve genişlemesinin tanımı, koşullarının, varoluş biçimlerinin ve sonuçlarının nitelikleri, söz konusu nesneyi kavramak ve üzerinde etkili olmak için yerine getirilmesi gerekenler; kısacası kuramı ya da kuramının ilk biçimleri.

Eğer materyalizme göre her keşif zaten "düşüncenin dışında" var olan bir nesnenin bilgi biçimini yeniden üretmekten başka bir şey yapmıyorsa, bu açıklamada hiçbir beylik laf yok demektir.

Ancak, her türlü hesabı altüst eden söz konusu keşiflerin koşullarının *daha önce her türlü keşif için normal olarak kabul edilmiş koşulları baştan aşağı yenilemesi* ile birlikte işler daha

da ilginçleşmektedir. Kaldı ki, 50 yıl gibi bir sürede kültür dünyasının altını üstüne getiren bu iki keşfin de alışılagelmiş bir şekilde "beşeri bilimler" veya "toplumsal bilimler" diye adlandırılan şeye ait olmaları ve doğa bilimleriyle ideolojinin kuramsal oluşumlarındaki *geleneksel keşif protokolleriyle* ilişkilerini kesmeleri kuşkusuz ki rastlantı değildir. Bu ortak kopmanın, Marx ile Freud yeterince tanınır tanınmaz, birçok çağdaş tarafından her iki kuram arasındaki belirli bir yakınlığın belirtisi olarak hissedilmesi de bir rastlantı değildir. Bu andan itibaren de, bütün bilim nesnelerinin "monizminin" ideolojik esiri durumunda olan kimilerinin böyle bir yakınlığın nedenlerini *nesnelerin özdeşliğinde* araştırmaya başlamaları da bir rastlantı değildir. Buna örnek olarak, Freud'un ayrı tutmuş olduğu bilinçdışının etkilerini Marx'ın ayrı tutmuş olduğu sınıf mücadelesinin etkileriyle *özdeşleştirmeye* çalışan Reich verilebilir.

Her zaman, en azından pek çoğumuz, aynı önsezinin içinde yaşıyoruz, bu onları birbirlerine yakınlaştıran pek fazla şey olduğudur, *Marx ile Freud arasında ortak bir şey olsa gerekir*. Ama ne? Reich'ın başarısız deneyi ikisinin rastlaştığı noktayı nerede ve nasıl *aramamak gerektiğini* (nesnelerin özdeşliğinde) bize göstermiştir, ama kültür tarihinde daha önce benzeri görülmemiş bu çifte deneyde ortak bir şeyler cereyan ettiği konusundaki inanç sürmektedir.

Öncelikli olarak, hem idealizmin hem de mekanizmin egemenliğinde olan bir dünyada, Freud'un da Marx gibi *materyalist ve diyalektik* bir düşüncenin örneğini verdiği savunulabilir.

Materyalizmi tanımlayan temel tez gerçeğin düşüncenin veya bilincin dışında var olduğu ise, Freud materyalisttir,

çünkü bilincin önceliğini yalnız bilgide değil, *bilincin* kendisinin *içinde* de reddetmektedir, çünkü bilindiği gibi Freud, "psişik aygıt"ı benin veya "bilinçliliğin" sadece bir katmanını [instance] oluşturduğu bir bütün olarak düşünebilmek için, bilincin önceliğini reddetmektedir. Daha genel düzeyde ise, Freud'un, ahlak kılığına da girmiş olsalar, her türlü idealizme, tinselciliğe ve dine karşı çıktığı iyi bilinmektedir.

Diyalektiğe gelince, Freud bu konuda şaşırtıcı figürler sağlamış, ama onları asla "kanun" (belirli bir Marksist geleneğin tartışılabilir bir biçimi) gibi ele almamıştır; buna örnek olarak yer değiştirme, yoğunlaştırma, aşırı belirlenmişlik [surdétermination], vb. verilebilir. Ayrıca, bu sınırda yer alan ve üzerinde derin düşünülmesi bizi uzaklara götürecek tezde, *bilinçdışının çelişki tanımadığını*, çelişki bulunmamasının her türlü çelişkinin koşulu olduğunu belirtmiştir. Bu da klasik çelişki modelini "havaya uçuracak" şeyler içermektedir; klasik çelişki modeli, Marksist bir çözümlemede sahiden "yöntem" olarak kullanılmak için Hegel'den pek fazla esinlenmiştir.

Marx ile Freud görüldüğü gibi materyalizm ve diyalektik bakımından birbirlerine yakındırlar. Yalnız, garip bir şekilde Freud üstün durumdadır, çünkü diyalektiğin figürlerini açınsamıştır [explorer], bunlar Marx'ınkilere pek yakındır, ama kimi zaman onlardan daha zengindir. Bu da bizzat Marx'ın kuramında beklenen bir şeydir. Eğer burada kendimden alıntı yapmama izin verilirse, Freud'dan alınmış olan *aşırı belirlenmişliğin* Marx ve Lenin'in çözümlemelerinin gerektirdiği ve beklediği bir kategori olduğu ve üstünlüğünün de Marx ve Lenin'i Hegel'den neyin ayırdığını –bu sonuncusunda çelişki *aşırı belirlenmiş değildir*– ortaya çıkartması olduğunu göste-

ren, bu şaşırtıcı yakınlıkla ilgili örneği eskiden vermiştim[1].

Bu felsefi yakınlıklar Marx ile Freud arasında var olan kuramsal ortaklığın görülmesi için yeterli midir? Hem evet, hem de hayır. Felsefe alanındaki bilanço şimdiden zengindir, gerçekten de burada durabilir ve her kuramı kendi alanında işlemeye bırakabiliriz. Böylece kuram kendi nesnesiyle karşı karşıya gelir, bu *nesne* sözünü etmiş olduğumuz felsefi yakınlıklara indirgenemez ve kuram bir kenara çekilerek susar. Ama burada dikkatimizi çekmesi gereken başka ve daha da şaşırtıcı bir görüngü var: Bu benim Marksist kuramın ve Freudçu kuramın *çatışmalı* özellikleri diye adlandırdığım şeydir.

Freudçu kuramın çatışmalı bir kuram olduğu deneysel bir olgudur. Freudçu kuram ortaya çıkışından itibaren çatışmalıdır ve bu olay kendisini sürekli yeniden üretmiştir; söz konusu kuram kendisine karşı sadece güçlü bir direniş, saldırı ve eleştiriler değil, aynı zamanda ve daha da ilginci, *ilhak* ve *gözden geçirip değiştirme* girişimleri de harekete geçirmiştir. İlhak ve gözden geçirme girişimlerinin daha ilginç olduklarını söyledim, zira bu girişimler Freudçu kuramın, karşıtlarının itiraf ettikleri gibi, *doğru* ve *tehlikeli* bir şey içerdiğini göstermektedir. Doğrunun olmadığı yerde ilhak etmek veya gözden geçirip değiştirmek isteyen de olmaz. Görüldüğü gibi, Freud'da doğru bir şey vardır ve buna sahip çıkmak gerekir, ama anlamını gözden geçirip değiştirmek için, *çünkü bu doğru tehlikelidir*; onu zararsız hale getirmek için gözden geçirip değiştirmek gerekir. Bu insafsız bir diyalektik devredir. Çünkü bu direniş-eleştiri-gözden geçirip değiştirme diyalektiğinde dikkat çekici olan, bu olayın her zaman Freudçu kuramın *dışında* (karşıtlarında) başlayıp Freudçu kuramın *içinde* sona

1) Bütün bu paragraf Tiflis kolokyumunun 1978'de yayımlanan *Belgeler*'inde kaybolmuştur.

ermesidir. Freudçu kuram ilhak ve gözden geçirip değiştirme girişimlerine karşı kendisini kendi içinde savunmak zorundadır; karşıt her zaman içeri girmeyi başarmaktadır ve bu, içeriden karşı saldırılara yol açan ve *bölünmelerle* sona eren revizyonizmdir. *Çatışmalı* bir bilim olan Freudçu kuram *bölünmeli* bir bilimdir, tarihi sürekli yenilenen bölünmelerle doludur.

Oysa bir bilimin doğası gereği çatışmalı ve bölünmeli olabileceği ve direniş-saldırı-gözden geçirip değiştirme-bölünme diyalektiğine tabi olması akılcılık için gerçek bir rezalettir, der materyalist. Akılcılık olsa olsa çiçeği burnunda bir bilimin (Copernicus, Galileo) kilisenin kurulu gücü ve bir "cehalet dönemi"nin önyargılarıyla karşı karşıya kalmasını kabul edebilir, ama bu da ilinekseldir [accidentel] ve sadece ilk anlarda, ancak cehalet ortadan kalkıncaya kadar olabilir; *hukuken* akıldan başka bir şey olmayan bilim sonunda her zaman kazanır, zira "hakikatin gücü sınırsızdır" (bizzat Lenin şöyle diyordu: "Marx'ın kuramının gücü sınırsızdır, çünkü doğrudur") ve dünyadaki bütün karanlıklardan daha güçlüdür. Akılcılık açısından, doğası gereği çatışmalı, rahat bırakılmayan, hattâ itiraz ve mücadelelerle meydana gelmiş bilimler olabileceği fikri tam bir "anlamsızlık"tan başka bir şey değildir; bunlar bilim değil, bütün öznel, dolayısıyla da tartışma götürür görüş açıları gibi, kendi içlerinde çelişkili *görüşlerdir*.

Oysa Freudçu kuramdan önce Marksist bilim bize zorunlu bir şekilde çatışmalı ve bölünmeli bir bilimin örneğini vermektedir. Burada söz konusu olan bir rastlantı değildir, hazırlıksız yakalanan bilgisizliğin, rahatları ve iktidarları bozulan başat önyargıların şaşkınlığı da değildir. Burada söz konusu olan, Marx'ın kurduğu bilimin bizzat nesnesine organik

bir şekilde bağlı olan bir zorunluluktur. Marksist kuramın ve Marksizmin bütün tarihi bunu kanıtlamaktadır; her şeyden önce de Marx'ın kendisinin hikâyesi örneğini hatırlamak gerekir. Hegel ve Feuerbach'tan yola çıkan Marx, ancak gerek içeride gerekse dışarıda uzun bir politik ve felsefi mücadele verdikten sonra, nesnesini keşfetmek için çıkış noktası olarak aldığı felsefi konumlara ulaşabilmiştir. Bu konumlara ancak egemen burjuva ideolojisiyle ilişkilerini koparmak şartıyla, egemen burjuva ideolojisi dünyasıyla kendi politik ve felsefi konumları arasındaki *uzlaşmaz niteliği* politik ve zihinsel olarak yaşadıktan sonra ulaşabilmiştir. Marx söz konusu politik ve felsefi konumlar sayesinde, burjuva ideolojisinin o muazzam yapısının ve kuramsal oluşumlarının (felsefe, ekonomi, politika, vb.) burjuva sınıfının sömürüsünü ve egemenliğini sürekli kılmak için nelerin *üstünü örtmekle görevlendirilmiş olduklarını keşfedebilmiştir*. Böylece Marx keşfetmekte olduğu "hakikatin" karşısında *ilineksel* olarak "hata"nın ya da "cahilliğin" değil, *burjuva sınıfının mücadelesinin ana parçası olan, burjuva ideolojisinin organik sisteminin* bulunduğuna kanaat getiriyordu. Söz konusu "hata"nın "hakikat"i (sınıf sömürüsü) kabullenmesi için hiçbir zaman hiçbir neden yoktu, çünkü tam tersine, onun organik olarak sınıfsal işlevi bu hakikati gizlemek ve, kendi sınıf mücadelesi içerisinde, sömürülenleri boyun eğmeleri için vazgeçilmez olan *düşler sistemine* tabi kılmaktı. Marx "hakikat"in tam göbeğinde uzlaşmaz ve amansız bir mücadele olan sınıf mücadelesini buluyordu. Marx aynı zamanda kurmakta olduğu bilimin "taraflı bir bilim" [parti bilimi] (Lenin), "proletaryayı temsil eden bir bilim" (*Kapital*), yani burjuvazinin asla kabullenemeyeceği, ama elindeki bütün olanaklarla ölesiye mücadele edeceği bir

bilim olduğunu keşfediyordu.

Bütün Marksizm tarihi, Marx'ın kurduğu bilimin *zorunlu olarak çatışmalı* niteliğini doğrulamıştır ve her gün doğrulamaya devam etmektedir. "Doğru" ve tehlikeli olan Marksist kuram hızla burjuvazinin sınıf mücadelesinin dirimsel hedeflerinden biri oldu. Burada, daha önce bahsetmiş olduğumuz saldırı-ilhak-gözden geçirip değiştirme-bölünme diyalektiğinin işlediği görülmektedir. *Dışarıdan* yöneltilen saldırının kuramın *içersine* geçtiği ve kuramın revizyonizm tarafından sarıldığı görülmektedir. Buna, bölünme karşı saldırısı bazı uç durumlarda (Lenin İkinci Enternasyonal'e karşı) yanıt vermektedir. Marksist kuram uzlaşmaz bir mücadelenin bu sarsılmaz ve *kaçınılmaz* diyalektiği içersinde büyüyüp güçlendi, bundan sonra ise hep çatışmalı olan ciddi bunalımlar geçirdi.

Bunlar bilinen şeylerdir, ama koşulları her zaman düşünülmemektedir. Marksist kuramın zorunlu bir şekilde sınıf mücadelesine bürünmüş olduğu ve bu kuramla burjuva ideolojisi arasındaki karşıtlığın iflah olmaz olduğu herhalde kabul edilecektir. Buna karşılık, Marksist kuramın *çatışmalılığının* onun *bilimselliğinin, nesnelliğinin* bir *bileşeni* olduğu daha zor kabul edilecek, pozitivist ve ekonomist konumlara geri çekilinerek bilimin varlığının çatışmalı koşulları, onun bilimsel sonuçlarına kıyasla *önemsiz* [olumsal] olarak değerlendirilecektir. Bu, Marksist bilimin ve Marksist araştırmacının, Marksist kuramın nesnesi olduğu çatışmada *tavır almak* zorunda olduğunu, kendi bilimlerini oluşturmak ve geliştirmek için burjuva sınıfının her türlü kuramsal konumuyla uzlaşmaz durumda olan *sınıfsal* (proletarya yanlısı) kuramsal konumlarda olmak zorunda olduğunu görmemektir. Marksist

kuramın oluşması ve gelişmesi için vazgeçilmez olan proletarya sınıfının söz konusu kuramsal konumları nelerdir? Bunlar *felsefede* materyalist ve diyalektik *konumlardır*. Bu konumlar burjuva ideolojisinin zorunlu bir şekilde *kararttığının*, yani belirli bir toplumsal formasyondaki sınıfsal yapının ve sınıf sömürüsünün, *görülmesini* sağlayan konumlardır. Oysa bu felsefi konumlar her zaman ve zorunlu olarak burjuva konumlarıyla uzlaşmaz durumdadırlar.

Bu ilkeler bu formülasyonda değilse bile (sınıfsal kuramsal konumlar), en azından genel anlamda Marksist kuramcılar tarafından büyük ölçüde kabul edilmektedir. Ama insan kendisini, bu ilkelerin ancak dudak ucuyla kabul edildiklerini, derin anlamlarının gerçekten üstlenilip bütün sonuçlarıyla göz önüne alınmadığını düşünmekten alamıyor. Daha az kullanılan, ama daha açıklayıcı bir anlatım mı bulmaya çalışmak gerek? Bu fikrin altında, sınıflı bir toplumda neler olup bittiğini *görüp anlamak* için, proleter sınıfsal kuramsal konumlarda olmanın vazgeçilmez olduğundan başka bir şey yer almamaktadır. Bu basit durum saptaması, adı geçen toplum gibi *zorunlu bir şekilde çatışmalı bir gerçeğin içerisinde insanın her yandan bakamayacağını*, söz konusu çatışmalı gerçeğin özünün ancak *adı geçen çatışmanın içersinde belirli konumlar almak ve başka konumlarda bulunmamak* şartıyla bulunabileceğini, zira pasif bir şekilde başka konumlarda bulunmanın insanın kendisini egemen ideoloji denilen sınıf düşünün mantığına kaptırması anlamına geleceğini belirtmekten başka bir şey yapmamaktadır. Tabii ki, bu şart, burjuva ideolojisinin doğa bilimlerini yorumlamış olduğu pozitivist geleneğe bütünüyle ters düşmektedir, çünkü pozitivist nesnellik ilkesi tam da, ne olursa olsun *sıfır noktasında, çatışma dışı*

bir konumda bulunulması demektir (tanrıbilimsel ve metafizik çağ geçtikten sonra). Ama aynı ilke bir başka gelenekle bağ kurmaktadır. Bu geleneğin belirtilerini en büyüklerde, örneğin "Hükümdarları *tanımak* için *halk olmak gerekir*" diye yazmış olan Machiavelli'de bulmak mümkündür. Marx da bütün yapıtında töz olarak başka bir şey söylememektedir. Marx *Kapital*'in önsözünde söz konusu eserin "proletaryayı *temsil ettiğini*" söylerken aslında sermayeyi tanımak için proletaryanın konumlarında olmak gerektiğini açıklamaktadır. Machiavelli'nin sözünü de ilk anlamında alıp Marx'ın ve yapıtının hikâyesine uygularsak, haklı olarak şöyle diyebiliriz: *Sermayeyi tanımak için proletarya olmak gerekir*. Somut olarak bu şu anlama gelmektedir: Sadece proletaryanın varlığını kabul etmiş olmak yeterli değildir, aynı zamanda *onun kavgalarına* da katılmış olmak gerekir; tıpkı Marx'ın, sermayeyi tanıyabilmek için, *Manifesto*'dan önce dört yıl boyunca proletaryanın ilk örgütlerinde mücadele etmiş olması gibi. Proletaryanın kuramsal sınıfsal konumlarına geçebilmek için dünyada *pratikten*, yani proletaryanın ilk örgütlenme biçimlerinin politik mücadelelerine kişisel olarak katılmaktan daha etkili hiçbir yol yoktur. Aydın bu yoldan "proletarya olur" ve ancak "proletarya olduysa", yani burjuva ve küçük burjuva sınıf konumlarından devrimci kuramsal konumlara geçtiyse "sermayeyi tanıyabilir"; tıpkı Machiavelli'nin dediği gibi: "Hükümdarları tanımak için halk olmak gerekir". Oysa, *bir aydın için "halk olmak" için, söz konusu halkın mücadelesi konusunda pratik deneyimle halk haline gelmekten başka hiçbir çare yoktur.*

Burada müsaadenizle fazla tanınmış bir kalıplaşmış laf hakkında birkaç söz söyleyeceğim. Söz konusu olan laf Ka-

utsky'ye aittir ve Lenin de bu lafı *Ne Yapmalı*'ya almıştır. Bu kalıplaşmış laf işçi hareketiyle Marksist kuramın kaynaşmasından söz eder ve şöyle der: Marksist kuram aydınlar tarafından hazırlanıp geliştirilmiş ve işçi hareketine *dışarıdan* sokulmuştur. Ben her zaman bunun talihsiz bir laf olduğu kanısını besledim. Çünkü Marx ile Engels'in *burjuva aydınları* olarak işçi hareketinin dışında yetişmiş olmaları bir olgudur; o zamanın bütün aydınları gibi burjuva üniversitelerinde yetişmişlerdir. Ama Marksist kuramın aydınlara damgasını basmış olan burjuva kuramlarıyla hiçbir ilgisi yoktur, tam tersine Marksist kuram burjuva kuram ve ideoloji dünyasına tamamen yabancı olan şeyler söylemektedir. Nasıl olup da, iyi yetişmiş *burjuva* aydınları proletarya tarafından kullanılan ve sermaye konusunda hakikati söyleyen *devrimci* bir kuramı biçimlendirebilmiş ve kurabilmiştir? Bana bunun cevabı basit gibi geliyor; cevabı zaten ilke olarak vermiştim: Marx ile Engels kuramı işçi hareketinin *dışında* değil, aydın olmayı bırakmadan, *içinde* biçimlendirmişlerdir, proletarya ve konumlarının dışında değil, proletaryanın konumlarının ve devrimci pratiğinin *içinde* biçimlendirmişlerdir. Proletaryanın *organik bir parçası* olan aydınlar haline geldikleri için, işçi hareketinin içindeki pratikleri sayesinde böyle oldukları için, kuramlarını kurabilmişlerdir. Bu kuram işçi hareketine "dışarıdan sokulmamış", işçi hareketinin *içinde* gösterilen muazzam bir kuramsal çabayla kurulabilmiştir. Kautsky'nin bahsettiği sözde *dışarıdan sokma*, proletaryanın ayrılmaz parçası olan aydınların işçi hareketinin *içersinde* meydana getirmiş oldukları bir kuramın işçi hareketi içersinde *yayılmasından* başka bir şey değildir.

Burada söz konusu olan, ikinci derecede ya da merak ko-

nusu olan ayrıntı sorunları değil, Marx'ın bütün yapıtının yönünü belirleyen sorunlardır. Çünkü söz konusu olan devrimci sınıf konumlarına doğru "yer değiştirme"nin (Freud kendi nesnesi ile ilgili olarak bundan bahsetmeyi pek sever) sonuçları, sanılabileceği gibi sadece politik değil, aynı zamanda kuramsaldır. Somut olarak söylersek, burjuva ve küçük burjuva kuramsal konumlarını terk edip proletaryanın kuramsal sınıf konumlarına geçmek gibi politik-kuramsal ya da felsefi bir edimin ağır kuramsal ve bilimsel sonuçları olur. Marx'ın *Kapital*'e altbaşlık olarak "*ekonomi politiğin eleştirisi*" gibi basit bir formül yazması rastlantı değildir. Aynı şekilde, bu "eleştiri"nin anlamının çoğu zaman küçümsenip Marx'ın tartışılmayan ve tartışma götürmez bir gerçek hakkındaki *yargısı* olarak gösterilmesi, böylece Smith ya da Ricardo'nun şu ya da bu konuyu iyi anlayıp anlamadıkları, artı-değerin rant olarak görülüp görülmediği, vb. tartışmalarına indirgenmesi de bir rastlantı değildir. Kendisinin proletaryanın kuramsal sınıf konumlarına geçmesini sağlayan "yer değiştirme" sırasında Marx, yazarlarının bütün değerliliklerine rağmen, var olan ekonomi politiğin aslında bir bilim değil, *burjuva ideolojisinin kuramsal bir oluşumu* olduğunu ve ideolojik sınıf mücadelesinde üstüne düşen rolü oynadığını keşfetmiştir. Marx, eleştirilmesi gerekenin sadece var olan ekonomi politiğin ayrıntıları olmadığını, *ekonomi politik* fikrinin, tasarımının kendisinin, yani varlığının tartışma konusu yapılması gerektiğini keşfetmiştir; çünkü ekonomi politik ancak kararmakla görevli olduğu sınıf ve sınıf mücadelesi ilişkilerinin baştan aşağı değiştirilmesi şartıyla özerk, bağımsız bir bilim kolu olarak düşünülebilir. Böylece Marx'ın kuramsal alandaki devrimi, *ekonomi politik diye bir şey olmadığı* (burjuva olanının dışında, zira

onun çıkarları apaçıktır), hele *Marksist ekonomi politik diye bir şey hiç olmadığı* şeklinde bir sonuca varmaktadır. Bu, hiçbir şey olmadığı anlamına gelmez, ama Marx ekonomi politik olduğu söylenen sözümona nesneyi ortadan kaldırıp onun yerine *bambaşka bir gerçek, bambaşka ilkelerden yola çıkarak anlaşılabilecek* bir gerçek koymuştur. Burada söz konusu olan ilkeler de, *ekonomik olarak adlandırılan görüngüleri anlamak için sınıf mücadelesinin belirleyici hale geldiği* tarihsel materyalizmin ilkeleridir.

Marx'la ilgili örnekler çoğaltılabilir, onun sınıf mücadelesi kuramının burjuva kuramından bambaşka olduğu, onun ideoloji ve devletle ilgili kuramının da bütün hesapları altüst ettiği gösterilebilir. Bütün durumlarda, sınıfsal kuramsal konumlara doğru yer değiştirme ile nesnede devrim (nesne bambaşka olmakta, yalnız sınırları değil, doğası ve *kimliği* de değişmektedir) ve bunun devrimci pratik sonuçları arasında ilişki kurulabilir. Geleneksel bilgi edinme usullerinde meydana gelen bu altüst oluşun Marx'ın okurlarının işini kolaylaştırmadığı kesindir. Ama onların en fazla yadırgadığı şey çatışmalı bir bilimin kuramsal ve bilimsel bakımdan verimliliğidir.

Olabilir, ama Freud'un bütün bunlarla ne ilgisi var, denebilir. Oysa bütün orantılar korunarak ve başka bir düzeyde Freudçu kuram de, *çatışmalılık* açısından benzeri bir durumdadır.

Freud bilinçdışı kuramını kurarken bilinçdışı ve onun etkilerini keşfederek, *birliği "bilinç"* tarafından *sağlanmış* ya da *"taçlanmış" "özne"* olarak "insan" konusundaki "doğal" "kendiliğinden" fikri tartışma konusu yaparak felsefi, psikolojik ve ahlaki ideolojinin olağanüstü hassas bir noktasına dokunmuş oldu.

Ama söz konusu ideoloji rolünden vazgeçmeyeceğine göre bu anlayıştan da kolay kolay vazgeçmez. Bu ideoloji (Marx onun "görevlileri" diyordu) Freudçu kurama direnir, onu eleştirir, ona saldırır ve bu kuramı kuşatmaya, dışarıdan saldırdıktan sonra onu içeriden gözden geçirip değiştirmeye teşebbüs eder. Burada, daha önce çözümlemiş olduğumuz diyalektiği buluyoruz. Zaten Freudçu kuramın zorunlu bir şekilde çatışmalı olan niteliğinin temelinde bu diyalektik yer almaktadır.

Ama, denebilir, insan konusundaki söz konusu burjuva ideolojisinin bilinçdışı kuramına duyduğu düşmanlığı, burjuva ideolojisinin sınıf mücadelesi kuramına gösterdiği düşmanlığa yakınlaştıran nedir? Savunma refleksi toplumundaki sınıf mücadelesi için geçerli olan bir şey insan ideolojisine nasıl yakınlaştırılabilir?

Aslında bu yakınlaşma görünebileceği kadar keyfi değildir. *Birliği* bilinç tarafından sağlanmış ya da taçlanmış özne olarak insan ideolojisi herhangi bir parçalı ideoloji değildir, tarihe beş yüzyıl boyunca egemen olmuş olan *burjuva ideolojisinin felsefi biçimidir*, bugün eskisi kadar etkili olmamakla birlikte, idealist felsefenin geniş kesimlerine hükmetmekte ve psikoloji, ahlak ve ekonomi politiğin üstü örtülü felsefesini meydana getirmektedir. Burjuva felsefesinin, ister ampirik olsun, ister deneyüstü, büyük idealist geleneğinin, bugün bu gelenek yerini yeni-pozitivizme bırakıyor da olsa, bir *"bilinç" felsefesi* olduğunu hatırlatmanın yararı yoktur. Buna karşılık, söz konusu *özne-bilinç* ideolojisinin klasik ekonomi politik kuramının üstü örtülü felsefesi olduğunu ve Marx'ın her türlü *"homo oeconomicus"* [ekonomik insan] fikrini reddederek bu ideolojinin "ekonomik" versiyonunu eleştirdiğini hatırlat-

mak daha önemlidir. Homo oeconomicus fikrinde insan ihtiyaçlarının bilincinde olan özne ve bu ihtiyaç öznesi her türlü toplumun en son ve oluşturucu öğesi olarak tanımlanır. Dolayısıyla Marx, ihtiyaçlarının öznesi olarak insanda, yalnız toplumu kesin olarak açıklayan şeyin değil, aynı zamanda, *ki bu temel önemdedir, insanın özne olarak açıklanmasının* bulunması fikrini reddediyordu. İnsanı özne olarak açıklamak onu kendisiyle özdeş ve kendisi tarafından özdeşleştirilebilir bir özne olarak açıklamaktı, özellikle bu "kendisi tarafından" kendisi hakkında bilinçten başka bir şey değildi. Materyalizmin altın kuralı *varlığı kendisi hakkında bilinciyle değerlendirmemektir*! Zira bütün varlıklar kendisi hakkında bilinçten başka bir şeydir. Ama belki de en önemlisi, söz konusu kendisinin bilincindeki özne şeklindeki felsefi kategorinin *burjuvazinin ahlak ve psikoloji anlayışında* doğal bir şekilde cisimleştiğini hatırlatmaktır. Ahlaka kendisinin bilincinde olan, yani kendi yaptıklarından sorumlu bir özne gerektiği anlaşılır bir şeydir, çünkü böyle bir özneyi "vicdanen" normlara uymaya zorlamak ona bunları zor kullanarak dayatmaktan daha "ekonomiktir." Ayrıca, ahlaki öznenin (veya edimlerinin öznesinin) basit tanımından bile, söz konusu öznenin *hukuk öznesinin zorunlu tamamlayıcısından* başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır, söz konusu öznenin bir *kimliği* olması ve yükümlülüklerini "bilmiyor kabul edilmediği" yasalara göre yerine getirmesi için hem özne hem de bilinçli, kendisine dayatılan yasaların bilincinde olması gereken özne (Kant) olması, ama "işin doğrusu" zorlanmaması gerekir. Bu durumda, bilimle ilişkisi ne olursa olsun, bir "bilimin", yani psikolojinin nesnesi olan ve öyle de kalan ünlü "*psikolojik özne*"nin ham ve doğal bir veri değil de, sorunlar yaratan acayip bir

karma tür olduğundan, kendisiyle ilişkisi olan bütün "öznelerin" (hukuk öznesi, ihtiyaç öznesi, ahlak ve din öznesi, politik özne, vb.) felsefi yazgısında yer aldığından kuşku duyulmaya başlanmaktadır.

Eğer yeterli vaktimiz olsaydı, burjuva ideolojisinin egemenliğinde, "*kendisinin bilincinde özne*" kavramının çevresinde nasıl bir ideolojik fesat örüldüğünü göstermek çok iyi olurdu. Söz konusu "kendisinin bilincinde özne" insanla ilgili olanaklı veya olanaksız bir bilim için *yüksek derecede problematik* bir "gerçektir"; buna karşılık sınıflı bir toplumun yapısının dehşetle istediği bir gerçektir. Kendisinin bilincinde özne kategorisinde burjuva ideolojisi bireylere burjuva ideolojisine boyun eğmeyi kabullenmeleri için ne olmaları *gerektiğini gösterir*, bunu onlara her birinin kendi farklı pratiğini ve farklı edimlerini başat ideolojinin yönetiminde *birleştirmek* için *birlik* içinde ve *bilinç sahibi* (söz konusu birliğin bilinci) imiş gibi gösterir.

Bütün *bilinçlerin* bölünmez *birliği* konusundaki bu kategorinin üzerinde bilerek ısrarla duruyorum. Locke veya Hume'un deneyciliğinden, uzun zaman öncüleri çıktıktan sonra nihayet Kant'la kendini ifade eden deneyüstü felsefeye kadar, bütün burjuva felsefe geleneğinin, bilinci birleştirme yeteneği, sentez yeteneği olarak göstermesi bir rastlantı değildir. Bilincin *sentez* olması, onun öznenin algılanabilir duygulanımlarının (algıdan anlamaya kadar) çeşitliliğinin birliğini, ahlaki edimlerinin birliğini, politik pratiklerinin birliğini sağlaması anlamına gelir. Böylece bilinç bireye "insanın doğası" tarafından verilmiş bir kendini tanımaya değgin, ahlaksal veya politik uygulamalarını *birleştirme işlevi* olarak görünmektedir. Bu soyut dilin çevirisini yapalım: *Bilinç*, bilinçle donatıl-

mış bireyin burjuva ideolojisinin istediği *birliği* kendisinde sağlaması, böylece öznelerin söz konusu ideolojinin ideolojik ve politik birlik şartına uymaları, yani *sınıf mücadelesinin yol açtığı çatışmalı parçalanmanın onun temsilcileri tarafından birliğin yüksek ve "manevi" bir biçimi olarak yaşanması* için *zorunludur*. Bu *birlik* üzerinde, yani *bilinçle birleştirme işlevinin özdeşliği* üzerinde bilerek ısrarla duruyorum, çünkü Marx burjuva ideolojisinin hayal ürünü *birliğini* ve işlemek için ihtiyaç duyduğu etki olarak *bilinçte* meydana getirdiği birlik fantazmını açığa vururken söz konusu birliği şiddetle eleştirmiştir. Bu *birlik* üzerinde bilerek ısrarla duruyorum, çünkü ağır bir anlam birleşmesiyle, Freud'un bilinç eleştirisi bu birliğin üzerinde yoğunlaşmıştır.

Aslında, Marx iyi anlaşılırsa, Freud'un bütün klasik felsefe geleneğinde ve burjuva ideolojisinin, psikoloji, sosyoloji, ekonomi politik gibi, *kuramsal* oluşumlarında veya ahlak ve din gibi *pratik* oluşumlarında yaraladığı bu "hassas nokta"nın anlaşılması güç bir yanı yoktur. Farklı "bilincinde-özneler"in, *bir "insan" ideolojisinin nüshaları olarak birleştikleri sürece, bireyin toplumsal kimliğinin birleştiricileri olduklarını* anlamak yeterlidir; söz konusu ideolojinin ve onun kuramsal ve pratik oluşumlarının derin birliğini az çok kavramak için "doğa tarafından verilmiş bir bilince sahip olmak" yeterlidir. Freud'a karşı direnmenin derinlerdeki nedenlerini anlamak için bu derin birliği kavramak yeterlidir. Çünkü bilinçdışını, beklemediği ve güçlü bir ideolojik duyarlık uyandıran bu gerçeği keşfederek, onun politik masumluğu diye adlandırabileceğimiz şeyle, Freud var olan felsefi, ahlaki ve psikolojik ideolojinin "hassas *bir* noktasına" dokunmakla kalmadı. Freud'un zedelediği, bilginin gelişmesi ve insan düşü ile ilgili fi-

kirler orada bir rastlantı olarak bulunmuyordu, Freud'un dokunduğu, birleşme ideolojisinin hassas, ama ikincil ve yerel bir noktası değildi. Freud, belki de ilk yıllarda bilmeden, ama çok çabuk farkına vararak, bütün burjuva ideolojik sisteminin kuramsal bakımdan *en hassas* noktasına dokundu. İşin paradoksal yanı, Freud'un, rastlantılara bırakılmış ve tartışılabilir birkaç denemesinin (*Totem ve Tabu, Uygarlığın Tedirginliği*, vb.) dışında hiçbir zaman, en hassas noktasına toslamış olduğu burjuva ideolojisini bir bütün olarak ele alıp üzerinde düşünmeye teşebbüs etmemiş olmasıdır. Biraz daha ileri gidelim: Freud bunu yapacak durumda da değildi, çünkü bunu yapabilmek için onun Marx olması gerekiyordu. Freud Marx değildi, onun *bambaşka bir nesnesi* vardı. Ama, sonuçlarının kendiliğinden sökün etmesi ve egemen ideolojiye olan inançlarından ötürü birleşmiş olan, *onun susmasında* çıkarı bulunanların, ona şu ya da bu nedenden ötürü kesintisiz saldırılar başlatmaları için, Freud'un şaşırmış durumdaki dünyaya *böyle bir başka nesnenin* var olduğunu açık etmesi yetti. Amerika'yı ziyarete giden Freud'un bu ülkeye yaklaşırken "onlara vebayı getiriyoruz" demesi meşhurdur. Bu, insanın aklına Marx'ın *Kapital* hakkında söylediği "kapitalist burjuvazinin tepesine atılmış en büyük bomba" sözünü getiriyor. Bunlar, yalnız savaşmanın ne olduğunu bilmekle kalmayıp, dünyaya ancak mücadele içinde ve mücadeleyle var olabilecek bilimler getirmekte olduklarının da farkında olan adamların sözleridir. Çünkü hasımları bunların varlığını çekememektedir. Onun için de bunlar çatışmalı, uzlaşma kabul etmeyen bilimlerdir.

Ama ne kadar doğru olurlarsa olsunlar, bu genel sözlerle yetinmemek gerekir. Bunun tek bir nedeni vardır: *Freud'un*

nesnesi Marx'ın nesnesi değildir. Gerçekten de Freud'da eşi benzeri olmayan, kıyaslamanın hem durmasına hem de yeniden harekete geçmesine yol açan bir şey vardır.

Freud'un nesnesi Marx'ın nesnesi değildir. Marx toplumsal bir formasyonun ne olduğunu kendine sorar, burada sınıf mücadelesinin belirleyici bir rol oynadığını kabul eder ve bundan yola çıkarak da üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki ilişki konusundaki kuramıyla üstyapı kuramını (hukuk ve devlet, ideoloji) inşa eder. *İlişkilerin* (üretim ilişkileri, sınıf ilişkileri, vb.) belirleyici bir rol oynadıkları, öğeler yoluyla değil *ilişkiler yoluyla nedensellik* fikrini doğal olarak içeren bu kurama egemen durumdaki kuramsal önkoşul klasik ekonomi politiğin ya da idealist tarih kuramlarının kuramsal önvarsayımlarının, yani her türlü ekonomik ya da tarihsel sürecin *öznelerinin bireyler* (son neden olarak temel) olduğunun reddedilmesidir. Bundan ötürü Marx bireylerin *işlevlerin taşıyıcıları* (*Träger*) olarak görülmeleri gerektiğini, bu işlevlerin kendilerinin de sınıf mücadelesi *ilişkileri* (ekonomik, politik, ideolojik ilişkiler) tarafından belirlenip saptandığını, sınıf mücadelesi ilişkilerinin bütün toplum yapısında, kendini yeniden üretmekten başka bir şey yapmasa bile, değişikliklere yol açtıklarını *Kapital*'de pek çok defa belirtmeye özen göstermiştir. *Kathi*'nın Giriş'inde Marx şunları söyler: "Somuttan değil, soyuttan" yola çıkmak gerekir. İlişkilerin öğeler karşısında önde geldiği bu kuram, bireylerin (kapitalist veya proleter) "işlevlerin taşıyıcıları" olduğu bu kuram Giriş'teki tezi doğrular. Bu, Marx'ın hiç de somut bireyleri gözden kaçırdığı anlamına gelmez, ama bireyler aynı zamanda "somutu" da meydana getirdiklerinden, "çok sayıda belirlemenin sentezidirler" ve *Kapital*'de bu çok sayıdaki belirleyicinin en önem-

lileri irdelenmekte, ama "çok sayıda belirlemenin sentezi" ile somut bireyler meydana getirmek gibi bir amaç güdülmemektedir. *Kapital*'de geçici olarak somut bireyler sadece taşıyıcılar açısından ele alınarak, bu bireylerin somut olarak var oldukları, yaşadıkları ve savaştıkları kapitalist toplumun kanunları keşfedilmektedir. Zaten *Kapital* bize her şeyi açıklamaktadır ve Marx'ın tarihle ilgili yazıları yeterince açıktır; bu durumda Marx'ın *bir toplumsal bireysellik kuramından veya bireyselliğin tarihsel biçimlerinden daha öteye gidemeyeceğini* bilmememiz için bir sebep yoktur. Marx'ta Freud'un keşfini sezecek bir şey yoktur; *Marx'ta bir ruhsal yaşam kuramı kurabilecek bir şey yoktur.*

Ama yaptığı talihsiz genelleştirme girişimlerinde Freud gerçekte, *başka yerde* keşfetmiş olduğunu *yinelemekten* usanmadı. Oysa Freud'un keşfetmiş olduğu "toplum" ya da "toplumsal ilişkiler"le hiç de ilgili değildi, *bireyleri* etkileyen çok kendine özgü olaylarla ilgiliydi. Bilinçdışında "birey ötesi" [transindividuel] bir öğe olduğunu savunanlar olmuştur, ama her ne olursa olsun, bilinçdışının etkileri *bireyde* kendini belli etmekte, bilinçdışının var olan etkilerini dönüşüme uğratmak için bir başka bireyin (psikanalizci) bulunmasını gerektirmekle birlikte, tedavi *bireye* uygulanmaktadır. Bu farklılık da Freud'u Marx'tan ayırt etmek için yeterlidir.

Marx ile Freud'un keşifleri arasında hayret uyandırıcı benzerlikler bulunmakla birlikte, söz konusu fark onları birbirlerinden ayırt etmektedir. Az önce, aydının hükümdarları anlayabilmek için "halk olması" gerektiği üzerinde durmuş, hattâ aydının burjuva ve küçük burjuva kuramsal sınıf konumlarından, sömürü ve sınıf mücadelesinin *görülebileceği* tek konum olan proletaryanın konumlarına geçmesini sağlayan dö-

nüşümün politik pratikten geçtiğini duyurmuştum. Hatta biraz daha ileri gidilip bir aydının, ancak proletaryanın sınıf mücadelesi tarafından *eğitilirse*, o zamana kadarki konumları dönüşüme uğratılıp *görebilir* hale gelerek proletaryanın ayrılmaz parçası olan bir aydın haline gelebileceği söylenebilir. Oysa, kuvvetli argümanların desteğiyle, Freud'da da buna benzer bir şeyler olduğunun savunulduğu olmuştur. Freud'un bilinç sorunları konusunda konum değiştirmesi, fizyoloji ve tıpla bağlarını koparması, *kendi histeri hastaları tarafından eğitilmesindendir*; söz konusu hastalar Freud'a bilinçdışının kendi vücutlarına kaydedilmiş bir anlatım aracı olduğunu *öğretmiş* ve ona bunu *görebilme olanağı sağlamışlardır*. Freud için Anna O. "*talking cure*" [konuşma tedavisi] (keşfin sonuç belirleyici aşaması) terimini icat etmekle kalmamış, onu aktarım ve karşı aktarımın varlığını kabul etmek zorunda da bırakmıştır. Bütün bunlar psikanaliz tarihinin çok ilginç bir yanını oluşturmaktadır ve materyalistlerin bu konuda derin düşünmeleri iyi olur[1].

Kaldı ki, herkesin çok iyi bildiği gibi, Freud'un keşfetmiş olduğu, bireyde cereyan etmektedir. Tam da burada çatışmalılığın beklenmedik bir biçimini ve bu yeni biçimle birlikte de Marx ile Freud arasında yeni bir fark buluyoruz; Bunun yanı sıra, bir yanıyla hiç kuşkusuz ideoloji tarafından "özneleri" kullaştırmak için kullanılan bir ilke de buluyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla, psikanalizin filozoflar, bu arada Marksist

1) Althusser, bu yazının 1977 Ocağında Alman yayıncı VSA'ya verdiği versiyonunda bütün bu paragrafın iptal edilebileceğinden bahsetmişti. Söz konusu paragraf Tiflis kolokyumu *Belgeler*'inde yer almamaktadır. Sovyet yayıncılarına bu paragrafı muhafaza edip etmeme konusunda yetki verilip verilmediği, onların, yukarıda da görmüş olduğumuz gibi, paragrafı ortadan kaldırma özgürlüğünü kendi kendilerine mi tanıdıkları kesin olarak bilinmemektedir.

materyalistler –bunlar çoğu zaman Lenin'in yansıma bilinç tezine dayanan "varlıkbilimsel" anlayışına sığınmaktadırlar–, hekimler, psikologlar, ahlakçılar ve başkaları tarafından yığınsal olarak reddi (ya da psikanalizin niyetlerini yok etmek için onu "gözden geçirmeye" uğratmaları), bu uzlaşmazlığın yığınsal ölçüde kaçınılmaz olmasına rağmen, *sadece* yığınsal bir ideolojik uzlaşmazlıktan *ileri gelmemektedir*. Göründüğü kadarıyla, bu uzlaşmazlığın kendisine özgü "işleyişini" açıklayabilmek için, söz konusu uzlaşmazlığa başka bir özgül belirleme eklemek gerekmektedir, bu da, söz konusu uzlaşmazlığın bilinçdışı-nesnenin ayırt edici bir özelliğine "dayanması" olgusudur. Bu ek öğe bilinçdışının "doğasından", yani *itilmeden* ileri gelmektedir. Bu durumda, bireylerin bilinçdışı fikrine dayanamamalarının nedeninin sadece ideolojik olmadığını, *kendilerinin de bir bilinçdışılarının olması olduğunu*, bu bilinçdışının da bilinçdışının var olduğu fikrini engellenemeyen bir tekrarla (*Wiederholungszwang*) otomatik bir şekilde bastırdığını söylersek pek düşüncesizlik etmiş olmayız. Görüldüğü gibi, her birey bilinçdışına karşı "kendiliğinden" bir "savunma" refleksi geliştirmekte, bu refleks onun kendi bilinçdışının bir parçasını, bilinçdışının var olması olanağının *itilmesini* oluşturmakta, bu da bilinçdışına uygun düşmektedir. Acaba her birey mi? Burası kesin değildir, savunma refleksinin her zaman böyle etkin olduğu saptanmamıştır, tersine deneyim bazı bireylerin, kendi fantazmatik çatışmalarını idare etmesini bildiklerinden, bu direnişin üstesinden yeterince gelebildiklerini, böylece de savunma ya da kaçma refleksini harekete geçirmeden bilinçdışı gerçeğini kabul edebildiklerini göstermektedir.

Ama bu yoldan, tıpkı başka yollardan da olabileceği gibi,

Freud'un keşfi konusuna giriyoruz. Freud neyi keşfetmiştir? Benden Freud hakkında bir ders değil, onun kuramsal *yerini belli eden* birkaç açıklama bekleyin.

Freud'un, girişimleriyle alay ettiği davranışçılar gibi, *bilincin olmadığı bir psikoloji* fikrini önerdiğini sanmak onu yanlış yorumlamak olur. Tam tersine, Freud "bilinç adlı temel olguya" psişik aygıtta yerini verir, onu tedavide dış dünyanın sınırında özel bir "sistem" (algı-bilinç) olarak niteler. Üstelik Freud ancak bilinçli bir varlıkta bilinçdışı olabileceğini de belirtir. Yine de Freud bilincin ideolojik bakımdan üstünlüğü konusunda insafsızdır: "'bilinçli olma' semptomuna önem verilmesinden kendimizi *kurtarmayı* öğrenmemiz gerekir." Niçin? Çünkü bilinç kendi başına "*sistemler arasında* bir ayırım" sağlamaktan yoksundur.

Nitekim Freud sadece bilinçdışının varlığını keşfetmekle kalmamış, psişik olanın bilinci *merkez olarak alan birlik* modeline göre [*değil*], *tek* bir ilkeye indirgenemeyecek "farklı sistemler" içeren bir "aygıt" gibi bir yapısı olduğunu da savunmuştur. Birinci "kategoriler kanununda" (uzayda yer alma) söz konusu aygıt bilinçdışını, önbilinci ve bilinci kapsar ve bir "sansür" makamı önbilinç ve bilincin kabul edemeyecekleri tepilerin temsilcilerini bilinçdışına iter. İkinci kategoriler kanununda söz konusu aygıt içbeni, beni ve üstbeni içerir, itilmeyi benin bir kısmıyla üstben sağlar.

Bu aygıt *merkezi bir birlik* değil, bilinçdışı itilmenin işlemesiyle oluşmuş makamlardan [katmanlar] oluşan bir komplekstir. Öznenin parçalanması, ruhsal aygıtın bilinç ve ben merkezli yapısının bozulması devrimci bir ben kuramıyla birlikte meydana gelir: o zamana kadar sadece bilincin yer aldığı benin kendisi büyük ölçüde bilinçdışı bir hal alır, oy-

sa bilinçdışı, makamların oluştuğu bilinçdışı itilme çatışmasında taraflardan birisidir. Bundan ötürü de bilinç "sistemler *arasındaki* farkı" görmez, burada kendisi de ötekiler gibi *bir* sistemdir ve sistemlerin tümü itilmeyle ilgili *çatışma dinamiğine* tabidir.

Kuşkusuz ki insan kendisini, uzaktan da olsa, Marx'ın başlattığı devrimi, toplumun doğasını *birleşik ve merkezi bir bütün* olarak düşünen burjuva ideolojisi masalını bırakarak her türlü toplumsal formasyonu *merkezi olmayan* bir katmanlar [instance] sistemi olarak düşünmeyi başarmasını düşünmekten alıkoyamıyor. Marx'ı hemen hemen hiç tanımayan Freud da onun gibi, nesnesini (onunkiyle hiçbir benzerliği bulunmamakla beraber) bir "kategori kanununun", *merkezsiz bir kategori* kanununun, uzaydaki yer alışında (1859'daki *Katkı*'nın önsözü akla geliyor) düşünüyordu. Buradaki çeşitli katmanlar arasındaki tek birlik, Freud'un "psişik aygıt" diye adlandırdığı şeydeki *çatışmalı işleyişlerinin sağladığı birlikti*. Buradaki (aygıt) terimi de gizli gizli Marx'ı akla getirmektedir.

Marx ile Freud arasındaki bu kuramsal yakınlıklardan, geleneksel *düşünce biçimlerindeki* bu altüst oluşun ve devrimci düşünce biçimlerinin (topik, aygıt, hiçbir merkezi olmayan ve kendilerini birleştiren tek yanları çatışmalı işleyişleri olan çatışmalı katmanlar, benin kimliği konusundaki zorunlu düş, vb.) insanı yoldan çıkartan bir nesnenin, bilinçdışının, varlığını ne ölçüde haber verebileceklerini, ya da bunu yasaklayan ideolojiyle ne ölçüde çatışacaklarını, ayrıca bunun uyandırdığı itilmeyi hissettirmek için bahsettim.

Buradan yola çıkılarak, Freudçu bilinçdışının konumu olumsuz bir şekilde değerlendirilebilir.

Freudçu bilinçdışı *ruhsaldır*, dolayısıyla, mekanik bir materyalist akımın yapmaya kalktığı gibi, tanınamaz. Freudçu bilinçdışı *ruhsal olmayan şeyler* de içerir veya ruhsal olmayandan türemiş bir etkisi vardır. Freudçu bilinçdışı bu bakımdan ne maddi bir gerçektir (vücut, beyin, "biyolojik olan", "psiko-fizyolojik olan"), ne de "bilinçten" yani ruhsal yaşamdan farklı, ama bilincin haberi olmadan onu belirleyen toplumsal bir gerçektir (Marx tarafından bireyleri *bilinçlerinden bağımsız olarak* belirleyen şey olarak tanımlanmış toplumsal ilişkiler). Bu, Freud'un bilinçdışıyla biyolojik ve toplumsal olan arasında bir ilişkinin bulunduğunu her zaman yadsıdığı anlamına gelmez. Bütün ruhsal yaşam, Freud'un somatik olanın psişik olana gönderdiği "temsilciler" olarak düşündüğü *tepiler (Triebe)* vasıtasıyla biyolojik olana "dayanır." Bu *temsilcilik* anlayışıyla Freud tepinin biyolojik köklerini (temelde yine cinseldir) nesnel bir şekilde tanımış oluyor, ama aynı anlayışla bilinçsiz arzu tepisini, *özünün* biyolojik olan tarafından *belirlenmesinden* kurtarıyordu; tepi *"somatik olanla psişik olan arasında bir sınır-kavramdır."* Söz konusu sınır-kavram aynı zamanda söz konusu edilen sınırın da, yani somatik olanla psişik olan arasındaki *farkın* da kavramıdır. Aynı şekilde, Freud hiçbir zaman benliğin katmanlar sistemiyle nesnel ya da toplumsal gerçek arasında bir ilişkinin varlığını da yadsımamıştır. Adı geçen gerçeklerin izi sadece "gerçeklik ilkesi"nde değil, aynı zamanda algı-bilinç sisteminde ve üstbende de bulunmaktadır. Bu konuda da, Freud psişik aygıtın "dış yüzeyi"nden ısrarla bahsederek bir kere daha *sınırı* düşünmektedir; dış ve toplumsal dünyaya bağlı olmak aynı zamanda bir *gerçeklik farkını*, bu farkın tanınmasını ve kimliğinin saptanmasını belirtmektedir.

Psişik aygıtın meydana getirdiği görüngülerin, öncelikle de bilinçdışının etkilerinin hakiki bir gerçek değil, *kendine özgü* [sui generis] bir gerçek oluşturdukları konusunda Freud'un hiçbir şüphesi yoktur: "Bilinçdışı arzuları bir gerçek olarak mı kabul etmek gerekir? Bilemiyorum... İnsan en son ve en hakiki ifade biçimlerine getirilmiş bilinçdışı arzularla karşı karşıya kalınca, *ruhsal gerçeğin maddi gerçekle karıştırılmaması gereken özel bir varoluş biçimi olduğunu söylemek zorunda kalıyor*." Ya da şu: "Bilinçdışı süreçler için (nesnel ve maddi) *gerçekle* sınanmanın hiçbir ağırlığı yoktur, düşünce gerçeği dış gerçekle aynı değerdedir, arzu onun yerine getirilmesiyle aynı değerdedir... Dolayısıyla kimse *gerçek olma değerini* itilmiş psişik oluşumlara taşıyarak kurtulmaya çalışmasın... İnsan gezmekte olduğu ülkede yürürlükte olan para değerini kullanmakla görevlidir." *(Psişik etkinliğin iki ilkesi hakkında).*

Freud bu gerçeği *kendine özgü*, kendi cinsinde tek olarak göstermekle birlikte, Freudçu bilinçdışının tabii ki felsefe geleneğindeki bilinçdışıyla –Platon'daki unutma, Leibniz'deki ayırt edilemez, hattâ Hegel felsefesindeki kendi olma bilincinin "arka"sı– hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bu bilinçdışı her zaman *bilincin* bir ilineği ya da kipidir, vücudun unutulması tarafından "örtülmüş", ama bu unutmanın içersinde kendinde varlığını sürdüren (Platon) doğru bilinçtir, bilincin "algılanmak" için çok "küçük" olan sonsuz küçük parçasıdır (Leibniz) veya kendi bilincinin kendinde/kendi için'in içinde kendinde var olan ve daha sonra kendisini kendi bilincinin yine kendi içinde bulan bilinçtir (Hegel). Bütün bu felsefe geleneği için bilinç kendi bilinçdışı biçimlerinin "*hakikati*"dir, yani bilinçdışı basit bir *tanınmayan bilinç* olarak kabul edilir. Fel-

sefenin geleceği bu tanımamayı "kaldırmak", böylece hakikati "ortaya çıkartmaktır." İşi bu tipik ve sınırlı dolambaçlı yoldan ele alırsak, Freud'da bilincin hiçbir zaman kendisinin bilinçdışı biçimlerinin "hakikati" olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü, birincisi, bilinç ile bilinçdışı biçimler arasındaki ilişki bir *mülkiyet* ilişkisi değildir, yani şöyle de denebilir: Bilinç bilinçdışının öznesi değildir. Bu tez tedavide de sınanabilir. Tedavi, ne denirse densin, bilincin "kendi hakikatine" kendi bilinçdışı cinsinden yeniden sahip olması değil, psikanaliz çalışmasına (*Durcharbeit* [derinlemesine çalışma]) tabi tutulan bir bilinçdışında fantazmlar düzeneğinde değişiklikler yapılmasına katkıda bulunmaktır.

Bitirmek için son bir nokta üzerinde durmak istiyorum. Freudçu bilinçdışı *bilinçsiz* bir psişik yapı da değildir; psikoloji bilinçdışını, sözde bilinçsiz "ön montajında" olduğu gibi, kalıplardan [stereotip] ya da bir bireyin *davranışlarındaki* genel havadan yola çıkarak yeniden oluşturamaz. Fransa'da bu tip bir yorumu Merleau-Ponty yaptı, kendisi Freud'u hem davranış psikolojisinin (bihevyorizm), hem de Husserl'in somut deneyüstü felsefesinin ışığında "okuyordu." Merleau-Ponty söz konusu "davranış yapısı"nı davranışların anlamını ve mecazını bu davranışların tez olarak bilinçlerinin *ötesinde* belirleyen *yüklemli öncesi* [antéprédicatif] bir önsel a priori olarak görme eğilimindeydi. Merleau-Ponty bu sentez ya da yüklemli öncesi yapı tarafından Freudçu bilinçdışına ulaşacak bir araç arıyordu. Bu tip kuramlar ille de Husserl'e başvurmadan de gelişebilir, ama böylesi kuramlar hiç de davranış psikolojisinden, ya da daha ince bir şekilde, P. Janet'nin psikolojisinden vazgeçemez; Janet'nin psikolojisi, davranışların yapısının kalıplarının "materyalist" bir türümü temel alı-

narak kurulmuştur.

Bu girişime, Freudçu görüş açısından iki eleştiri yöneltilebileceği kanısındayım. Bu eleştirilerden ilki, bilinçdışını davranışların "bir araya getirilmesi" olarak gören böyle bir kuramın, görmüş olduğumuz gibi, psikoloji ideolojisinin göbeğinde yer alan ve özneyi *davranışlarının* ve *edimlerinin* öznesi olarak alan *öznenin birliğini* tartışma konusu yapmamasıdır (istenirse bilincin soyutlanabileceği söz konusu *birlik* ilkesini ilgilendirmemektedir). İkinci eleştiri, söz konusu girişimin "alanının" psikolojininkinden "değişik" olmamasıdır. Söz konusu girişim bilinçli veya bilinçli olmayan davranışların yapısını "bilinçdışı" diye adlandırdığı bir "gerçek" biçiminde *ikilemektedir*. Bu ikilemenin deneyüstü ya da ampirik (ve genetik) olmasının pek önemi yoktur ve vardığı şey daha ziyade bizim sadece Freudçu bilinçdışı konusunda sözünü etmiş olduğumuz *bilinçsize* benzemektedir. Yanlış bilinçdışını seçmemek gerekir. Freud'un şu sözünü hatırlayalım: "İnsan gezmekte olduğu ülkede yürürlükte olan para değerini kullanmakla görevlidir," başka bir ülkeninkini değil.

6
"Psikanaliz Yapılanlar Adına..."
1980

17 Mart 1980 Pazartesi günü, üyelerinin bir kısmının itirazlarına rağmen Jacques Lacan'ın okulunu "feshetme" kararının ardından PLM Saînt-Jacques Oteli'nde Paris Freudçu Okulu (EFP) tarafından düzenlenen toplantının ertesi günü Le Matin *gazetesinin aynı tarihli sayısında Catherine Clément, olayı "Louis Althusser Lacan kalesine karşı saldırıya geçti" başlığıyla nakletliyordu. Clément'in bu işi yaparken dayandığı başlıca kaynak hemen ertesi günü Louis Althusser'in, École Normale Supérieure'deki eski öğrencilerinden ve 1963-1964'te psikanalizle ilgili olarak düzenlemiş olduğu seminere etkin bir biçimde katılanlardan, Jacques-Alain Miller'in isteği üzerine ve Freudçu Okul'un* Geçici Bülten*'inde [Bulletin Temporaire]* Delenda *başlığıyla çıkmak üzere yazmış olduğu,* "Jacques Lacan'ı Referans Olarak Alan, Psikanaliz Yapılanlara ve Psikanalizcilere Açık Mektup" *idi. Ancak bu yazı yayımlanmadı*[1].

1) Bu konuda bilgisine başvurulan Jacques-Alain Miller bize yazılı olarak şu tanıklığını iletti: "PLM'nin düz, yükseltisiz salonunda iki sıra sandalye dizilmişti, Lacan kürsü vazifesi gören masadaydı. Ben ise sol taraftaki sıralarda, ön sırada oturmaktaydım; solumda boş bir yer vardı. Hava esintisi gibi bir şey hissettim, yanıma birisi koşuştu; döndüm, Althusser'di. Onu yıllardan beri görmemiştim. Konuştuk. →

Burada yayımladığımız söz konusu Açık Mektup'*ta Louis Althusser adı geçen toplantıdaki fırtınalı çıkışını ve daha sonra da, kendisinin "muhteşem ve acınacak soytarı" diye nitelendirdiği Lacan'ın karşısında yaptığı konuşmayı anlatıyor. Althusser'in, büyük ölçüde doğaçlama olan konuşmasının ana fikirlerini not etmiş olduğu ajandasının iki sayfasının da tıpkıbasımını yayımlıyoruz.*

Bu makalenin Le Matin'*de yayımlanmasından sonra Louis Althusser, "patırtıcı ve sahteci" bulduğu başlığına şaşırıp kalır, olayın çözümlenmesini yeniden ele alıp derinleştirir. Bu ikinci metnin sadece ilk on bir daktilo sayfası bulunabilmiştir; muhtemelen bu yazıyı daha sonra tasarlama aşamasında bırakmıştır. Bunlar Althusser'in Lacan ve psikanaliz hakkında yazmış olduğu son sayfalar arasındadır; tabii ki bunun istisnası daha sonraki* Gelecek Uzun Sürer *olmuştur; burada Althusser Lacan'la bu son yüz yüze gelişinden de bahseder.*[1]

O. C.

Daha önce hiç görmediğim bir ajitasyon halindeydi. Birlikte salonun arka kısmına gitmemizi önerdim, görüşlerini dinledim, onu yatıştırmaya çalıştım. Ayağa kalkıp söz aldı. Çıkışta onu tekrar buldum, yazacak, ben de pazartesi gidip onu görecektim.

"Pazartesi Ulm Sokağı'ndaki bürosundayız. Yeni yazmış olduğu daktilo edilmiş bir metni bana okuttu, onu yayımlamak istiyordu, bana görüşümü sordu. Ben de ona, 'eğer bana güveni varsa' bu metni yayımlamamasını, arşivlerinde saklamasını, onun geçmişte yazdıklarının 'düzeyinde' olmadığını söyledim. Bana o öğleden sonra *Le Monde*'a bir mülakat vereceğini söyledi, ben yapmamasını tavsiye ettim. Bir saat boyunca konuştuk. Benim önerilerimi kabul etmiş gibiydi.

"Ertesi günü telefon ettim, Hélène açtı, ona Althusser'i çok kötü gördüğümü söyledim. Bana kuru bir şekilde bunu kendisine söylemem gerektiğini, kendisinin bir şey yapamayacağını, Althusser'in tedavide olduğunu söyledi". (21 Temmuz 1993).

1) *Gelecek Uzun Sürer*, *age*, s. 180.

Jacques Lacan'ı Referans Olarak Alan Psikanaliz Yapılanlara ve Psikanalizcilere Açık Mektup

J.-A. Miller bana dün akşam geçici bülten için bir şeyler yazmak isteyip istemediğimi sordu. Elbette. Tıpkı dün akşam, saat 18.20'ye doğru, PLM'nin büyük salonuna, Lacan ayakta, başını belki de görmediği bir yazıya eğmiş, yarı hüzünlü ve bıkkın bir sesle, kendilerinden geçmiş durumdaki 500 kadar kişinin karşısında konuşurken, davetli olmadığım halde, girdiğim gibi. Tıpkı dün akşam, "girişte kontrolle görevli" genç bir kadın tarafından "Davetli misiniz" diye soru sorulunca, "Evet, Allah Baba'nın değil, Kutsal Ruh'un davetlisiyim, ama böylesi daha iyi" deyip kadın tarafından dikkatsizce içeri girmeme izin verildiği gibi. Çünkü, bir gün önce akşam, *kendine özgü* bir Tanrıbilimci ve ressam (bazen, bağlı olduğu galerinin sahibinin tavsiyelerine uymadığında, şahanedir) olan şahane bir filozof dostuma, Kutsal Ruh'un libidodan başka bir şey olmadığını, onun ne olduğunun bilinmediğini ve bilindiğinden beri de kimsenin ona da, Tanrı'ya da aldırmadığını, İsa'nın ise başka olduğunu, çünkü onun bir insan olduğunu, yaşamış, konuşmuş ve satıcıları tapınaktan kovmak ve bizi en yüksek [*derecede*] ilgilendiren, "düşman-

larını affeden" ("affa" dikkat edin, modası, Tanrı'ya şükür, korkunç bir şekilde geçmiştir, Spinoza'sı da, Nietzsche'si de, Lenin'i de, Mao'su da oradan geçmiştir) "yeni bir politika pratiği"ni başlatmak gibi işler yapmış olduğunu söylediğimi hatırlıyorum. Dolayısıyla, École Normale Supérieure'den eski bir tanıdığım olan J.-A. Miller'in beni götürdüğü salonun arka tarafında dinledim ve birkaç dakika sonra da *Le Monde*'u okumaya başladım, çünkü işitebildiklerim ("usta"nın ağzından, üstüne üzerinde düz mavi eşkenar dörtgenler bulunan şahane bir tüvit ceket giymiş bu 80'lik zavallı ve acınacak soytarının ağzından zar zor işitebildiklerim) de, söylemek caizse Lacan da bana acı veriyor, beni üzüyordu. Lacan'ın kendine özgü tarzıyla –acaba kendisine bir din yaratmaya mı ihtiyacı var?– çektiği tekdüze nutukta da, dinleyicilerin tarzında da "altı çizilecek" yeni hiçbir şey yoktu. Oradan buradan aldığı birkaç sözle, kendisinin hep aynı kaldığını, dünyayı dize getirebilecek olduğunu, basit bir şekilde, hiçbir tiyatrovari abartma yapmadan, kısacası düz mavi koca bir kedinin pati darbeleriyle, uyumadığını, tırmık atabileceğini ya da gösteri yapabileceğini anlatmaktaydı.

Bunun arkasından, epeyce, beş dakika süren bir sessizlik oldu. Daha sonra, Lacan'ın emir vererek kürsüye çağırdığı kişiler kendi ruh hallerini anlatmaya çalıştılar (kısa ve anlaşılır, basit ve gösterişsiz bir dille, bu da her şeye rağmen ümit olduğunu göstermektedir, çünkü her birinin konuşma tarzı anlam ve gelecek yüklüydü), başka söylenecek şey yoktu, zaten hangi konuda olacaktı ki? Bunu söylemek hemen hemen olanaksız, en azından herkes açısından. Bir kadın kürsüye çıkıp, ertesi gün ne yapılacağını, aslında EFP'nin bazı üyelerinin yapılması çağrısında bulundukları toplantıyı yaptırmamak için,

Lacan'ın kimseye danışmadan, kanımca bu yaptığının politik bir edim olduğunu ve kaçınılmazlıkla hukuki bir süreç başlatacağını bile bile aldığı EFP'yi fesih kararının (aslında fesih değil, fesih kılığına sokulmuş ihraç kararı) oylanması için toplanılacağını duyurdu; görüldüğü gibi bunun psikanalizle hiçbir alakası yoktu (bu konuya döneceğiz). Başkaları ise şaşkınlıklarını, hiddetlerini, alınmışlıklarını dile getirdiler, sözün kısası, bütün *Coşkun Duygular El Kitabı* orada dile getirilebilirdi, ama bu da çoktan, fi tarihinden beri hem de çok daha iyi bir şekilde yapıldı.

Bundan sonra insanlar kürsüde oturarak söz aldılar, ama aralara hep acayip sessizlikler girdi, bu sessizlikler ancak bir saat sonra, rahat rahat bir saat sonra gittikçe daha kısa olmaya başladı, zira kimileri sinirlenmeye başlıyordu; kimileri ise oturdukları yerden konuştular. Hep iki ana konu vardı: Lacan'ın kararının yarattığı ruh hali (coşku, şaşkınlık, hararetli destek, çevresini ikna etme isteği) –bu arada Lacan, güzel kesilmiş kır saçlarla taçlanmış o mavi sessizliğinin içinde hep susuyordu– ve yarınki, 16 Mart Pazar günkü işler; burada, adalet yoluyla kurallara uygun bir şekilde toplantıya çağrılmış olan EFP'nin genel kurulunda oylama yapılacaktı, çünkü Lacan ne kadar büyük olursa olsun, 1901'de kurulmuş bir derneği bir "sözüyle" kapatamıyordu. Bir, iki, belki üç defa, çok belirsiz bir şekilde söz alıp yarım ağızla, ne olacağını ve ne istendiğini bilmek gerekebileceğini söyledi. Bunu bilenler de ona cevap verdiler (J.-A. Miller, vb.): Fesih işinin yalnız hukuki bir iş olmadığını, tıpkı bir "cenaze"de olduğu gibi çok "iş yapmak" gerektiğini (fesih çalışmaları), dolayısıyla bunun bir "iç iş" olduğunu ve sonsuza kadar, yapamaz hale gelinceye, çatlayıncaya kadar sürdürmek gerektiğini açıkladı-

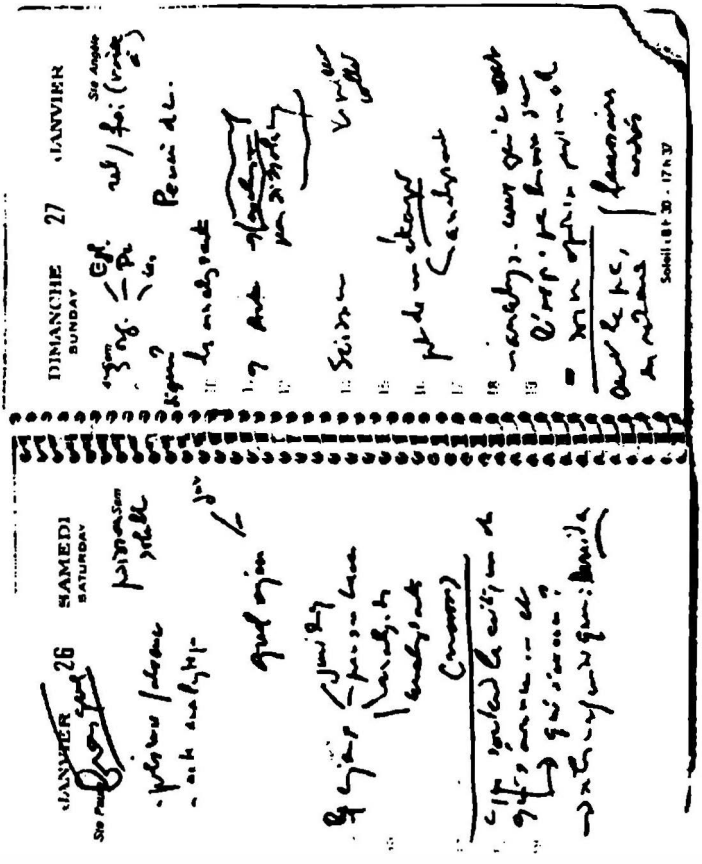
lar. Ama feshedilecek olan neydi? Kimileri, çocukça bir deha gösterip bilinçli bir şekilde sözcük oyunları yaparak (bu bir sürçme değildir, *not*), "okulun [Paris Freudçu Okulu] tutkalını"[1] feshetmek gerektiğini, çünkü herkesin yapışmış durumda olduğunu ve tutkalı ortadan kaldırmak için de okulu feshetmek gerektiğini söylediler. Ama kimse kalkıp da, söz konusu okulu feshederek ve "Freud davası"nı kurarak Lacan'ın onları yeni bir okula sürükleyip sürüklemeyeceğini sormadı. Hayır sormadı. Eğer siz siz olup bu soruyu sorsaydınız, bana daha önce başka bir konuyla ilgili olarak olduğu gibi, sert bir şekilde fırçalanırdınız[2].

Böyle saat 22.30'a kadar sürdü, bardaklar ise içleri votka ve başka her şeyle dolu olarak kenarda bekliyordu. Sonra başka şeyler oldu. Ama bunlardan bahsetmeden önce bu anlamsız olayların gidişini anlatmaya devam edeyim.

"Ya şimdi olur ya da asla, yardımımıza gel," diyerek gelmemi istemiş olan psikanalizci bir eski dost ve başka birkaç kişi. Ama o ve başka birkaç kişi (aslında başkaları pek çoktu, farkına vardım) sözcüğün gerçek anlamında yelkenleri suya indirmişlerdi, tek sözcük söylemediler, ben salonun arka tarafında J.-A. Miller'in yanında oturuyordum, kendisine "bu kadar düşük düzeyli konuşmaları duymak sahiden dayanılır

1) Althusser burada, söz konusu toplantı sırasında Jacques Rudrauf imzasıyla dağıtılan bildiriyi ima ediyor, kendisi bu bildirinin arka yüzüne ajandasında bulunan ve bir sonraki sayfada yer alan ek notları yazmıştır.

2) Althusser herhalde, C. Clément'ın *Le Matin*'de (17 Mart 1980) anlattığı olayı kastetmektedir; bu olayda, kürsüde konuşmakta olan Althusser'in sözünü kesen psikanalizci Anne-Lise Stern kendisine, "Siz kendinizi hangi divana uzanmış sanıyorsunuz ki böyle konuşuyorsunuz?" diye bağırmıştı. Buna yol açan, Althusser'in "Anlaşıldığı kadarıyla, siz psikanaliz yapılanlarınızı kendi dertleriniz arasına katmışsınız [ileride 'kaygı defterinizden çıkartmışsınız' şeklinde geçiyor ve doğrusu o]" demiş olmasıydı (bu yazıda daha ileriye bakın).

Louis Althusser'in ajandasının, 15 Mart 1980 günü PLM-Saint-Jacques'ta yapacağı konuşma için "aldığı birkaç not"un bulunduğu iki sayfasının tıpkıbasımı. (Althusser Fonu / IMEC Arşivi).

şey değil (tıpkı dünyada evrensel olarak savaş ve fırtına patlamışken bir kadının mutfağında sakin bir şekilde mercimek ayıklaması gibi vurdumduymaz!), niçin susuyorsun?" dedim.

O da bana "Bekliyorum, bırakalım insanlar içlerindekileri dile getirsinler, hepsinin de söyleyecek ilginç şeyleri var" dedi. Olabilir. Kırk beş dakika boyunca zorla sabrettim, gelmemi istemiş olan dostlarımı görmeye gittim ve onlara "Ne bekliyorsunuz?" diye sordum, anlaşılmaz kıvırtmaların dışında cevap alamadım: "Yoksa korkuyor musunuz, neden korkuyorsunuz? Lacan'dan mı? Kendinizden mi? Psikanalizci olmak fikrinden mi, vb." Hiç ses yok. Bunun üzerine bunun dayanılmaz hale geldiğini düşündüm ve birkaç not almış olduğum ajandamı koyacak bir masaya ihtiyacım olduğunu söyleyerek kürsüye çıktım, ses çıkartmayan Lacan'ın elini sıktım (acaba elini bana uzatacak mı, diye kendi kendime sordum, altı saniye kadar bekledikten sonra saman dolu elini uzattı, içinde bezginlik veya yaşlılık dolaşıyordu, tam bir sefaletti). Kürsüye çıktım, mikrofonu aldım ve hepsi beni tanımayan insanlara, davetli olmamama rağmen niçin orada olduğumu, Lacan'la olan eski tanışıklığımız ve dostluğumuz dolayısıyla "kendime böyle bir izni verdiğimi" ve söyleyecek şeylerim olduğunu söyledim.

Konuya yavaş yavaş girdim, bu toplantıda olanları söylemekle yetindim: Gündemsiz yapıldığını (acayip!), yöneticiler tam bir sorumsuzluk örneği göstermemiş olsalar, yani hepimizi girişte içinde hukuk davasının hangi noktada olduğu konusunda bilgi veren bir daktilo sayfası vermeye razı olmuş olsalar (bundan basit bir şey olamaz) iki dakikada çözülebilecek bir hukuk davası ile ilgili sorunlar hakkında (yarın) tartıştıklarını belirttim. Bu toplantının, gündemsiz olmakla bir-

likte, kazanılabilecek şeyleri olduğunu söyleyip saydım: 1) yarın 16 Mart günü yapılacak toplantıdaki hukuki hedef (fesih konusunda evet oyu mu hayır oyu mu kullanılacağını bilmek); 2) Lacan'ın düşüncesinin hedefi, ayakta kalıp kalamayacağı (bunun temel önemde bir sorun olduğunu ve bu konuya hiç kimsenin hiçbir şekilde değinmediğini söyledim); 3) siz psikanalizcilerin kazanacakları; ve son olarak 4) kazanılacakların kazanılacağı, kazanılabilecek şeylerin gözbebeği, en dayanılmazı, psikanalizcilerle birlikte analiz yapan ve Lacan'ın düşüncesini veya şahsını sahiplenen yüz binlerce, belki milyonlarca psikanaliz yapılanın varlığı; bu sorumlulukların sorumluluğudur ya da sorumsuzlukların sorumsuzluğudur, çünkü sonuç olarak, herkesin bildiği olayları tekrarlamamak gerekir; bu ölüm kalım sorunudur, yeniden doğma, dönüşüm ya da intihar etme sorunudur. Bu konuda da herkes o yoğun sessizliği sürdürdü, insan psikanaliz yapılanları kaygı defterinizden, bu akşamlığına veya her zaman için, çıkarttığınızı düşünüyor, bu durumda onları niçin içeri alacakmışsınız, niçin dinleyecekmişsiniz? Herhalde para için değil, değil mi? Öyleyse bu suskunluk niçin? Oysa cevabını söke söke almak gerek, herkesin içinde mümkün olmadığına göre, özel olarak, ama almak gerek! İster yandaki koltuktan olsun, ister daha sonra ulaşılabildiğinde viski şişesinin karşısında, yüz yüze konuşanlar için bunun tek bir cevabı olabilir: "Korkudan". Kimden korkulduğunu soracak olursanız, yukarıda belirtilmiş olan cevaplar dizisini bir kere daha alırsınız.

Daha fazla konuşmadım. Yarım saatlik bir ara oldu, ben de tanımadığım birkaç psikanalizciyle konuştum, aralarından bir tanesi kayıtlıydı. İlginçti, onlara, gidip insan getirin, top-

lantı devam etsin, benim canım, durumu daha iyi görebilmek için sizlerle konuşmak istiyor. Hayır. Yerlerinden kıpırdamadılar, istemiyorlardı. Neden? Bu sefer neden korkuyorlardı? Benden mi? Bu beni fazla onurlandırmak olur, teşekkürler.

Bundan sonra, ertesi günü ve bülteni görüşmek için ikinci toplantı yapıldı. Yarın için aynı rezalet yeniden başladı. Bülten için ise teknik ayrıntılar verildi. Sonra ruh hallerine geri dönüldü. Bunun üzerine söz aldım, çok sakindim, ama burama da gelmişti. Bu "geri zekâlı" (bu sözü orada bulunan tanımadığım bir kadın psikanalizciden aldım, ama o da ne düşündüğünü herkesin önünde söylemek istemedi) ve sözcüğün gerçek anlamında çocukça toplantının (insanların hukukun, hukuk biliminin, adaletin ve davanın ne olduğu ve aralarındaki farklılıklar hakkında, yani yarın karşı karşıya kalacakları şeyler ve önlerine konulan seçme olanaklarının sınırlılığı hakkında hiçbir fikirleri yoktu; papaz olmayan rahip gibi sabrına hayran olduğum, kalabalıklara hiç aceleci olmayan bir tavırla hitap eden, Kutsal Ruh'un zaman bulup ve keyfinin gelip de onların üzerine inmesini bekleyen J.-A. Miller'in onlara konuyu ayrıntılı bir şekilde izah etmesi gerekti) en şaşırtan yanı, evet bu geri zekâlı ve çocuksu toplantının en şaşırtıcı yanı böyle geri zekâlı ve çocukça olması değil, orada bulunan insanların, tek tek birey olarak alındıklarında (en azından benim tamamen rastlantısal bir şekilde konuştuklarım) iyi, çoğu zaman –her zaman değil– Lacan hakkında eleştirel fikirleri olması, ama *hiçbirisinin bunu* herkesin önünde *açmak istememesiydi*. Ama niçin, diye soruyordum. Onlar da korkudan olduğunu söylüyorlardı. Korkunuz varsa neden geldiniz, diye soruyordum. Cevap, benim anladığım kadarıyla, insanların korkmak istedikleriydi. Peki tamam da, neden

korkuyorsunuz? Cevabını daha yukarıda bulun, her şeyden önce Lacan'dan, oysa Lacan "beni herkes seviyor" demişti, demek ki korkmak da sevmenin bir biçimi. Ama en iyi biçimi mi, iyi biçimi mi, en kötü biçimi mi, ya bu nefret etmenin ya da kendini sevmenin (bu durumda evde kalmak sorunu çözerdi) bir biçimiyse, ya da kendine katlanıp katlanmamanın bir biçimiyse, ya da huysuzluk etmenin bir biçimiyse (zira her isteyen korkamaz, Lacan ve Ey'in deliyle ilgili şu sözünü bilirsiniz, duymuşsunuzdur: Her isteyen deli olamaz)? Bu uca varılınca susulacağı kesindir.

Bunun üzerine ikinci oturumda söz aldım (bir adam birinci oturumun sonunda bana hakaret ederek hiç de kibar olmayan bir şekilde bu salona davetli olmadığım halde nasıl girebildiğimi sormuş, ben de ona cevap olarak, siz nerede kontrolörlük yapıyorsunuz, yataklı vagonlarda mı, bir idare ya da bankanın genel teftişinde mi, FKP'nin denetim komisyonunda mı, engizisyon mahkemesinde mi, yoksa poliste mi? diye cevap vermekle yetinmiştim). Söz alarak, EFP'nin feshedilmesi olayının beni ilgilendirmediğini, ama sizin söylediklerinize bakılırsa, istese de istemese de Lacan tarafından hukuki bir sürecin başlatıldığının açık olduğunu ve kendisinin bunu bilmesi gerektiğini, onun hukuk bildiğini, meselenin ise basit olduğunu, ertesi gün fesih konusunda evet veya hayır oyu kullanmak gerektiğini söyledim. Bu konuda bir görüşüm olmadığını, ama bunun politik bir karar olduğunu, böyle bir kararın ise Lacan'ın yaptığı gibi tek başına alınamayacağını, ilgililerle demokratik bir şekilde düşünülüp tartışılacağını, ilgililerin en başında da kendilerinin oluşturduğu psikanaliz yapılanlar "kitlesi", kendilerinden başkası olmayan psikanaliz yapılanların oluşturduğu "kitleler" ve "sahici

eğitmenler" olduğunu, Lille Sokağı 5 numaradaki tek bir kişi olamayacağını, yoksa bunun, aydınlanmış cinsinden de olsa despotluk olacağını ekledim. Onlara, bunun hukuki bir mesele olduğunu, önemsiz bir iş olduğunu, iki dakika ayrılırsa çözülebileceğini ve başka konulara geçmek gerektiğini, sonuç olarak da onlara bir soru, tek bir soru sormak istediğimi söyledim ve sordum: "Ne istiyorsunuz? Çoğunuzun, çoğunluğu oluşturan kısmınız, Lacan ne istiyorsa aynısını istediğinizi mi söylemek istiyorsunuz? Peki, Lacan'ın ne istediğini biliyor musunuz? Onun ne istediğini bildiğini biliyor musunuz? Ya tesadüfen hiçbir şey istemiyorsa? Zaten 80 yaşına gelmiş, dinlenmeyi, sırtüstü yatmayı, düz mavi ceketi, susmayı, hiçbir şey istememeyi, sizin canınızı sıkmayı ve üstüne üstlük de kandırmayı hak etmiş –acaba sizi işletmek bu adamı dinlendiriyor mu? Peki ama siz kendiniz için ne istiyorsunuz"? Bu birbirini izleyen sorulara herkesin cevabının susmak, çok yoğun bir şekilde susmak (yani en anlaşılır şekilde, yukarıya bakınız) olduğunu herkes, susan herkes gördü.

Şunu belirtmekle yetineyim: Benim bu katıldığım oturumun dışında iki organizasyonla, yani Katolik Kilisesi ve Fransız Komünist Partisi ile ilgili deneyimlerimden bahsetmem üzerine, J.-A. Miller benim "ders vermek için" doğru bir anı seçmediğimi (*aynen!!!*), zira, *Le Monde*'da çıkan ve "belirli bir özgürlük duygusunun" görüldüğü makalelerimden[1] sonra sonunda hizaya geldiğimin görüldüğünü, "konuşmamın hiçbir etki, kesinlikle hiçbir etki yaratmadığını," söylemeyi uygun gördü. Buna cevap olarak ben, "bunun kişisel bir sorun olduğunu (yok

1) "Komünist Partide Neyin Değişmesi Gerekir?", 25, 26 ve 27 Nisan 1978 tarihli *Le Monde* gazetesinde çıkan ve daha sonra, aynı yıl aynı başlıkla Maspéro Yayınları tarafından kitap olarak yayımlanan üç makale.

canım!) ve herkesin önünde cevap vermeyeceğimi söylemekle yetindim, yoksa J.-A. Miller, hiç mi hiç tanımadığı bir alanda böylesine kaba ve hakaretamiz bir şekilde fikir öne sürdüğü için kamuoyunun önünde gözden düşürülmüş olurdu.

Bir son ve kesinlikle temel önemde uyarı daha kalıyor, bu konu Lacan'ı da, düşüncesini de fersah fersah aşmaktadır. Aşmaktadır, çünkü kendisi ne sanırsa sansın, Lacan'ın düşüncesi anlatacağım şaşırtıcı olayın dışında kalmamaktadır. Baştan sona bütün toplantıya, bu konuda en ufak bir eleştiri çabası gösterilmeden, derin bir tutku, yaygın olarak ve sürekli belirtilen, başvurulan, geliştirilip dayanaklar sağlanan bir *istek* hakim oldu, bu, *toplantıda cereyan edenlerin psikanalizle ilgili olduğunu* bilmekti (doğal olarak burada bahsettiklerim, konuşmuş olanlardır, ötekiler değil; ötekiler de bu konuyu daha az düşünüyor değildiler, söyledikleri gibi düşünmeseler bile, insanların söylediklerini laf olsun diye söylemediklerine inanmak gerekir, söylemeyi başaramasalar bile en azından söyleyecekleri bir şeyleri var demektir). Bu, kürsüye ilk çıkanlardan birisinin Lacan'ın kararının "psikanalizle ilgili bir karar" olduğunu söylemesiyle başladı ve şu veya bu ölçüde hepsi aynı konuyu alarak her türlü kıyaslamaya başvurup onu genişletti; bu arada sürmekte olan oturumla da kıyaslama yapıldı: Söz alanlar bu oturumu tedavi seansı terimleriyle düşünüyorlardı ve Lacan'ın kararının kendisini de "psikanalizle ilgili bir karar" olarak görüyorlardı (hukuki tanımından tıbbi bir kararın ne olduğunu biliyorum, ya psikanalizle ilgili karar?) Ne olursa olsun, onlara şöyle dedim: Aslında bu yaptığınız politikadan başka bir şey değildir, öyleyse Lacan'ın neler başardığı, sizin neler başarmakta olduğunuz gibi zırvaları anlatma ihtiyacını neden duyuyorsunuz? Lacan için Fre-

udçu Okulu kapatmak sözümona "psikanalizle ilgili" bir kararıdır, sizin için ise ruh hallerinizin altına imzanızı basmanız psikanalizle ilgili bir edimdir, bu akşam burada da dilinizi yutmuş gibi oturmak için bulunuyorsunuz; hiç kuşkusuz, sessizliğinizi sürdürerek ve şu mübarek adamın ağzından çıkacak sözlere (ya da suskunluğuna) bakarak da ne yaptığınızı ve ne istediğinizi anlayacağınızı ümit ediyorsunuz. Bunlar boş şeyler! Siz insanları kandırmaktan başka bir işe yaramayan fikirlerinizi her ne pahasına olursa olsun dayatmak istedikçe çamura batacak ve insanları da oraya çekeceksiniz, oysa sizin yaptığınız gerçekte politikadır, bir psikanaliz edimi ve edimlerinden biridir. Söylediklerinizin (ve de söylemediklerinizin) doğru olduğuna inanabilirisiniz. Bu kimseyi ilgilendirmez. Her halükarda Lacan'ın ve sizlerin yaptığınız gibi politika yapılınca, bu asla cezasız kalmaz. Eğer yapmamayı düşünüyorsanız, biraz bekleyin de başınıza gelecekleri görün. Daha doğrusu sizin başınıza bir şey gelmez, çünkü iyi korunuyor ve kendinizi acındırmayı biliyorsunuz, aslında gelecek olanlar divana uzanmaya gelenlerin, onların bütün yakınlarının, yakınlarının yakınlarının, ve bu böyle gider, başına gelecektir. Aslında siz ödlekten başka bir şey değilsiniz, çünkü temelden, bünye bakımından sorumsuzluk içindesiniz, bir de sorumluluk sözcüğünü ağzınızdan düşürmüyorsunuz. Konuşmaya devam edin. Ben buraya gelerek elimden geleni yaptım, korkunç zaman ve sizin gevelemelerinizden çok daha önemli başka şeyler harcadım; burasının geri zekâlı ve çocukça olduğunu söyledim, aslında çocuk gibi bile değilsiniz, kâğıt hamuru gibisiniz, Lacan da üzerinize istediğini yazıyor. Evet, kâğıt hamuru gibi, yapışır veya yapışmaz, ama doğası itibariyle susar. Selam.

15 Mart 1980 Günü PLM-Saint-Jacques'ta Yapılan Toplantı Hakkında Ek Açıklamalar[1]

Eğer, bir rastlantı sonucu Dr. Lacan ile onun kuramdaki ya da psikanalizdeki yandaşlarının PLM otelindeki toplantılarına basit ve anlaşılır nedenlerle ("onları desteklemek için" orada bulunmamı isteyen bir ahbap tarafından ayaküstü davet edildim) gidip bir buçuk saat sabrettikten sonra birkaç söz söylediysem, bu hiç de, C. Clément'in, orada bulunmadığı halde, 17 Mart tarihli *Le Matin*'de gayri ciddi bir başlıkla yazdığı gibi "Lacan'ın kalesini ele geçirmek" için değildir. Benim Lacan'la alıp veremediğim hiçbir şey yok, ne kararına karşıyım, ne kuramına, ne, az önce yaptığı şekilde, Freud'unki gibi, kurup daha sonra yenisini kurmak için feshettiği örgütlere karşıyım.

Ben Lacan'ı her zaman (hiç tanınmadığı zamanlarda da), ciddi bir şekilde düşünen, bugünlerde olduğu gibi herkesin ağzında olmayan birisi olarak gördüm. Üstelik de psikanaliz hakkında düşünen birisi, Freud hakkında demek doğru mu bilmiyorum, ama belki onun hakkındaki fikri üzerine düşünen, belki kendisi hakkında düşünen, "Freudçu alan"

1) Tamamlanmamış metin.

veya "Freud davası" diye adlandırmaya teşne olduğu kendi aklına esenler hakkında düşünen, Freud'u her zaman en öncelikli referans olarak veren birisi? Oysa biraz yakından bakıldığında bu öncelikli referanstan pek o kadar da emin olmadığı görülür. Doğruyu başka yerde, Freud'un dışındaki isimlerde (örneğin Platon, Heidegger) ve psikanalizle pek ilişkisi olmayan, ama "felsefe" denilen şeyle, üstüne üstlük de, Descartes'tan bu yana tarihi ilginç, ama çıkar gözetir bir "kuramsal yamalı bohça" pratiğinin damgasını taşıyan "Fransız felsefesi"yle pek çok ilişkisi olan başka bir "tür ya da bilim kolunda" ya da "pratikte" aramak gerekiyorsa, Freud'un adı ve kimi kavramları niçin bahane olarak kullanılıyor?

Bu cumartesi Lacan tarafından toplanan toplantıda ben ne yaptım? İşin, *Le Matin* gazetesinden C. Clément tarafından makalesinde çok kısmi olmakla birlikte oldukça gerçeğe sadık kalınarak anlatılan ve doğal olarak patırtıcı ve sahteci bir başlıkla (Louis Althusser Lacan'ın kalesine karşı hücumda) sunulan anekdot niteliğindeki kısmı bir kenara bırakılırsa, ben hayatımda pek o kadar yaşamadığım türden bir deneyimi "doğal ortamda" yaşadım.

Ama, söylemiş olduğum gibi, başka örgütlerde, örneğin savaştan önce (ve sonra) aktif bir şekilde militanlık yaptığım Katolik Eylem'de, daha sonra Fransız Komünist Partisi örgütlerinde, buna, beş yıl süren acayip bir savaş ve onu izleyen beş yıl tutukluk yaşadığım Fransız ve Alman ordularını[1] da unutmadan ekleyelim, belirli bir deneyim kazandım. Bunlarla bazı benzerlikler (özellikle, herkesin kendi ruh halini dilsiz bir tanının yere dönük bakışları altında araştırdığı, suskunluğun hiç kuşkusuz müritlerinin geveze itiraflarını düz-

1) Bak. L. Althusser, *Journal de captivité* [Tutsaklık Güncesi], Stalag XA, 1940-1945, Paris, Stock/IMEC, 1992.

gün gösterdiği "dünyadan kolektif olarak çekilip kendine gelme-derin düşünme" uygulamalarıyla –1938-39 yıllarında Ain'deki bir Chartreux de Dombes manastırında yapılan "dünyadan çekilmeleri" düşünüyorum) taşımakla birlikte, Lacan'la birlikte imza atan yandaşlarıyla yaşadığım bu deneyim beni özel bir biçimde şaşırttı.

Her şeyden önce, Lacan'ın belirttiğinden başka gündem yoktu. Bana böyle doğru olduğu, çünkü Lacan'ın kararının karışıklığa yol açtığı, bunun için herkesin "kendini toplaması gerektiği" (sözcüğün olumlu anlamında) ve bundan ötürü de temasın sadece ve sadece Lacan'ın kişisel olarak mevcudiyeti tarafından yeniden sağlanması gerektiği anlatıldı. Olabilir. Lacan'ın konuşmasının hepsini dinlemedim, geç kalmıştım, ama duyduklarım beni şaşırtmadı, sadece bir söz beni kaygılandırdı. Onun bilinçli olarak keyfi bir şekilde alınmış okulu kapatma kararını yorumladığını duyar gibi oldum (ama o kadar alçak sesle konuşuyordu ki, söyledikleri kavranamıyordu), bu bir tür "*psikanaliz yorumu gibi*" bir şeydi. Sonra başkaları, Lacan'cı "gibi" tedbirliliğini (tedbirli biri olan Lacan, "gibi"yi istediği gibi kullanmayı bilir, ya da bildiğini sanır; örneğin "bilinçdışının yapısı bir dilinki *gibidir*") göstermeksizin oraya çıktılar. Lacan açısından, kendi imalı söylemiyle şu veya bu ölçüde gizli olan kendi düşüncesi arasında korumayı istediği oranı düzenleyen, onları kendisinin kontrol etmeyi düşündüğü gibi kontrol eden, ama aynı zamanda Lacan'dan gelen ilk "yandaşı" cinsleri, dolayısıyla dilleri karıştırma çıkmazına, kısacası aynı anda birkaç dil konuşula konuşula kimsenin birbirini anlamaz hale geldiği Babil'e, sürükleyebilen, bu "gibi" ve onu zincirleme izleyecek sonuçları hakkında söylenebilecek çok şey var.

Her ne olursa olsun, orada eşi bulunmayan bir deneyim yaşadım. Ayrıntıları atlayıp esasa geliyorum, o da üç-dört açıklamadan oluşuyor.

1. Niçin böyle bir dinsel kendini toparlama atmosferi (yanlış anlaşılmasın, buna hiç karşı değilim), ama aynı zamanda niçin, kürsüye çıkan ve salondan söz alan psikanalizciler de, Lacan'ın kararı ve ses çıkartmayan kurşuni mavi başkan karşısındaki ruh hallerini ayrıntılandırma konusunda sonu gelmeyen bir tedbirlilik gösterdiler? Niçin bu toplantının gerçek hedefleri (her halükarda, onların suskunluğunu duymak bana bu sakin ve sesi çıkmayan ustaya saygı içinde geçen toplantının gerçek hedefi gibi geliyordu), bir tek istisna dışında, ne belirtildi, ne de dile getirildi? Hangi hedefler? Sayıyorum.

Önce, 1 numaralı, ivedi, hukuki ve politik hedef (yarın, okulun genel kurulunda, fesih konusunda evet oyu vermeli mi, vermemeli mi?); 2 numaralı hedef, en önemlisi, Lacan'ın düşüncesi (bağdaşık [homojen] olup olmadığı, eleştirmek gerekip gerekmediği, eleştirilecekse hangi konuda, yoksa tamamlayıp düzeltmek mi gerektiği, vb.); 3 numaralı hedef, cüsselidir, psikanalizcilerin ne olacağı (ne olduklarına kıyasla ne olmayı düşündükleri) yetişmeleri, başkaları başka yollar izlerken niçin Freudçu Okul'a geldikleri, zira büyük "Freudçu alanda" başarıya ulaşmayı sağlayacak ya da başarısızlığa uğramaya sebep olacak pek çok yol vardır, bir tanesi gerektiği varsayılırsa, babanın yakınlarında büyük yelkenli tekne de vardır, enkaz da, ama Freud bu işleme pek sıcak bakmazdı; 4 numaralı hedef, özellikle bu hedef, en önemli hedef, özellikle bu: Psikanaliz yapılanların ne olacağı, zira son tahlilde her şey onların sırtında duruyor, yani düşüyor ve sadece para olarak değil, emek ve doğum sancısı

olarak da, yas olarak da, kısacası psikanaliz çalışması olarak bunun bedelini ödeyen *onlardır*, ve psikanalizci gerektiği şekilde bütün dikkatini vermediği takdirde işin çok kötü bir şekilde bitebileceği, ya da yerinde sayıp bir çıkmaza varacağı, ya da intiharla biteceği bilinen bir şeydir.

C. Clément benim "psikanaliz yapılanlar adına" konuştuğumu yazdı. Her halükarda ben büyük bir ısrarla, hem psikanaliz yapılanların gerçeğiyle ilgili bir hatırlatma, hem psikanalizcilerle psikanaliz yapılanlar arasında yürürlükte olan ilişkiyi iyi koruma çağrısı hem de hemen hemen hiddetten gerekirse yakarmaya kadar giden bir yalvarma olarak, tüm dünyadaki bu psikanaliz yapılanlar kalabalığının, milyonlarca erkek, kadın ve çocuğun artık hesaba katılması, doğru bir şekilde hesaba katılması gerektiğini, onların hem varlıklarının, hem sorunlarının, bir psikanalizciye bağlandıkları zaman karşı karşıya bulundukları risklerin ciddiye alınması gerektiğini söylüyorum –burada kendilerinden ötürü karşı karşıya kalabilecekleri riskleri değil, görmeye gittikleri psikanalizciden ötürü karşılaşabilecekleri riskleri kastediyorum, söz konusu psikanalizci, bir kere "tuttuktan" sonra, psikanaliz yapılanın, hastanın yaşamını köstekleyen ilkel duygulanım-fantazmlarında bir kendiliğinden yeniden dağılım sağlamasını kolaylaştırmak niyetiyle sevgi aktarımını kullanacaktır.

Oysa cumartesi günü bütün bu hedeflerden sadece birincisi söz konusu oldu, o da sorular biçiminde. Soruları soran psikanalizciler bütün saflıklarıyla Fransız hukukunun ve kısaca hukukun ilkeleri konusunda tam bir bilgisizlik halindeydiler. Burada insan kendisine, böyle şeyleri okulda, kitaplardan ya da savcı-sanık pratiğinden öğrenmediklerine göre, bunu hastalarının "divanında" nasıl öğrenemediklerini

soruyor. Demek ki dünyadan bu derecede kopuklar ya da kopuk olmayı yeğliyorlar. Bu yalnız, hukukçuyu sadece hukukçu, psikanalizciyi de sadece psikanalizci haline getiren zihinsel işbölümünden değil, kendileri hakkında düşündüklerinden de ileri gelebilir.

Söylediğim gibi *sadece* birinci hedef, hukuki olan, söz konusu oldu, o da tam bir cehalet halinde. Söz konusu hukuki hedefe, Freudçu Okul'un genel kurul toplantılarındaki oylamalar sonucunda ulaşılmaya çalışılacak. Öteki hedefler konusundaysa tam bir tedirginlik, belirli bir tedirginlik, hattâ belirgin bir tedirginlik vardı, ama sadece birkaç konuşmada uç verir gibi oldu, ama kesinlikle hiçbir şey açıklanmadı. Bu da akla acayip sorular getirmektedir.

Özellikle söz konusu şaşırtıcı suskunluğa, benim insanı altüst edici bir deneyim yaşamış olduğum başka bir olgudan, hemen hemen hepsi psikanaliz uygulamakta olan psikanalizciler olan aynı insanların bir kokteylin arasında bana söz almakta haklı olduğumu, böyle yapmak gerektiğini, kendilerinin de buna katıldıklarını, kendilerinin de argümanları olduğunu, bu argümanları benden önce geliştirdiklerini ve daha neler neler söylediklerini duyduğum olgusundan yaklaşılırsa. Bütün bu çenesi düşük, zeki ve olaylara, hattâ, verilen aranın uğultusunda bile olsa, benimle baş başa, özel olarak konuştuklarında Lacan'a eleştirel bakan insanlar (ama hepsi konuşmamıştı), ulaşılması söz konusu olan büyük hedeflere kıyasla ya incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler, budalalıklar, çocukluklar söylediler, geri zekâlı ruh hali analizleri dile getirdiler ya da sustular. Yani söz alınca ya kendilerini az zeki, hattâ kafası bulanık, hattâ zeki olmayan gibi gösterdiler, ya da susmakla yetindiler, ama verilen arada konuştular.

Bu şaşırtıcı çelişki hakkında ne düşünülebilir? Toplantıda ses çıkartmayanları, bu toplantıda başlarına gelecekleri önceden bildiklerinden haklı olarak susanları, kuşkusuz bıkkın olanları bir kenara bırakalım –ama yine de nasıl hiç ses çıkartmadıklarını, suskunluklarının nedenlerini, bu arada orada bulunmalarının nedenlerini sadece kendileriyle paylaştıklarını da görmek gerekir. Özel yaşamlarında, baş başa görüşmelerde zeki, açık ve eleştirel olan insanların nasıl olup da hep birlikte bir aradayken sofu keçilere döndüklerini insan kendi kendisine soruyor. Kendisini yalın halde göstermekten korkan bazı lise öğrencileri böyle yapar, sınıf arkadaşları karşısında konuşmaktan, yani dillerinin altında ne olduğunu söylemekten değil, dillerinin altında bir şey bulunup bulunmadığını söylemekten korkanlar böyle yapar, buna da günlük dilde çekingenlik denir. Tabii onların da pervasızca gösterdikleri gerekçeler hep aynı. Bana, sustuk, susuyoruz, çünkü korkuyoruz, dediler. Ama neden korkuyorlar? Bazıları Lacan'dan, başkaları belki kendimizden, diğerleri ise herhangi bir şeyden dediler. Ben onlara, korkuyorsanız (en çok Lacan'dan, birlikte olmaktan, kendinizden, bu nedenlerin şu ya da bu şekilde bir araya gelmeleri fikrinden) ne halt etmeye buraya geldiniz diye sorduğumda içlerinden biri bana, görülmüyor mu, bu kadar korkmak istersek bu bize güven verir dedi. Görülüyor.

Bu anda durmak daha iyi olur, çünkü en azından yetişkin olmuş, genellikle ince düşünceli, ırkçı olmayan "Lacancılar"ın, aydınların, kendilerine güven gelmesi için Lacan'dan, ya da X'ten korkma ihtiyacıyla bir araya gelmeleri gibi bir neden psikanalizcileri fersah fersah aşmaktadır. Çünkü bunun benzerleri çok sayıda başka örgütte, özellikle de işçi örgütle-

rinde (onlardan bahsetmemin sebebi onları biraz tanımamdır, ama kilise veya ordu da gösterilebilir) bulunabilir. Korkma ihtiyacı bir inanç, düşünce veya eylem topluluğuna üye olmanın gerekçesi olabilir, korkmakta olduğunuz ve korkmakta haklı olduğunuz konusunda size güven verir ve aynı zamanda sizi bu korkuya ve nedenine karşı cesaretlendirir. Çünkü, üye olduğunuzdan yalnız değilsinizdir, bu size bir "Ana" ve diğer, etkin ve koruyucu grup sıcaklıklarını verir. Korkma ihtiyacının bugün bu kadar derin olması hiç kuşkusuz, herkes için güvenilir ve sağlam hiçbir perspektif sunmayan bir dünyada tinlerin genel bir şekilde yönlerini şaşırmış olmalarından ileri gelmektedir. Bu durumda, söz konusu korku ihtiyacını karşılayan ve ondan koruyan gruba daha çok bağlanılır. Bunun çocukça bir tepki olduğu söylenebilir. Doğrudur. Zaten geçen günkü tartışmanın çocukça, hattâ bence geri zekâlı ve neredeyse edebe aykırı nitelikte olması da bundan ileri gelmektedir. Çünkü, sizin ne söylemek isteyebileceğinizi anlama özeni açık ve dindar bir şekilde başkalarına emanet edilerek, ruh halleri herkesin önünde soyunurmuş gibi bir duruma getirilmektedir, ama önceden uyarılmış ve her türlü utançtan korunmuş bir şekilde soyunurmuş gibi. Bu durumda insan bir tek şey ister, ki o da zaten sizden istenilendir, şefkat gösterilmesi ve sabahtan akşama kadar meme verilmesi. Ama bu durumda her şeyi açık söylemek gerekir: Bunlar bir çocuk dili konuşmak için ezilip büzülen çocuklar gibiler, dokunaklı yarı açık dudaklarından gözleri biraz da acıdan yarı kapalı mırıldanıyorlar, bir yakınma gibi mırıldanıp şarkı söylüyorlar, ya da daha doğrusu (çünkü bunlar kahrolası yetişkinler ve kahrolmuş yetişkinlerdir) bunlar, kendi korkma ihtiyaçlarını gidermek için ihtiyaç

duydukları "Ana"ya sonsuz ve ümitsiz bir şekilde yakarmak için çocuklaşan yetişkinler. Bu "Ana" Lacan da olabilir, orada, cumartesi günkü toplantıda bulunan meslektaşlar da, dinleyecek ve oradaki sessizliğe bakılırsa, duyacak meslektaşlar. Bu "Ana" o sırada konuşan ve dolayısıyla kendi kendisine çocuk muamelesi yapan olabilir, ama o kamuoyu önünde yaptığı yakınma sızlanmada "Ana" durumundadır, kendisine bir çocuk gibi sorduğu soruların karşısına "Ana" gibi çıkmaktadır. Son haddinde, kamuoyu önünde yapılan bu diyalog sessiz olabilir. Cumartesi günkü toplantıda pek çok kişinin, konuşuyorum, çünkü söyleyecek bir şeyim yok (söylemek ve dinlenmek konusundaki duygusal zevkimden başka), demek için söz aldıkları görüldü; hattâ bir kişi konuşmak için kalkıp hiçbir şey söylemedi. "Ana"yı mahsus söz konusu ediyorum, zira Lacan gereğinden fazla "Baba"dan yola çıkarak düşünmeye başlıyor, –bu mayın tarlasında fazla ilerlemek istemiyorum ama– geçen günkü öğrenci veya müritleri Lacan'ı biraz fazla her şeyin, sözlerin, hakikatin, bilmenin, vb."Efendisi Baba" olarak düşünüyorlar, oysa PLM'deki gizli psikodramada hemen hemen herkesin ivedi istemi "Ana"ya yöneltilen bir talepti, en azından söz alanların hemen hemen hepsinin.

Eğer her birinin bilinçdışı fantazmlarına başvurarak veya sadece tedavi uygulamaları ile olan kategorilerle –yani psikanaliz aktarımının psikanalizci ve psikanaliz yapılan tarafından ele alınması– düşünerek buradan sıyrılmayı düşünüyorsanız, bence bu kafa karışıklığı yaratmaktan başka bir şey değildir. Çünkü bu cumartesi, "Ana" karşısında korkuya düşme ihtiyacını (evet, sadece arzu ya da bilinçdışı fantazm değil, *ihtiyaç* diyorum, ihtiyaç diyor ve bunun yarı bilinçli, hattâ bi-

linçli olduğunu belirtiyorum) sergilemekten başka hedefi olmayan bu toplantıda fantazmların işlerini görmekte olduklarını pek açıktı. Ama aynı şekilde, bunların gelişigüzel alınmış fantazmlar değil de, "kamuoyu önünde yakınma" ya da gereken utanma duygusuna pusu kurma durumu tarafından "çağrılmış" (Efendi tarafından çağrılmış bütün yandaşlar) fantazmlar olduğu da pek açıktı; böylece teselli olunacak, güven verilecek ve son tahlilde "Ana", ya da daha doğrusu onun fantazmı tarafından kanatlar altına alınacak ve korunacaktı. Burada Lacan kesinlikle ve öteki bulunanlar (ya da bulunmayanlar) da bu durumda taşıyıcılar, üzerine oynanan "nesneler" durumundaydılar. Bunun için, bu maddi çağrı, hepsi de çok kendine özgü "konuşarak olan"lar olan "Lacan'cı" psikanalizcilerin bir lüks otel toplantısında, hem de gündemsiz tarafından, bir araya gelmeleri, Lacan'dan gelecek kim bilir neyi beklemeleri, eğer hiçbir şey gelmezse (ki gelmedi) bir arada olmanın getirdiği kimbilir neyi, örneğin insan sıcaklığını veya erkek ve kadın kokusunu beklemeleri gerekti. Aslında, bu son maddi ve annece, annelik taslayan, kendine annelik taslayan, bütün gözeneklerinden annelik sızan, ama kadınlık sızmayan çağrıda son derece ciddi şeyler vardı: *örneğin* Freudçu Okul'un yıllardır artarak süren ve nihayet patlak veren bunalımı; *örneğin* Lacan'ın artık dayanamadığı bu "tescilli sahtekarları" ihraç etme ihtiyacı, kendisi bundan yazılı olarak bahsetmiştir –ve Efendi'nin, düşünmek ve kendisi artık var olmayınca düşünmeye yardım etmek için atanmış ve kendisi tarafından atanmış ardılı olduğu söylenen J.-A. Miller bunların adlarını saymıştır (pek çoğu pek tanınmaktadır)– (tüzükte yaptırım, yani ihraç öngörülmediğinden okulun feshi Lacan'ın elinde, kuramsal bakımdan toparlanma bahanesiyle

ihracın kılık değiştirmiş bir biçimi haline gelmiştir); *örneğin* Lacan düşüncesi konusunda (ayakta kalıp kalamadığı, bir kuram mı yoksa düşünce mi, yoksa felsefe mi, yoksa öylesine felsefe mi olduğu, neyle ilgili olduğu, konuları nasıl ele aldığı, buna karşı mı yoksa bundan yana mı olunacağı, tamamen bundan yana mı yoksa eleştirel çekincelerle mi bundan yana olunacağı, yoksa karşı mı olunacağı, yoksa sorunun yanlış mı sorulduğu, vb.) herkesin önünde psikanalizciler arasında başlatılan dünya çapındaki anlaşmazlık (J.-A. Miller geçen cumartesi, cereyan etmekte olan kuşkusuz ki küçük bir tarihsel olaydır, ama sonuçları bakımından dünya çapında meydana gelmektedir, derken haklıydı); *örneğin* genel olarak psikanalizciler veya başka psikanalizciler (M. Klein, Winnicott, vb.) sorunu, Freud ve Lacan'la ilişkileri, (çok dikenli olan ve bütün "dernekleri" zehirleyen) psikanalizcilerin yetişmesi sorunu, tedavi teknikleri arasındaki farklılıklar sorunu, vb.; bütün bu sorunlar konusunda psikanalizciler arasında dünya çapında bir bölünme olduğu, açık bir kopmaya varan anlaşmazlıklar olduğu herkesçe bilinmektedir, bir tek kişinin (Lacan) aldığı, okulu feshetme kararı, vb.; ve son olarak *örneğin* artık tüm dünyada sayıları belki de milyonları bulan psikanaliz yapılanlar sorunu, onların hem kendi gerçekleştirdikleri psikanaliz yapılan işi (çoğu zaman insafsız, her zaman çok zor ve acı verici olan, yıkılmanın, çoğu zaman da intiharın kenarına kadar gelen o "*Durcharbeiten*"), hem de cevapları ya da cevap olmayan cevapları "sineye çekmek" (bu çok sık olur), bu arada bilinçdışı karşı aktarımın sonuçları hattâ psikanalizinin acting-out'ları, kısacası psikanalizcinin isteyerek veya istemeyerek onlara bedava (!) verdiği işaretler için ödemeleri gereken bedel (onlara geri ödenmesi gereken para ola-

rak bedelden söz bile etmiyorum); onlar psikanalizcinin insafına kalmışlardır, psikanaliz yapılanlar kendilerine karşı çaresiz olmakla birlikte, psikanalizciler karşısında çoğu zaman o kadar çaresizdirler ki, oysa psikanalizcinin de bir insan olduğunu ve özellikle de işin çapı göz önünde tutulduğunda, salaklıklarla söylenmesine ya da yapılmasına açıktırlar; bunun nedeni, "buna kendi kendisinin izin vermesi"nden ziyade (sınırda alındığında özgür olsun, köle olsun herkes, koşulların var olması şartıyla böyle yapmaktadır), buna kendi kendisinin izin vermemesi, şunun ya da bunun, örneğin Lacan'ın düşüncesiyle izin vermesidir. Öyleyse, söz konusu psikanalizcinin kendisine bu izni Lacan düşüncesiyle verdiğini varsayarsak, ki bu da söz konusu düşüncenin hem anlam hem de kuramsal ve akademik iddiası bakımından anlaşılır olmasını gerektirir, bu izin psikanalizcinin başvuru kaynağı olarak aldığı ve onunla hem Freud hem de yönettiği tedaviler hakkındaki hakikati hemen yakınında bulmayı düşündüğü bir düşüncenin –Lacan'ınkinin– içe atılmasıdır [içselleştirilmesidir]. Hakikat! Evet Lacan düşüncesi kendisini hakikat olarak göstermektedir, hem psikanaliz hakkında hem de psikanalizin hakikati, yani bu, Freud'un yazılarında bulunandan daha doğru bir hakikattir, bu sefer başarılı olan iyi bir gözden geçirip düzeltmeyle bu Freud'u da, Freud düşüncesini de aşar (söz konusu terimin, yani düşüncenin Freud'un yazılarına uygun düşmesi şartıyla), kuramda da Freud'u aşar, aktarımın kullanılması "tekniğinde" de aşar, bunun kanıtı, sanki psikanalizci süre konusunda kendi ölçüsünü dayatabilecek tek kişiymiş gibi –böyle düşünmeye devam edersek, süreler niçin psikanaliz yapılan tarafından belirlenmesin?– seansların önceden belirlenmiş bir süresinin olmaması, süre konusunda

bir anlaşma yapılmamasıdır. Sanki psikanalizcinin eli kolu bağlı değilmiş gibi, karşı aktarımda dumura uğramamış gibi, sanki o tek yargı makamı olup, bugün üç dakika yeter, diye karar verebilirmiş gibi, ama kimin için? Kuşkusuz kendisi için, çünkü bu konuda kararı tek başına vermektedir (bu da iyice kesin değildir), ama bazen öteki için de vermektedir (ama bütün deneyimli psikanalizcilere bu kuşkulu gelecektir) ancak her zaman değil, "Lacan'cı" psikanalizcinin, ustasının yolundan giderek kendi keyfine kalmış kararların uygulanmasında tek söz sahibi olduğu –partide (komünist parti) özellikle şaka yollu pek söylendiği gibi, "iki kişi adına birlikçi"– bu tartışmada kesip atan kim olacaktır? Tabii ki, Lacan'cı sistemde sadece psikanalizci; psikanalizci kendi "*insight*"ına güvenecek, işler önseziyle, tek bir kişinin önsezisiyle yürüyecektir. Bu konuda görüşülebileceğini mi söylüyorsunuz? Bu zor, çünkü o zaman kendimizi hastanın "talebine" bırakmış oluruz, zaten görüşme Lacan öncesi "klasik" uygulamada vardır, psikanalizci tarafından önerilen ve hasta tarafından açık bir şekilde kabul edilen sözleşme şeklinde.....

7
Jacques Lacan'la Yazışma 1963-1969

Bu karşılıklı mektuplaşma Jacques Lacan'ın yaşamında çok önemli bir zamanda başlar: International Psychoanalitical Association (IPA) temsilcileriyle iki yıl süren görüşmelerden sonra, Lacan'ın adı Fransız Psikanaliz Derneği eğitmenler listesinden (SFP) 13 Ekim 1963'te silinmiştir. Artık öğrenci yetiştirme hakkı bulunmayan Lacan bunun üzerine bu resmi kurumla ilişkisini kesmek zorunda kalmış[1]*, bu da kendisini büyük bir şaşkınlığa sürüklemiştir, bunun izleri ilk mektuplarında görülür.*

Öte yandan, Louis Althusser aynı yıl Revue de l'enseignement philosophique'*te (no: 5, Temmuz 1963, 13. yıl) "Felsefe ve Beşeri Bilimler" başlıklı bir makale yayımlayarak burada Lacan'ı övmüştür. İki adam henüz tanışmamışlardır –bu mektuplardan ve Althusser'in arşivlerinde saklanan ajandasından anlaşılacağı üzere, bu ancak 1963 Aralığının sonunda, büyük olasılıkla 3 Aralıktaki bir akşam yemeğinde olacaktır.*

Bu karşılıklı mektuplaşmayı yerli yerine oturtmak için, son olarak, Lacan'ın son Sainte-Anne'daki Babanın Adları *konulu*

1) Bak. Élisabeth Roudinesco, *La Bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France* [Yüzyıl Savaşları. Fransa'da Psikanalizin Tarihi], kitap II, *agy.*

son konferansını verdiği günün gecesi Louis Althusser'e ilk mektubunu yazdığını ve Louis Althusser'in devreye girmesiyle École Normale Supérieure'e girişini yapıp 15 Ocak 1964'te Aforoz *konulu ilk konferansını verdiğini belirtelim*[1].

Lacan ve Althusser'in buradaki mektupları Louis Althusser'in arşivlerinde bulunmuştur. Sayıları sekiz olan Lacan'ınkilerin hepsi el yazısıyla 13,5 X 20,5 cm. boyutlarında, sağdaki antette 5, Rue de Lille'deki adres ve telefon numarası yer almakta olan mektup kâğıtlarına yazılmıştır; bunun istisnası Yunanistan'dan gönderilen kartpostal (no: 8) ile klasik formatta bir beyaz kâğıda yazılı olan son mektuptur (no: 12). Althusser'in mektuplarının orijinalleri, dolayısıyla da sayfa kenarına el yazısıyla yapmış olabileceği eklemeler elimizde bulunmadığından, Althusser'in metinleri Althusser'in üzerinde "Lacan" yazılı bir zarfın içinde Lacan'ın gönderdiği mektuplarla birlikte saklamış olduğu daktilo edilmiş kopyalarına göre oluşturulmuştur.

Althusser'in önce yazıp sonra göndermemeye karar verdiği –bu, Althusser'in Franca'ya yazmış olduğu ve bu cildin "Sunum"unda bahsedilen 21 Ocak 1964 tarihli mektupta kendisi tarafından doğrulanmaktadır– uzun mektubun metnini de bu mektuplaşmaya eklemeyi yararlı gördük. Bu konuda, Louis Althusser'in arşivlerinde değişik yazışma arkadaşlarına yazıp da göndermediği çok sayıda mektup olduğunu ve bu mektupların hemen hemen hepsinin son derece ilginç olduğunu da belirtelim. Bu kitapta yayımlamakta olduğumuz gönderilmemiş mektup, alıcısına bu sefer, yazarının ölümünden sonra da olsa, ulaşacaktır.

O. C.

1) Bak. Jacques Lacan, *Séminaire XI: Les Quatre Concepts fondamentaux de la psychanalyse* [11. Seminer: Psikanalizin Dört Temel Kavramı], Le Seuil, 1973.

5, RUE DE LILLE, VII
LITTRE 30-01

Ce lundi 6. VII 64

Cher Althusser,

Ce serait très gentil à vous de bien vouloir faire ce remaniement – dans le cadre de l'abonnement ou en plus je ne sais pas encore. Une réponse pour laquelle je voyais un délai de deux ou trois jours (au plus tard).

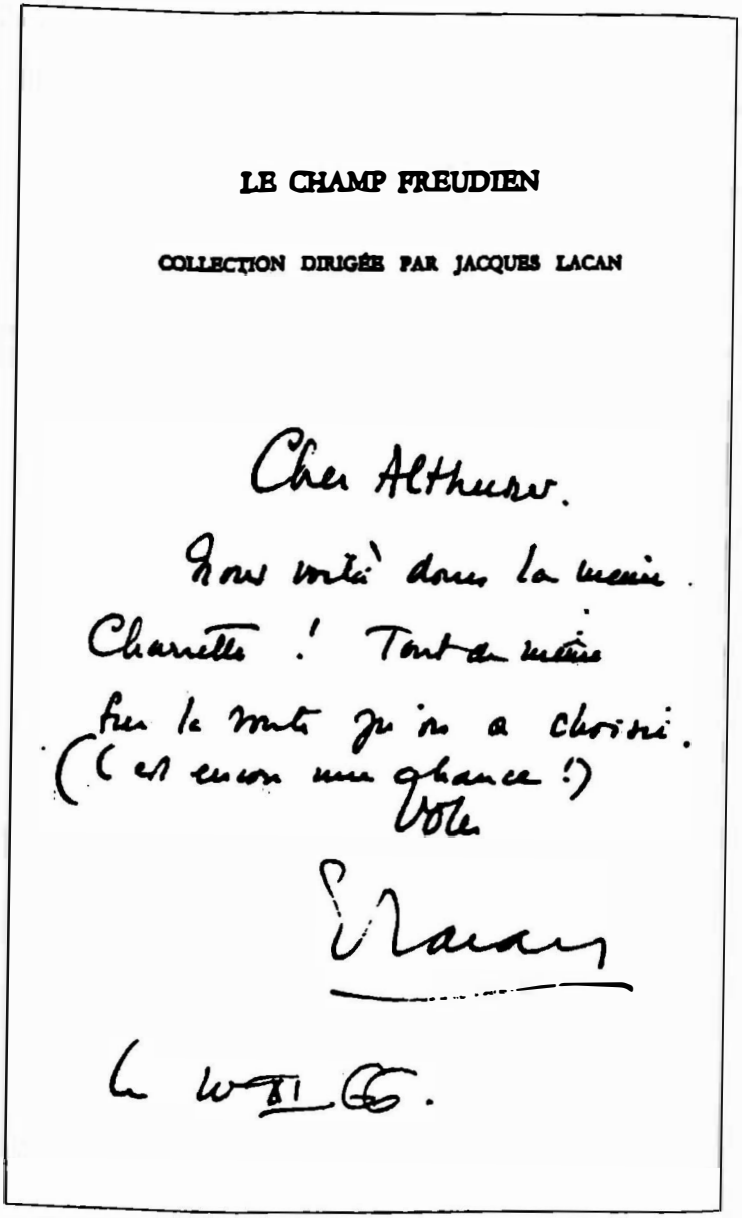
Je n'ai pas voulu vous contacter dès fois pour vous dire tout le bien que je vous pense de votre article. Profond et pertinent : apportant la dimension de votre méditation au texte.

Je vous très honoré d'un tel effort et comptais de tout mon cœur.

Croyez mon très fidèle

Lacan

(Althusser Fonu / IMEC Arşivi)

LE CHAMP FREUDIEN

COLLECTION DIRIGÉE PAR JACQUES LACAN

Cher Althusser.

Nous voilà dans la mêlée.

Charrette ! Tout la mêlée

pour la mort je n'en ai choisi.

(C'est encore une chance !)

Votre

J. Lacan

(Jacques Lacan'ın *Yazılar*'ının bir örneğine yazmış olduğu ithaf
(Althusser Fonu / IMEC Arşivi)

Jacques Lacan'la Yazışma

1. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

Bu çarşamba,
perşembe olmadan, 21-XI-63

Tanışıklığımız eskilere dayanır, Althusser. Savaştan sonra Normale'de vermiş olduğum konferansı[1] mutlaka hatırlarsınız, karanlık bir anımdaki kaba önbilgilerden ibaretti (yine de şimdiki dramımın aktörlerinden birisi orada kendisine yol buldu); zaten biraz izlenimci olan yargınız bir süre sonra bana "iletildi."

Şimdi Bulletin de l'enseignement philosophique'ten (Haziran-Temmuz)[2] gelen onuru geri çevirmek kötü niyetlilik olurdu, benim girişimimden kuşku duymamam gereken bir konjonktürde bana böyle bir tanıklığı duyurduğunuz için si-

1) Althusser'in kuşkusuz katılmamış olduğu, 1965'te verilmiş konferans. Bak. Yann Moulier-Boutang, *Louis Althusser, une biographie* [Louis Althusser, Bir Yaşam Öyküsü], Paris, Grasset, 1992, s. 303.

2) Burada söz konusu olan, *Revue de l'enseignement philosophique*'in 5 numaralı Haziran-Temmuz 1963 sayısında yer alan "Felsefe ve Beşeri Bilimler" başlıklı makaledir, burada Althusser dipnotta Lacan'ın "Freud'un kurtarıcı bir şekilde ilişkisini kopardığını görüp anladığını" ve bunun sonucunda da "ona *asıl olanın* borçlu olunduğunu" belirtmektedir. Bu konuda Althusser'in "Freud ve Lacan" adlı makalesinin başında Lacan'dan kısaca bahsetmesini hatırlatmasına bakınız.

ze teşekkür ederim, yine de, pek kırılgan olan kayığımı sersem bir rüzgar çalkalayıp duruyor.

On yıldır, keşfederek şahane bir görev gerçekleştirdiğim bir diyalektiğin yollarını çizmeye çalıştığım bu seminere son verdim.

Bunu yapmak zorundaydım. Bu bana acı veriyor.

Sonra da çevrenizde dolaşıp duran ve bana benim yapmakta olduğum işe değer verdiklerini duyduğum kişileri düşünüyorum.

Bu akşam, ya da daha doğrusu bu sabah, bu dost simaları düşünüyorum... Onlara bir şeyler söylenmesi gerek. Ziyaretime gelmeniz hoşuma giderdi Althusser.

J. Lacan

2. LOUIS ALTHUSSER'DEN JACQUES LACAN'A

[*Paris*] 26.XI.63

Değerli Lacan,

Candan teşekkürler. Sözleriniz de, düşünceniz de, gösterdiğiniz yakınlık da beni derinden etkiliyor.

Yalnız değilsiniz. Burada kastettiğim sadece size çok şey borçlu olan psikanalizciler değildir; onların sayısı çoktur ve çoğu zaman da en iyileridir. Ama ben, bir yandan sizi protesto ederken bir yandan, gün ışığına çıkarttığınız hakikatin zorlamasıyla sizi iyi kötü izleyenleri de kastediyorum. Aynı zamanda sizi dışarıdan bulup kabul edenleri de kastediyorum.

Bu müessesede altı yıldır sizden bahsettim (ve bahsettirdim).[1] Siz buraya geleli çok zaman geçtiğini biliyorum. O sırada ben Almanya'dan yeni dönmüş bir tutukluydum, nekahet

1) Bkz. Bu cildin "Sunum"u.

devresindeydim, École Normale Supérieure'den uzak tutuluyordum, konferansınız hakkında da sadece koparttığı gürültüyü ve uyandırdığı yankıları duydum. Bu yıl, sizin hakkınızda söylediklerim, kolektif bir çalışmanın merkezinde yer alıyor ve konunun ilgilendirdiği herkesi bu çalışmanın ciddiliğine maruz bırakıyor (kendi onamalarıyla). Çok iyi bir çıkış yaptık[1].

Sizin, şimdilik geçici olarak "beşeri bilimler" diye adlandırılması gereken alanda, Freud'a gerçekten kendisine layık kavramlar verme gibi kuramsal bir sorumluluğu üstlenen ilk düşünür olduğunuzu savunuyorum; bu konuda aynı zamanda bu "alana" giden yolu, Freud'a ulaşmanın tek yolunu, bu *yasak* yolu açan da sizsiniz. Bunu yıllardır düşünüyordum. Şimdi artık bunu kanıtlayacak ve yayımlama riskini göze almak için yeterince açık ve ciddi nedenler gösterecek durumdayım, ya da en azından öyle sanıyorum.

On beş yıldır Marx hakkında karanlık çalışmalar yürütmekteyim. Nihayet yavaş yavaş ve çalışarak karanlığı aştım. Artık her şeyi açık görebiliyorum. Bunun için demek ki bu tatsız soruşturma, bu uzun ve katı hazırlanma devresi gerekiyormuş.

Marx'ı açık bir şekilde görmeyi başarınca, kendimi Marx'ın *vahşi* diyalektiğine (salakların dediği gibi onu ehlileştirecek ya da kuramın içine hapsedecek "vakti olmadığından" değil, Marx'ın da, kendisinden sonra gelen Freud gibi, düşüncesini nesnesi itibariyle felsefi olmayan bir yapıt konusunda üretmek şartıyla karşı karşıya kaldığı için vahşi, söz konusu yapıtta "pratik durumda" bulunan bu felsefi düşünce, zamanın tarihsel olarak dayattığı kavramların, o zaman el altındaki tek kullanılabilir kavramlar olan Hegelci kavramların zorlamasıyla "vahşi" duruma indirgendiği için vahşi)

1) Louis Althusser'in burada bahsettiği 1963-1964'te yapmış olduğu psikanaliz konulu seminerdir. Bu cildin "Sunum"una bakınız.

–evet Marx'ın düşüncesine (onun felsefesinden söz ediyorum, *Kapital* adlı eserinden değil) *kuramsal biçimini* verebilecek durumda olduğumu anlayınca, sizi anlamanın da eşiğine gelmiş oldum.

Daha önce, sizin kuramsal araştırmanızın ilginçliğini önce sezmiş, daha sonra da hissetmiştim, ama sadece Freud'la olan ilişkisi açısından. Ama şimdi artık kuramsal araştırmanızın (paradoksal bir biçimde, yasaklama ve *mutlak devamsızlık* biçiminde) Freud'dan çok daha ötelere gittiğini görüyorum. Yakın zamanda, tabii söz konusu *ötelere* kadar çıkabildiğim zaman, bunu, size ihanet etmemeyi de umarak, açıklayacağım. O zaman sizin girişiminizin (mutlak devamsızlık şeklindeki paradoksal biçimde) neden ötürü ve niçin Marx'ın başarmış olduğu, önceden yapılması gerekenin mutlak kuramsal olanı içerdiğini açıklayacağım. Marx'ın devriminden (*homo oeconomicus*'un reddi, her türlü felsefi "özne"nin reddi) ve sizin bize teslim etmiş ya da vermiş olduğunuz Freud'un devriminden (her türlü *homo psychologicus*'un reddi) söz ederek, bunu tek bir sözle önceden hissettirmek istedim. Ben bu basit sözü söyleyebilince her şey açıklığa kavuştu. Eğer sizin, benim herhangi bir *temel önemdeki* noktada sizin niyetinizle çakıştığımı düşünmenize yardımcı olabildiyse, bu sözün görevini yerine getirdiğini anladığım kanısındayım.

Kuşkusuz sizinkinden görüldüğü kadarıyla iyice uzak bir alanda çalışmaktayım. Ama bu görüntüleri bırakalım. Sizi sessiz duruma getirmek, *kendi* sessizliklerine çekmek isteyenlerle aynı olan hasımlara karşı kavga vermek için ben de kendi "alanımda" elimden gelenin en iyisi yapıyorum. Sözünü ettiğim sizin kuramsal yapıtınız ve onun vardığı ötelerdir. Hiç korkmayın bağlaşıklarınız olacaktır, hem de sizi halen

bilmemekte olanların arasında, sizin de kuşkusuz bu kadar dolaysız bir şekilde hitap edeceğinizi düşünmediklerinizin arasında çok sayıda bağlaşık görmekteyim. Bunların hepsi de, sözde "psikologların", öteki "insan kişisi" ve "öznellikler arası" filozoflarının, ayrıca "yapısalcılık" teknokratlarının niyetlerini, bıktırıcı ahlak öğütlerini, amatörlüklerini, lafın kısası kuramsal kandırmacalarını ağızlarına geri tıkacaklardır. Biz de bundan belirli bir sevinç duyacağız, bir aklın nihayet "evine", hesapları en altüst edici ve en yakın nesnelerine kavuşmasının sevincini duyacağız. Kehanette bulunuyorum, büyük ölçüde sizin sayenizde, insanın kendi memleketinde kahinlik yapabileceği bir zamana girdik. Böyle bir kehanetin riskini üzerime almakla hiçbir değer kazanmış olmuyorum, buna zaten hakkımız var, zira artık nihayet *bizim* olmuş olan bu memlekette bunu yapacak olanaklara sahibiz.

Sizi görmekle ne kadar memnun olacağımı tahmin edemezsiniz. Ama şu anda École Normale Supérieure'ün yükünün büyük kısmını geçici olarak taşımak zorunda olduğum bir durumdayım. Şahane bir müdürümüz var[1], ama sadece iki aydır bu görevde, artık müdür yardımcımız[2] da yok, müdüre çalışmalarının bir kısmında yardımcı oluyorum, müdür yardımcısının görevlerini ben yerine getiriyorum, kendi görevlerimi de yerine getiriyorum. Yani genel idari görevler. Bunlara ek olarak, felsefe öğretiminin (kurumumuzda filozofların sayısı şaşırtıcı bir artış gösteriyor) yönetimi de benim üstümde (bu işi hepsinin üstünde tutuyorum) ve doğal olarak öğretim ve araştırmadaki görevimi de sürdürmem gerek.

Biraz bekleyelim, bu durum değişsin. O zaman görüşeceğiz ve sizin merkezinde yer aldığınız söz konusu çalışma ve araş-

1) Robert Flacelière ENS müdürlüğüne yeni atanmıştır.
2) Jean Prigent.

tırmaların hangi aşamada olduğunu size söyleyebileceğim.

Size aynı zarfta geçtiğimiz ilkbaharda yazılmış bir yazı da yolluyorum. Burada görünüşte sizin sorunlarınıza tamamen yabancı kavramlar ve kişiler ele alınıyor. Ama bu yazıda benim hangi durumda olduğumu ayna gibi görecek ve belki de bundan benim işin neresinde olduğumu çıkartacaksınız, ama ben o zamandan beri biraz daha yol aldım. Bu yazının *"La Pensée"*de çıkmış olduğunu[1] ve benim işe ilksel kavramlardan başlamış olduğumu size söylemeye gerek yok.

Size çalışmanız için en iyi dileklerimi yollarım. Sizden daha pek çok şey beklediğimizi bilmenizi rica ederim.

Size verdiğim yüksek değeri bir kere daha belirtirim.

[*Louis Althusser*]

3. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

Pazartesi, 1 Aralık 63

Pek değerli dostum;

Mektubunuz benim için pek değerli bir kanıt oluşturuyor.

Çoğu zaman donuk olan bir yakına gönderdiklerimin sizin bulunduğunuz uzaklıktan duyulması, benim arı söyleme edimine –sadece söylemiş olma olgusuna (onlar kendilerini böyle ifade ediyorlar)– gösterir *gözüktüğüm* inancı (kimilerinin hesaplarını altüst edecek derecede) doğruluyor.

Makalenizi[2] irdeliyorum. Beni tutkuya boğuyor ve orada kendi sorularımı buluyorum.

Ama size geçen gün bahsetmiş olduğum saati istemem

1) Söz konusu olan makale "Materyalist Diyalektik Üzerine"dir, *"La Pensée"*, no: 110, Ağustos 1963, s. 5-46.
2) "Materyalist Diyalektik Üzerine", *ag* makale.

bütün ivediliğiyle kendini dayatıyor.

Yani siz bilirsiniz. Pazartesi arayacağım.

Saygılarımla

J.L.

4. LOUIS ALTHUSSER'DEN JACQUES LACAN'A

4 Aralık 63, Paris

Değerli Lacan;

Dünden beri[1], yaptığımız görüşmeyi düşünüyorum. Size söyleyecek daha çok şey vardı, ama bunun için zamanımız da, fırsatımız da olacağından kuşku duymuyorum. Bunları ele alabilmek için biraz serbest zaman gerekiyor. Oysa siz, bizim içine bırakıldığımız ivedi durumda değil ama, bunun gerek nesnel gerekse öznel etkileri içinde bulunuyorsunuz ve bu da anlaşılabilir bir şey. Dışarıdan, özellikle de sizin bütün çabalarınızın nesnesi olmuş olan dünyanın dışından gelecek bir tanık size yakınlık ve anlayış göstermekten başka bir şey yapamaz. Ama yakınlık ve anlayışın da size pek yardımcı olabileceğini sanmıyorum, sizin kendi zorluklarınızla yüz yüze olduğunuzu düşünüyorum.

Size bütün sunabileceğim, tam da benim tanık olarak ait olduğum *dışarıdan*, yüksek sesle dile getirilmiş birkaç düşüncedir.

Sorum şu: Sizin söylevinizden ne anladılar –ötekilerin (ilk olarak Delay) yineleyip durdukları soru– bu sorunun benim için derin bir anlamı var. Niçin olduğunu söyleyeyim: Bu soru, ister istedikleri gibi oynadıkları, ister kendilerinin, deyim

1) Jacques Lacan ile Louis Althusser, bir akşam önce ilk defa olarak karşılaşıp birlikte yemek yemişlerdir.

yerindeyse, konusu olduklan pratiğin ufkuna dalıp gitmiş olanların kurama (herhangi bir bilim kolunun olabilir, benim ele aldığım çok genel bir sorun) giriş yapmaları sorununu tartışma konusu yapıyor. Bu çok ama çok özel bir pratiktir, bu nedenden ötürü de, sizden önce kuramı yoktu. Bu durumda, ister kendisiyle oynanan, isterse yaşanan, körce oynanan veya körce yaşanan bir pratiğin içindeyken, onun kavramına nasıl varılabilir? Bunun bir pedagoji sorunu olduğu söylenebilir, oysa aslında bu son tahlilde bir pedagoji sorunu değildir. Tamamen başka bir sorundur, "pratik hakikat" (uygulanan veya yaşanan) diye adlandırabileceğim şeyden bu hakikatin kuramına ya da kavramına geçişle ilgilidir. Ve bu sorun, temelde, çok önemli bir özgül sorundur. Psikanaliz tekniği düzeyindeki sorunların teknik düzeyde kalınarak çözülemeyeceğini çok güzel gösterdiniz. *Sıçrama* yapmak gerekiyordu, yani kurama başvurmak ve tekniğin sorunları konusunda son tahlilde tek karar verenin ve bunları belirleyenin kuram olmasını sağlamak. Bu ne anlama geliyor? Bu, bir tarafta basit ve arı tekniğin, kuram konusunda hiçbir fikri olmayan ve daha sonra kendilerinin de kendi tekniklerini yeniden biçimlendirebilmeleri için kendilerine bu kuramın öğretilmesi gereken insanlar tarafından uygulanan bir tekniğin olduğu anlamına mı geliyor? Anlaşmazlık *kuramı olmayan* arı bir teknikle arı bir kuram arasında değildir. Arı teknik olmadığını siz gösterdiniz. Arı teknik olmak isteyen her "teknik" aslında teknikle ilgili bir *ideolojidir*, yani sahte bir kuramdır. Sizin girişiminizde yer alan da zaten budur; siz teknisyenden başka bir şey olmayan kimselere, bir kuramın var ve zorunlu olduğunu öğretmekle yetinen, onlara *kör* ya da cahil olduklarını öğreten birisi değilsiniz. Siz, arı "teknisyen" olduğu

iddia edilen kimselere kendi pratikleri ile ilgili hakikati cahillik ya da körlükten –burada demek istediğim, arı teknisyenlerin sahte masumluklarının zorunlu refakatçisi olan sahte kuramdır, bir ideolojidir– başka şeyleri imha etme kesin şartıyla öğreten birisiniz. Dolayısıyla her türlü pedagoji, bilgisiz birisine hakikati öğretmek, yani boşun yerine doluyu koymak değildir. Her türlü pedagoji, üstü kapalı ve sahte bir kuramın yerine sarih ve hakiki bir kuram koymak, kendiliğinden (Leninci anlamda, insanın, ister sendikalist isterse psikanalizci olsun, doğası bakımından *ideolojik bir hayvan* olduğu anlamında) bir ideolojinin yerine bilimsel bir ideoloji koymaktır. Ama, bilimsel, açık ve bilinçli bir kuramı *yerine geçmesi* gereken üstü kapalı ve kendiliğinden ideolojiden ayırt eden, radikal bir *devamsızlıktır*. Tam anlamında söylersek, pedagojinin, *kılık değiştirmiş halde* bile olsa, bir fenomenolojiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Her türlü pedagoji kaçınılmazlıkla *kopma* demektir ve bir ödün ya da bir gözbağcılık olmamak için, söz konusu *kopmanın* bilinçli biçimlerinde uygulanmak zorundadır. (Sizin de anlamış olacağınız gibi, fenomenoloji terimini Hegelci anlamında alıyorum, yani bilincin, ilk konum-iddialarından itibaren ve ilk konum-iddialarında ilksel-asıl olarak kendilerini yadsıyan ilksel-asıl biçimlerinden başlayarak, Hegel'e göre bu ilk adı geçenlerde zaten "tohum halinde" bulunan yüksek biçimlerine kadar içkin bir şekilde gelişmesi anlamında). Geleneksel pedagoji bu kuramsal gerekliği, öğretmenle öğrenciler, vb. arasındaki kurumsal uzaklıkta olsa, kendi *pratik* varoluş biçimlerine kaydeder. Lafı uzatmayayım. Bu biçimler başkalaşımları sırasında akla aykırı olabilirler, ideoloji ile bilgi arasındaki öze değgin kopmanın bizzat varoluşu olarak, her türlü pedagojinin öze değgin ha-

kikati için gereklidirler. Bu biçimlerin *düşünülmeden*, pratik durumda olmaları, güncel bilgilerin yayılmasının çoğu, hattâ bütün biçimlerine özgü bir şeydir. Bu kopma biçimlerinin *düşünülmemesi*, ki bütün bir bilimin pedagojisini kaçınılmaz bir öğe olan ideolojide kurar, başka bir deyişle bu kopma biçimlerinin *kavram olmaması*, başka bir deyişle açık ve kuramsal bir şekilde konu yapılmaması, *bazı belirli durumlarda*, söz konusu pedagojinin nesnesini oluşturan bilime ciddi zararlar verebilir, bu açıkça görülen bir şeydir. Bazı belirli durumlarda, pedagojinin kuramı, yani kopmanın (ya da bilim ile ideoloji arasında var olan mutlak devamsızlığın) kuramı, kuramsal bakımdan geliştirilip açıklanmalıdır, çünkü öğretilecek olan *bilimin* organik parçasını oluşturur. Bir bilimin pedagojisinin öğretilecek olan bilimin vazgeçilmez bir tamamlayıcı parçası olarak kuramsallaştırılmasının bu bilimin kuramsal pratiği için kesinlikle vazgeçilmez olduğu bir örneği kendi deneyimimle biliyorum. Söz konusu örnek *felsefedir* (bana göre böyle bir konulaştırmanın her türlü kuramsal pedagoji için vazgeçilmez olduğunu belirteyim –ancak, bu gereklik, kabul edilmemektedir, bunun tek istisnası felsefe, ya da en azından bazı filozoflardır). Felsefe tarihi, bu sorunun uzun zamandan beri (Platon'dan beri) büyük filozoflar tarafından, çözülmese bile bilinçli bir şekilde ortaya konduğunu göstermektedir, çünkü bütün çözümler düşseldir, ama en azından sorun ortaya konmuştur. Bunlar, sorunun ortaya konmasını sağlayan şeyi, yani sorunun ortaya konmasının kuramını bile yadsıyan tam anlamıyla düşsel çözümlerdir, yalnız sorunun çözümünü değil, ortaya konmasını da yasaklarlar, bu, Hegel'in fenomenolojisidir. Zaten tahrik edici olan bu noktayı geçiyorum, zira işlemesi iyice kolay.

Öteki örnek, bildiğiniz bir şey olan psikanalizdir. Halen yapmakta olduğunuz psikanalizcinin arzusu hakkındaki araştırmanız konusunda bana söylediklerinizi. Bu, bu sorunla, özgül biçim ve yapılarda psikanalizcinin de, kendi öz imgesiyle, ama genel olarak düşünülmemiş biçimde, *karşılaşmasıdır*. Şimdiki araştırmalarınızda bu karşılaşmayı (ve daha bir sürü şeyi) düşünmektesiniz. Bu durumda benim işi nereye getirmek istediğimi anlayacağınızı sanıyorum.

Şu cevabınız beni son derecede etkiledi: "Onlara söylediklerim onlar için bir şeyler ifade ediyor, onları değişikliğe uğratıyor, tavırlarında, gerçeği kabullenmelerinde, psikanaliz gerçeğini ele alışlarında dönüşüm meydana getiriyor." Bunu hem sizi dinleyen psikanalizciler, hem de yine sizi dinleyen psikanaliz yapılanlar (psikanaliz sırasında) için söylüyordunuz. Bunu aslında psikanalizcinin psikanaliz yapılana bir müdahalesi olduğunu, müdahalenin (tamamen kuramsal, bütün kuram) kamuya açık ve dolayısıyla kişisel olmayan, yani nesnel biçimlerinin, dinleyicileriniz tarafından bir psikanaliz sırasında gerçek gibi yaşanan bir müdahaleyi oyalamak veya maskelemek olarak kullanılabilecekleri karşınıza güçlük olarak çıkartıldı. Bu olaylar benim indimde hiçbir zaman size karşı kanıt olarak kullanılamayacak olsa bile, sizin karşınıza çıkartılan tiksindirici kanıtlardaki olayları da toplayıp biriktiriyorum. İlk bakışta iyice tutarsız olan bütün bunlardan aklımda tuttuğum, durumla ilgili sözleri, usta sözleri söyleyenin siz olduğunuzdur. Kendi "yaşanmış olanlarının" bünyesinden sizi dinleyenler, ister psikanalizci, uygulamacı ya da psikanaliz yapılan olsunlar, "pratiğe tabi tutulanlar", bunların her birinin pratikte, aynı yaşanan ve *düşünülmeyen* pratikte, özne-nesne olarak kendi yeri vardır, zira uygulama-

cı psikanalizcilerin *düşünceleri*, tıpkı psikanaliz yapılanlarınki gibi, *düşünce* bakımından pek fakirdiler; sizin onlara vermekte olduğunuz *kavramı*, kendi yaşanmış pratiklerinin *kavramını* bütün bu dinleyenler, bütün bu söz konusu edilen dinleyicilerin sizin girişiminizin içinde yer almakta olan kopma *kavramına* hakları yoktu.

Eğer utanılacak bir şey söylüyorsam beni düzeltiniz. İzah edeyim. Onların *genel olarak* kuramsal konulardaki cehaleti, yani *kuram diye bir şeyin* varlığından ve gerekliğinden haberdar olmamaları (her türlü içerik bir kenara bırakılarak), yani genel olarak *kuramsal* formasyon eksiklikleri o derecedeydi ki (burada hata, günümüzdeki üniversite öğretiminde, daha sonra tıp, vb.'nin deneyci bir şekilde öğretilmesinde değilse kimdedir?), onların "yaşamış olduklarından" kendi kuramına geçirme girişimi neredeyse tam ümitsiz bir girişim oldu; tabii *pedagoji bakımından konuştuğumuzda* (her türlü pedagojinin özüne göre), onları sanki ellerinden tutup kendi yaşamış olduklarından ya da kendi pratik durumlarından çıkartıp kendilerine aynı pratiğin kuramının resmini ya da noktalardan oluşan taslağını göstermek nesnel bakımdan hemen hemen ümitsiz bir girişim oldu. Bir pratikten onun kavramına, yaşanmış olandan onun kavramına kopma olmaksızın geçilmez. Bu düş, bir zamanlar Hegel'inki, daha yakın zamanlarda Husserl'inki ya da Merleau-Ponty'ninki gibi tanınmış felsefeler tarafından konu edilmiştir. Konu edilmiştir diyorum, yani kabul edilip kavramlar, söz konusu düşün meydana getirdiği kavramlar halinde, yani düşsel kavramlarla dile getirilmiştir. Merleau'nun seçtiği yol temel olarak buydu. Bundan ötürü de onun yolu hiçbir zaman sizinkiyle kesişmemiş, kuramda kullanılmıştır. Bundan ötürü, böyle bir devamlılık gü-

vencesine gereksinimi olan (kuşkusuz dirimsel nedenlerle, bunlar Sartre'ın *Les Temps Modernes*'de yayımlanmış olan Merleau hakkındaki makalesinde[1] çok güzel belli olur; bu büyük ölümü ona layık bir şekilde, yani ondan sanki hâlâ *yaşıyormuş* gibi bahsederek tek ele alan[2] siz oldunuz) Merleau, hiçbir zaman psikanalizde tartışma konusu yapılan şeyi derinlemesine anlamanın başlangıcına ulaşmayı başaramamıştır, kuramı bütün kuramsal çocukluk hastalığının (bu terimi neredeyse teknik anlamında alıyorum: her şeyin temelinde yer alan annesiyle olan düzeltilememiş bir ilişkidir) içersinde bu konuda akıldışıdır ve saçmalık bakımından acınacak durumdadır. Merleau "yaşanmış olan"dan kavramına giden, *yaşanmış olanın kendisinden çıkmış* çizili bir yol olduğunu düşünüyordu, tıpkı Booz'un bağırsaklarındaki Ruth ağacı ya da annesinin karnındaki çocuk gibi (Booz imgesi başka şeydir, etene, göbek bağı başka şey). Gecenin karanlığında öz tarafından çizilmiş gün ışığına giden, şimdiden gün ışığının noktalardan oluşan çizgisi ve pek yakında olacağının belirtisi, verilmiş sözü, olgunlaşmakta olan geleceği olan bir yol olduğu masalı, sert kış koşullarının ortasında mayıs gelinceye kadar bekleyen ve büyüyen kendini belli etmeyen tatlı ilkbahar masalı, gecenin içersinde yeryüzünün öteki yüzü tarafından saklanmış güneş, onun kendi varlığıyla donuklaşmış, şafakta karanlıkta ne idiyse öyle gözüken, bu karanlığın da ışıktan başka bir şey olmadığı (bu fikri kimbilir nereden almış olan –siz biliyor musunuz?– Feuerbach, donuk cisimlerin ışıktan baş-

1) *Temps Modernes*'in 1961'de çıkmış 184-185 numaralı, Maurice Merleau-Ponty'ye ayrılmış özel sayısı, içinde Jean Hyppolite'in, Jacques Lacan'ın, Claude Lefort'un, Jean-Bertrand Pontalis'in, Jean-Paul Sartre'ın, Alphonse de Waehlens'in ve Jean Wahl'in makaleleri bulunur.

2) Althusser önce "tek ele alanlar" yazmış, sonra bunu tekilleştirmiştir.

ka bir şey olmadıklarını, ama ışığın en küçük hali biçiminde olduklarını, son tahlilde özün hiçbir zaman karşıtının olmadığını, çünkü karşıtının kendisinin bulanıklaşmış olduğunu söylüyordu), ötekisi masalı. Evet çoktan Merleau'dan uzaklara gittim bile; Merleau'dan uzaklara, ama tanımaları gereken kopmayı düşünmeyenlerin, ya da böyle bir kopma diye bir kuşkuları olabilecek durumda olmadıklarından düşünmeyenlerin düşünün çok yakınına gittim. Bu kendiliğinden masalın içinde insanlar bilgileriyle olan ilgilerini genellikle bilginin gerçek koşullarıyla ilgisiz biçimde görürler. Bu masal onların tarihi olmayan, kopma olmayan, onları bugün bulundukları yere getirmiş olan bir geçmiş düşselinde ve *ikiye kesilmemiş olan* bir gelecek dileklerini canlandırır. Bu hayal ürünü masalda insanlar her gün kendi göbeğe değgin (filozoflar ve anneleri güzel bir tez konusu olur, tabii burada kastettiğim idealist filozoflardır) kuramsal güvenliklerini cisimleştirirler. Bu masal, dinleyenlere bir bilgi öğretenlerin çoğunun içinde bulunduğu gerçek koşulu tanımlar.

Hem birincilerin hem de ötekilerin üstüne üstlük psikanalizciler olmaları da hiç kuşkusuz buna önemli bir şeyler eklemektedir.

Dinleyicilerinize geri dönüyorum. Bu koşul bütün öğretiminizde, üstelik *biçimiyle* de, bunun itirafıdır. Kuşkusuz ki, onları sizden almak için gelenlere, herkesin önce uzaktan, daha sonra daha yakından kendi kaya barbunyalarını ve derinliklerde yakalanan bütün koyu renk balıkları tanıyabileceği bir balık avının bütün ürünlerini veriyordunuz. Onlar henüz sözcüklerin ağında yaşıyordular. Bu çoğalan balıklar hem sizindi, ama hem de kendilerinin; hepsi de bu çoğalmanın herkesçe bilinen açıklığı içinde düşünce ve duygu ortaklığı kuru-

yordu. Evet, sizin yüzeye çıkarttıklarınızın, bu dilsiz ve canlı varlıklarda onların kendi dipleri olduğunu görüyorlardı, ama hepsinin bir ağla denizin dışına çekilebileceğini fark etmiyorlardı. Onlara ümitsiz bir çabayla, denizin orada, ürünlerinin içerisinde olduğunu, denizden çok da onlara hakim olanın gökyüzü, şu ağırlığını hissettiren, insanın soluması için insanların içinde sanki kendi bakışlarının, seslerinin sıvısının içindelermiş gibi sorunsuz, yani hiçbir zaman kendi sorunlarına takılmadan hareket edebildikleri, böyle bir takılma eksikliğinin bulunduğu kadar hafif olan ağırlıksız hava katmanının olduğunu söylemek istiyordunuz. Onların altında uzanan denizden ziyade karaydı, adımlarını ve vücutlarını, hattâ hoşnutluklarını, yani gönüllerine varana kadar her şeyi taşıyan kara. Siz bağırarak onları uyarıyor, onların huzurunun bir düş olduğunu, düşmanlarımızın ismini taşıyan bütün düşleri açık ediyordunuz; acı çığlıklar onların kendileri için çoğu zaman iyileştirilmesi gereken bir mani oldukları, sizin özgürlüğünüzün bedeli olduğu, ama ille de onların özgürlüklerinin şartı olmadığı kuşkusunu yaratıyordu. Sizin diliniz bile, o eleştirdikleri söz kuruluşları, sizin iyiliğinizi isteyen kimilerinin, onlara kendi bakışlarını geri göndermeyen bir hakikat tarafından bakıldıklarını gördükleri bir enstantanenin acayipliği içersinde temel önemdeki ilintinin hatırlatılmasını gördükleri, bakışlarının bile sizin sözlerinizde kendi boşluğuna (onların canlı sandıkları ölü gözlerinin bakışı), kendi geveze kulaklarına, kendi köklü sağırlıklarına rastladığı o söyleme üslubunuz, sizin bizzat söylediklerinizin bir uyarıydı, ümitsiz bir uyarı. Sizin iyiliğinizi pek isteyenler, bu insanı altüst eden suskunlukta, böylece neredeyse onların arasında var hale getirilmiş olan ötekinin ortaya konuşan dili olarak anladıklarını duyarlar.

Onlar beni görmezler, ama ben onların arasındayım. Onlar beni işitmezler, oysa ben onlara hitap ediyorum. Burada da onların kendi yaşamış oldukları kendisini arayıp bambaşka bir şeyin söz konusu olduğu bir sınavda buluyordu; bu sınav kuramsal bir *kopmaydı*, suskunluğun alegorisi değil.

Kısacası, dinleyicilerinizi ben böyle görüyorum. Bir *kopmanın* meydana geldiği, kopmanın işini gördüğü içeriden değil *dışarıdan* ilan edilebilir ve yaşanılan içerisini anlayabilmek için de *kopmadan başlamak* gerekir. Bu fikri, ya da daha doğrusu bizzat içerisinin kuramsal olarak derinlemesine anlaşılmasının olabilme şartı olarak mutlak bir dışarısı kavramını sizden almaya aslında hiç istekli değillerdi. Kendi içerilerinde kaldılar, on yıl yetecek kadar bilgi edindiklerini düşündüler, evine dönme zevkini uzun uzun [*aramaya*] hiçbir zaman gerek olmaz, ya da daha doğrusu, insan biraz seyahat ettikten sonra Compiègne ormanında bir tur atmaya gitmekle yetinir, çünkü şehirden henüz ayrılınmıştır ve ağaçlar aynı ağaçlardır, aynı kır, aynı hava, özellikle hava her yerde vardır! İnsan evine dönme zevkini hiçbir zaman çok yakınında bulmaz. İnsan *evinde kalma* zevkini (güvenliğini) hiçbir zaman çok yakınında bulmaz.

Daha fazlasını yapabilir miydiniz? Yapsaydınız [*kuşkusuz*] sizi daha erken başlarından atarlardı. Onlara Hegel'den, Platon'dan, felsefeden bahsederek kuram için de bir yer olduğunu, kuramın de bir planı olduğunu, kendilerinkinden başka olan bir kendi evi olduğunu göstermeye çalıştığınız bu uyarılar belki de sizin vazgeçmeniz gereken engellerinizden birisi olarak görülüyordu, çünkü geçmesini beklerken söz konusu olan sizdiniz. Bu göndermeler de onların güvenliğe olan ihtiyaçlarını okşuyordu, yalnız olmamak, dışarıda tanıkları ol-

mak ihtiyacı; bunlar ruhun bilgi değil güvenlik isteyen kaygılı derinliklerine güven vermek için gerekliydi. Ricoeur'ün onları böylesine duygulandırmış olmasında[1], onların sizin kendilerine dayatmaya çalıştığınız bilgiyi değil, sadece psikanalizle ilişkilerini, yani bilgisizliğini anlatan dürüst bir adamı tanımayı her şeyin üstünde tuttuklarının belirtilerini görüyorum; kuşkusuz ki bu tanışma duygulandırıcı biçimler alabilir, ama bununla ne ilgisi var? Merleau, Ricoeur, belki yakında başkaları, ikramiyeler, bunun yanında üniversiteye resmen atanma avantajı; evet, ne var, nasıl psikiyatrinin Delay'leri varsa, felsefenin de kendi resmi zevatı var, üstelik de, Collège'de olunabileceği, ya da bir gün oraya girilebileceği gibi bir cömertlikte. Siz onlara Hegel ve Platon'dan bahsederek kuramın varlığından söz etmiş oluyordunuz; onlar da ezelden beri hiç de yalnız olmadıklarını, bundan ötürü de hep birlikte var olduklarının belirtisinin verdiği güvenlikten yararlanabileceklerini anlıyordular. Biliyor musunuz, Tanrı'nın varlığının, evrensel rızayla yapılan bu eski kanıtı, bazı 15. yüzyıl hümanistlerinde, onların zihinsel soyluluğuna layık bir şekilde, *Büyük Yaratıcıların rızasıyla* yapılan kanıt biçimini almıştır.

Daha fazlasını yapabilir miydiniz? Ne yaparsanız yapın, siz onlar için *içeriden biriydiniz*. Olsa olsa bir dışarısı, dışarısı hakkında gördüklerini anlatan biri. Olabilir. Ama, kendileri gidip görmeksizin, size peşinen dışarısıyla ilişkiler görevini vermişlerdi. Siz onların kanıtlayıcısıydınız. Size bu görevi ve bu işlevi emanet etmişlerdi, ama onları evlerinde bırakıp rahatlarını bozmamanız gibi üstü örtülü (radikal) bir şartla. İşleri, yani

1) Anlaşıldığı kadarıyla burada söz konusu olan, Bonneval'de 30 Ekim – 2 Kasım 1960 tarihleri arasında yapılmış olan ve Paul Ricoeur'ün de söz almış olduğu "Bilinç" konulu kolokyumdur. Bu olay için bakınız É. Roudinesco, *Histoire de la psychanalyse en France* [Fransa'da Psikanalizin Tarihi], kitap II, s. 317-328.

içerisini, onların içerisini yoluna koymayı size bıraktılar; evet, sonra, sizin onları rahatsız etmeye başladığınızı, bu kadarının yettiğini, yeterince öğrendiklerini, gidişin, onları *sınıflandıran* gidişin, iyi göründüğünü düşündükleri zaman kapının suratınıza kapanacağı biçimde her şeyi ayarladılar. Bu, düzene uygundur. Sağduyunun, yani Aklın düzeni değil, görgü kurallarının düzeni. Geleceği, yani şimdiyi, iyi düşünmek gerekir.

Bütün bunlar, görüşmemizin sonunda, tütün bayileri kapanmadan önce sokaklarda dolaşırken size tam da *dışarısı hakkında* söylemekte olduklarına bir anlam verebilir. Evet dışarısı diye bir şey var. Tanrı'ya şükür. Günün birinde, ister istemez (istemeye istemeye, ama günün birinde hoşnut görünmeyi de öğrenecekler) dolaysız bir biçimde, bu gerçekleştirilmesi olanaksız görevi yerine getirmekle yükümlü bir aracı olmaksızın, dışarısının varlığını onlara bildirip de onları dışarısına karşı koruyan birine yaslanmadan, böyle bir dışarısının olduğunu kabul edecekler.

Dışarıda, siz artık dışardasınız. Doğru yerinizdesiniz: kanıtlarınızın yerinde, aklın yerinde.

Orada yalnız değilsiniz.

Çalışmaya koyulmak yeter –siz ki hiçbir zaman çalışmaya ara vermediniz– söz konusu dışarıda çalışanlarla birlikte çalışmaya koyulmak yeter.

Basit bir iş örgütlemesi sorunu. Düzenlenir. Böylesi görüldü.

Selamlarımla.

[*Louis Althusser*]

5. LOUIS ALTHUSSER'DEN JACQUES LACAN'A[1]

10 Aralık [*1963*] salı, saat 18, Paris

Değerli Lacan,

Suskunluğunuzun benim için büyük değeri var. Bunu bekliyordum.

Bana cevap verebilir ya da daha iyisi sizden çok başka birisi, yazımdaki soruyu atlayarak bana cevap verebilirdi.[2] Siz bunu yapmadınız. Bir soruyu tek bir sözcükle açıklığa kavuşturacak, bıkkınlık verici olanı ya da gevezeyi sineklerden kurtaracak her türlü marifet ve yeteneğe sahip birisiniz. Ama siz, onlardan kurtulmak için bile olsa, yem olarak boş sözler atacak adam değilsiniz. Siz bir sözün –ya da bir suskunluğun– yerinde bir söz ya da suskunluk oldukları zaman, sözcüğün gerçek anlamında son söz –bu suskunluk da olabilir– oldukları zaman bizzat bir şey olduğunu bilirsiniz. İş son söze kaldığı zaman, yani ona yakıştırılacak tek söz olarak onun ucunu, onun çıplak gerçekliğini, onun var olduğunu gösteren söz kaldığı zaman onun başlangıcına, doğduğu yere, var olabilmek için yıkımını yadsıdığı an kendi yıkımına geri döner.

Suskunluğunuzun değeri ölçülemez.

Sizin yazılarınızın yazarına, onların içindeki düşünceye, o tarihsel budalalığın, bu zamanın ideolojik budalalığının yapmacıklarına ve aşağılıklıklarına, kendi *damgasını bastığı* (sizin pek güzel olarak dediğiniz gibi arzu *belirgindir*) küçük in-

1) Bu mektup gönderilmemiştir: s. 321'deki bu yazışmayla ilgili sunuşumuza bakınız. Althusser'in 8 Aralık 1963'te "psikanalizin sonu hakkında" meydana getirdiği bir kaydın imzasız, tamamlanmamış ve çoğu zaman hatalı olan bir çevriyazısının Louis Althusser'in arşivlerinde bulunduğunu burada belirtelim.

2) Louis Althusser, anlaşıldığı kadarıyla, 4 Aralık tarihli bir önceki mektubunu ima etmektedir.

sanların sinsi intikamlarına, kin tutmalarına, ümitsiz intikam almalarına gülüp geçen düşünceye hitap ettiğimi, içinde bulunduğumuz konjonktürün önlenmesi tarihsel olarak olanaksız ideolojik budalalığının size karşı dalavereler çevirdiğini anlayacaksınız. Sizin düşünceniz yaşayıp büyüyecek ve bu cüceler de kendi boylarına geri dönecekler, Sainte-Anne caddelerindeki çiçek tarhlarını hiç kimseye karşı korumak için ebediyen oraya yerleştirilmiş kısa kesilmiş şimşirler olarak kalacaklar. Kimse onlara aldırmayacak, kimse onları görmeyecek, yılda dört kere kafalarını kazıyan bahçıvan bile. Oysa geniş caddelerden yürüyen, hattâ kimi zaman düşünceleri olan varlıklar her gün geçecekler. Beni aşağılayıcı imgelere karşı koruyun, çünkü onların ölçüsü olmaz, tartışmanın düzeyini düşürürler, ben tartışmayı açmış olanların on para etmez koşullarına kendimi indirgemek istemiyorum.

Sizinle başka türlü konuşacağım, yapıtınızın diliyle. Çünkü siz, benim tanımam için fazla tanınmış olan –ve zaten de geçen akşam bana bahsettiğiniz kişi tanımadığım biri (bir "tanıdık"tan bahsederken "tanımak" dendiği gibi, o "benim" ya "tanıdıklarımdan"dır, ya da değildir)– adam hiç kuşkusuz sizsiniz. Sizi dinliyordum, zaten de size bunun işaretlerini de verdiğimi sanıyorum (hiç de size, deyimdeki gibi, dikkat "ayırmaya" ihtiyaç duymadan, zira dikkatimi zaten size vermiştim, hem de nasıl, bundan hiç şüphe etmeyin), evet, sizi dinliyordum, tıpkı tellerin ana sese katılan sesleri çalınan melodi başka bir portede tekrarlarmış gibi dinlendiği gibi, ben de sizi iki farklı yükseklikte dinliyordum.

Sizin şimdiki, var olan, kişisel trajedinizin yüksekliğinde; trajedi diyorum, zira sizin sesinizin çocukları boğazınızı kestiler, istediğiniz kadar sesinizin çocukları olduklarını bilin,

bu cinayeti işlediler. İstediğiniz kadar tek başınıza, içler parçalayıcı bir biçimde tek yaptıkları iş olan sizi terk etmelerini reddedin; sizi terk etmek ümitsizlik denen terk etmedir, yaşarken ölmek demektir, suçlanacak bir katil olmadan herkesin gözü önünde ölmek demektir ve bu onlara hiçbir yaptırım (yasal olandan başka yaptırımlar da vardır) riski olmaksızın işledikleri suçtan her türlü yararı sağlar. Tek başınıza kaldınız ve sizi "tanımayan" ben bu yalnızlığa, cesaretinize ve onurluluğunuza tanıklık etmekten başka bir şey yapamadım.

Eğer sizi sadece bu yükseklikte dinlemiş olsaydım, tarihteki, ismi Madrid ya da Barcelona'dan başka olan, trajedilerdeki bir şey yapamayan tanıkların uzun listesine adımı eklemekten başka bir şey yapmamış olurdum. Bu tanıklar kimi zaman sonradan hatıralarını anlatırlar, bu çaresiz kalmış bir film ya da anlatıdır, gördüklerinden daha az trajik değildir, şu farkla ki, dayanılamayacak olan tanıklıklarını tanık olmayanların dayanabilecekleri hale getirmişlerdir –tanıkların kendilerinin değil, tanık olmayanların. Trajik olaylara tanık olanların anılarına, yani ızdıraplarına, bundan *herkesin bakabileceği bir eser* meydana getirmeden dayanamamaları kuşkusuz ki bir rastlantı değildir –Nietzsche acı çığlıklarının uçurumuna yuvarlanmadan önce bunu mucizevi bir anda hissetmişti. Kendi gördüklerini başkalarının da, imgeler halinde, görmesini isterler, böylece yalnız kalmayacaklarını, trajik olanın kendisi olan yalnızlığın kendileri için kamuoyuyla paylaşarak sona ereceğini, *kamuoyuna açık* bir gösteriyle (zira kitap dediğin *yalnız başına* okunur) insanlara dayatılarak, sanatın kurgusallığı ve tuzaklarıyla paylaşılmış olacağını, bu paylaşmayla da kendilerinde asla silinemeyecek izler bırakmış olan sözle anlatılamayacak ve dayanılmaz yalnızlığın or-

tadan kalkacağını, düşünürler. Onlar için böyle bir paylaşmanın dışında acılarını, kimbilir belki başkaları duyar ümidiyle kamuoyuna haykırmaktan başka çıkar yol yoktur; yalnızlıklarını haykırarak yalnız olmaktan çıkarlar, tıpkı gece boyunca başıboş dolaşan ve gündüz duyan olmadığını *görebileceklerinden,* gündüzleri değil de sadece geceleri bağıran yaralı köpekler gibi. Bu ızdırabın geceleyin haykırılması bir kitaptır. Toplu halde Wagner'in eserleriyle ayin yapan kalabalıklarla sık sık görünen, ama olağanüstü bir bilinçle, yani bilinçdışıyla, bazı haykırmaların gece tarafından korunması gerektiğini bilen Nietzsche'nin kendisi (kitap: kimin okuduğu *görülmediğinden*, kitabın okunmadığı görülmediğinden ve görülmeyeceğinden, sonuna kadar bu umutsuz ümitle, belki okunduğu, sahiden okunduğu, edinmiş olanlardan birisi tarafından *anlaşılmış* olacağı sanılarak yaşanacaktır), trajik olana bitmemecesine tanık olduğunu ve trajik olan tarafından kendisinden asla silinmeyecek izler, yalnızlığın izleri bırakılmış olduğunu şimşek gibi anlayan adam, *Trajedinin Doğuşu*'nun yazarı, tanığı olmuş olduğu trajik olay gösterisinden bir *gösteriyle* kurtulmasının da her zaman için yasaklanmış olduğunu da biliyordu, zira trajediye canlı olarak değil, aklıyla tanık olmuştu, trajik olanın ne olduğunu anlayarak trajik olanı yaşamıştı. Ona artık gece olarak bir kitap, kitaplar kalıyordu, buradan bütün insanlara, ızdırabın kendisi olan, yaşamın dipsiz derinliğinde bu yalnızlığı haykırabilir, böylece başka birinin onu *duyacağı* konusundaki umutsuz ümidi koruyabilirdi. Trajik olanı söyleyen, hem de geceleyin söyleyen ses haykırıştır, sonuna kadar, en son ana kadar ümidine, yani hiçbir zaman duyulmamanın umutsuzluğuna bir şans tanımak için atılmış ve bitmeyecek olan çığlıktır.

Tanrıya şükür size yazıyorum; yani sustunuz. Ben sizi bir başka yükseklikten de dinledim, siz de bir başka yükseklikte daha konuşuyordunuz. Suskunluğunuz, sizde öfkenin ve acının haykırışından başka bir söylemin daha devam etmekte olduğunu, yaşadığını ve sizin gibi bir adama bu suskunluk için gereken aklı ve cesareti verdiğini gösteriyor. (Oidipus susuyor, yani konuşuyordu, görmediği çiçeklerden ve derelerden bahsediyordu, konuşuyordu, başka şeylerden bahsediyordu, onda konuşan akıldı, sahici akıl, belki de dünyanın ilk aklı, kendi ızdırabıyla bir şey duymaz olmuş olan Nietzsche'nin duymadığı, Sokrates'in ukala korkaklığıyla bir daha düzelmemecesine karıştırdığı, insan olarak kendi tarih öncesi onu sağır kıldığı için duyamadığı akıl, trajedi gösterisinde Sophokles adında bir adamın dünyada ilk defa olarak bütün insanlara, ve bize, sanatın bir sığınaktan başka bir şey olabileceğini, trajedi gösterisinin de bir ızdırabın paylaşılmasından başka şeyler, aklın ortaya çıkışı olabileceğini açıkladığı akıl).

Evet, sizde bir başka söylem duyuyordum. Tekrar dönüyorum, sizin bana psikanalizcinin arzusu hakkındaki çalışmanızdan bahsetmeniz bir rastlantı değil. Sizin bana şimşek gibi baş döndürücü bir hızla, sizden hiçbir şey koparılmadığı gibi, kimilerinin çok çabuk kazandıklarını düşündükleri ya da bundan ötürü pişman oldukları kavganın cereyan etmekte olduğu noktaya, sizin, ve belki de benim, dışınızda, kimsenin bilmediği noktaya gelmiş olduğunuzun kanıtını vermenizden kuşku duyardım –Tanrı göstermesin, nihayet bir trajedi, en azından bir süre için, insanların en cesurunun belini gerçekten bükebiliyor! İki tane şimşek olan iki söz söylediniz (bu şimşekler geceyi delince artık gece yok olur –aslında sizin için gece diye bir şey yok, daha baştan reddetmiş

olduğunuz bir ümitsizliğe suç ortağı olarak geceye hiç mi hiç ihtiyacınız yok). Psikanalizcinin, filanca psikanalizcinin evlenmesi, işleri ve politik büyülenmeleri hakkında bir söz. Bu yetiyordu. Sonra da psikanalizcinin arzusuyla ilgili bir söz. Bu sefer artık kuşku duymak mümkün değildi.

Siz karşıtınızı gırtlağından yakalamıştınız, sizi sesinizden yoksun kılmak isteyenleri tutuyordunuz ve onlar da, doğal olarak, bundan kuşku duymuyorlardı. Her şey düzgündü. Zayıflıklarının onlara ihanet etmesi gerekiyordu. Onun zayıf noktasına, onun sadece zayıflık olduğu yakıcı noktasına vurmasını bilince, zayıflığın her zaman bir bedeli vardır. Arma levhaları ve amblemlerle kaplı da olabilecek zırhlar, sadece armadan ibaret olmayan zırhlar sonunda insanın sadece çıplak tenini, karnını ve boğazını örterler. İnsanlar bunu savaşmaya başladıklarından beri bilirler, bunun için de, kavga anlatılarında duydukları büyük korkuyu anlatırlar, burada büyüklerin ölümün kesiklerine karşı dünyadaki bütün korunma önlemlerinin son kalesinden başka çıkartacak bir şeyleri yoktur; bu son kale de, bir demirhanenin gürültülü ışıltısında bir zanaatçının biçimsiz bir adam şekli verdiği biraz metaldir, çıplak olduğu için canlı olan bir vücudun ümitsizliğini korumak için çeliğin gülünç bir şekilde ölmesidir. Söz konusu zayıf noktayı, onların zayıflığı olan şeyi, bu soyunuk sözde kralların herkese açık zırhını siz keşfettiniz. Onlar çoktan çarpıştılar ve ölmekteler. Hemen sizin arkanızdan. Siz yolunuza, başka kavgalara, yani yaşama doğru devam ettiniz.

Sizde konuşan aklı ben böyle konuştururdum. Ya da daha doğrusu, onun sesinden başka bir şey olmayarak, sizin başka bağlamlarda söylemiş olduğunuz gibi, onun konuşmasına, zaten uzun zamandır söylemekte olduğu söylemi altını çize çize

vurgulamaktan başka bir şey yapmadan, izin verirdim. Çünkü sizin yirmi yıldır sürdürdüğünüz tek bir söylem değil.

Psikanalizcinin arzusu. Siz onu *Le Banquet*'de [Ziyafet] arıyordunuz[1]. Aslında siz *Le Banquet*'de psikanalizcinin kendisine arzu duyması yanılsamasını arıyordunuz; çünkü Platon her zaman, sadece insanlara yanılsamanın tersi olarak kabul ettirmek istediği yanılsamalara, o da biçimsel bakımdan eleştirilecek yanı bulunamayacak (eğer ısrar ediliyorsa) (haklı olarak ısrar edilebilir) bir söylem şeklinde, söz vermişti. Sizin *Le Banquet*'den neyi çıkartıp almış olduğunuzu bilmiyorum, sizin olası söyleminizi yeniden oluşturabilmek için bu eseri yeniden okumam gerek. Sadede geliyorum, sizin eserinizde kullandığınız bütün felsefi nesneler gibi *Le Banquet* de sadece deneyüstü bir yol gösterici olarak işinize yaradı. (Her türlü deneyüstü felsefenin, kendisinin belirli bir şekilde olduğunu söylediği zaman kendi hakkında geliştirdiği yanılsama anlamında değil, böyle bir felsefe kalkıp da ne olduğunu *bilmezlikten geldiği* zamanki; bir yol göstericiye, Newton'un fiziksel nesnesine, Husserl'in "algılanan"ına, ya da Heidegger'in *Sein und Zeit*'taki [Varlık ve Zaman] *Umwelt*'ine [çevre, çevreleyen-dünya] gereksinimi olduğunu kabul ettiği zamanki; kalkıp da, felsefi, yani ideolojik bilmezlikten gelmenin özgül biçiminde gerçekten yapmakta olduğunu tanımazlıktan geldiği zamanki, kendi felsefi düşsel olanını felsefi simgesel olan yerine koyduğu ölçüdeki, bu tanıma-tanımazlıktan gelme içersinde, kendisinin sakin bir şekilde geliştirmekte olduğu yapılardan bambaşka yapılar tarafından yapısı oluşturulmuş olan kendi gerçek koşullarını, sanki deneyüstü bir öznenin –özne!– koşulları söz konusuymuş gibi kendisinden giz-

1) Bkz. Jacques Lacan, *Séminaire VIII: Le Transfert* [VIII. Seminer: Aktarım], Paris, Le Seuil, 1991.

lediği ölçüdeki yanılsama anlamında. Bu karıştırmaları kendi deneyiminizden bilirsiniz, ve siz kendiniz de başka bir nesne, kuram konusunda, sözüm meclisten dışarı, bunlardan yaptınız). Şimdi konuya dönüyorum. Sadece iki sözcükle.

Psikanalizcinin arzusu. Psikanalizci bunu psikanaliz yapılanın arzusuna atar. Arzunun arzusu. Büyülenmenin ikili yapısı ve bundan ileri gelen bitirilemeyen-bitmemiş psikanalizler.

Büyülenmenin ikili yapısı da, bütün büyülenme ikili yapıları gibi, bu yazgıya dayanabilmek, yani ondan kurtulamamak için gereksinim duyduğu düşsel olanı yaratır – korku her zaman iyi bir akıl hocası değil midir? Söz konusu düşsel olanın kendisi bir gösteren olarak ele alınabilir. Ama ondan, fantazmların basit bir yinelenmesi olacağına, biçimsel yapısı ile söylem olacak bir söylem de yapılabilir, –şu küçük farkla ki, bu söylem, PUF'un iki kitaplık *La Psychanalyse d'aujourd'hui*'sinde, düşsel olan hakkında söylem değil de düşsel olanın söylemi olacaktır (bu Presses'te de [PUF] geçerlidir, hayran olunacak bir yayınevi! Ama, dikkat edin, başka bir dizide). Biliyor musunuz, ne de güzel söylediniz: Bu düzende, yinelenmeden ibaret söylemler de vardır, kendilerini böyle tanıtanlar da, tabii tamamen yapay bir şekilde meydana getirilmiş (bu hiç de hayali olmayan, üzerinde bilinçli bir şekilde düşünülmüş bir işlemdir, düşsel olan tam ve eksiksiz haklarla *bilinç* kategorisine alınır, bu felsefi düşsel olanın bir numaralı felsefe kategorisidir, bu tamamen bilinçli, yani kesin olarak kararlaştırılmış bir düşsel olandır) olmaları şartıyla (bu çok nesnel bir tekniktir, düşsel olmadığı gibi, hiçbir şekilde düşsel değildir, çünkü tamamen ve utanmazcasına, düşsel olanın kesin olarak kararlaştırılmış üretimidir, *Paris Match*'ın düşsel olanın meydana getirilme tekniği), yani tamamen yapay, bilinçli bir şekilde yapay

bir şekilde meydana getirilmek şartıyla, söylemin ayakta durabilmesi için zorunlu olan küçük teknik eklerle, çok kısa olmaması için zorunlu olan küçük uzatmalarla; söylenecek olanı her zaman kalacak biçimde, yani az, söylemiş olduğunuz, nesne ilişkisi gibi, birkaç kavram. Ama bu kadar az söyleyebilmek için insanın adamakıllı çok bilmesi gerekir; ne yazık ki gerçek yaşamda da, psikanaliz pratiğinde de böyle az söylemek pek tehlikelidir; yazarları için toplumsal bakımdan vazgeçilmez olan ideolojik bir *hiçin* ne gibi yıkımlara yol açtığını bilmeyen birisi için, bunun bir boşluk olduğu şeklindeki nesnel bir durum saptaması ne ümitlere yol açmaz ki, kuramsal hiçlik duyulur. Doğa boşluktan ideoloji kadar korkmaz. İdeoloji bu boşlukla, bugün dünyamızı sular altında bırakacak kadar taşasıya doludur, çok eskiden daha fazla ya da hiçbir zaman olmadığı kadar ağzı ağzına dolu da değildir, bu ağzına kadar doluluk çok eskiyle bugün arasında bir yerdedir. Şu farkla ki, bu taşkının tanıkları ve zamandaşları olarak tek tehlikeye girenler (veya kendisinden rica edilenler veya kendisine yalvarılanlar) bizleriz (yani tehlikeye *girmeyenler*, veya kendisinden *rica edilmeyenler*, veya *kendisine yalvarılmayanlar*; ne bizi tarihin resmi görevlisi olarak atayacak kuramsal eleştirmenler vardır, ne bizi yasa adına isteyecek değer biçici komiserler –değer biçici!– ne de bizden rica edecek ya da bize yalvaracak tellallar –halka seslenmek!), bizim için yasa değerinde olan zorunluluk icabı, insanlığın tarihsel olgunluk sonrası koşulları dolayısıyla, asla kendi büyük babalarımız olamayız; aynı zamanda insanlığın tarihsel bakımdan olgunluk öncesi koşullarda olmaması da ne yazık ki kendi torunlarımız olmamızı olanaksız kılmaktadır; dolayısıyla, taşkına karşı kendi vücutlarımızdan bir bent yapmak zorunda olan, evet "zorunda olan" bir tek biz

varız, o da eğer keyfimiz olursa.

Tabii bir de neyin taştığını *bilmek* gerekir.

Büyülenmenin bu ikili yapısı, arzunun arzusunun (psikanalizci-psikanaliz yapılan) piyango dolabında sonsuza kadar dönmesini olanaklı kılar, kısacası, öznelerarasılığın bu "felsefi" döngüsünde (tahta atları ya da İnsan Müzesi'nin girişlerini sevdiği anlaşılan –deyim mazur görülürse, bunu ben söylemedim– Sartre'dan önce olsaydı *bu döngüsünde diyecektik*) bir Ricoeur (insana baş dönmesi fikrini veren tek şey tahta atlar değildir) kendi haklı (felsefi bakımdan haklı) istemlerini tatmin edecek (tatmin etmek: düşsel olanın bir kategorisi, terminolojim doğru mu?) şeyler bulur (bu konuda hiçbir unvana sahip olmadığımdan ve, çok yakından okunmaması kaydıyla, hemen hemen olanaklarım bulunmadığından, onun kendi düşsel olanına ulaşamıyorum). Ama siz bize düşsel olanın aynı zamanda simgesel olanın maymunluğundan başka bir şey olmadığını, onun markasını taşıdığını, ama bir metalin üzerine konulmuş bir markanın asla bu *vasfı* hak etmediğini –özellikle, bir madeni para parçasından, bir mangırdan başka bir şey olmayan *şeyin* çok güzel özetlediği, sınıf ekonomisinin tarihsel sahtecilik dünyasında – de öğrettiniz. Marka *başka yerden* gelir, bu başka yer Öteki'nden başkası değildir, başka yerin adı olan, mutlak dışarısının adı olan, bizim beş santimlerimiz gibi, sahte bile olsa, her türlü içerisinin olanaklılığının mutlak olabilme şartı olan Öteki. Öteki, her türlü sahtenin var olabilmesinin, onun sahtelik niteliğinin ve hattâ onun sahici gibi gösterilip, gerektiğinde sahici olduğuna *inanarak* (psikanaliz nesnesinden çıkılınca bu mutlaka zorunlu değildir) (hem bilinçli hem de utanmaz olunabilir: Tarih bilinç ve utanmazlıktan ibarettir, bilinçten vicdanı kastediyo-

rum, vicdan kimilerinde utanmazlığın vicdan rahatlığıdır, kimilerinde ise onanmış sahtecilik), ona sahici muamelesi yapılmasını sağlayan yapısının mutlak olabilme şartıdır.

Psikanalize özgü olan arzunun arzusu döngüsünü meydana getiren ve psikanalizcinin kendi psikanalizci arzusu hakikatini *yaşadığı* Düşsel olan büyülenmenin ikili ilişkisi (büyük D ile yazılmasını öneriyorum) nasıl *damga* (mühür) *taşıyorsa*, psikanalizcinin arzusu da aynı şekilde *marka taşır*.

Bu durumda, ben de sizin gibi, psikanaliz pratiğinin yazgısının belirlendiği bu öteki ikili ilişkiden söz etmiyorum, çünkü söz konusu öteki ikili ilişki, psikanaliz yapılanın düşsel olanın damgasını taşıyan arzusunun, kendisiyle psikanalizci arasında kurmaya çalıştığı ikili ilişkidir; bu ikili ilişkide psikanalizci "oyuna gelmez" ve katılmayı reddeder, çünkü o bunun için psikanalizcidir, yani nevrozlusunu, bu sefer iyice ölçüye vurulmuş bir Oidipus'un heyecanlı olayları yoluyla, düşsel olandan simgesel olana geçirmek için. Başka bir ikili ilişkiden, psikanalizcinin arzusu tarafından kurulandan, psikanalizcinin arzusu tarafından kurulmuş olandan bahsediyorum; bu, bütün hafta boyunca çalışan, pazarları çalışmayan (pardon) ve bu açıdan bakıldığında bir pazar psikanalizcisi olan ve her zaman öyle de kalan sokaktaki psikanalizcinin indinde çok farklı ve çok acayip bir durumdur. Bu durum bir başka Düşsel olan (büyük D) meydana getirir, bu durumun içersinde psikanaliz yapılanın düşsel olanının (küçük d) psikanalizi cereyan eder ve çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanır, kesintiye uğrar, bir üçüncü kişiyle yeniden başlanır, bu üçüncü kişide de düşsel olan olayı başlar ve bu böyle insan bıkkınlık getirene kadar sürüp gider, ya da bir yaştan sonra "bu kadar yeter" değil mi, ya da yeterince "düzelinir" (bu söz hindiba kokuyor), artık gi-

dip ana babaya merhaba denebilir ya da kurallara uygun bir biçimde evlenilebilir, çünkü onların da hoşuna gidecek şeyler ve Fransa'ya çocuklar yapmak gerekir! Sözün kısası, sözün kısası diyorum, zira hiç de kısa değil, çok uzun, hattâ sonu gelmez, acaba sonu gelebilir mi? Sonu getirilebilen psikanaliz, sonu getirilemeyen psikanaliz, Freud'un sözlerini çevirmek pek zor, bunun salt bir sessel imgeler meselesinden başka her şeyle ilgili olduğu kanısında değil misiniz? Sessel imgeler derken, günün birinde Cenevrelinin birinin (bir İsviçreli için ne gözüpeklik! Ama toplumdaki istikrar aşkı genel olarak bir sistemin istikrarlı olmasına da ışık tutabilir) kuramını yaptığı, o insanı hayran bırakan, sarsıntısız ve otomatik düzenleyicisi olmayan, sistemle resmen oldukları haliyle kayda geçirilmiş ve sayılmış sessel imgeler demek istiyorum, bir sözlükte demek istiyorum. (Ya çeviri sözlükler, ya etimoloji sözlükleri, bunlar Heidegger'i köylü gibi sevindirdi, kendisi sadece oduncu olsaydı asla *Holzweg*'den [yanlış yol, oduncu yolu anlamına da geliyor] gitmezdi; zaten onun filolog luğu da hemen hemen odunculuğu gibi, tıpkı bir şehirli gibi, yani bir pazar oduncusu gibi, orman onu kendine özgü bir biçimde sevindiriyor) (Muziplik bakımından hiç de yoksul olmayan Prévert haklı olarak "pazardan başka sahi –yani sahte– olan bir şey yok" demişti). Sözün kısası (bir kere daha, aynı hatayı yapıyorum) bu böyle uzun zaman sürer ve aslında durması için bir neden de yoktur. Bir pazar psikanalizcisi hiçbir zaman psikanalizini sahiden bitirmez. *Onun* psikanalizini. Tabii, onun yaptığı psikanaliz yapılanın psikanalizidir, *onun* psikanalizi *kendi psikanalizi* değildir, resmen, sosyal sigorta bakımından, Delay-psikiyatri akademisi bakımından psikanalizini, hastasınınkini "bitirse" de, "bitirdiği" hastasının psikanalizidir.

Çünkü onun, kendi psikanalizci arzusuyla kurduğu bu ikili ilişkinin, öteki düşsel olanın, psikanaliz yapılanın boş yere kurmaya çalıştığının, psikanalizinde tartışma konusu olduğunu pek bilmiyorum. Bunun nedeni, benim bilebildiğim kadarıyla psikanaliz yapılana, derneğin, –yani Paris, Fransa veya uluslararası psikanaliz derneğinin– yüklediği, psikanalizcinin, içinde kendi arzusunun, kendi *meslek koşulundan* başka bir şey olmayan ikili durumun nesnel düşsel olanını *gördüğü*, düşsel olanı simgesel olanın eşiğine kadar götürmek gibi bir görev yoktur (ama böyle bir şey olabilir, *ussal olarak* [a priori] bunun önünde radikal bir engel yoktur) ; tıpkı, kimi zaman psikanaliz yapılanın düşsel olanıyla olan meselesinden sıyrılmayı beceremeyen bir psikanalizciden kibarca psikanalizci olarak kendine psikanaliz yapması (Freud'un uzaktan da olsa buna benzeyen bir şeyler yapmış olduğu söylenebilir mi?), yani meseleden kendi düşsel olanıyla sıyrılması istenemeyeceği gibi, o zaman da böyle sürüp gider.

Sizin her şeyin üzerinde döndüğü noktada bulunduğunuzu söylüyorum. Psikanalizcinin arzusunun (ah şu kör olası karşı aktarımlar!), sizin kuramsal çalışmanız sayesinde, psikanalizcinin düşsel olanının, *überhaupt* [zaten, doğal olarak] her türlü markanın, genel olarak simgesel olanın markası olan yasal mührü ile, hangi markayı taşıdığını keşfetmemizi sağlayacak noktada.

Bu markanın, aralarında Paris'in, Londra'nın, taşranın ve bazı zevcelerin de bulunabileceği, ünlü isimler taşımakta olduğuna bahse girilebilir. Çünkü, sizin söylediğiniz gibi, psikanalizciler evli de olabilirler. Sizin kürsünüzden kanıtladığınız gibi, onlar burjuva toplumumuzun sokağa bakan yüzü, yenden taşan kolu, gökyüzü altındaki resmi yeridirler, kitapları sat-

maktadır ve –belli olmaz– *geleceği düşünmek gerekir*.

Gelecek, onlar bunu düşünebilir. Haklıdırlar da. Onlar için, akıllarına toplumsal konumlarını, gelirlerini ve benzeri şeyleri kaybetme kaygısını düşüren devrimden çok daha acı veya insafsız olacak devrimler olacaktır. Toplumsal bir devrimin parasal ve sosyal sonuçlarından insan kendini kurtarabilir. Bunun için, Tanrı onları korusun, denizi aşmaya filan da gerek yoktur, güvenceler, garantiler göstermek, kısacası *yerini korumayı* bilmek yeter. Deyiş uygun görülürse, bunu yapacak halleri vardır. Hayır. Benim söylediğim başka bir devrim, onlar farkına varmadan hazırladığınız, dünyanın hiçbir denizinin, ister kapitalist olsun, ister sosyalist hiçbir saygınlığın onları koruyamayacağı bir devrim, onları kendi *düşsel olanlarının* güvenliğinden yoksun bırakacak ve onlara günün birinde insan [erkek] olarak duydukları arzuyu, adı olmayan, adı ne insan ne de arzu olan (zavallı Feuerbach'ın, bilinçsiz bir şekilde söylediği gibi, insan bütün adların adıdır, tıpkı bir zamanlar Tanrı adların adı olduğu gibi, bu da onu tamamen gereksiz kılar, tabii onun etiketini kullanarak, ne olduğunu gizledikleri bir başka malı satmak için bu etikete ihtiyacı olanlar dışında) (arzu *her türlü hayır*'ın, yani her türlü *evetin, adıdır* bu da onu bir psikanaliz *bitince* gereksiz kılar –ama günümüzde ne zaman gereksizdir ki?– bu da psikanalizcilerin düşsel olanının psikanalizinin yapılması olanaklı olunca, bitince ve psikanalizleri –sabırlı hastaların psikanalizleri– bitince... Onu sözcüğün gerçek anlamında gereksiz kılacaktır) arzuyu serbest bırakma olanağını verecek olan (artık, toplumsal ya da politik güvenceler olmadan kendi yazgılarını özgürce belirleyebileceklerdir) devrim. Bu devrim onlara günün birinde, onun aslında büyülenmiş olduğu psika-

naliz mesleğinin toplumsal, dinsel, ahlaki, evlilikle ilgili, vb. konumunun düşsel olanının "insanlık" "arzularını" özgürlüğüne kavuşturma olanağını verecektir.

Bu devrimden korkabilirler. Tıpkı bir nevrozlunun, bir psikanalizcinin üzerinde tabela bulunan kapısını vurmaktan korkması gibi. Onları öteki insanlar gibi insan kılabilecek bu devrimden korkmak. Korkmak mı? En iyilerin, hattâ bir alay olan iyilerin, bundan korkmalarına yer yoktur.

Çünkü, bütün hakiki devrimler gibi, bu devrim de, bir adamın mutsuzluk zamanlarında duvarlara ve defterlere yazmış olduğu bir başka sözü, hâlâ söylenmesi gereken bir sözü (bizim arzu sözünü söylediğimiz gibi), hedefi söylenmesini bile gereksiz kılmak olan sözü, özgürlüğü, söylemekten başka bir şey yapmaz.

Saygılarımla.

[Louis Althusser]

6. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

Pazar, 6-1-64

Değerli Althusser;

İyi dileklerimi size ulaştırmakta, İtalyan postasının –böyle bayram günlerindeki ve oldukça ücra bir yere gönderildiğindeki– risklerini göze almamayı tercih ettim.

Bugün altı günlüğüne Roma'ya gidiyorum (Enrico Castelli kongresi[1]. Bu olağanüstü kişiyi tanıyor musunuz *[?]* Alman

1) İtalyan Tanrıbilimcisi Enrico Castelli, 7-12 Ocak 1964 tarihleri arasında Roma'da "Teknik ve Vicdan konuları [casuistique]" adlı bir kolokyum düzenledi. Lacan'ın burada yaptığı konuşmaların özeti "Du *Trieb* de Freud et du désir du psychanalyste" [Freud'un Tepisi ve Psikanalizcinin Arzusu Hakkında] başlığıyla, *Ecrits*, Le Seuil, 1966, s. ➡

tanrıbilimcisi + Ricoeur + Waehlens + vb.., teknik, vicdan konuları ve ahret bilimi *[aynen]* konuları etrafında). Aslında bu çılgınlık ama, yine de gevşeyeceğimi umuyorum.

Durumum bu.

Aynı elden Mr. Flacelière[1] için de bir davet iletiyorum, ama zannedersem onun bir sekreteri var. Sekreterin adını karıma söyleyebilir misiniz, onu da davet edeyim.

Candan saygılarımla

Lacan

7. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

Çarşamba 22-I-64

Adamınızın aslında iyi olduğu söylenebilir[2].

Teşekkürler.

J.L.

851-854'te yayımlanmıştır. Bu kolokyum dolayısıyla Paul Ricoeur ile Lacan'ın buluşmaları konusunda ise bakınız Élisabeth Roudinesco, *La Bataille de cent ans. Histoire de la Psychanalyse en France*, kitap II, *age*, s. 398-405.

1) École Normale Supérieure'ün müdürü.

2) Burada söz konusu olan, o sırada Althusser'in öğrencisi olan, Lacan'ın da damadı olacak olan Jacques-Alain Miller'dir. Jacques-Alain Miller bize yolladığı bir mektupta, o gün "Lacan'ın seminerinde ilk defa olarak söz almış olduğunu ve ona, bir yerde 'eksikliği' nitelemek için kullandığı 'ontolojik' [varlıkbilimsel] sıfatı ile ilgili bir soru sorduğunu, böylece küçük bir tartışma olduğunu" belirtti ve ekledi: "Aynı gün öğleden sonra Althusser'e uğrayıp ona yaptıklarımı anlattım, o da bana Lacan'ın ona göndermiş olduğu pusulayı göstererek beni şaşırttı. Burada bir kıvılcım benim için bir şeyleri saptadı".

8. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E[1]

Bu 31-III-64

[*Selanik*]

Değerli Althusser;

Bu fotoğraf Pater Photios'un –insanların en konukseveri– yerinden geliyor; tabii sizden sonra.

Onun yaşamakta olduğu bu hücre, keşişlerin kendi yeri olan ve Kutsal Dağ denilen bu yarımadanın merkezi olan Karies'te.

Bu konuda söylenecek şeyler var ve gezi sizi şimdiden kopartıyor. Saygılarımı kabul ediniz.

J. Lacan

9. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

Pazartesi 6-VII-64

Değerli Althusser;

Geçen akşam size bu bilgi için, uğradığım şaşkınlığın etkisi altında, bir cevap almak için en güvenilir (ve en iyi haber alan) kaynaklara başvurduğumu sandığım için, telefon ettim.

Size, makalenizin[2] bana verdiği keyfi söylemek için telefonla yetinmek istemedim. Derin ve akla yatkın, konuya derin düşüncenizin boyutunu ekliyor.

Böylesi bir çaba beni çok onurlandırdı ve tam başarıya

1) Selanik'ten (Yunanistan) gönderilmiş, baş melek Cebrail'i gösteren bir manastır freskinden bir parçanın röprodüksiyonu olan siyah-beyaz bir kartpostal üzerine yazılmış yazı.

2) Louis Althusser'in Lacan'a daktilo edilmiş haliyle göndermiş olduğu "Freud ve Lacan" adlı makale.

ulaşacağı konusunda beni rahatlattı.

Çok sadık dostunuz

J. Lacan

10. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

19.X.65

Dostum Althusser;

Bana göndermek iyiliğini gösterdiğiniz kitabı tadını çıkara çıkara okumakla meşgulüm[1].

École Normale Supérieure'ün müdürünü ziyaret etmiş olduğum belki kulağınıza gelmiştir. Ders yılının sonunda yapamamış olduğum yıllık ziyaret.

O gün sizin kapınızı çalacak vaktim yoktu.

Bir gün bunu yaparsam sizi rahatsız etmeyeceğimi bilmek isterdim.

Saygılarımla

Lacan

1) Maspéro yayınlarından yeni çıkmış olan *Marx İçin*. Althusser bu mektubu, Lacan'ın öteki mektuplarından farklı olarak, çoğu hayranlık duyan tanınmış kişiler ve dostlardan söz konusu eserin yayımlanmasından sonra almış olduğu yazışmaları içeren dosyaya yerleştirmişti (bu kişiler arasında Jean-Toussaint Desanti, Jean-François Revel, Georges Canguilhem, François Châtelet, Gilles Deleuze, Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Roland Barthes, Jean-Pierre Vernant, vb. sayılabilir).

11. LOUIS ALTHUSSER'DEN JACQUES LACAN'A

11.7.66 [*Paris*][1]

Değerli Lacan;

Sizi de, bizi de meşgul eden soru hakkında bazı son derece gelişmemiş halde, iyi işlenmemiş, sorunu, en azından sorunun varlığını, sadece *gösteren* bazı öğeleri şuralarda bulabilirsiniz:

1) Kapital'i Okumak, cilt I, önsöz.

Bu önsözün hepsini okumanızı size önermeye cesaret edemiyorum. Burada bir *okuma* kuramının gerekliliğine işaret etmek istedim ve bunun için de Marx'ın kendisinden önce gelenlerin (klasik iktisatçılar) yazılarını okumakta başvurduğu çok özel tarzı çıkış noktası olarak aldım ve buna doğru olarak "semptomal okuma" adını vererek korkunç bir yeni sözcük önermiş oldum (bu dilbilgisi yadsınlığı [sözcüğü yanlış ve kurala aykırı olarak kullanma] konusunda uzun zaman tereddüt ettim, ama kuramsal bakımdan gerekli geldi). Bkz. s. 1-40.

Söz konusu semptomal okuma kuramı kendi olabilme şartlarını, *okunmasının* sezinlettiği söylemin, kuramsal söylemin *doğasında*, örneğin ekonomistlerde hissedilir derecede ideolojik veya Marx'ta *artık* bilimsel olmuş şekillerde göstermektedir. (Bilimle ideoloji arasındaki bu ayırım, benim halen üzerinde çalıştığım daha ciddi bir çözümlemeyi beklerken, son derece ihtiyatlı, ama *geçici* bir şekilde ele alınmalıdır; bu ayırım nesne olarak işe yaramaktadır, dolayısıyla etkilerini de düzeltmek gerekir). Bana bu söylemin doğası onun altında

1) Bunun 13 Temmuz olması ihtimali daha yüksektir, zira ajandasına bakılırsa, Louis Althusser'in 12 Temmuz Salı günü "Lacan'ın evi, 5, Rue de Lille"de randevusu vardı ve bu mektubun onların görüşmesinden sonra yazıldığı kesindir, bundan mektubun sonunda da bahsedilmektedir.

yer alan *kuramsal sorunsal* tarafından saptanabilir gibi geliyor. Söz konusu kuramsal sorunsalın arkasında bu sorunsalın belirlenmiş şartı olan bir *gerçek* yer alır, bu var olan *kuramsal konjonktür* ve sözcüğün geniş anlamında *tarihsel* konjonktürle olan ilişkileridir. Konjonktür kavramı da bu sefer bizi *tarih* kavramına göndermektedir.

Konjonktür ve tarih kavramları hakkında bakınız *Kapital'i Okumak*, önsöz (aslına bakarsanız önsözün bütün sonu bu konuyu anıştırıyor), ayrıca cilt II (*Kapital'in Nesnesi*: IV, V, VI, IX).

Ayrıca *Balibar*'ın cilt II'deki yazısına da bakın, son derece önemlidir (bütünü). Daha burada, Marksist yapı kavramıyla Lévi-Strauss'un yapı kavramı (kaldı ki, "yapısalcıların" idealist yanılgıları) arasında ne gibi farklılıklar olduğu yanlış anlamaya yer bırakmayacak kadar açık bir şekilde görülmektedir, çünkü Lévi-Strauss'un yapı kavramı kuramsal bakımdan *iki anlamlıdır* (yapı konusunda öznelci bir anlayışla Platoncu bir anlayış arasında, niyet olarak yapıyla *eidos* olarak yapı arasında gidip gelmektedir. Onda bu iki anlamlılığın yeri tam olarak gösterilebilir, bu, Lévi-Strauss'un tamamen yanlış olan *bilinçdışı* anlayışıdır). Lévi-Strauss'un yapı anlayışının *öznelci* girişim (*niyet*) terimi konusunda yanılgıya düşmemek gerekir: Burada söz konusu olan toplumsal bir öznelliktir, toplumsal bir "niyet"tir. Lévi-Strauss'a göre yapının bilinçdışının "bilinçdışı" bir toplumsal niyet olması (yani, kendisinin şahane bir saflıkla dediği gibi, "amaçlı olmayan", zira söz konusu niyet "her şeyi açıklamaktadır", Godelier), toplumun *yaşama* arzusunu "dile getiren" niyet olması olayını kastediyorum. Kullandığım sözcükler hep eğretileme, ama siz beni anlıyorsunuz. İşi ileri götürürsek, Lévi-Strauss'ta yapı, "onun (toplumun) yaşaması *için*" bilinçsizdir. Yapıyı *niyet* ve öznellik

olarak anlama girişimi, toplumun telos'unun (yaşamak) bu "için"inde gizlenmekte, yani kendini göstermektedir.

Kuşkusuz ki Lévi-Strauss başka açılardan da eleştirilebilir, ama bence zaten *bizim ondan kopamadığımız* nokta işte tam da budur. Sözcüğün dar anlamında toplumsal *bilinçdışından* söz edilemeyeceğinin iyice bilinmesi, kanımca psikanaliz için de çok önemlidir, yoksa her türlü karıştırma meydana gelebilir (sizin dün akşam göndermede bulunduğunuz Freud'un yazılarının –onları bilmiyorum, haklarında konuşamam– olmasa bile, bu yazıların okunmalarının yakasını bırakmayabilecek olan karıştırmalar da buna dahildir).

Size, bundan on beş gün önce École Normale Supérieure'de yapmış olduğum çok şematik ve çok kabaca yapılmış kısa açıklamayı karşıda gönderiyorum[1]. Eğer okursanız, bu yazıyı lütfen sadece bir "semptom", evet bir semptom olarak değerlendiriniz... Yapmak ne kadar *bilinçli* olabiliyorsa o kadar! (bu durumda *sadece* bir semptom olmakla kalmayacaktır...).

Sizi tekrar gördüğüme çok sevindim. Size gerek tatiliniz gerekse çalışmanız için iyi dileklerimi yolluyorum. Bizim için sizin varlığınız, böyle bir kuramcı olmanız ve öncü yapıtınızı sürdürmeniz çok önem taşıyor. Yalnız değilsiniz. Cephe geniş ve hepsi aynı çizgide, aynı noktada ya da aynı "bayrak" altında olmamakla birlikte ve siz onların *bazılarının* (hepsi demiyorum) halen sizden uzakta olduklarınızı düşünseniz bile, çok sayıda başka savaşçı var, olmaya başlıyor.

Size ateşli ve bilinçli dostluklarımı sunuyorum.

[*Louis Althusser*]

1) Burada söz konusu edilen, hazırlanmakta olan *Écrits philosophiques et politiques*'te [Felsefi ve Siyasi Yazılar] çıkacak olan, henüz yayımlanmamış "Conjoncture philosophique et recherche théorique marxiste" [Felsefi Konjonktür ve Marksist Kuramsal Araştırma] başlıklı yazıdır.

12. JACQUES LACAN'DAN LOUIS ALTHUSSER'E

[*Paris*]

Cuma, hastaneye gitmeden önce, yani aceleyle.

Değerli Althusser;

Telefonda sizin canınızı sıkmak istemiyorum. Ama bana sığınacak yeni bir yer bulmanız için kendinizi üzmeniz gerekmiyor (Yapmam gerektiği gibi Nassif'le buluştum, ama bunu hesaba katmayın).

Başka hiçbir yere gitmeyeceğim ve bu arada buraları çarçabuk boşaltacağım[1].

Neyse ki aldığım mektup "reform"un yankılarını değerlendiriyor. Gerek bu konuda, gerekse üniversitedeki gerçek konumum konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi belki kafalarında biraz daha kalıcı bir iz bırakır.

Benim hiçbir şekilde itiraz edilmemiş tek (!) ana dersi verdiğim söyleniyor (nasıl söyleniyorsa), böylece bu müdahale ve devamı iyice değerlenecektir.

Daha fazla ayrıntı için perşembeye görüşürüz. Ama o zaman da sorun artık bağlanmış olacaktır. Çeyrek yıl sonu bu iş için elverişli.

Saygılarımla.

J.L.

Bu 21.III.69

1) Jacques Lacan gerçekten de École Normale Supérieure'de yaptığı "Bir başkasından başkasına" adlı seminere 25 Haziran 1969'daki oturumdan sonra son verecektir (*Seminer XVI*, yayımlanmamış).

Ek:
IMEC bünyesindeki Althusser Fonu'ndaki Başlıca Yazı ve Belgeler

Bu ciltte yayımlanan yazılar ve adı geçen belgelerin dışında, IMEC bünyesindeki Louis Althusser Fonu'nda bugün itibariyle psikanaliz konusunda şu belgeler bulunmakta ve araştırmacıların başvurusuna açık tutulmaktadır:

– Louis Althusser tarafından 8 Aralık 1963 tarihinde gerçekleştirilmiş olan kayıp bir kaydın kime ait olduğu bilinmeyen, çoğu zaman hatalar içeren ve tamamlanmamış, daktilo edilmiş (9 daktilo sayfası) bir çevriyazısı.

– Çoğu zaman el yazısıyla yazılmış, Louis Althusser tarafından on dört "bölüme" ayrılıp, ona kitap görüntüsü veren mukavvadan bir kapağın içinde toplanmış bir not takımı. Bu takım sırasıyla şunları içermektedir: Bir dizi "Lacan hakkında notlar"; 1963-1964 psikanaliz seminerinde Louis Althusser tarafından alınmış notlar; "Ayna" başlığını taşıyan okuma notları (Lacan, *Revue française de psychanalyse* 1949, s. 449-459); Emmanuel Terray'nin "Psikozların psikanalizi" konulu dersinin 18 Kasım 1959 tarihini taşıyan notları.

– Yine mukavvadan bir kapağın içinde toplanmış, Jacques Lacan'ın 27 Mayıs, 3, 10 ve 17 Haziran 1964 tarihlerinde-

ki seminerleri hakkında el yazısı notlar. Bu notlar, Lacan'ın derslerinin daktilo edilmiş raporlarından alınmışa benzemektedir.

– Louis Althusser tarafından okurken çıkartılmış ve daktilo edilmiş notlar: "Freud, Bir Yanılsamanın Geleceği" (2 daktilo sayfası), "Freud: Yığın Psikolojisi" (7 daktilo sayfası).

– Étienne Balibar'ın 1963-1964 seminerindeki psikoz konulu kısa açıklamasının kime ait olduğu bilinmeyen daktilo edilmiş bir çevriyazısı.

– Louis Althusser'in 1963-1964 seminerindeki ilk kısa açıklamasının daktilo edilmiş çevriyazısı (bu ve bunu izleyen "psikanaliz ve psikoloji" konulu kısa açıklaması –bak. ilerisi– yayına hazırlanmaktadır).

– 1963-1964 seminerine ait birçok kısa açıklamanın kayıtları: Étienne Balibar ve Jacques-Alain Miller'in kısa açıklamalarının bütünü, Althusser'in "psikanaliz ve psikoloji" konulu kısa açıklamalarının hemen hemen bütünü ve Michel Tort'un kısa açıklamalarının küçük bir kısmı. Bu kısa açıklamaları çoğu zaman, Althusser'in de önemli katılımlarda bulunduğu tartışmalar izlemektedir.

– Lacan'ın 10, 24 ve 31 Mayıs, 7, 14 ve 21 Haziran 1967 ve 13 ve 20 Kasım 1968 tarihlerindeki seminerlerinin kime ait oldukları bilinmeyen daktilo edilmiş raporları.

– Lacan'ın şu üç makalesinin dergilerde yayımlanmış versiyonlarının fotokopileri: "Ayna Evresi...", "Kant Sade İle" ve "Freudçu Şey" –bu son yazıya Althusser tarafından notlar eklenmiştir.

– Jacques Lacan tarafından kurulan "Fransız Psikanaliz Okulu"nun kuruluş senedi ve Lacan'ın bunu izleyen bir "ek notu" (4 daktilo sayfası).

– "Paris Freudçu Okulu"nun iç dolaşım için hazırlanmış, 19 Eylül ve 27 Ekim 1964 tarihli iki daktilo edilmiş belgesi.

– Paris Freudçu Okulu'nun feshiyle ilgili çeşitli belgeler.

Hepsi de Louis Althusser'in arşivlerinde bulunmuş olan bu çeşitli belgelerden başka, 1963-1964 seminerinde Étienne Balibar'ın dinleyici olarak tutup vermiş olduğu notlardan oluşan bir takım fotokopi.

Son olarak, Fon'da Althusser'in kişisel kütüphanesi de bulunmaktadır, burada psikanalizle ilgili çok sayıda eser ve ayrıbasım yer alır, bunların pek çoğu yazarları tarafından kendisine ithaf edilmiş, üzerlerine kendisi tarafından notlar alınmıştır.

Her türlü danışma için: IMEC, 25, Rue de Lille, 75007 Paris.